

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

wijs.

CACOGRAPHIE.

Ten gebruike bij het Middelbaar Onderwijs.

DOOR

DR. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.

1866.

INHOUD.

GENITIEF	1
DATIEF	2
VORMING DES MEERVOUDS.	2
GEBRUIK DES MEERVOUDS	6
ADJECTIEF. I. <i>Praedicatieve en attributieve adjectieven.</i>	9
II. <i>Vorming en Beteekenis.</i>	9
III. <i>Comparatie</i>	12
ADJECTIEVEN EN SUBSTANTIEVEN. <i>Comparatie</i>	14
<i>Verbuiging</i>	16
<i>Vorming en geslacht der Substantieven.</i>	18
VOORNAAMWOORDEN (Herhaling)	22
LIDWOORDEN	28
TELWOORDEN	29
WERKWOORDEN. (Herhaling).	31
<i>Vervolg</i>	36
<i>Vervolg</i>	37
VOORZETSELS	44
CONJUNCTIEF.	47
<i>Vervolg</i>	48
MIXTUM. (Herhaling)	51
SPELLING. SYNONIEMEN	53
——— ONDERSCHIED	72
TABELLEN	75

Genitief.

(Kern § 13—20. § 92.)

I. Mijn tante verjaardag. Mijn oom dood. Mijn zuster kind. Mijn broeder dochter. De heldemoed Tromp en de Ruyter. Des Donau snelvlietende stroom. De zoon en dochter des huis. De veredeling des hart. De rand des graf. De dikte des hals. De dood des veelgeliefd prins en die der diepbetreurd princes. 't Leven des wijs. De macht des paus. De voorspelling dezes propheet. De ziekte en herstel des vorst. De klagten en verzugtingen des gevangene. Des leger sterkte. 't Belang des Staat,

II. De verschijdenheid des zangrig gevogelte. De goedheid God. De scherpzinnigheid Lessing. De welsprekendheid Demosthenes. De dapperheid Garibaldi. De zomen de Rhijn. De top de Brocken. De bevolking Londen. De legermagt Frankrijk. De zeemagt Engeland. Sluis vestingwerken. Keizer Karel hond. Uw vader welzijn. De dood Socrates. 't Teken des Kruis. 't Leven Jezus. De kleine op moeder schoot. Constantijn Hui-gens werken. Vrou Geertruida dochter. Napoleon overwinnigen, 't Leven Marnix van St. Aldegonde. De bloemen des krans. 't Kwellen des dorst. Parijs omstreken. 't Vermaak des dans. 'sGebergte rug. 't Leven des mensch is kort. 't Beleid des wakker veldoverste. 't Heldhaftig gedrag dezer veteranen. De arke Noach. De Psalmen David. De dochters Loth. De dochteren Eva. De wijsheid Salomo. De tempel Salomo. De spreuken Salomo.

Datief.

God zij eere! Gedenk mijner in den gebed. God schiep den mensch naar zijn beeld. Ten hof leeft men weelderig. Ten huis van dezen rijk notaris. Ten behoefte mijns dierbaar zoon. Zelfs de braafste is ten graf gedaald. Heden ten dag is men niet meer bijgelovig. Blijf niet in gebrek mij te melden, hoe 't met U gaat. Laat uwe pligtplegingen achter weg. De prinsen van den bloed volgen op. Ik raad U in gemoed doe dit niet. Psalm zinkt den Heere. Hij beval den Overste op te rukken tegen den vijand. Weiger een ongelukkig gevangen niets. Hij zendt mij eenen snelbode. Hij geeft de paarden haver en brood. Hij geeft den paarde haver en brood. Hij geeft zijn lui knegt slaag. Hij schenkt den kind een prenteboek.

Vorming des Meervouds.

(De leerling gebruike alleen dan 't enk., als 't meerv. niet gevormd kan worden of 't werkwoord in 't enk. staat.)

I. De begeerte der mensch. De geraamte der dier. De gedierte der voorwereld. De hoogte der berg. De diepte der vallij. De aardbeziën in onzen tuin (enk.). De glas der kerk (enk.). De koejen op 't veld. De boeyen der gevangene. De fraai kooi dezer vogels. De Maartse bui. De lende dezer worstelaar. De reden der cijferkunst (enk.). De reden, waarom ik de stad (enk.) verliet. De sieraad dezer kerk. De kostbaarheden des altaar. De kleinood dezer vorstin. De soldaat dronken uit tinnen kroes, de luitenant uit zilveren beker en de generaal uit gouden bokaal.

II. De voorspellingen dezer prophreet. De oude stove zetsters dezer kerk. De zwaar staaf goud, die ik uit Oost-Indië medebracht. De varkensblaas, waarmede deze jongen spelen. Op de jacht heb ik zeven duif geschoten. Deze Lord is de groot-zegelbewaarder van Engeland. De bleke gelaatskleur mijner lelijk neven staat mij tegen. De Germanen waren reus in vergelijking bij de Romijnen. De scheepen spraken oudtijds recht. Zijne kous zijn geheel nat. Deze kiesetrekker is zeer handig. Elken middag hebben wij drie vleesch *aan* tafel. Deze neger heeft vleeschige handen. Bij ede verklaarden de getuigé, dat zij waarheid zouden spreken.

III. Hoeveel kalf en vaars heeft die boer op stal? Gene. Nimfen waren halve godinnen, heroen halfgoden. De triomf dezer zeehelden. Bedreven lootsen hebben de schepen binnengebracht; tans liggen zij op de rede voor anker. Onze gitsen waren met lange knotsen gewapend. Beeren zijn mannetjes-varkens, beren verscheurende dieren. Deze stijle rotsen zijn niet te bestijgen. De spies en lans der soldaten worden blankgeschuurd. De Russen wikkelen zich des winters in pels. De doctors voelen de pols der zieke. Deze knapen zijn onnozele hals. Men stak honderd waskaars aan. Deze uitgever heeft ~~een~~ pers op zijne drukkerij. De stuurman houden nouwkeurig aantekening van de koers. De rechters zullen 't geding buiten twijfel opschorsen. Deze slordige kind morschen met inkt. Gisteren vongen wij zes baars. Prins worden gaarne in vers geprezen. Deze beurs zijn vol goud.

IV. De krans der zegenvierend soldaten. De kans van 't spel zijn gelijk. De Duppeler schans werden dapper verdedigd. De grens worden zelf in vredetijd bewaakt. Donsen bedden zijn zachter dan paardenharen matras. Deze koopman wegen met onzuivere balans. Voor hoeveel dans is dit meisje reeds gevraagd? Deze aartschelm is vol loos streken. Brekespel verstoren aller

vreugde. Batig slot zijn zeldzaam. De rad dezer wagen zijn gebroken.

V. De schepen strandden op gindsche rif (mv.); wij hoorden de noodshot, doch konden *de* ongelukkig schepelingen niet te hulp komen. Door twee schot delen wij de zaal af. Hoeveel spel stonden er op de markt, toen 't kermis was? Hoeveel hoefsmid wonen te dezer stad? De kok braden de vleesch aan braadspit. In de gelid des vijands richtte 't moordadig schroot veel verwoesting *uit*. De engel God waken over de broze stervelingen. Wij allen hebben Bataafs bloed in d'ader. Geleerde monnik schreven de handschriften der klassiek over.

VI. De ei der kievit zijn een uitgezochte lekkernij. De notaris van Nederland zijn tot eene broederschap verenigd. De bloesem der bomen vallen spoedig af. De winkelier ontvragen hunne waar van groothandelaar en grossier. Zelfs grijzaard werden door Helena schoonheid getroffen. De Spanjaard noemde men ook Spanjolen. De wereld heeft veel beroemde bastaard opgeleverd. Deze lage veinsaard hebben ons bedrogen. Heden ochtend waren er veel man in de kerk. De man, zeggen de vrouwen, zijn niet te vertrouwen. Demoedig heb ik mijn ouderen mijn schuld beleden.

VII. Onze tuinier verwaarlozen den tuin. Bruidegom en bruid dromen van 't geluk des huwlijklevens. De vaandrig onzes legers hebben zich dapper gekweten. Ons roeren de zoete lied der nachtegaal. Janmaat deelt met zijn maat tot zijn laatste borrel. 't Stelsel onzer maat en gewicht is veel verbeterd. Deze rijke veeloper kost dertien stuk koe en veertien stuk os. Dit net schrijfboek kost tien cent. Dit vaartuig voert vijftig stuk geschut. Mijne oom bederven hun zoon in den grond. De matroos zitten op de ra. De merrie grazen in de weide. De aarde is van levende wezens vervuld. 't Is zalig op zijn lauwer

te rusten. Hevige storm en stortzee teisterden 't ontredde vaartuig.

VIII. De wonder der schepping vervullen ons met ontzag voor de Schepper. Een man van edele beginsel verwerft zich aller agting. De hemel vertellen Gods eer. Deze ledekanten hebben hooge hemel, welke schreinwerker hebben ze vervaardigd? De heiden of Zigeuners zijn heiden van geloof. Welke steden zijn door Alva krijgsknecht geplunderd? Op zijn twaalfde jaar kende Erasmus de letter van 't alphabet nog niet. De vorst wordt door zijne rentmeester bedrogen. De meisje wenden alle middel aan om dunne middel te krijgen; zij doen daar zeer verkeerd aan. Welke reden hebt gij, dat ge de reden der cijferkunst niet wilt leeren? De leerreden van van der Palm zijn beroemd. Onze voorvader waren Batavier. Deze wezen verloren vroegtijdig hunne vaders.

IX. De 12 tafel bevatten de oudste wetten der Romeinen. Deze man verkoopt minerale water. De water werden gescheiden van 't droge. Alle water loopen in de zee uit. Huspot bestaat uit vleesch, wortel en aardappel. De plantén voeden zich door middel van hunne blad en wortel. De blad dezer boeken zijn gescheurd. Deze jongen strekken hunne been op stoel en tafel uit. De gemoed des volks zijn opgehitst door verradelijke volksmänner. De volkslied kenmerken de volk. — De schuldijscher maakten 't hunnen schuldenaar zoo lastig, dat deze zijnen knechten en livreibediendes toeriep: smijt die kerel de deur uit en laat zulk slag van vent nooit meer binnen. — Deze koopman is de smerigste kerel, die er op twee been rondloopt. Waar handelt hij in? In oud ijzer en been. — De Oosterlingen verscheuren uit droefheid hunne kleet. Smirnaasche tapeiten zijn kostbare kleet. De dames pronken graag met een aantal mooie kleetje. Klein Karelje heeft bij ongeluk zijn kleetje bevuild. Lam, kalv, koe, varken, eend, hoen, alles werd een prooi der vlammen.

X. De Veda zijn de heilige boeken der Hindou. De klerken op de bureau worden slecht bezoldigd. Ridderord. zijn thans op ord. der vorsten aan de ord. van den dag. De Christen zijn in sektes verdeeld. Te Parijs zullen wij onze studie voorzetten. Gisteren hebt gij mij een aantal malle historie verteld. Deze godgeleerde twifelen aan de echtheid der evangelie. De munt-specie der verschillende landen zijn van ongelijke waarde. De sultanen staan grootvizier in 't bestuur ter zijde. Met gesloten vizieren vielen de ridder den vijand aan. De kánon der Alexandrijnen verwarre men niet met de kanón te Alexandrië. Ons landleger telde twee generaal, tien kolonel, twintig majoor, veertig kapitein, tachtig luitenant en vierhonderd sergeant. — De schout-bij-nacht (zeit Bilderdijk) hadden 's nachts 't opzigt over de vloot.

Gebruik des Meervouds.

(Kern § 79).

I. Haar rees mij ten berge bij 't hooren van dien moord. De koetsier gaf al zijn geld uit, de paarden verloren al hun hoef-ijzer. In ons land zijn er twee Nieuwerkerk en drie Rijswijk. — Waar zijn onze Tromp, waar onze de Ruyter, waar onze van Speyk gebleven? Vrees niets, kleinmoedige, nog is ons land rijk aan zee- en landhelden. — Tegenover de Guise stonden de Bourbon aan 't hoofd der Protestantsche partij in Frankrijk. De Cicero en Demosthenes zijn door geene redevoerders overtroffen. Door *wapengeweld* onderwierpen de Caesar en Alexander zich de wereld.

II. Deze dwerg is twee voet lang, vijf palm breed, heeft arm-

tjes van vijf en kuitjes van vier duim dik, en is voor twee gulden en vijf en twintig cent te *bezien*. Ge gaat zeker kijken? — Elken dag heb ik twee paar handschoenen noodig; doch eene Mortemart-Boisse beweert, dat een oprecht gentleman jaarlijks alleen aan handschoenen 9000 guldens besteden moet. Verbeel u! — 't Is voorjaar; alle boom bloeit, alle vogel zingt, alle mensch spoeden zich naar buiten, om de frisch lentedlucht in te *asemen*. Kom, verlaten ook wij de stijve stad, om de landvreugde te genieten. Wat toch is kunst bij natuur! — De *gelaten* dezer menschen komen mij bekend voor. — De gebiederen der Duitsche vorstjes zijn alles behalve uitgestrekt.

III. De aanlegging dezer plantsoen bekoor mij. Dichter plegen hunne liefd te bezingen. De oorsprong dezer volken is onbekent. De verboden der overheid *worden* gehoorzaamd. Heb meelijden met d kommer dier ongelukkig. De leven van groote mans worden beschreven. De levens Plutarchus worden vlijtig bestudeerd. De sterkte Nederland hebben veel storm doorgestaan. De Razernij vervolgden Oedipus. Welke vernuft en verstand werden in den Muyderkring niet aangetroffen! De heemeesters namen de verband af en verklaarden de wond dezer krijgers voor *levensgevaarlijk*. Elk vader moet de gang zijns zoons nagaan. Laat u nog in *voor-* nog in tegenspoeden van den weg der deugd afbrengen!

IV. Op on- volgt fraai weder. Dezen zomer hebben wij veel onweder gehad. De mensch heeft maar ééne gezondheid, maar staat bloot aan tallooze kwalen. De gedrag dezer losbollige knapen, die de leering hunner ouders in den wind slaan en op school geene *kennissen* willen opdoen, worden zelf door hunne makker en kennis gegipst; een *ouder* van hen is reeds van verdriet gestorven. 't Gezaag der timmerluis is een eentonig geluid. — 't Hanengeschrei was te Sybaris gewoord. — De rijkdommen dezes mans zijn niet te bepalen; alleen de

inkomst van zijne landerijen in deze provincie bedragen een milioen. Dit is meer dan gij en ik bezitten. — De lidmaat eens kerkgenootschap zijn als die des menschelijken lichaams tot één geheel te samen vereenigt. — Het verschil in leer tusschen de rechtzinnig en tusschen de vrijzinnig heeft veel onlust ten gevolgen gehad in vroeger eeuw. — De rode kaken of (om dichterlijk te spreken) de rozen op de blozende konen dezer bekoorbare maagd nodigen tot liefkozen uit. — Noch kronen, noch tronen, noch rijkdom, noch schat wegen op tegen 't kalme geluk van de altoos vrolijke, immer te vrede landmannen. — Der Patriotten en Oranjeliëden twisten verzwakten ons gemeenBest.

Adjectief.

I. *Praedicatieve en attributieve adjectieven.* (Brill § 65.)

(NB. Deze zijn door cursief schrift aangewezen).

I. De sedert lang *braak* landerijen worden gemest. De in 't hevigst des gevechts *pal* soldaten. De tot elk dienst *bereid* vriend. Met *leed* oogen zag ik 't aan. De naar mijn avontuur *benieuwd* makker. De met lelijke gewoonte, *behebt* kinderen. De voor elk gevaar *beducht* en tegen geen verleiding *bestand* man. De tot sterven vast *besloten* en in zijn hard lot *getroost* Socrates. De aan allerlei vermoënis *gewoon* soldaten. 't *Gestand* woord van dezen zijne belofte *indachtig* vriend. De van verre *gewaar* geworden karavaan plunderden de roofzuchtige Bedouïenen.

II. De *handgemeen* soldaten vochten *heet*. De mij afhandig gemaakte boeken heb ik van dezen schelm teruggekregen. Alleen de 't Grieksch *machtigen* zullen voor deze betrekking in aanmer-

king komen. De om geld *benoodigd* Staten gaan leningen aan. Ook de eener goede gezondheid *deelachtig* moeten de voorschriften der gezondheidsleer *gedachtig* zijn. Wee den van nature ten kwaad *genegen* mensch! Dezen tot alle kwaad *genegen* mensch ben ik helaas zeer *geneigd*. Deze zonderling gebruiken waren *voormaalsch* en zijn nu afgeschapt. 't Werk der landman is *daaglijksch* en zwaar. De Olympische spel waren niet *jaarlijksch*, maar *vierjarig*. Deze booswicht straf is *vierjarig* veroordeeld.

III. Deze geslepen paardrenner redde laatstleden Dinsdag zijn leven door een sprong, die *ruggelingsch* was; bij een beweging *voorwaartsch* was op de banken der toeschouwer, *ijzeren* als zij waren, dood nedergefallen. — Niet alle bevelen, die gegeven worden, mogen *mondeling*, maar sommig moeten *schriftelijk* zijn, zal hij die ze opvolgt verantwoord zijn.

Is U ring *gouden* of *zilveren*? *Gouden*. Hoeveel kost dezelve? Vijf *Hollandsch* guldens.

De natuur doet geen sprongen; haar ontwikkeling is *trapsge wijze*. — Mijn *zaliger* grootvader was *burgermeester*, mijn oom een zee-officier *gewezen*. Wie was dan Uw vader? Een geleerde van 't eerste water; Hij had een kalme sterfte en liet mij en mijn broeder een *ongewoon* groot vermogen na.

II. *Vorming en Beteekenis.* (Kern § 60.)

(De leerling vulle de uitgangen aan).

I. Men beweert, dat berg— en rots—vestingen sterker zijn dan die in de vlakte zijn aangelegd. 't Meester—spel van Paganini

verrukte alle toeschouwers. De meester—toon van dezen pedant is onuitstaanbaar. Schrik— personen zijn bang voor geweerschoten. Toen de hond—wijsgeer Diogenes op klaarlicht dag de markt van Athene afliep, en *hij* door eenige nieuwsgierige burger gevraagd werd, wat hij zocht, riep hij op spot—toon: Atheners, ik zoek menschen. — Gods woord is waar—. Ik ben te London woon—. Wij bewonderen 't man— gedrag dezer krijgers. De ridders stelden zich de verdediging van eer— vrouwen bijzonder— en van zwakke en verdrukt gemeen— ten doel. 't Water is een vloeie— element. Men schildert den duivel afzigt— af. Een onafzien— rij van koetsen volgden 't lijk. Jan-tje heeft zijn Zondaagsche kleertjes bedorven.

II. De onfeil— *uitspraken* dezer propheten zijn *verwezenlijkt*. De vijand maakt al wat man— was af. Men legt al wat onbruik— ter zijde. Wat hij verhaalt is waar— een zeld— geval, maar toch denk—. Voor leering onvat— knapen worden geminacht. Deze voor wetenschap vat— jongeling wordt zeer bemind. Luister aandacht— toe! Wij betalen bok— menschen met gelijken munt. 't Heelal is met levend— schepsels vervuld. Zijne zusters zijn levend— schepseltjes. Leerlingen zijn dikwijls nalaat—. Hoe begeer— vlamt 't oog des tijgers naar buit! Dit is een beval—, doch ietwat schroomval— meisje.

III. 't Zang— voogdenheer doet bos en beemd weergalmen. Daar ik mij laastleden Dinsdag wat beef— en slaap— voelde, stuurde ik om den *docter*. *Deze* is een —gewoon bekwaam man; wel wat ou— en ziek—, doch helder van geest en ijver— in zijn *plichtsvervulling*. Hij kwam en schreef mij een rijk— dosis voor van zeker groen— vocht, dat mij naar zijn zeggen daadlijk helpen zou. Werk— gevoelde ik mij terstond na 't innemen beter. Dank zij die heil— medecijn, was ik toen weer in staat mijn be-roepsbezigheden weder op te vatten.

III. Achter— leerlingen moeten zich fiks aangrijpen.

Deze menschenvriend heeft een week— hart, dat gevoel— klopt voor 't lijden van zijn nevenmensch.

Hij is lichaam— gezond, maar geest— ziek.

Wij allen willen zeed—, geen zin—, maar wel zin— menschen worden.

De preek dezer dominé was zeer sticht—.

Is 't *passend* on—bruik— woorden te *aan te wenden*?

Deze redenaar zwaaide zijn vrienden uitbund— lof toe en hekelde zijn vijanden genadeloos. Hoe jammer zoo *partijziek* te zijn, dat men alleen 't goede bij zijn vrienden, 't kwade bij zijn tegenstanders *bemerkt*. Deze bewaarden dan ook een veracht— stilzwijgen.

IV. Schier aller volkeren schepen doorklieven de onmeet— uitgestrektheid van den Oceaan. Zelfs de verderf—ste dwalingen hebben voorstanders gehad. Hoe *aandoenlijk* werden wij door de onyergeet— woorden onzes stervenden vaders! — Op 't hooren dezer verschrik— tijding verbleekte zij *eensklaps* en stortte onbewust ter aarde. Haar echtgenoot schoot toe en droeg haar onmachtig in zijn armen weg. — Door Uwe ongetrouwheid hebt ge mijn vertrouwen verbeurd, *ellëndige*, en u zelve in een *onvermijdelijken* afgrond gestort; thans zijt gij red— verloren.

V. Verwar niet de Ind— taal met de Ind—, noch de Rom— bevolking met de Room—. Is zij eene Fran— of Engel—? Zij is een Rus—. — Genien zijn vaak kinderlijk, nooit kind— en (al zij maar tijd van leven hebben) eindelijk kind—. — Deze kopp— en onbuig— knaap zal bij een gestrenge *handelwijze* wel leeren te gehoorzamen; een streng, doch *gerechtigt* meester zal hem spoedig zoo gedwe maken, als een lam. Houd u daarvan overtuigd!

VI. „Wordt verlangd tegen den korst mogelijken tijd in dienst te treden bij *eerbare*, fatsoenlijke burgerluitjens een *volslagen* keukemeid, à 40 's *jaarlijksche* guldens, teffens *doorknede* werk—

meid zijnde, 't stikken, naaien en omgang met de was *bovenal* in den grond verstaande, *huishoudend* en beschijden, niet rap *met de tong* maar *zooveel mogelijk* van de hervormde eeredienst. Brieven *portovrij in* te zenden bij den boekverhandelaar van Pingelen onder *letter C. D.*

NB. Bij wederzijdsche *bevalling* zal 't bezoldigde salaris na verstrijking van een half jaar *om de helft* vermeerderd worden.

VII. Mijn neef is een beleesd en ervaren man. Goddank dat hij behouden van zijne reis *terug* 't huis gekomen is! Wat waren zijne ouders *daarover in* de zorg! Zij waren schier zinloos (Te W. 414) van blijdschap.

Dewijl ik op uwen vriend zeer *bijtend* was, heb ik hem met *gebeten* spot geantwoord. Maar *sla mij geloof*, ik heb dat ten diepste berouwd.

Deze is een man van Zwedenschen oorsprong, die werd uit Vlamingsche ouders geboren, gene zag onder den Russischen *hemel* 't licht; alle drie zijn tans Pruisische onderdanen en kooplieden handelende in Parijzer mosterd.

VIII. Ons knecht is een oud gediend, 't metaal eerekrus *smukt* zijn borst. Zijn naam is Pieter, *bijgenaamd* de krasche. En werkelijk, schoon oudelijk zijn er, voor zijne jaren weinige zoo vlugtig en *nijver*. Hij spreekt met gevlamde oogen over zijne lauwerdaden en is altijd geluimd, als men *het* op zijn stokpaardje brengt. Laast maakte hij zich verwoed boos, toen de *plaaggrage* ondeugd van een Hendrik hem alles lochende en geen zijner woorden aannam. Welk *onvoeglijk* gedrag van hem!

Maar wie is *die* toch? De eenigste broer *van mijn* en een aars-luizak.

III. *Comparatie.*

I. De lieden *des* tegenwoordigen tijds zijn *min* sterk, naar

men zegt, dan de vroegeren. De Romeinen overwonnen de Carthagers, omdat zij de sterkeren waren.

Wie uwer beide neven is de geleerdere? wie de schranderere, wie de slimmere? Ik ken u dat bezwaarlijk zeggen; beide zijn eveneens lui en de domst van 't school. De oudere evenwel is gevoeliger voor berisping, dan banger voor straf. *Arbeidt* men op zijn eergevoelens, dan doet hij zijn geheele best, doch dat duurt ook zoo lang *als 't voeten heeft* en zijn jongere broer, die meer gaarne speelt dan leert, hem van 't werk afhaalt. Wezentlijk, vader is 't verlegenst, wat hij met die beide jongskens verichten moet.

II. *Haal* mij, zei de heel rijke profester tot een zijner dienaar, haal mij beste cigaren en *fijnsten* wijn; ik wil mijne dierbaarste vrienden onthalen, daar 't heden de meest gelukkigste dag is mijns levens. Ik bekwam (Kern § 118) namentlijk tijding van geslagen te zijn tot ridder des Nederlandschen Leeuws, iets waarnaar ik mijn leven lang *gevlact* heb. *Ja*, ziet niet zoo verbazend elkaër aan, dierbaarsten, verheug u veeleer over 't trefendste geluk, dat mij is toegevallen! Wel is waar, ik herhaal 't u, ben ik *de* gelukkigste, als ik mij op mijn studiekamer met mijn boeken omringd, geheel aan de wetenschap wijd, maar toch door die *onderscheiding* ben ik, ik ontveins u zulks niet, 't gelukkigste aller sterflingen.

III. Deze man heeft wel veel spierkracht, maar gene is ijzersterker.

De heer X., vroeger een mijner beste vrienden, tel ik thans onder mijne *kwaadste* vijanden. 't *Slimste* is dat ik hem vroeger *heel* veel geheimen toevertrouwd heb.

Mijn moeder verloor op haar feertigste jaar haar gezicht geheel; zij is nog *blinder* dan die ongelukkigste vrouw daar, welke 't hardste brood der liefdadigheid eet.

't Kwaadste miek ik mij, toen hij u een dief noemde.

Deze cigaren zijn beter dan de uwe en toch *beter* koop. Zelf de vermogensten rooken ze.

Wanhoop niet; de kwaadste mensch kan zich nog altijd verbeteren ten goede.

Ik heb hem gedurende zijne ziekte dikwijlzer bezocht dan gij.

Verhevender gevoelens bezielde Titus dan zijn slechte broer.

Deze onderneming zal belangrijker voordeelen opleveren dan gij denkt.

Dit zeldzaam werkje, heb ik beterkoop in mijn bezit gekregen dan menige prulschriften.

Adjectieven en Substantieven. *Comparatie.* (Kern § 82.)

(De leerling oordeele of de uitgangen dienen aangevuld te worden).

✱

I. Gisteren kreeg ik de blij tijding, dat mijn oude vriend X. tot inspecteur bevorderd is. Eindelijk is dan die acht-swaardig naar verdienste beloond! Niet alleen dat hij in zijn *eigen* vak zeer bekwaam was, maar de *algemeenste* ontwikkeling was de zijne. Zoo is hij b. v. een goed musicus, een geestig schilder, een fiks ruiter, een hartstogtelijk jager enz. enz. Geen wonder dat een goede musicus, geestige schilder, fiksche ruiter en hartstochtelijke jager voor hem onderdoet.

II. Om tot mijn vriend terug te komen, zoo ik u verder de verzekering geven, dat hij een teedere en een beminnenswaardige echtgenoot, een goede en een verstandige vader, een edele en een oprechte mensch is. 't Bezit van eene braaf gade, deugdzzaam kinderen en getrouw vrienden maakt hem tot gelukkigst aller menschen.

✱

III. Waarste vriend! wat is 't bezit van rijkdom en schatten bij 't genot eener *beste* gezondheid?

Lachender velden, dan gindsche met de goudgeelste korenaren bedekte landerijen zult gij elders te vergeefsch zoeken.

Lekkerbekken verzekeren, dat hert vleesch 't malschste, doch juist niet 't *bestkoope* vleesch is.

Van kwaad tot —, zegt 't Spreekwoord.

De kwaadste vijand doet dikwijls minder kwaad dan de bestmeenende vriend.

Welk metaal is zwarer dan goud? welk steen kostbarer dan diamant?

Deze is de meest vrijmoedig mensch, dien ik ken.

Deze is de bestsprekend redenaar ons lands.

Deze is de *meest* fijn gevoelige en de meest innemende man onder mijn vrienden.

Aardigere liedertjes, koddigere verhalen, snedigere gezegdes, hooger dravende verzen, zoeter vloeiender taal heb ik nimmer gehoord dan op de laatst verlopen *Rederijerskamervergadering* van ons.

De Donau is een snelvlietender en sterkstroomder rivier dan de IJssel, maar deze is kleiaanslibbender en heeft rietbewassener oevers, dan gene. En wat doet het er toe dat des Donaus water helderer dan dat des IJssels is?

IV. Als ge dien ruiter op zijn moedigen ros door de velden ziet rennen, denkt ge in den tijd verplaatst te zijn der Centauren, die *halve* menschen en *halve* paarden waren in de fabeleer.

Mijn vriend heeft zijn oud huis, dat hij onlangs gebouwd maar uit *kwispelturigheid* verlaten heeft, verkocht voor de onbeduidenste som van tienduizend guldens. Dit is een niet onaardig staaltje van 's mans veranderzucht. Hoe, een gering bewijs vraagt ge? Ja, zeg ik U, en slaat ge mij geen geloof, vraag 't dan aan allen, die hem kennen en U van 't zelfde zullen verzekeren.

Mijn lief jonge, zei de moeder, een braaf kind volgt den raad zijner ouderen getrouw op. Verander toch en word een waardigen zoon Uws vaders. Maar zóó doorgaande zullen mijne hairen spoedig vergrijsd en ik van verdriet gestorven zijn. De kwade jongen sloeg hare woorden in den wind. Wat werd uit hem? Eenen schelm, die zijne ouden ten graven sleepte van verdriet.

Een goeden koning is de trotsch zijns volks, een grooten man de roem zijner medeburgeren, een goeden vriend een steun in 't ongeluk.

Morphy is een groote schaakspeler, Murphy (de reus) een...?

V. Een eenvoudig burger benijde nimmer de bestuurderen zijner stad, wier *lasten* hij niet kent; hij leve daarentegen getrouwelijk de wetten na en bedenke, dat een onwillig overtreder daarvan zich zelf en zijn vaderland tot nadeel is, en zelfs een onwillig overtreder gestraft wordt.— Ridder don Quichotte was en bleef in spijt van zijne overgrootsche geleerd en belezenheid een zotte.— Heeft de zwart niet dezelfde rechten als de blank? — 't Witte van 't oog schijnt bij veel menschen niet wit, maar wittig. De moeder drukte 't kind aan haar kloppend hart. — Alleen de wijs is gelukkig.

Verbuiging.

I. Wees goed moed, als 't U tegenloopt in de wereld; gelukkig is geen enkel toestand duurzaam en is 't een alle zin waar woord, dat op regen zonneschijn volgt. In al geval, zelf als t ongeluk U blijft vervolgen tot aan de rands des graf, moet gij bedenken, dat U een beter leven wacht, en U ten slot niets treurig, maar veel zalig zal ten deel vallen. Oefen U alsdan lieverleede in geduld en berust in Uw niet te veranderen lot.

II. Volgens veler gevoelén (Kern § 100, 3 A 2) is de aarde eens gloeiende geweest; weldra stelde de *buitenste* korst en werd

met levend— wezen vervuld. Volgens aller mening draait zij om de zon, die onuitput— bron aller warmte. Eere den geleerde, door wier scherpzinnigheid wij tot 't bezit dier onomstoot— waarheid gekomen zijn.

III. De eigendlijke werkkring der vrouw is 't huisgezin; hare waar en hoog roeping is de opvoeding harer kind. Van haar hoort de zuigeling de eerste klank.; naar haar noemt hij zijne taal de moedertaal. De indrukken, die zijne nog ongevormde ziel van haar ontvangt, blijven hem zijn leven lang bij. De vrouwen, die die gewigtig taak volgens behooren vervullen, brengen alle weldenkend en edel menschen hunne hulde.

IV. De oorlog is t grootst kwaad; de vrede doet de volken op de baan der ontwikkeling rustig voorschreden. — Wie U gloeit niet voor 't schone en goede? Op wies banier staat die leuze niet *geplant*? — Ge *dooft* schromelijk, zoo ge meent, dat Uw vriend mij dat heeft medegedeeld. 't Was iemand ander, dien ge niet kent. Laat ons dus over iet ander spreken. — X. hield echter staand, dat 't niemand ander was, dan hij gedacht had en verliet verwoed 't vertrek. Ik zag hem verbazend na; 't was duidelijk dat iet. *ongewoon* in hem omging.

V. De Fransch en Engelsch zijn twee magtige naburen van elkander; de eerst, zegt men, zijn de sterker te land, de ander te zee. Velen echter meenen, dat de Fransch zeemacht voor de Engelsch geen haar breed uit den *weg* hoeft te gaan, ander beweren 't *tegen*gestelde. Deze beroepen zich op de van ouds bekend geschiktheid der Engelsch voor de zeedienst, gene op de verbaasde vooruitgang der Fransch marine in de laatst tijd; wie hebben *recht*? Of is 't te zwaar een vraagstuk te behandelen? Dat veellicht niet, maar *richtiger* gezegd, ik ben de man nog niet — zulks te —oordeelen, en zal *bevorens* mij tot rechter op te werpen *uitsluitelijk* daarvan een studie maken, als wanneer ik U mijne meening zal *doen* verstaan, reeds bij voorbaat

er op rekenende — gij mij alsdan Uwen *bijval* niet zult onthouden. Vaarwel dan, op wederziens!

VI. Men twist er over, wie een verhevenere bestemming heeft, de man of de vrouw, maar 't is louter dwaasheid daarover te *strijden*; elk heeft zijn *eigendommelijke* werkring. Let maar eens op elks *b.zonderen* aanleg. De man met zijn kloeker lichaamsbou, sterker *spiergestel* en zwaarder *botten* heeft 't verstand en de wil, de vrou., fijn bewerktuigder en tedergevormder als zij is, 't gevoel op den voorgrond. De eerste.... dag staken wij onze *behandeling*.

VII. Een koper ring is *waarder* dan een ijzer, een zilver kostbaar dan een koper, doch een goud de kostbaarst aller. Wie Uwer *is wetende*, hoeveel goud ring. Hannibal te Cannae *veroverde*?

Een laken jas en een duffel overjas *kleeden mij* des winter; een wit stofjasje des zomer. Hout huizen en steen kluisen, geen marmer palijzen zijn in ons dorp te vinden.

Deze goeders worden verstuurd met den Amsterdam, Sneek & Groningen beurtman en zullen 14 daag over weg zijn.

Elk stad heeft zijn *eigendommelijk* gebak. De bekendste *gebakken* zijn de Groning koek, Haarlem halletjes, Wezep moppen, Goud sprits.

Forming en geslacht der Substantieven.

(Kern § 58, § 72—75.)

1. Medea was een vervaarlijke tovenaarster in de fabel.
2. Welke **vrouw** is ooit als martelaarster voor de waarheid gestorven.
3. De Boetvaardige zondaarster bad haren Heer hare zonden te vergeven. Zij kreeg vergiffenis.

4. Deze persoon blijkt vergeven te zijn. 't Vergift, 't vergif of 't gif was hem toegediend in een taart, welks zoetigheid hem *aanlokte*.

5. Terwijl 't koeltetje met hare lokken speelde, zat zij daar neer, in gepeizen verzonken loopende over haren verren vriend.

6. Ik had vijfzig appelen hier geborgen. Daar heeft me die jongen er twintig afgenomen en er tien van opgegeten (Kern § 99 E, § 100, 3, b). Hoeveel appels heeft hij? Hij heeft er tien (ib.).

7. De nieuwigheid eener zaak trekt velen aan.

8. Vastigheid in beginsels zij 's mans kenmerk.

9. De bewoners worden gewaarschuwd hier geen asch of *vuiligheid* neer te *smijten*.

10. Deze koetsier geeft zijne paarden geen genoeg voeder en verbaast zich nietemin over hunne magerte.

11. Hortensius evenaardde Cicero niet in welsprekenheid.

12. Die onuitstaanbaar kerel dwarsdrijft een ieder. Bedoelt ge dien blaauwjas daar? Neen, dien kaalkoppigen en dien spits-neuzigen (§ 2, 2) daar.

13. De wijzen uit 't Oosten kwamen en baden 't kindje Jezus aan.

14. 't Bisschopdom Utrecht was een twistappel.

15. Ik geloof mijne weddingschap te hebben gewonnen.

16. Ik heb zeven kwartier in de kouw staan te blauwbekken, maar ik kon de vogel niet in de kouw lokken.

17. Wanschepsel! mijne oogen uit! (Kern § 123) riep ik buiten mij zelve van woede, of ik zal de wereld van zulk een wandier, als u, bevrijden!

18. Slapende ving Hercules den hinde met goud gewij.

19. De konijn leeft in holen; de kapoen is een soort haan; de kameleon een kleurling.

20. Deze dame, eene vreemdelinge, reeds als zuigeling de lievelinge van alle, en echtgenoot (of gemaal) dezes eene goud-

gekroonde verhandeling geschreven hebbende geleerde, is heden onze dischgenootte geweest. Zij is de erfgename eener zeer vermogende familie (!!!)

22. 't Meisje, dat tegen haar broer als getuige moest optreden, heeft eene ware getuigenis afgeleid, maar 't getuigenis koste haar den dood; doch haar naam in 't harde steen gebijteld zal blijven tot in eeuwigheid.

23. Ge vraagt of zij schoon ware? (Kern § 108. 1). Gerechte Hemel! Wat was de kleurenpracht van 't robijn bij den robijn harer lippen, wat 't sneeuw der aarde bij die haars halsen, wat de smaragd en de diamant bij hare flonkeroogen, wat de ivoor harer tanden bij dat des olifants?

24. Rome overwon alle volkers door deszelfs onoverwinnelijke legioenen, Athene zag Rome aan zijne voeten, dorstende naar wetenschap.

25. Nederland zal *zijne* zonen niet verlaten!

26. Frankrijk zag hare legioenen overwonnen of gedood.

27. *Deze* is de praatgraagste man, dien ik ken.

28. Lustig wapperde 't dundoek en ontplooidde de geliefde driekleur, een gunstige wind zwol de zeilen, en 't ranke vaartuig doorkloof den ruisenden pekel.

29. De schilder heeft op 't doek gemalen den vorst in 't hermelijn gehuld.

30. De herdersjongen blies op zijnen hoorn. De trompetter dit hoorende ontlokte zijn horen eenige tonen om te toonen, dat hij zich als 't ware op de tonen getrapt voelde, door de vrijpostigheid van dien koehoren.

31. 't Hoorn en 't schilpad, 't kurk en 't koraal dienen tot vervaardiging van vele snuistelarijen.

32. Ter dienste van leerlingen en niet voor den grap schrijft men een *kakographie*.

33. De gift waar Socrates *aan stierf* was doller kervel.

34. De huwelijksgift dezer dame is geëvenredigd aan 't fortuin haars vaders, die rijkaart, die de fortuin altijd heeft meegeëloopen. Hij bezit 10,000 morgens land à 1000 guldens 't bunder; alle heeft de miswas dezes jaars veel schade berokkend, hij alleen bleef gespaard. Maar van de andre kant is de man te beklagen. Hij heeft nm. de waterzucht; zijn dood zal zijne dochter op menige zucht te staan komen.

35. De misdruk dezer couranten kan u dienen om 't gescheurde omslag uws boeks door een ander te vervangen.

36. De priesterschap duldt niet dat onwaardigen met 't priesterschap worden bekleed.

37. De Eurydice gaf den Trafalgar de volle laag.

38. Dit water is van den kook; 't geheele huishouden is op den been om 't weer aan den kook te krijgen.

39. Deze brief is door eene zeer slechte hand geschreven. Zoo ken ik in dit woord den h niet van den k, de u niet van den m; de s niet van de t en in den datum de zes niet van de zeven, de vijf niet van drie onderscheiden. Die hanenpoten (T. W. 547.)!

40. Wat zou er van de maatschappij worden als het eigendom niet geëerbiedigd werd? Het communisme, dat den eigendom van den een niet van dien der anderen onderscheidt, maar alle menschen gelijkelijk bedeeft, is de grootste onzinnigheid, dat ooit in 's menschen brein heeft omgespookt. Echter kleven die stelling aan, zij, die door inbraak te plegen inbreuk maken op anderer rechten.

41. Ter veiling werden gebracht de volgende voorwerpen: twee horlogekettingtjens, 8 likeurglasjes, drie kinderstoeltjens, twaalf kamtjes, negen rottingtjes, acht knijpbriltjes, negen bezemtjes, tien ringtjes, acht-en-twintig ijzer stafjes, negen-honderd drie-en-dertig présenteerbladjes, twee schipjes, drie minnegodjes, vijf kopere slotjes enz. enz. (T. W., N. S. § 395. O. d. S. § 138).

42. Natje hiel haar schoothondje in haar handtjes en een

winterkoningetje in een kooitje; terwijl haar neefje een jongetje van vier jaar, die bij zijn oom eenige daagjes doorbracht, onder 't afdraakje een vlagje of vlaggetje in t gatje van zijn bankje vaststeekte. Daarna plukte hij bloemetjes op 't padtje naast 't huisje, en viel door onvoorzichtigheid op zijn rugje of ruggetjen, daar hij struikelde over een bigje.

Voornaamwoorden. (Herhaling).

(Kern § 21—28, cf § 100, § 83—89).

I. 'O ontferm U mij' riep de overwonneling demoedig uit. Met een betraand oog schonkt de zegevierende vijand hem gena en trok zich zijn in 't ongeluk aan.— Erbarm U ons, riepen de ingenomen burgen smeekend uit, doch de vijand bekommerde zich hun niet en plunderde en moorde *naar hartelust*. De man, waartegen ik U gewaarschuwd heb, heeft U bedrogen. Hebt gij mij dan tegen hem gewaarschuwd? Ja, daartegen waarschuwde ik U. — Gedenk mij, zegt men zoo vaak tot een vertrekkend vriend, die zich ons nimmer meer herinneren zal.— Dit manneke is zoo trots, dat hij zijn 's gelijke, om te *zwijgen* van zijn onderdanen niet eens beleefdelijk teruggroet. Maar ik gedraag mij tegen jong en oud, hooger en lager even beleefd en voorkomend, allen behandel ik als mij gelijken.

II. O mensch, bekommer U Uwer zelfs zaligheid! — Deze man heeft zich om mij wil veel offers getroost. Zijn zal ik altijd in liefde gedenken.— Deze lieden hebben zich om ons wil veel offers getroost. Hun zullen wij altijd in liefde gedenken.— UEd. zijt te veel denker (aldus schreef mij die ondraagsame pedant), dan dat UEd. niet zoudt inzien, dat UEd. schromelijk gedwaald *hebt*. Zoodat ik mij overtuigd hou, dat UEd. mijn gevoelen deelt. Na UEd. verschoning gevraagd te hebben, dat

ik UEd. met deze vrijmoedige bekentenis ben lastig gevallen, neem ik de vrijheid mij voordurend bij UEd. aan te bevelen, &c.

III. Neem deze boeken, leg hen op tafel, open hen, lees hen en als gij hen gelezen zult hebben, zoo berg hen in derzelve kast.

Steeds denk ik er aan, wat gij mij geraden hebt in die netelachtige zaak.

De koning zelve heeft zich in den nood zijns volks zoo zeer aller liefde op den hals gehaald, dat zelfs zijne vijanden hem groot lof toezwaaien. Z. Majesteit heeft zich niet geschroomd, de zalen der hospitaallijders gedurende de *jongst* besmetlijke ziekte te bezoeken, de beurtelingsche zieken *aangesproken* & menige lijdende harten *vertroost*. Eindelijk heeft Z. M. Hoogstderzelve tevredenheid te kennen gegeven met de *doelmatige* inrichting van 't gesticht en liefdevolle verpleging der zieken.

IV. Zelf 't kind begrijpt dat 't werken moet. Deze aartselendige kerel echter is te lui— een hand uit te steken. Hij schaamt zich zelve niet zijn brood te loopen bedelen en wijt 't zich niet, als hij honger moet lijden. Hoe kan een *redevol* wezen zijn eigen zoo vergeten? Hij vergist zich geweldig, die meent, dat de menschen *zich* verzorgen moeten, als ware deze wereld een groot aalmoezeniersgesticht! als moesten er eenige werken om ander te laten luieren! als moesten weiniger arbeid veler monden den kost verschaffen! Werk en gij zult eten! En wijt 't U, als ge voor Uwe eigen luiheid boet!

V. Mijne zoon, Uwe oom en hare vader zijn te samen op reis. Mijn zoon verwacht ik reeds de volgend maand, doch Uw oom en haar vader eerst over een half jaar terug.

Kaatje, — zich ziek gegeten heeft aan boterbiesjes, legt tans te bed (§ 90).

Keesje, d— zijn zusje geslagen heeft, word bestraft. Klein Keesje, d— een ruit gebroken heeft, zat mooi in 't nau. Pietje, nu reeds met leugens omgaat, zal eens aan de galg komen.

Klein Pietje, d— zoo zoet lijkt, is een rechte huilebalk. Klein Marietje, d— — voetje verstuikt heeft mag niet uitgaan. 't Wijze Gerritje, d— altijd zijn zin wil hebben, is een akelig jongske. 't kleine Kaatje, d— zoo aardig met — popje speelt is een kleine nuf.

't Volkrijke Amsterdam, d— — ouden roem handhaaft, in de hoofdstad van Nederland, 't eerwaardige Leyden, met recht **rotsch** is op — hoogeschool, is alom bekend.

't Bekoorlijke Haarlem, d— te recht boogt op — bekoorlijke omgevingen is de geboorteplaats van Laurens Koster.

VI. O, sprak de liefdedronkene jongeling teder tot de koningin zijns hart; ik *hunker* naar den tijd, waarop ik u voor altijd de mijne zal mogen noemen en ik de Uw zal zijn tot in eeuwigheid. O onverbreek — zullen dan onze harten aaneengeketend zijn! Dit zeggende biggelden hem de tranen *bij stroomen* langs de wangen, doch dit vermurvde haar hart niet. Zijn gloënde taal *had* op haar niet den minsten indruk en zij *verstiet* hem van zich. Haar hart toch behoorde aan een ander *toe*. Doch *deze* was een koel mensch, zonder liefdesbevatting, afzichtelijk als de nacht, daar zijn gelaat door koepokken was ontsierd.

VII. Een braaf huisvader zorgt voor de zijn, een braaf huismoeder voor de haar & wij al voor de ons. —

{ Wien ik verwacht had, verscheen niet (Kern § 135).
 { Wie verwacht werd, verscheen niet.

Wij begaven ons beide op weg *na* 't politiebureau; een ons had zijne portefeuille met driehonderd gulden verloren; 't *was* mijn vriend Z, *dien* dat was te beurt gevallen. *Al pratende* loopt ons een jonge voorbij, waarlijk de *eigenste* portefeuille in de handen. *Die* is de mijne, riep mijn vriend verrast uit, volgde den *vondeling* en overtuigde dat *hij* de zijne was. De jonge wilde geen *loon* aannemen; zijne beloning was geen geldelijke, maar

een zedelijke! Ik behoef U niet te zeggen, dat de wedervonst ons beide veel vreugde verschaft.

VIII. Mijne is thans de wraak! riep 't verwoedde slachtoffer der onderdrukking en maakte zijnen tiran met dolksteken af. Harmodius en Aristogiton vermoorden den tiran van Athene, Hipparchus, en vereeuwigden daardoor haren naam. Dezer broeder Hippias wreekte den moord, doch werd spoedig door de vrijheidlievende Atheners verdreven. Beide waren zij de zoons van Pisistratus, die beroemd tiran, anders welks weldadige regering Athene een ongekend bloei genoot.

Dit huis is beterkoop dan gene, maar minder ruim.

Deze vertellen dat, gene dit, ander weer wat ander, wie moet ik geloof schenken? wier verhaal zou waar zijn? welker geloofwaardigheid is u bekend? Geener, want zij liegen allen. *Wiens* praatjes zijn 't dan? Genes en de rest babbelen ze na.

IX. Die, die steelt is een dief, die, die liegt een leugenaar, die, die moordt een moorder.

Dat, dat 1) ik u zeide is waar, dat, dat gij beweerdet, is onjuist, dat, dat hij uitstrooide geheel bezijden de waarheid.

't Geheim, wat ik u heb toevertrouwd, hebt ge verklapt; 't geen gij mij echter hebt toevertrouwd, zal ik nooit verklappen.

Wie is men meer *schuldig* dan zijn ouders? Wie moet men meer eerbied bewijzen en liefhebben? Wie meer eeren en ontzag betonen?

De wet straft degene, die haar moedwillig overtreedt. Ja zelfs een onwillig overtreder *derzelver* wordt niet verschoond. Doch de straf dergene, die haar moedwillig overtreden is zwaarder, dan hunner, die 't *buiten kennis* doen.

1) Cf. Kern § 135. De leerling geve de drie vormen op.

Degene, die men als spionnen betrapt, schenkt men geen genade en worden onverwijld opgehangen.

X. Z. M. (de Koning) verleent ridderorde aan die, wie hij een blijk *harer* (Hoogstderzelve) tevredenheid wil geven. Natuurlijk zijn die alleen verdienstlijke personen.

Kent gij deze persoon? Is 't somtijds uw stadgenoot of iemand vreemd? Dezelve is niemand ander, dan mijne oom, die den neef deszelve niet *eenmaal* herkent. Dus zal ik hem maar laten *wauwen*, want ik heb geen familiezwak.

XI. Toen deze *vuile* lasteraar mijne woede ten top deed stijgen, door deze arme vrouw zijdelings te belasteren, sprong ik op en schreeuwde hem toe: *Stop* 1), ellendige! of verklaar u zelve nader! zeg met ronde woorden, 't geen gij bedoelt. Wie hebt gij op 't oog? Wier aanvaller, wier beschuldiger zijt gij? De man *schudde* zijne schouwers, zag mij *verachtelijk* aan, wende mij den rug toe en verliet kalmtjes 't vertrek. Doch ik achterhaalde hem, gaf hem een *aangezichtslag* en beleedigde hem gruwzaam voor elke oog. De man zag mij verbazend aan en zef op *pacifiek* toon, dat hij mij de wapenkeus liet. Want wat ik hem had toegeduwd, kon slechts door 't bloed afgewasschen worden. Over acht daag zal 't tweegevecht gehouden worden. Wee mijner! Ik *versta mij niet* op de wapens! En al deed ik dat, dan toch stond de kans niet gelijk, daar ik de zenuwrijkste en hij de koelbloedig persoon is van den ganschen *aardkloot*.

XII. Deze dame is mijn stadgenoot, zij is met haar echtgenoot op reis.

't Stelsel, wat ik besprak en van wat ik de voordelen opsomde, verwierf aller goedkeuring. Doch de uitvoering van hetzelfde levert vele moeilijkheden op.

1) Anglicisme.

Welke lof hebt gij ooit verkondigd? Welker daden hebben u ooit ontvlamd? Welker vrouweneer hebt gij ooit verdedigd? Welker kunstenaars werken hebben u ooit getroffen? De man heeft een afschuw van savanten of geleerde vrouwen. Welke schrijfsters heeft hij ooit lof toegezwaaid? Welkê dichtsters heeft hij ooit zijne goedkeuring geschonken en verheerlijkt? Welke wijsgeer was Hegel? Welk wijsgeer heeft over de onsterfelijkheid der ziel gehandeld? Welk een wijsgeer was Hegel! Wat voor een wijsgeer was Hegel! Ja, juist, wat voor eenen wijsgeer was hij? Wat wilt gij voor geld hebben? Liefst gulden. Wat voor geld wilt gij hebben? Krenten en rozijnen. Wat wilt gij voor geld hebben? Bankpapier, want ik ga op reis.

XIII. De man, welks vertrouwen ik mij verworven heb, die zal mij heden een bezoek brengen met zijn broeder, om mij te bedanken voor datgene, wat hij mij verplicht is. Wie gaat daar? de *nieuw* benoemde professor? Ja, waarlijk, 't is hem. 't Is haar niet, 't Is ons niet, 't is hun niet, 't is mij niet, 't is u niet, enz. zijn onhollandsche spreekwijzen voor—. Ik ben hem, gij zijt hem, hij is hem, zeggen de jongens, die krijgertjen spelen. Is dat goed? — De man, die gij zoekt, is *deze*; de korte inhoud zijner woorden is *deze*; zijne verontschuldiging was *deze*; de gedachte, die in mij opkwam, was *deze*; de reden, waarom ik aldus gehandeld heb is *deze*. De voorwaarden zijn *deze*. — 't Is hier, dat de slag van Waterloo geleverd is. 't Was daar, dat de edele Willem een slachtoffer werd van 't snoodst verraad. 't Was onder dien boom, dat Göthe zijn Werther schreef, etc.

XIV. Semiramis, wier daden door dichters bezongen zijn, Cleopatra, wier zedeloosheid door allen verfoeid wordt, Elisabeth, wier genie Engeland zijn opkomst te danken heeft, Catharina, wier staatkunde Europa in verwarring bracht, waren vorstinnen, wier naam door den geschiedschrijver altijd zullen vermeld worden. Wier namen zijn bekender?

't Boek, 't welk ik u leende, heb ik nog niet teruggekregen. 't Wif, 't welk gij daar ziet, is een kaartenlegster. De man, waarvan ik spreek, is afwezig. De vrouw, waaraan ik zooveel verschuldigd ben, is gestorven.

Zoude ik, die zoo verstandig, gij, die zoo scherpzinnig, hij, die zoo geleerd, wij die zoo geeerd, gijl. die zoo geacht, zij die zoo bemind zijn niet eene groote verbetering kunnen brengen in deze zaak?

Wij, die rijk en zij die arm zijn, schijnen even gelukkig. *Wat* man is hij, die schatten benoodigd heeft om gelukkig te zijn? *Wat* meisje gaan daar door de straat?

Lidwoorden. (Cf. Kern § 28 en 82).

Een kleine veertien daagjes ben ik uit de stad geweest, en heb 't muzikfeest te Keulen *meegemaakt*. *Gerechte* hemel! wat een menschen (Kern § 87) waren daar bijeen! wat een muzikanten *brachten* zich daar ten gehoor, wat een talenten *vielen* daar te bewonderen! Wat een orkester was daar *aan 't spelen!* Wij bezochten o. a. *ook* den Keulschen dom, die grootsche, in Gothischen bouwtrant opgetrokken tempel (Kern § 78).. Naar den Haag vertrokken, hebben wij niet nagelaten Schevelingen, Rijs-wijk, enz. te bewonderen. Teruggekeerd sta ik thans met ledige zakken voor u. Hoe jammer dat rijzen zooveel geld kost, anders zoude ik mij elken zomer zoo'n uitstapje veroorloven; maar dat laten mij helaas mijne gelden niet toe! A propos, ik vergat u te zeggen, wat voor aangename reisgenoten ik gehad heb: den dominee X, die in zijne gemeente schier vergoooderd prediker, den advocaat P, die *in zijn soort* onovertroffen pleitredenaar, den professor Q, dien *zeldzamen* ontleedkundige, enz. Ook ontmoette ik *ter loops* zeeschilder Z, die bij 't buitenland reeds zoo gunstig *staat* aangeschreven. Doch wilde ik alle optellen, ik

zoude morgen nog staan te praten en daartoe zou noch u, noch mij *de* tijd zijn.

2. De doctor N. heeft mij *belast de* kamer te houden. Te naauwernood mag men *komen* bezoeken. Ik slijt dus de dag met 't lezen en droom nachts van 't gene, dat mij al lezende 't meeste trof.

3. Ge kent ongetwijfeld 't *laatste* werk van den professor X over afscheiding der kerk en Staat? Hoe jammer dat de man zich *persoonlijkheden vergunt* die geheel buiten de zaak om zijn. Immers om een juist oordeel te vellen, moet men *de* personen van de zaken uiteenhouden? — 't Schip verging met mannen en muizen. — Een vaderland-spreekwoord zegt: de nood breekt wetten. Gisteren nacht is onze hoofdkerk afgebrand. De toren is dank zij de goed maatregelen der brandweer gered. Anders was kerk en toren een *slachtoffer* der alvernielende vlammen geworden.

4. De sierlijke en de krachtige redenaar X is gisteren een plotselingen dood gestorven. Een beroerte trof hem *als* een bliksemstraal. *Dito* dood viel zijn vader ten deel, ik bedoel den grooten en den wijd vermaarden toneelspeler van denzelfden naam.

5. De koning der ~~Neder~~landen en *de* hertog van Luxemburg *zijn* hier aangekomen en door de stadschutterij ingehaald. *Burger*meester hield een toespraak, welke treffend door Z. M. werd geantwoord. Wie voelde 't niet, toen de *begeestering* des volks zich in een luid hoezee-lucht verschafte, dat de vorst en 't volk één waren?

Telwoorden.

1. Deze sterke schans is door dertig en eenen man ingenomen en werd door dertig honderd en eenen man verdedigd.

2. Wie is grooter Schiller dan Göthe? In plaats daarover te twisten, brenge men *beide* zijne hulde toe. Beider naam is ver-
eeuwigd.

3. Wij getuigen u ons leedwezen in 't ongeluk, dat gij ge-
troffen hebt; immers uw vader is ontslapen? Ons beider
zusters hebben ons verzocht u haar rouwbeklag over te brengen.

4. Wij gingen met zijn vijfde uit wandelen, terwijl gij met uw
achte kegeldet.

Hoe laat is 't? Bij een. Wanneer vertrekt gij? Voor vier.
Wanneer zijt gij op uwe *bestemming*? Bij zes. Wanneer zult gij
terug zijn? Voor twaalf. Hoe laat zult gij u naar bed begeven?
Precies om een uren.

5. Ik *ben* altijd een ongeluk, als ik met u speel. Zoo wierp
ik gister de drie vijf en was zeker van de pot; maar jawel, gij
wierpt de drie zes en *wont*.

6. Gister waren honderd, wat zeg ik duizend aanschouwers
op de beenen, bij gelegenheid van 't prachtige vuurwerk, dat af-
gestoken werd ter eere van —.

7. Gij rookt cigaren van honderd guldens *den* duizend, ik
van *den* acht om een dubbeltje. Een groot verschil in kwaliteit
en prijs.

8. Di pennen kosten 8 stuiver 't heele en dus twee dubbeltje
't half gros.

9. Deze beide zullen steeds de eerste, gene de laatste in de
klasse zijn.

10. Die, die eens anderen bezitting zich toeigent wordt streng
gestraft. Wat zou er van de wereld worden als de oneerlijke rijk
en de brave arm werden!

11. Benijdt nooit anderer geluk, verzacht steeds anderer
leed. Dan zullen alle de brave u achten, en alle de schurken u
vreezen.

12. Al het geluk is vergankelijk, alle de roem tijdelijk, doch de deugd zal ten allen tijde geeerd worden.

13. Welke lange gezichten zag ik, toen ik deze beide koopman de tijding bracht, dat hunne rijkgewaande schuldenaar met den Noord-~~zon~~ vertrokken was en zijne schuldbekentenissen de waarde hadden van scheurpapier. Bij den honderdduizend guldens zijn daarmede gemoeid.

14. Vele wijn, wat zeg ik? alle wijn wordt beter door leggen, uitgezonderd de Champagne.

15. Ik kan niet velen wijn verdragen. De vele wijn maakt mij ziek.

16. Deze wijnkoper heeft meerdere wijnen in zijn pakhuis; dan alle anderen te samen. Wel hebben deze tiendubbel zoo veel wijn, maar toch veel mindere wijnsoorten. Doch mijn uitlegging verbeterde de leerling!

17. Wij waren met zijn vijf broers, zij met haar vijf zusters. Tans behooren wij met ons tien tot ééne en dezelfde familie.

18. Deze man is vol van allerlei dwaasheden. Velerlei anecdotes weet hij zoo te pas te brengen, dat hij het gezelschap doet *scheuren* van lachen.

Werkwoorden. (Herhaling)

(Kern § 34—51. § 71.)

1. Dit kind heeft de blade van dit boek verscheur. 2. Wij zaggen 't boek in een hoek leggen en laggen 't op tafel. Daar leit 't noch. 3. Hij dringt elken dag genever. Weldra zal hij de nadelige gevolgen daarvan ondervinden. 4. Ik verwelkwam mijn vriend, wien ik in jare niet gezien had. 5. Achilles zat

Hector na. Deze zat 't op een loopen, toen gene hem op de hielen zat. 6. Ik herbiereg dezen armen vreemdeling in mijne woning. 7. Deze man had in zijn jeugd veel zwaarigheden te overwinnen; hij is ze echter te boven gekomen; deed goede zaken en leeft thans rustig van 't geen hij overwonnen heeft. 8. Daar ge Uw opstel slecht verbeterd hebt, dient ge alles te overwerken zonder U zelve te overwerken. 9. De tijding, dat mijn oom storf, verschrok mij geweldig, doch toen men mij *aanzeé*, dat ik zijn geheel vermogen had georven, kwam ik tot mij zelve. En toch, ik heb den man nooit geflikflooid of pluimgestroken, doch schiep steeds behagen in 't rondborstig uitens mijner mening. 10. Deze krijgsman, onverschrokken als hij is, wordt door zijne kameraads zeer gehoogachat, gehoogwaarderd, *gehoogacht*. 11. Loop Uwe bekenden niet over, als ge den naam niet hebben wilt van een lastig en indringend mensch te zijn. 12. Hem, die ik nimmer heb wantrouwd, in hem zie ik mij bedrogen; doch daarom niet gewanhoopt (Kern § 109), de geleden verliezen zal ik weldra *over* komen! 13. Deze tijding verschrok haar zoo, dat zij bezweem. 14. Ik was met deze studie onledig, toen gij binnentradt. 15. Onze *elende* is niet over te zien. Ik heb geen tijd meer deze thema over te zien. 16. Overleg, o zorgeloze huisvader, hoe ge iets overleggen zult. 17. Uw taal is doorgespekt met niets om 't lijf hebbende stopwoordjes. 18. Een cijferaar, die een fout begaat, heeft zich mis rekend, of hij heeft mis rekend. Eene dame, die door 't slechte weer wordt verhinderd naar een partijje te gaan heeft mis rekend. 19. Overweeg wat U te doen staat, als ge 't vleesch overwogen hebt en een half pond te kort komt. 20. Zijn kreten hebben mij 't hart doorsneden; met zijn scherp mes heeft hij mijn boteram doorsneden. 21. Deze boosdoener heeft zijn straf ondergaan; men hing hem op toen de zon was ondergegaan. 22. Gij kwamt voordat ik U verwachtte en eenige *aanstalten getrof-*

fen had, U behoorlijk te ontvangen. Ik kwam twee uren te vroeg, om dat ik de spoortrein ben misloopen en met mijn tijd geen raad wist; anders ware ik een uurtjen later gekomen, dewijl 't spoor 1) niet voor die tijd terug is. 23. Van 't somer ga ik een lange reis ondernemen, schoon mijn geneesheer 't mij misraden heeft. Hij zegt mij niet tegen de vermoeienissen der reis bestand te zijn. 24. Deze luitjes konden niet *eenmaal* hunne verklaring onder teekenen en vergenoegden zich dus met er een kruisje onder teekenen. 25. Een aantal policiedienaars hebben den misdadiger van verre gevolgd; reeds waanden zij zich zeker van hunne *prooi*, toen zij na 't huis, dat 't schelmpje ingegaan was, doorgezocht hebbende bespeurden, dat de vogel weggevlogen was. Deze was in een belendend pand de wijk gaan nemen, waar zich onder stroo verborgen houdende hem een messelaar, die daar toevallig arbeidde, *betrapte* en *aan* de gerechtigheid in handen *stelde*. 26. Voor de rechtbank te recht staande, bekende de schavuit geen schuld, maar *glimloech* en bewaarde 't zwijgen op elke hem gedane vraag. Lang beraadsloten de rechtteren. Eindelijk werd 't vonnis geveld. Niets echter was in staat 't *stalen* hart des booswicht te schokken. Als hadde hij niets mis gedaan, keerde hij in de gevangenis terug en verbeed den dood met een gelatenheid cener betere zaak waard. 27. Deze lekkerbek giet al zijn spijzen met *roodwijn* over. Dit melkmeisje, de koeijen gemelkt hebbende, giet de melk haars emmers in deze kan over, doch zoo onhandig, dat dezelve overloopt en nutteloos te loor gaat. 28. Wie slaat geloof aan Uwe met leugens doorweefde *woorden*? 29. Nagel door! riep de Romein zijn luie slaven toe, of ge zult nog heden met doornagelde handen en voeten aan 't kruishout den dood vinden. 30. Hij kon mijne boze plannen niet doorzien, alhoewel hij mij zoo

1) Verscherping voor d' spoor, d' zomer, d' zolder.

strak aanzag als wilde mij doorzien. 31. Een groote redenaar zal zijn toehoorders licht kunnen overzien; zelfs een groot redenaar verzuime niet zijn redevoering over te zien. 32. Geef mij een voldoende opheldering van Uw gedrag; aan mijn verlangen niet voldoende, zult gij terstond ontslagen worden, zei de bankier tot zijn boekhouwer. Deze gaf dezelve; had hij ze niet gegeven, zijne eer had hij ongetwijfeld verloren gehad. 33. Zijt gij vergeten 't geen Uw grijze, verstorven vader U zoo vaak voor *de* oogen gehouden heeft? 34. Tot walgen herhaalt die man steeds *de zelfde* laffe aardigheden. 35. Tot vervelens toe verhaalt deze veteraan *van* zijne heldedaden. 36. De soldaten zwoeren getrouw na te komen wat hunne bevelhebbers hen bevolen. 37. De molenaar maalt koren, de schilder koornvelden. *Beide* worden gemaald. 38. Versteven van koude stijfde onze waschter de was. In hun boos opzet gestijfd, ontnamen de booswichten aan den van koude versteven reiziger zijn geld en kostbaarheden, en krooien die naar een veilige plaats. 39. Deze vrouw bree in den tijd zoo vlugjes, dat ze twee paren kousen op een dag afmaakte. 40. Wij leedden in der tijd aan hoofdpijn en dorstten daarom, hoe zeer wij er ook naar dorstten, geen druppel wijns te gebruiken. 41. Mij dacht, dat als deze onruststoker 't land uitgeband werd, de geschokte gemoeden des volks weldra tot rust zouden komen. 42. De geneesheer heeft mij den levertraan voorgeschreven, daar ik zoo slapjes ben, dat mij de beenders wankelen in 't gaan. 43. Wij boden een goede som, dog zij schenen niet genegen hun eigendom te verkopen. 44. Daar het dorp geheel afbrande, leden rijk en arm schade; velen zijn tot den bedelstaf gebracht; de burgermeester rondgeleide mij eens rond! ik kan U niet beschrijven, hoeveel ellende daar werd geleden. 45. Schinderhannes plach 's nachts uit te gaan en pleegde dan zijne gruwelijke misdrijven; zijne makkers plachten hunnen hoofdman te vergezellen en verpleegden hem,

als hij gewond was en hulpeloos *daar* nederlag. 46. Zet U neder en kom naast mij zitten. Ik zie de eier, die ik onze kip zag leggen, daar gindsch in 't gras leggen. Ik zag dus de eieren leggen en liggen. Anders: Hij legt het boek, dat op den grond leit, bij de boeken, die ik heb neergeleid. Anders: Ik zag den vluchteling door de schildwacht neerleggen en niet verre van de schildwacht neerliggen. Dus zag ik de schildwacht neerliggen, maar den vluchteling neerleggen en neerliggen. Zoo zag zeker kind zijn vader op zijn tachtigste jaar dopen. 47. Fidel kloof 't been, Willem (den knecht) 't hout, de adelaar de lucht, 't schip de baren. 48. Phidias beeldhakte den Jupiter te Olympia en de Minerva te Athene. Doch hoeveel beelden hij gehouwen heeft (Kern § 108) de kunstwereld heeft er geen enkel van overgehouden. — Houw op! zei de onverschrikte krijger tot zijn vijand. Hou op! smeekte de lafaard en gaf zich krijgsgevangen. 49. 't Uit de diepste ingewanden der aarde opgedelfde ijzer wordt geheet, gesmeden, gegloeid, en door plotselingsche bekoeling tot staal *veranderd*. *Van daar* de gepolijste bracelets, geglimde knopen; zilveren halskorallen en andere zeer gezogte verciersels. 50. Daar hij wel begrijpen kon dat ik de kinderschoenen was ontwassen en hij mij dat niet te min ongewassen dorst *te zeggen*, deed ik hem door een slag op zijn met dik haar bewassen kaken op den gewasten vloer neertuimelen, en noodzaakte hem zich door wassen te ontwassen. 51. De schurke, die deze arme rijzigers uitgeschud, gepijnig, gemartel en vermoor hebben, zijn gekastij, gevonniss, gegeesel en gebrandmerk. Toen men hen kastijd-e, vonnis-e, geesel-e en brandmerk-e heeft 't volk geraas, getier, gejuich, geschrei en geschreeuw. 52. De Spartanen krijgden met Athene en kregen dit ten laasten in hunne macht. 53. Als ik *woude*, zoude ik hem groot nadeel kunnen doen. Als ik wou, zou ik hem een groot plezier kunnen doen. Maar zal ik willen? *Zal!* riep hij

mij toe. Mij docht, dit was een grove fout en ik had goed gedacht. 54. Wij leidden een deugdzaam en ingetogen leven, maar veel verdriet. 56. Wij tegen aan 't werk en ziehier wat onze hand *gewerkt* heeft! 57. Ik rees in aller schatting, toen men vernam dat ik Europa doorreisde had. 58. Ik fluitte voor de kost en floot van plezier. 58. De rechteren vonnisden deze ellendelings. De timmermans vernisden deze tafelen.

Vervolg.

(Kern § 121. § 122).

1. Daar komt een menigte menschen. Wat een menschen komt daaraan! Wat voor menschen 't zijn, weet ik niet. 2. Gisteren borst een geweldige brand ten huis van dees landbouwer. Menschenlevens zijn niet betreikbaar, want man, vrouw en kind is gered en in *goeden* welstand. Doch kleeren; meubelwerk, kortom al 't overige werd een buit der vlammen. 3. Noch ik, noch gij zullen ooit eene zulke laagheid verrichten, noch tot zoo groote eene valsheid in Staat zijn. 4. Gij noch hij hebben mij willen grieven, maar toch waren uwe woorden aan mij zeer onaangenaam. 5. Gij noch zij weten iets van 't geheim af. 6. Zoowel ik als gij verdienen om ons heldhaft gedrag beloond worden, maar toch zijn wij voorbijgegaan. Laat ons ons troosten, dat de paarden, die den haver verdienen, ze niet krijgen. Zoowel de deugd als de ondeugd brengen haar *eigendommelijk* loon met zich. 7. Noch mijn oom noch mijn voogd hadden eertijds een hoog denkbeeld van mijne schranderheid; maar zoowel de een als de ander bedrogen zij zich in mij en hebben ook niet geaarzeld mij van deze hunne grove dwaling ten zeerste hun levend berou te getuigen. Of 't hunne of mijne schuld waren, of zij verkeerd gezien dan wel of ik geen blijken gaf van 't geen nu uit mij worden kan — nederigheid en zedigheid, deugden die ik

in de hoogste mate bezit (gelijk gij ziet), die beletten mij *daarin* te beslissen. 8. Noch Cats noch Spieghele kan bij Vondel, noch Corneille noch Racine kunnen bij Sophokles vergeleken worden. 9. In de eeuw van Pericles bereikte en de kunst en de wetenschap zoo eene ongekende hoogte van bloei, dat men nog elk luisterrijk tijdperk, waarin 't dichters, wijsgeeren, letterkundigen in één woord van elk slag regent, met die naam stempelt. 10. En de handel en de nijverheid moeten worden beschermd, *wil* een volk in de ontwikkeling met andere volkers denzelfden tred houden. 11. De Franschen is 't geestigste volk Europa. 12. De Engelschen is een zeemogendheid wijd en zijd ontzien en gevrees. 13. De Duitschen zijn 't denkende volk bij uitnemendheid. 14. De Italjanen zijn de meest levende, de Hollanders de meest *kalme* natie ter wereld. Ja *koel* zijn zij, doch oogenschijnlijk, maar *inedaadaad* wakker en trouw. De vrijheidsoorlog met Spanje toont aan dat onderdrukking hen ontwaakt. 15. De hersenen zijn allerwaarschijnlijk des verstands zetel. 16. Ondervinding is de *puikste* leermeester. 17. Vondel, onze puike dichter, werd in Keulen ter wereld gebracht. 16. Zuinigheid en vlijt bout huizen als kastelen. 19. Een linker- en rechterhandschoen maakt een paar.

Vervolg.

(Kern § 52. 64. 97. 99. 111—115).

1. Wie was de overwinnaar der Romeinen? was *hij* niet Pyrrhus? 2. Gij speelt noch ongelukkiger dan ik; mij is zelden de fortuin gunstig; u is zij dat nooit. 3. Zijn wij ooit genoechlijker saëm geweest als gister-avond? Is er ooit meer klugten vertoond, koddiger liedjens gezongen, geestiger *zetten* verteld? 4. Mijnen vader uitgezonderd bestaat onze heele famielje uit sukels aan koorts. Uwen broeder uitgezonderd vond ik niemand 't

huis. Uitgezonderd u zelve heb ik steeds uwe familie voor domkoppen versleten. Behalve gij zal er heden avond niemand komen. Ieder zal deelnemen aan de vreugde des feest behalve ik; behalve mij zal de geheele wereld *alzo* pret hebben. 5. Ik ben uitermate in mijn schik met de onderscheiding, die mij onlangs is te beurt gevallen. 6. Mijne belangen heeft hij steeds krachtiglijker zich *zijner* aangetrokken, dan iemand ter wereld. 7. Waarschijnlijker zal hij mij heden avond een bezoek komen afleggen, dan deelnemen aan de partij, welke te uwe eere zal *gehouden* worden. 8. Zijn huis is zeer dichte bij, hij kan aldus zeer spoedig terug zijn. Ik ben hem elk oogenblik verwachtede. *Indedaad* daar komt hij reeds aangeloopten! (Kern § 116). 9. Ik lijde (Kern § 46) onverdraagsame kiespijn? Kunt gij mij *helpen*? Neen ik, maar ik heb wel een middel voor de koorts. 10. Hier is geheel mijn vermogen! de ongelukkige moet geholpen (Kern § 123, 2) Ga, red hem! 11. Gij drinkt wijn. Ook ik drink wijn. Ik drink ook wijn. Drinkt gij ook wijn? Ik *drink* ook wijn, maar gij — ze. 12. Vergeefs schande ik al mijn krachten in, niets mocht baten. Niets kon mij helpen en ik viel in de macht mijns *slimsten* vijands. 13. 't Menschdom wordt hoe langer (Kern § 137) hoe meer beschaafder. De bevolking al groot en grooter. Zullen op laatst allen niet volmaakt en de wereld te klein zijn die te bevatten? De eene denkt er zoo, de andere zus over; ik geloof, dat 't wijsste is zich in dergelijke beschouwingen niet te verdiepen. Wie toch kan de toekomst *bestemmen*, welks oog de nevelen doordringen van een tijd, die de onze nog niet is? 14. Wij beraadslagen over de te nemene maatregelen tegen de zich alom verbreidende veeziekte. Allereerst deed zich de vraag op, uit hoe vele leden de te benoemen kommissie zou samengesteld behooren te zijn. Dan was de te doene keuze hoogst moeilijk, daar ons land zoveel kundige veeartsen opbrengt, dat men waarlijk niet wist, welke te kiezen, welke niet. Ten slotte *stre-*

den we over den tijd, waarbinnen 't in 't werk te stellen onderzoek zoude behooren afgeloopen te zijn. Eindelijk en ten laatste bepaalden we, dat de te vermijdene Germanismen en andere ismen niet in 't uit te brengen rapport zouden mogen voorkomen, zijnde daarvoor even goede, zoo niet beter Hollandsche uitdrukkingen te vinden, welke het schande is niet te gebruiken en voor Franschen, Engelschen en Hoogduitschen draf (als Bilderdijk zegt) om te wisselen. 15. Ik sta reeds een uur naar hem luisteren, en heb gisteren zeven kwartier naar hem staan luisteren, maar nog weet ik niet wat hij gezegd heeft of zeggen heeft gewild. 15. Dit dienstmeisje brengt haar tijd zoek naar de winkels kijken, als ze boodschappen moet doen. En doch durft haar mijnvrouw daar niets van te zeggen. 16. Deze seigneur (Te Winkel § 620) heeft de onaangename gewoonte onophoudelijk de kamer te *doorloopen* (Kern § 76) als hij tot u spreekt; wat zeg ik? als hij een redevoering *afsteekt*; want hij houdt over onbeduidenste zaak *woordelijk* een speech, en heeft gisteren o. a. over 't nut der creoliene een uur lang 't woord staan te voeren in verband gebracht met de toenemende beschaving. 18. De spoor had gisteren een onheil; ik ben er heelshuids afgekomen doch veler armen zijn stuk, anderer beenen gebroken, enkele zelf geheel gedood en geplettert en onerkenbaar gekneust. 19. Er is een tijd om te gaan en er is een tijd van te komen, zegt een diep betreurd Nederlandsch dichter. 20. Er is een tijd te werken, er is een tijd te spelen. 't Is nu tijd van naar de station te gaan; de trein vertrekt over het kwartier. 21. 't Is nu tijd om te rusten, want anders overspan ik mij bij 't werk. 22. Toen de man zich beklaagde over mijn zoontje Karel, dat zich aan zijn appelboom vergrepen had, kwam juist de deugniet aangesprongen 't gestolen fruit in de hand. 't Kwam mij 't beste voor hem met een zachte berisping af te schepen, daar hij gevoeliger is voor zachte woorden dan banger voor strengste straf. Zijn jon-

ger broer gelijkt hem nog in deugden nog in verstand. *Deze* is een oprechte wildeman, sprinkt stoelen, tafelen, ja alles omver en kan niet dan door strengste behandelingen tot zijn plicht gevoerd worden. Laast ontmoete ik zijne makkeren op straat en was reeds blijde dat mijn zoon *de lunne* niet was; want haar gezelschap is hem erg verdervelijk; maar thuis gekomen, vond ik allen in roer en rep; zoo *onbehoorlijk* had hij weer huisgehouden! Daarvoor heb ik hem eenige dagen 't huis doen houden.

23. Deze man verdient veel geld met buik te spreken, doch hem gelt 't Spreekwoord zo gewonnen zo geronnen; want hij kroegloopt en verteert zoo wat hij *wint* tot zijn laatsten penning; *Hij* is een zeer rare snaak en op zijn manier een genie. Vroeger danste hij koord en had qua talis zoovelen naam, dat allen samenvloeden hem toe te schouen. Ja zelfs hieuw hij eens een tweegevecht op de slappe koord; doch zulk liep armzalig af; zijn collega brak den hals, hij het sleutelbeen. Sinds lag hij zich als buikspreker toe en is zoodanig bepaaldelijk berucht. Doch zijn onoverlegzaamheid en nuttelooze verkwistenszucht zullen hem eens nog op een stroobondeltje den dood doen sterven.

24. Gedurende mijn uitstapje te Wiesbaden heb ik ook de alom en wijd vermaarde speelzaal bijgewoond. De Speeltafel schitterde door 't saamgehoopte goud. Aldaar werden duizende verloren en gewonnen in een spanne tijds. Ik zag, tot voorbeeld, een Engelsman, die de fortuin biezonder naliep. Waar 't gevolg van was, dat hij hoe langs hoe meer stouter geworden zijnde, op één nummer geheel zijn (Kern § 141) vermogen wagende, alles verloor. 't Opvolgend oogenblik was er een lijk in de zaal. Een onverhoedsch pistoolschot maakte hem voor aller oog van kant.

25. 't Hoort tot de zeer ten hemel te verheffene maatregelen, dat men over eenige jaren bij onze mariene heeft afgeschafft misdocners kiel te halen, eene straf zoo vreed, dat er de hoofden soms bij te loor gingen en zonder die de patienten naar boven werden

opgeheschen. Deze straf hoorde welcer te huis bij den tijd, waar men er nog aan dacht boos*dadigers* in fieren te deelen, of radbrekend, ja martelend te werk ging, maar niet bij onze op menslievenheid en vooruitgangstreven te recht stoffende negentiende eeuw.

26. De leden der maatschappij tot bevordering van kunstmatige bemisting worden berigt, dat de Heeren Bestuurders van regeringswege is verboden, geene vergadering meer te beliggen dan na daartoe aangevraagd en bekomen verlof.

27. Als ik gelast word vuur te geven (sprak de soldaat) geef ik vuur onverschillig van wien ik raak. Worden toch de cheffen niet strikt gehoorzaamt en opgevolgd, waar blijft dan discipline? Tans ben ik gekommandeerd maar elk van wie ik genaderd word, en voorbijgaat, zonder behoorlijk wachtwoord neer te vellen, voor 't geval hij trots mijn waarschuwing passeren wil. 't Zij gij voor of tegenpruttelet, ge zult niet dan als lijk uwen weg vervolgen. Ik doe slechts de bevelen mijner hooger en gehoorzamen. Wat doet gij mij te noodzaken u geweld aan te doen? — De reiziger was genoopt met zijn reis te staken en wachte tot men (Kern § 186) de schildwacht had afgeschot en hij den *wachtmeester* zijn hoogen rang kon openbaren. Immers 't bleek toen dat de gewaande vreemdeling niemand ander was dan den Czaar in eigen persoon. De soldaat omhelsde zijne kniën en bad genade voor zijne stoutheid. Doch in plaats hem te straffen (Kern § 113. III), loofde hij hem zeer voor zijne *dienstplichtigheid* en bevorderde hem tot den officiersrang.

28. Alreede piepjong gaf ik mijne ouders blijken veel geschiktheid te hebben voor den toonkunst; 't dunkte haar dus goed mij van eerste meesters les te doen nemen, die onze stad opbracht. Dientegevolge ben ik nu in de muziek zeer ver en bedreven.

29. Als 't u *voegt*, kom dan heden bij mij; wij spreken dan samens over uwe belangen, of vleit 't u niet?

30. Deze jonge schoor met ieder den gek; maar bedreigd met een gevoelig pak slagen (Kern § 15. Aanm.) *schoor* hij zich weg.

31. Onoplettende leerlingen ontgaan vaak fouten, die eene keukenmeid kan verbeteren.

32. Wij gaven niet vuur voor wij de vijanden op honderd pas genaderd en onder schot hadden.

33. 't Strekte mijne ouders tot groote troost, dat ik de slechte padjes van mijn broeder niet opwandelde.

34. Hunne vervolgers dank zij hunne benen zijn zij ont-komen.

35. Nimmer zal ik vergeten, wat ik mijne wakkere vrienden verplicht ben. Indien mijne tegenstanders niet toch eenige woorden ontvallen waren, uit die hunne slechte bedoeling bleek, voorwaar ik was 't offer geworden van hun boos opzet en mijne vrienden 't slachtoffer hunner menschenliefde.

36. (Dagblad bericht). De ondernemer van deze concertzaal, is, bijzonder, gelukkig geslaagd in zijn onvermoeide, wakkerre pogingen, om de beroemd zangster N. N. voor ons toneel te winnen. Weldra zal zij in eigen persoon optreden voor 't hoogstbeschaafde publiek onzer plaats.

Mijn vriend hoorde haar aan; de volgende dag (Kern § 98) vraagde ik hem *hoe* 't hem *geviel*. Hij antwoorde: een liedjeszangeres van de straat hem beter bevredigd zou hebben, dan die met wijschen titel preikende schoone, die, had ze al een fraai geluid, toch zoo valsch zong, dat 't oor werd gekwest. Haar man, een *Saxer*, voerde haar op; deze gewaagde later in privaatgesprekken met echten Duitschen bluf over zijn echtgenoot en haar tal van overwinningen op de begeesterde publieken van de meest verschillende steden van ons wereldeel. Waartoe zijne

vrouw zoo hoog op te vijzelen? Immers de kunst beveelt zich zelfs aan? Overigens was de man welgenietbaar en een allesins interessante persoonlijkheid. Hij had heel Europa doorrezen en kon daarover aardigjes keuvelen. Ook merkte ik onder 't orkester vele vreemdelingen op, als daar zijn een Hanoveraan, een Beieraar, een Hongaarder, ja zelfs een Algeriër en Aziër. Doch ik ben vergeten u te zeggen, dat 't onmuzikale publiek haar door levende toejuichingen hun bewondering te kennen gaf.

37. Uw laken is mij te duur, zei ik den lakenkoper, drie guldens de ell! 't is niet meer dan een daalder waard. De man werd zoo woedende, dat hij mij toeschreeuwde: Weg, mijne winkel uit of ik verworg u! (Kern § 123).

38. De gansche dag (Kern § 98) bleef ik bij hem en vergat alles om mij henen (Brill § 108. 2) als hij van zijne krijgstochten verhaalde. Gaarn (Kern § 64) had ik de gansche nacht doorgeluisterd naar zijn wegslepemde taal. Hij had de *zonderlijke* gewoonte van met een stokje, dat ongeveer een halve voet lang was, op tafel te slaan, om zijne woorden klem bij te zetten. 39. Dit huisje is breeder dan 't lang is (Kern § 81). 't Is namentlijk een en twintig en een halve voet lang en vijf en dertig en een halve voet breed. 40. Daar ploft hij neer, de rug doorpriemd met pijlen (Kern § 98). 41. Zij vervolgden den vluchtenden vijand, de sabel in de vuist. 42. Uw raad gedachtig heb ik wijs gehandeld. 43. Zijn hooge roeping bewust ontrok hij zich aan de nietsbetekenende vermaken der wereld. 44. De burg meester, gaf de overwinnaar zich de buitensporigste vreugde over. 45. De dood schuldig pakte hij zijn biezen en zijne vervolgers ontkwam hij gelukkig. 46. Een gestrenge meester gewoon, schikten de slaven zich in hun treurig lot en verdroegen zijne wreedste wreedheden. 47. Eindelijk werd ik, wien ik zocht, gewaar.

48. Zwervens moede (Brill § 108. 2) trad ik de herberg binnen en versterkte mij *aan* een krachtigen maaltijd.

49. Zwervens moede kocht ik mij een klein huisje *met tuin* 1) om mijne overige levingsjaren in door te brengen.

50. Ge zoekt te vergeefs, o sterveling, elders, 't geluk, dat ge nimmer vinden zult dan in een weltevreden hart.

51. De Romeinen kozen in gevaarvolle krijgen den krijgskundigsten dictator, maar hielden 't in vreedestijd gevaarvol een persoon zooveel machts toe te betrouwen.

Voorzetsels.

(Kern § 101—§ 104.)

1. Door ondervinding weet ik, dat deze jongeling zeer weinig lust heeft voor zijne studies en nergens voor deugt.

2. Gebukt door den last des ouderdoms, gekweld door kommer en verdriet, zal mij de dood zijn een welkome verlosser. Voortdurend tegen gebrek en armoede te kampen is meer dan ik *dragen* kan!

3. Naar twee weken vertrekken wij naar Parijs en zullen in het jaar terug zijn.

3. Ik reishalsde op zijn aangenaam bijzijn, maar, schoon ik tot 't gezelschap behoorde, verwaardigde hij mij niet geen enkel woord.

5. Dit voorstel vond geen ingang tot de leden der tweede kamer, echter bleef de minister in zijn gevoelen.

6. Wees altijd dezelfde zoowel bij voor- als tegenspoeden.

7. Waar huist ge? Op een kamer beneden vlak aan de straat.

1) Zie de Vermakelijke Spraakkunst, pag. 123 en 130 (1e druk).

Kom spoedig eens bij mij oplopen! — Te zes ure zal ik bij u zijn.

8. Hoed u tegen vleierei en wees gewaarschuwd tegen de lagen, die hij u legt!

9. 't Bezit eener goede gezondheid weegt ruimschoot op aan overvloed van schatten. 't Is reeds boven 't jaar, dat die rijk-aard ziek ligt! Den geneesheer is hij reeds boven de vijfhonderd guldens schuldig! O kunst! o wetenschap! o weelde! hoe belach ik u, als ik gezeten ben voor een welvoorzienen dich en als drie eet! Nu ben ik arm! maar word ik eens uit arm rijk, mijne gewoontens zullen niet veranderd worden! Nimmer zal ik dan ook tegen mijn oude vrienden schelden; integendeel ten hunnen behoefte zal ik al 't mogelijke verrichten; immers zoo niet, dan zou ik de aanspraak naar alle achting verliezen; en hoe zoude zulks bestaanbaar zijn tegelijk met mijne afschuw voor trotsheid en ijdelheid? Steeds heb ik uitgevaren tegen die verwaten parvenus, welke waar zij hunne vroegere vrienden ontmoeten, zich derzelve schamen en miskennen, ja tegen hunne minderen niet eenmaal minzaam, vriendelijk, beleefd en heusch zich betoonen!

10. Den Ruyter werd 't *gezag* der vloot opgedragen, toen wij met (?) Spanje oorlogden.

11. Deze man is mij helaas verwant door aanhuwelijking; hij is tot geene betrekking in staat en tot niets letterlijk bekwaam.

12. Wee Julia, ik aanbad u, ik bad u aan, maar als mijne liefde tot haat, mijne aanbidding tot verachting zal verkeerd zijn, dan eerst zult ge mijn gemis, wat zeg ik mijn vijandschap gevoelen. Meen niet dat ik van woede sta te schuimbekken, daar ik zeer bedaard ben. Ik beroem mij geenzins voor 't geen ik voor u verigt heb. Ook niet dat ik spijt levensgevaar u, drinkelinge, gered heb. Meen geensins dat ik mij van wanhoop 't leven ontnemen zal... Ge zout dan toch over mijne dreigementen spotten en uw sarcasme zou 't hart mij doorsnijden.

Neen, geen medelijden voor mij ongelukkige! Onder tranen in de oogen verlaat ik u, die zoo rustig op den elleboog op tafel leunende mij aanstaart! Maar wees verzekerd, dat ik aan u wraak nemen zal van wegen de groffe belediging, den hoon en smaad....

Doch eensklaps sloeg 't manneke op 't andere uiterste over en viel op zijne knien, eenige *onbeteekenende* woorden murmelende en Julia, niet bestand voor zijn smeektaal, drukte haren geliefde de armen, in en voortaan was noch tusschen den eene noch tusschen den ander de minste twist.

13. Schaam u zelve in de plaats dezès booswichts op te treden; wel is waar zal hij zeer dankbaar zijn wegens uwe welwillendheid, maar gij zult u daardoor een slechten naam bezorgen. Ongetwijfeld is 't u onbekend, hoe de schurk bij name van graaf Hoghensteijn Europa doorrezen heeft en alom zooveel oplichterijen placht, dat hem de politie nergens rust liet. Eens gevangen, werd hij bij deze voorwaarde, dat hij met eenig reisgeld voorzien naar Amerika zou vertrekken, wederom losgelaten. Een andermaal schoon met behoorlijk geleide naar de strafplaats vervoerd, gelukte het hem echter nog te ontsnappen. Thans heeft hij zich naar 't schijnt in uw vertrouwen gedrongen. Ge weet nu, welk gevoelen 't mijne in deze zaak is en kunt er u naar gedragen.

14. De torenhaan is heden ten Westen gekeerd.

15. Deze kleersnijder heeft deze eigenschap van Alexander de Groote gemeen dat hij een scheef hoofd draagt.

16. Ik geloof met de verklaring volstaan te kunnen steeds eerlijk gehandeld te hebben.

17. Heb eerbied jegens oude gebruiken en instellingen.

18. Dit is geheel volgens de natuur getekend.

19. Ik ontsloeg hem uit zijne verplichting met voorwaarde, dat hij voortaan beter zou gaan oppassen.

20. Dit werk is met 't toezicht van Prof. G. overgezet in 't

Nederduitsch; Deze is een groot geleerde, geheel doortrapt in de historie, doch tevens zeer algemeen ontwikkeld en voor alles liefhebberij betonende; zoo heeft hij zich zelfs bij verstgevorderden leeftijd 't griekch toegeeeigend. Zijn meesterwerk over de Witt beveel ik U zeer aan, zijne nieuwe gezigtspunten heeft hij met onloochenbare daadzaken en met verwijzing op de bronnen trachten te staven. Lees vooral wat hij oppert over de benoeming van Willem III als Stadhouder! hoe hij beschrijft hoe Jan de Witt den hemel aanroeft als getuige tegen den bandeloozen overmoed des peupels! Ik verzeker dat gij bij 't lezen niet in den slaap zult vallen.

21. Gedurende de les mag zich niemand verwijderen met wat voorwendsel ook.

22. Hij miktte met een oogenschijnlijk ongeladen geweer op mij; 't schot ging af, maar ik *bleef* ongekwetst.

23. Belust na bloed en tuk naar buit, bestormden de vijanden de bresgeschoten wallen der sterke vesting.

Conjunctief.

(Kern § 108).

1. Lang *leve* onzer aller hartelijk geliefde vader, nog lang *geniete* hij eene voorspoedige gezondheid en zijn wij getuigen zijns gelukkigen ouden daags! En, *hoe 't ook* loopt, hiervan houen we ons verzekerd dat we elkaar eenmaal hier namaals wederom terug zien. *Wat ook* de wijsbegeerte leert, dit blijft ons een troost in voor- en tegenspoed. *Wie dat ook* bestrijdt, ons zal hij niet omverpraten. *Hoe* geleerd hij *ook* zijn mag, ons zal hij niet overhalen tot zijn gevoelen. *Hoever* bewijsgronden hij *ook* aanvoert, wij blijven in onze mening. O kwam de

tijd nogmaals terug, waar geen twijfel ons vertrouwen schokte, geen kennis ons geloof aan 't wankelen bragt! *O, had* de mensch nimmer aan den boom der kennis geplukt, het *ware* hem beter gegaan in de wereld. God geve, dat 't ongeloof spoedig verdwijne van de aarde en 't eenmaal moge zijn ééne kudde onder ééne herder. Ik *hoop* dat die tijd spoedig daar zij 1). Ik *begeer*, *ik wensch*, ik *verlang* niets anders dan 't mijne ook daartoe bij te brengen. Ik *verzoek*, ik *bid*, ik *smeek* U allen dat ge daartoe ijverig medewerket. *Draagt zorg* en *waakt*, dat ons heiligste goed niet te loor ga. De Heer *beveelt*, dat ieder daartoe al zijne krachten inspant en *ik vraag wie* Uwer vermetel zij zijn heiligen wil te weerstreven? wie 't wage hem te trotseren? *O moge* hij, die dat durve te onderwinden, nog bij tijds van den dwaalweg terugkeeren, *eer't* telaat zij & *voor* de toorn des Heeren hem straffe. Wachtte hij niet, *totdat* de ure aanbreke, waarin allen teregt staan, de deugdzamen beloond, de ondeugden gestraft zullen worden!

Vervolg.

(Kern § 111 — § 117).

1. Zijne slinker oogmerken verriedden zich & het liet zich met eenig nadenken gemakkelijk bevroeden, wat hij in zijn schild voerde. De schade, die wij reeds door hem geleden hadden, liet zich weldra vergoeden; onze toestand verbeterde zich spoedig en er viel niets meer te klagen. 't Laat zich niet zeggen, hoe gelukkig wij ons gevoelden van met dien ellendeling gebroken te hebben. 't Laat zich niet beschrijven, hoe verligt wij ons gevoelden na van hem ontslagen te zijn. Vooral prijzingswaardig was 't gedrag van onzen boekhouder, die ons onze taak zoo spoedig als mogelijk (Kern § 137) ten einde toe help te vol-

1) De leerling geve de drie vormen op.

brenghen. Zijn zucht om van dienst te zijn straalde in de kleinste kleinheden door. Behartigingswaardig de wijze lessen, die hij ons gaf. Roemingswaardig de scherpzinnigheid, bewonderingswaardig de kalmte, waarmee de netelachtigste vraagpunten behandelde. Navolgingswaardig zijn geheele handel en wandel van de wieg tot aan 't graf. Maar ik doe 't voorkomen, als was de man reeds niet meer. Goddank, wij bezitten hem nog en zijn bezit brengt ons jaarlijksch een aardig sommetjen op. Wel is waar is zijn jaarlijksche bezoldiging niet groot, maar wat zal ik U zeggen? Althans groot genoeg van te leven; en besluiten wij hem meer te geven, dan verheffen de andere kantoorbiedendes ook hunne stem verhoogd te worden! Meer behoef ik U niet zeggen U te doen begrijpen, zulks onmooglijk is. En nu ik toch daarover aan 't spreken ben (Kern § 130) haast ik mij der bij te voegen, de aanspraken der anderen ook niet ongegrond zijn en ik 't mij een plicht reken altijd billijk te zijn. Ik sta U borg die zijn ook alle oppassende en verdienstelijke bediendes. Doch ik zie, gij hebt (Kern § 126) geen langer tijd mij aan te hooren; ook ik heb geen langer lust of tijd (Kern § 138) U te woord te staan, daar 't telaar zou zijn mijn voornemen uit te voeren Uwen vriend een bezoek te brengen, stond ik nog langer redenerende. En ik heb geen plan den avond alleen door te brengen, maar grooten lust eens over koetjes en kalfjes te spreken; de mensch toch is maar al te geneigd in ernstig gepeis zijn leven door te brengen, zelfs al heeft hij de gelegenheid zich te verstrooien. Bovendien ben ik verlangende iets naders aangaande 't schip te hooren, waarvan wij de hoop hadden opgegeven ooit iets te vernemen. Wij hadden, meenden wij (Kern § 126) gegronde rede ernstig bezorgd te zijn over de behouden binnenkomst deszelve. *Bereids* beschuldigden men den kapitein de noodige maatregelen te hebben verzuimd, 't aan hem toebetrouwde pand te bewaren. Doch in plaats hem te beschul-

digen, zal ik eerst de zaak onderzoeken & wel verre hem te laken, beginnen zijn gehouden gedrag te prijzen. Vaarwel dus, op wederzien. Ik heb met veel genoeg Uwe kennis gemaakt, geloof mij, want ik versta de kunst niet te veinzen, en heb een afkeer mijne gevoelens te bemantelen. 't Verdriet mij door UEd. verkeerd beoordeeld, de angst mij door 't publiek miskend te zien, zou mij den dood doen. Men zal mij nooit kunnen beschuldigen onwaarheid te hebben gesproken. Vergeef mij dus dat eindig mij aan U zelve aan te bevelen, gelijk ik begonnen ben mijnen toestand voor U blooteleggen. Laat ik nu van U afscheid nemen. Laten wij altijd vrienden blijven. Laat ons een drukke briefwisseling voeren. Laat ik vaak 't genoeg smaken van Uw aangenaam bijzijn. Ik zal mij een bezoek van U een groote eer rekenen. Vaarwel dan op wederziens!

De man had genoeg gebabbeld mij de ooren te doen toeten. Zijn omonwonden ingenomendheid met zich zelve was te schrof verdragen te worden. Kortom, zijn ik of persoonlijkheid was niet om te dulden — ik vergis mijzelve was niet te dulden. Wat of daarvan de hoofdreden was? Twijfelt ge of zijne opvoeding daarvan niet de schuld was! (Kern § 136). Wat familie had hij ook! Zijn vader was een gevaren matroos, zijn oom een gereden huzaar, overigens veel beleefde menschen; maar hadden den jongeling van zijn jeugd af aan een verbaasd slechte opvoeding gegeven. Deze waarheid is uitgemaakt. 't Zij mij vergund er aan toe te voegen, dat zijn oom een rijk en *bestudeerd* man hem ten minste nog iets deed leeren en op een kantoor plaatste, waar hij door plotselingschen dood zijns patroon en schatrijk huwelijk carrière maakte. Maar ik heb geen lust over hem langer te redevoeren.

Mixtum.

(Herhaling van het voorgaande).

Geef achtling, o knaap, opdat gij alle de *bemerkingen* Uws *leeraars* benuttiget. Zoo ge toch gedreven door een onbegrensde *voorliefde* voor één vak *uitsluitelijk* daarvoor werkt, en 't andere *vernalatigt*, *bevorens* een blik te hebben op de *gezamentlijke* wetenschap, die gij U *moeizaam* verwerven moet, zult gij U later te laat beklagen. Menige leden waren *afwezend*, daar de *roep* van 't nieuwe *operastuk* dat heden avond zoude worden ten tonele gevoerd ook hen tot zich gelokt had. Ik ben er ook heên geweest schoon de intree zeer duur was. De *lovenswaardige bestrevingen* van de *wakkere* directie deden een onbepaalde orde heerschen bij in de hoogste gespannenheid verkeerende publiek. Hoe treffend, dat ik juist in 't *schouwspel* naast een zeer belangrijk persoon, om zijn meesterachtig spel algemeen hoog gevierden *toonkunstler*, te zitten kwam, *wiens* kennis ik *bereids* bij onderscheidene vroeger gelegenheden gemaakt had. Gelukkig kreeg ik nog een zitplaats, alhoewel de zaal *eivol* was. Aan de andere zijde van mij was de *beruchte* plantenkundige N. zittende, ook een niet *te* verwerpen musicus. Men ving met een voorspel aan. Onverwijld trof reeds de *wonderschoone* speelaard van den brillanten vleugel aller oor, waarop Beethovens honderdste *meesterwerk* aardig werd uitgevoerd door Kiokowski, een *braaf* kunstenaar, boven 't bereik van mijnen lof verheven, even dezelfde, die in Parijs zoo veel laauwer oogstte. Hoe *aangrijpend* was zijn *kunstdaarstelling*, hoe *gezwind* zweefden zijne vingeren boven de elpenbeene toetsen, hoe *begeesterend* was zijn *meesterspel*, slechts *onderbroken* door de oorverdovende, *geestdriftige* uitboezemingen van geheel meegesleepte toeschouwers. Ik *schiep* dubbel genoegen in 's mans eenvoudige optreding geheel eenig in zijn aard & warsch van den *eigendommelijken* virtuozen chiek.

Men kon uit zijn spel hooren, dat hij een *duchtige* school door gemaakt, iets waarvan ik geloof dat alle gelijkmatig overtuigd waren. Daarop volgde een zangerin met werkelijk *bekoorlijk* geluid, doch alles behalve zoo hoog staande als kunstenaar. *Uiterst* verbaasd was ik, dat ook zij 't publiek levende kreten van *bijval* ontlokte. Eerstens vond ik haar spel, haar geluid mocht wezen wat 't was, niet opgewassen tegen de door haar vertolken meesterwerken. Wel is waar, dat het *orkester* haar alleruitstekendst begeleide, maar dat kon hier niet alles afdoen. Ten slotte vond ik hare toonen vaak te gerekt en te veel op effect jagende in de *coloratuurovergangen*. Ik kan haar niet beter vergelijken, dan met een jengdig *voordrager*, die een voor zijne krachten niet berekend gedicht reciteert, en dien 't hoofdzakelijk vereischte, *inbeeldingskracht*, te kortschiet, een klip, waarop zoovelen verzeilen. Te midden van de *bijvalskreten* der verzamelde menigte wierp mij mijn naaste buur een *verstolen* blik toe, die alles zeide. Hij was als ik in zijn *innerste uiterst* verontwaardigd over die valsche waardeering van dat *middelmatig genie*. 'T spijt mij, dat een *ongewone* smart in mijn rechteroog, mij toe *noodigde* heimwaarts te gaan en belette 't program ten einde toe bij te wonen. Doch naar 'k hoor was 't geen ik alzo misliep vrij *onbeteekenend*. Op mijn weg huiswaarts *bejegende* mij een *kenbaar bedronken* manspersoon, naar ik gewaar worden kon van gespierde schouders en kloeken bouw. Hij *murmelde* eenige onbegrijpelijke woorden, waardoor hij mij iets scheen kenbaar te willen maken. Doch *vertwijfelende* iets verstaanbaars uit hem te halen, liet ik hem alleen achter, zonder mij te *beangstigen*, hoe 't hem verder zou vergaan.

Hierneffens zend ik UdE. Uw *prachtvolle* sonaten terug, welke ik vlugtig door geweest ben, en wier *totaalindruk aangrijpend* op mij heeft *ingewerkt*. De telken reize verandering van *toon-aarden* was hier en daar 't *gezwijnde* spel niet bevorderlijk; maar

dat *laat* zich wel met eenige studie wel over komen. Doch Uw lied zonder woorden, dat ik u toestuur, is, ik verklaar 't u *onomwonden*, een prul van 't eerste water. Doch ik heb reeds meermalen in *privaatgesprekken* afgeraden als componist op te treden, dat ik mijne oogen *mistrouwde*, toen ik met die *nuchtere* arbeid van u kennis maakte. Laat af, *beminde* August, u de compositie te wijden en Uw roem te *verdonkeren*. Neem in bedenking datgene ik zeg, geheel *onbevangen* als ik ben in 't uiten van deze mijne oordeelvelling; uiterst *ondoelmaticg* vind ik zulke afdwalingen op vreemde gebiederen. De tijd, die ge overig hebt, kunt gewis beter aanwenden dan met zulke nodelooze *bestrevingen*, die nooit met een gelukkig slagen maar meestens met schand' en schade beloond worden.

Spelling (T. W. § 319. 1; § 445—628.) Synoniemen.

1. Dat wijf met die fletse gelaatskleur en spitschen neus kreeg van haar man zulk een bits antwoord, dat zij paars werd van kwaadheid en den op niets verdachten door een wisse slag achter over op den drassigen grond buiten s huis deed neertuimelen. Hij bleef dwars over den weg leggen en riep luid keels (of met luider stem) dat hij, wars van vleierij, zijn ellendige wederhelft een helleveeg had genoemd. Die was zij dan ook in der daad.

2. Deze dolle man heeft hier weer mooi huis gehouden!

3. Wat binnen 's huis voorvalt, mag buiten 's huis niet bekend worden.

4. Met der tijd zal ik de stad, waar ik mij tans met der woon gevestigd heb, verlaten. Dermate bevat mij deze plaats, dat

ik mij uit der mate verheug in 't voor uit zicht haar voor goed te zullen verlaten.

5. Gewapender hand trachte de vijand de stad in te nemen; gelukkiger wijze werd de aanslag ontdekt en hielden hen de wakkere wachters tegen. Langzamer hand groeide de schare der verdedigers aan en noodzaakte de aanvallers onverrichter zake in allerijl terug te trekken, zelfs de gekwetsten moesten zij achter laten, of zich aan 't gevaar bloot stellen gevangen genomen en niet voor den vrede vrij gelaten te worden.

6. Uwe schuld zal ik u kwijtschelden en mij op eene andere wijze schadeloos stellen voor 't ondergane verlies.

7. De godheid stellen wij ons voor als volmaakt, al goed, al wijs, al ziend, al wetend, al vermogend, al machtig.

8. Welzalig hun, die volmaakt zijn!

9. Men twijfelt of zoo iets wel zal plaats grijpen.

10. Zij vestigde hare donker blaauwe oogen op 't lichtgeele perkament, 't welk met donker roode letteren beschreven was.

11. De leerlinge geve de titels op van een 1. jonkheer, 2. graaf, 3. lid van den gemeenteraad, 4. doctor, 5. hoogleeraar, 6. predikant.

12. Na een afwezigheid van twee jaar betrad ik weder den vaderlandschen bodem. Mijn vrienden en verwanten hadden niet durven te hopen mij zullen terug zullen zien: veel eer meenden ze, dat ik òf niet meer bij de levende verkeerde of veel eer zoude teruggekeerd zijn. Hoezeer ik mij uit der mate verheugde, dat ik hen allen weder aan mijn hart mog drukken, zoo mistte ik toch één onder hun: mijn oude vriend X, met dien ik zooveel vreugden en leeden had doorgebracht. Hoe zeer 't mij deed zijn dood te vernemen, laat zich eerder gevoelen dan beschrijven. Rond uitgesproken, al mijn vrienden waren mij te zamen genomen niet zo lief, als hij alleen!

13. Voor in onzen tuin bevindt zich eenen vijver; midden in

een luthuisje, met een heerlijk uitzien op de goddelijke omgeving onzer bekoorbare stad. Dezelve is aan den voet eener berg vervaardigd, en door een rivier omsingeld. Bovenop staat een oud ridderslot vervallen en door den tand des tijds gesloopt. Weldra zal er niets meer dan de overlevering van overig zijn; het puin immers wordt genuttigd tot andere bouwerken?

14. Denk hier aan! Ik zal er aan denken! Ik denk ergens aan! Ik denk nergens aan! Waartoe deze oefeningen? Dienen ze ergens toe? Kunnen ze niet achterwege blijven? Ja, bijgeval de leerling vlug, schrander, ijverig, werkzaam, leergierig enz. is, en niet bijgeval fouten begaat, die hij zich schamen moest te maken.

15. Ik zegge u, ga van hier en lees mij op nieuw uwe les eenige malen overluid voor. Hebt ge dit eenigen tijd achter een gedaan, dan kunt ge stellig alle vragen beantwoorden, die ik tot u richten zal.

16. Ingevolge van 't laatste raadsbesluit, zullen deze ambtenaren bezoldigd worden naar gelang van hunne theoretiesche, en naar mate zij ten gevolge van jaren lange ondervinding geacht kunnen worden praktische bekwaamheden te bezitten. En werkelijk zijn zij naar de mate hunner kennissen beloond. Ingeval zij echter meenden verongelijkt te zijn, zoude een ten aanhoore van elk die lust had gehouden examen uitspraak doen. Des niettegenstaande hebben vele hunner ontevredenheid lucht gegeven, en zijn dien ten gevolge afgedankt.

17. Lang voordat ik hem kennis had gegeven van mijn besluit, had hij reeds vermoed, wat ik van voornemens was. — Niet lang nadat wij verhuisd waren, vermisten we onze kat, die zijn oude woonplaats weder had betrokken.

18. Eilieve, geef mij eens de twalef regelen op volgens welke de woorden in onze schoone moedertaal aan eengeschreven worden!

19. Ei, lieve, dat is eens braaf geleerd, zeide de gelukkige moeder tot haren lieveling. Och of ik mij altijd in uwe voordeelingen verheugen konde! mijn hartenwensch, o hartendief, ware dan vervuld.

20. Zoo lang ik uit de stad zijn zal, is hij met het opzicht mijner zaken belast; want ik zal niet zóó lang uitblijven, dat men mij missen zal.

21. Doordien ik door dien ellendige eens bedrogen ben, heb ik hem voor altijd mijn vertrouwen ontzegd.

22. Ik zal de rekening van mijnen kleeremaker nog heden avond afbetalen en den armen drommel nog een afgesleten hemd toegeven.

23. Daar we verdoold waren, hebben we eenigen tijd verloren voordat wij weder den rechten weg hadden hervonnen.

24. Jupiter was 't hoofd der afgoden der oude Romeinen.

25. Door den steek, die deze muichelmoordenaar u toebreacht, af te keeren, heb ik u het leven gered.

26. De Zigeuners afkomelingen der oude Indiers spreken een soort Basterdsankriet.

27. De Nederlanden zijn van afkomst Germanen.

28. Daar ik zulke vinnige recensies kreeg, heb ik mijn schrijven voor goed gestaakt en ben aan 't boeren gegaan. Dit bevalt mij uitstekend goed.

29. Doe uw hoed en mantel aan, leg ze weder af, als ge thuis teruggekomen zult zijn. Loop evenmin blootvoets, maar leg uwe kousen en laarzen aan en niet af voor dat gij u te bed begeeft.

30. Bij voordurendheid zal ik mijnen aflijvigen leeraar in nagedachtenis eeren; welke vruchten heb ik zijnen lessen niet ontleend!

31. Ik had keur om of mijn betrekking vaarwel te zeggen of mijn studieën hun afscheid te geven.

32. Zijn uwe koejen door veeziekte aangegrepen, dan moet gij ze niet van de andere af te scheiden, maar af te zonderen, o landsman! zoo ge al uw vee niet verliezen zult.

33. Na de vernietiging der belasting is 't brood wel gedaald maar niet goedkooper geworden. Maar de duives-, eende-, zwane-, hoender- en kippeeieren zijn op dezelfde prijs blijven staan.

34. 't Schild dient om de stooten des vijands af te slaan.

35. Ik hoop dat gij mijn gevoelen deelt, dat hij zeer verkeerd gehandeld heeft met mij mijn verzoek te weigeren.

36. Na jaren lang over de grenzen hunner landen getwist te hebben, spraken de beide partijen af de beslechting aan de uitspraak eens derde op te dragen.

37. 't Afschieten der kanonnen en 't afvuren der geweren kwam ons uit een verren afstand ter oore.

38. De rechters beraadsloegen lang over 't te vellen vonnis; kalm verwachte de onschuldige beschuldigde den uitslag.

39. Copernicus werd gedwongen zijne meeningen nopens den loop der zon om 't aarddriek te verzaken.

40. Hoe laat is 't? vroeg hij. Tien uren, hernam ik.

41. Men verlangt geoefendheid bij den soldaat, bedrevenheid bij den loods, ervarenheid bij den zeeman. Waarom?

42. Sta niet in denkbeelden verdiept, nu gij u in de vrije natuur bevindt. Zie 't vee daar vrolijk in de beemden rondhuppelen, luister naar 't getierlied der vinken en bedank den Schepper van alle goeds, dat gij leeft in gezondheid en kracht.

43. Na Hannibals overwinningen tuimelden schier alle bondgenooten van de Romeinen af.

44. Deze beruchte giftmenger is een vermaard, beroemd, befaamd chemicus.

45. Dit bouwvallig huis behoeft herstel.

46. Deze vorst heeft zijnen zoon Eduard genoemd tot erfge-
naam benaamd.

47. Bezig deze pennenhouder ten einde uwen naam beneden dit
stuk te plaatsen.

48. Hebt ge den brief ontvangen, dien ik afgevaardigd hebt?

49. Wij menschen zijn redelijke beesten.

50. 't Past geen kind zijne ouders oneerbiedig te bejegenen.

51. Als ge zoo voorgaat loopt ge u bederf te gemoet en stort ge
u zelf in een poel van ellende.

52. Deze onervaren jongeling is door zijne baatzuchtige vrien-
den geheel verschalkt.

53. Napoleon boezemde zijne soldaten door korte, maar kern-
volle redeneringen moed in.

54. De kokken bezigden tot 't villen der palingen, welke wij
gevongen hadden, zeer scherpe messen.

55. Wij zijn allen verantwoordelijk voor de door onze huisdieren
aangebrachte schade.

56. Edipus beroofde zich van 't gezicht toen hij bespeurd had
dat zijne vrouw moeder was.

57. Veeg uwe tranen af, kleine, schrijven baat niet.

58. Na 't plegen van eenig misdrijf, begeert men vaak dat niet
begaan te hebben.

59. Hoeveel beloopt de rekening van uwen hoedmaker? Zoo-
veel, dat ik dezelve niet dan bij gedeeltes kan voldoen.

60. 't Gerucht verspreide zich overal, als zoude de vorst zijn
troon ten behoeve van zijn oudsten zoon afstaan.

61. Deze dronkaart zal zich nooit meer den drank afwennen.

62. Terecht zegt Poulus dat wij alle dingen ondernemen en de
goede behouwen moeten.

63. De hond laat zijn meester veel genegenheid blijken. Welk
een nuttig huisdier is hij [niet]! Hoe getrouw betracht het op de

jacht bij voorbeeld zijn pligt! Als welk een nauwgezet waker doet hij diensten!

64. Daar hij de onontbeerlijke kundigheden vermist, is hij niet gemachtigd in deze zaak een oordeelvelling te doen.

65. De bewoners dezer stad hebben den vijand met heldemoed tekeer gegaan, zoodat deze de inneming niet tot stand konde brengen.

66. Hebt ge 't bloedige gevecht bijgewoond, dat tusschen de matrozen en soldaten gevoerd is?

67. De bolster omringt de notedop.

68. De door Romulus gebouwde stad heeft de wereld des tijds overheerd.

69. Een dartel meisje kan ons bekoren, een speelsch meisje hoort in de kinderkamer tuis.

70. De toejuichingen der verrukte menigte deed ons de ooren daveren.

71. Door barmhartigheid bewogen gaven wij dezen deerniswaardigen blindeman al wat wij aan ons hadden.

72. Deze onderneming heeft mij honderd guldens baat opgeleverd.

73. Ik vond geen baat in de geneesmiddels van dezen wonderdocter, maar toen men mij verwittigde, dat ik den honderduizend had getrokken in de staatlooterij, was ik beschonken van vreugde en voelde mij na van den eersten slag bekomen te zijn geheel en al beter.

74. 't Ruige en onstandvastige weder belette mij 't uitgaan.

75. De hemel redde Nederland van 't juk der Franschen.

76. Een norsch man, een spijtig meisje, beide zijn zij, geene aangename meubelen in den omgang.

77. Men bracht mij de tijding, dat er iemand was om mij te spreken; deze vermeldde mij dat een blixemstraal brand had te weeg gebracht in eenen mijner boeren hofstede.

78. Vervul met blijdschap uwe pligten, o mens! Leg u met den boezem op de wetenschappen toe, o jongenling!

79. Bruid en bruidegom rekenden op een rijkelijk huwelijks-goed, maar ontvingen niets meer dan een matigen uitzet.

80. De grootste geleerdheid kan zeer goed met ootmoedigheid gepaard gaan, daar zij begrijpt, dat zij nog veel te leeren heeft.

81. De officierseer duldt niet, dat eene belediging ongewroke blijve.

82. Al wat mijn naaste aangaat, betreft ook mij, zegt de edele.

83. Onze vriendschap zal nimmer overlijden; wij zullen ze meer en meer aanfokken, opdat een voortdurend sterker band ons te samenhechte.

84. Ingeschapen gebreken zijn schier niet te overkomen.

85. Wij hebben 't slagveld te Puebla met natte oogen bezocht; ik verzeker u, de met zieltogende lijken overdekte bodem leverde een naar tafereel op.

86. Teruggekomen van mijn uitheemsch reisje, verzeker ik u van dit eene: dat ik bij 't verlaten van mijn geboortegrond nooit weer een zeereis beproeven zal. Door welke stormen zijn wij niet belopen; hoe tierde de orkaan, ruischten bergenhooge baren, schudde 't broze wrak, waren wij allen wit van vrees!

87. Op ons allen rust niet alleen de plicht der dankbaarheid maar ook die der erkentlijkheid.

88. Hadde ik geweten, dat gij in de kamer u bevont, ik had niet onaangekleed in getreden.

89. In de jeugd lacht ons 't leven, even als in de lente de natuur aan.

90. Om een nieuw pad naar Oost-Indien te vinden rusten onze voorvaders eenige schepen uit.

91. Een voor zijne taak niet vatbare onderwijzer zal zelfs voor leerring geschikte leerlingen niets leeren kunnen.

92. Welke was de aanleiding, welke de oorzaak der Franse omwenteling?

93. Nevens 't stadshuis woont een uidrager, die oudemans- en vrouwe kleederen verkoopt.

94. Wacht mij als de maan 't aardrijk bestraalt, de lucht door geene wolken verduisterd is, de sterren aan het uitspansel blinken op de bestemde plaats.

95. De buiten gewoonste en verruklijkste mondbehoefden prijken op den disch van dezen smulaard doch wij zijn tevreden als wij genoeg hebben om onzen honger te lesschen en dorst te stillen.

96. Voor een merkwaardige somme gelds heb ik mij dit aanzienlijke boekske toegeëigend.

97. De Atheners hebben de Perzen te water en te veld geslagen.

98. Terecht zecht 't spreekwoord hoe meerder haast hoe kleinder spoed; evenzeer een goede daad geeft altijd zegen. Evenzeer de dageraad heeft goud in den mond.

99. Bemoedig de laffaarts in 't gevaar door 't zelf te verrachten.

100. Deze ellendeling houdt in alles zijn eigenbaat op 't oog.

101. Is 't waar dat de gierig aard niets heeft van 't geen hij bezit?

102. Ik bouw in deze moeilijke zaak op uwe meerder kennis en verlaat mij op uw trouw en eerlijkheid.

103. Hoe zal deze man, armoedig als hij is aan deugden en bekwaamheden, in de wereld voor uitkomen?

104. Stem toe dat ik mij een oogenblik verweidere en ik zal u de verlangde bewijzen verhandigen.

105. Sterke banden houden den mensch aan zijn vrienden en verwanten, onbreekbare aan zijn vaderland gekluisterd.

106. Daar ik mij tijdens mijn verblijf ten zijnent gruwzaam

verveelde, zocht ik eenigen arbeid en vond dien in 't rangschikken der bibliotheek mijns gastheers.

107. Gepijnigd beleed deze misdadiger zijne misdaad.

108. Beminnaar van een pijp tabak als ik was, vroeg ik naar een pijp, een pijpedop, een pijpewroeter en al wat een hartstochtelijk rooker bij 't uitoefenen zijner bedrijfs onontbeerlijk en in 't pijpemandje in de pijpelade voorhanden was.

109. Goede onderdanen zijn hunnen vorst met hart en ziel toegenegen.

110. Uit onbedachtzaamheid ontging de steen mijn hand en verpletterde een glasruit.

111. De historicus dient zijne gevoelens met onderscheiden voorbeelden te bevestigen.

112. Geniën worden door geene hinderpalen teruggehouden om zich te ontwikkelen.

113. Zelfvoldoening is de belooning der deugd.

114. In eikenbosschen vindt men eikenboomen, in dennenbosschen dennenboomen, en in ons buiten kastanjeboomen, ijpenboomen en lindes, plus seders.

115. De matroos bespeurde land en Columbus had Amerika uitgevonden.

116. Ik heb den woordenlijst van 't woordenboek in dezen boekenkast verborgen.

117. De brilleglazen van dezeu brilleslijper zijn slecht geslepen.

118. Daar ik gisteren de koorts bekomen heb moet ik sints mijne kamer houden maar hoop spoedig daarvan te beteren.

119. Ik erlangde een brief, waaruit mij van zijn overlijden werd kond gedaan.

120. Dit stoomwerktuig heeft tachtig paardekracht.

121. De paardearts is in den paardestal om de paardestoeterij te bezichtigen.

122. Deze paardekoper heeft op de paardemarkt goede zaakjes gedaan.

123. De Engelschen zijn grote liefhebbers van hanegevechten.

124. Ware beschaving gaat met 't bezit van veelzijdige kundigheden gepaard; ware beschaafdheid openbaart zich in wellevendheid, beleefdheid en hoflijkheid.

125. Deze oude duitiedief heeft als hoedemaker zijn schaapjes op 't droge gekregen.

126. De zedespreuken en zedelessen van dezen zedekundige zullen wij steeds ter harte nemen.

127. De Astronoom is geen astroloog; gene is een sterrekundige, deze een sterrenwiggelaar.

128. De leiding des krijgs werd aan een bedreven krijgskundige toevertrouwd.

129. Een fransche pruikemaker doet zich vaak beter voor dan een hollandsche markies (?).

130. Aan 't edele druivennat verkwikken wij ons.

131. 't Sigarepijpe ligt in 't sigarekistje, dat ik in de sigarewinkel van dezen sigaremaker gekocht heb.

132. O Galgenbrok, bekeer u tot 't goede en denk dat 't kwaad zijn meester vergelt.

133. De schimp, de smaad, de hoon van dezen beginselozen dagbladschrijver kan mij noch beledigen noch krenken.

134. De vorst bevorderde dezen schrandere staatgeleerde tot zijnen eersten minister.

135. Men mag door spotternij andersdenkenden geen aanstoot geven.

136. 't Aantal starren is onberekenlijk.

137. Tijdens 't muzikfeest was ik in de stad tegenswoordig; ik deed de directie beleefd aanzoek 't zelve 't mogen bijwonen, doch hij weigerde mij zulks.

138. Mans zonder karakters en inborst vertrouwe men 't beleid des staats, ja niet eens dat van een minder gewichtig ding aan.

139. In hoeveel tijds legt onze aardrijk zijnen loop om de zon af?

140. Door dikwijlsche achteloosheid wordt men onachtzaam.

141. Dezen arts roep ik bij geene ziekte in, daar ik zijne kunde verdenk.

142. Schaf mij eenen zetel; ik ben warm van 't rennen en snuif van 't loopen, boeha!

143. Niet altijd is schade nadeel te noemen.

144. Ik vermoed mijnen knecht van dieverij en zal hem bijgevolg afdanken; nimmer krijgt de schobber alsdan wederom eene post van huisknecht; reeds vroeger is hij wegens 't zelfde gebrek uit de krijsdienst ontslagen.

145. Hebt ge dit opstel afgedaan, dan is Uwe taak afgemaakt.

146. De generaal aan den kop zijns legers volgde den vijand op de hakken en beval onderwijl de artillerie bommen en granaaten in deszelfs legerplaats te smijten ten einde ook aldaar de vluchtelingen te vernielen. 't Was een treffend gezicht, die vervolging! Voort stoven de overwonnelingen, toen wij hun zoo onvermoeid nazaten. Dezen werd de schedel gekloven, genen door den bajonet afgemaakt; 't veld werd gezaaid met lijken en gekwetsten! Toen ijlden zij naar hunne legerplaats terug; de vrees gaf hun vlerken en zij bereken dien binnen korten tijd. Doch hoe ontmoedigd zagen zij zich aan, toen 't schroot van onzen landaard ook daar niets gespaard had! Echter moest men hen om zoo te zeggen, 't mes op den gorgel zetten voor zij zich overgaven. Vele gekwetsten werden met geeuwende wonden in het hospitaal gebragt; de dooden deed men begraven. Slechts de ontzielde paarden bleven ten buit aan de roofbeesten, die met hunne pooten daarin rondwroetten.

147. Niet-eters bestaan niet; geen mensch kan voedsel ont-

beren; lui, die niet aten en toch leefden, zijn verzinsels of logens.

147. Deze messemakers fabrieken oprecht Engelsche messen.

148. De door godvreezenheid uitstekende Brahmaanen brengen uren achtereen zoek in godvruchtige en deugdzaame bepeinzingen.

149. Hoezeer ik ook nacht gebrakt heb, 't studeeren heeft voor mij geen vruchten afgeworpen ter zake van mijn zoo onvast geheugen, dat wat ik den eenen dag leerde, ik den volgende reeds uit 't geheuge verloren was. Ook kan ik niet zeggen, dat dat eeuwige gestudeer en ge lees mij bijster aanstond of bevallen is. Ik ga dus maar voor met niets uit te voeren en dit gevalt mij beter; zoo ik al den ontwikkelde noch in kennis of in oordeel voorbij kan streven, zoo troost ik mij toch met deze gedachte, dat ik dag aan dag dikker en bloozender wordt, iets dat ook hare waarde heeft, al is zulk leven geen lof waard. Maar wie kan zijne aangeschapen gebreken goed maken?

150. Onaangekleed trad ik binnen, aangezien ik niemand in mijne kamer vermoede. Hoe schrikte ik op 't zien van eenen elegant gekleeden, mij onbekenden vreemdeling, die mij met uitgespreide armen te gemoet rende en mij voor zijnen lijfliken broeder verklaarde. 't Laat zich begrijpen, dat ik luidkeels meesmuilde en mijns zijds getuigde geen en broeder te bezitten, daar mijnen eenigen mij voor twintig jaren ontrukkt 't daglicht sedert niet meer aanschouwd had. Er had dus een vergissing plaats gevonden, welke aan den dag trad op 't noemen mijns naams. De man putte zich uit in overdadige verontschuldigingen en verliet bedremmeld mijn vertrek. Hij moest zijn bij mijn buurman, die scheef tegenover mij woonde en eenen kantoor-klerk was, wiens broeder voor tal van jaren naar den Oost was weggelopen op wiens zedig gedrag vrij wat viel op te merken en van dien men nimmer meer een jota had vernomen.

151. Scheef tegenover de Lievevrouwekerk staat onze schouw-

burg. Dien bezocht ik dikwijls en maakte ook kennis met de schouwspelers en schouwspeelsters van beide sexe. Deze waren meest armoedige lui, weinig beschaafd en niet berekend voor hunne hoogdravende rollen. Om U een staaltje te geven, zoo trad in een zeker stuk een der comediantenvrouwen, zelve ook toneelspeelster, op in predicantenkostuum en hield tot een bijeengezamelde menigte de volgende alleenspraak: Het wezen, dat de hemel en aarde vervaardigde, den mensch en 't sprakeloos vee schepte, heeft ook U 't aanschijn geschonken, maar gij vergeldt zijne ontelbare weldaden die hij zegenend op U nederstort, met de donkerste onerkentelijkheid. In stede van op hem als op een vaste klip te bouwen, zoekt gij heul en troost in 't wereldsche en wendt U blikken van 't hemelsche af. Gelijk de oude Grieken en Romeinen hunne afgoden offerbullen slachten, om ze met hunne zonden te verzoenen en door geen openhartig berouw daarvoor vergeving zochten te krijgen, denkt gij dat U milde giften aan de armen alleen U zullen vergoeden, wat gij elders misdrijft. Verdwaalden! verbasterden, die gij zijt, van 't edele ras Uwer deugdzame voorouderen, rein van handel en wandel als zij waren, etc.

Ge begrijpt, dat wij op 't horen van zulk eene taal gemengd met de ellendigst-denkbare voordracht, 't uitbulkten en onze handen schuurden van vergenoegen. Er is immers veel zelfbeheersching noodzakelijk om zich daarbij in te toomen en den lachlust te verdrücken bij die gekkepraat? Mij dunkt, dit hoeft geen wijder verhoog.

152. De apelifde en de apekuren van dezen boerekinkel, wiens afschuwelijk apegezicht door welgevormde hazelip of hazemond ontsierd wordt, doet mij walgen. Werkelijk, de natuur heeft hem zijne gaven niet verspild. Behalven voornoemde bekoorlijkheden, heeft zij hem nog een paardenvoet geschonken, waardoor hij al loopende allerlei bokkesprongen maakt, die aller

gelach veroorzaken. Ook bedrijft hij allerlei kattenkwaad en is met recht de schrik van de buurt.

153. Zelfs 't valsche kattedeslacht geeft hare jongen een liefdrijke opvoeding.

154. Leeuebekken en hanekammen behooren tot 't bloemengeslacht; met den naam van stierekop en haneveer benoemt men enkele menschen; bereklaauwen en leeuwekoppen zijn niet altijd leden van berejongen en leeuwewelpen, maar worden ook door ons menshekinderen vervaardigd. Welke dienst doen zij?

155. 't Hanegeschrei van dezen vroegtijdigen haan deed 't hanengeschrei der gezamentlijke hanen onzer buurt ontwaken en hinderde mij zoo zeer, dat ik geen oog meer geloken heb en mij naar Sybaris verwenschte.

156. Daar hij een hevigen dorst had, laafde ik hem met eenige glazen roode wijn (Kern § 100, 3 A); toen hij daarop zeide brandende honger te voelen, zette ik hem een stuk schapevleesch voor; hij verslond 't met een snelheid, die mij elk oogenblik meer verbaast. Toch zeide hij dat in Engeland 't schapenvleesch veel malscher en smaakvoller was, dan hier te lande. Dit belette hem evenwel niet er twee ponden van te nuttigen, waarnaar hij zich uitstreckte en den slaap des rechtvaardigen inging. Een fraai gast voorwaar!

157. De koning gaf zijn ongenoegen kond, dat zijn bevelen niet stiptelijk waren gehoorzaamd. De onderdanen gaven hun misnoegen te kennen, dat zij zulke bevelen ontvangen hadden. De overheid verkondigde daarop in 's vorsten naam, elken onwillige te zullen laten opknopen. Eenigen waagden 't zich te verzetten. Doch dit diende tot hun verderf.

158. In dezen hof vindt men peeren-, appelen-, aprikozen-, kastanjen- en oranjenboomen. In genen zelfs vijgen-, perzikken- en druivenboomen (T. W. 550).

159. Na 't voornemen tot zijne euveldaad te hebben opgevat,

Hiep hij langen tijd met den toeleg daartoe rond; zijn aanslag mislukte.

160. Men zegt, dat deze man zijn eigen huis heeft aangestoken; maar ik verzeker U, dat 't de blixem onstoken heeft en hij er dood onschuldig aan is.

161. Ga flukjes naar den apteker en haal mij aanstonds te-gengif of ik sterf gezwind. Ik gevoel de schrikbarende pijn door al mijne lichaamsdelen. God weet of ik niet Berlijns blauw of Pruisisch zuur in de aderen heb!

162. Wel heb ik niet altijd een schoon geweten, maar, als ik iets misdreven heb, berouw ik zulks ten zeerste en vlieten er tranen van mijn wangen van berouw.

163. Minerva vervormde zich in de figuur van Mentor en verscheen aldus voor Ulysses zoon.

164. Deze geleerde, doortrapt in de geschiedenis zijns lands, lang geen vreemde in die van anderer landen, berucht wegens zijn flinken omgang met de pen, is heden nacht overleden en heeft alzoo zijn vaderland een der aanzienlijkste verliezen toegebracht. Rein was hij in handel en wandel, voor omkoping onvatbaar, wars van partijdienst, begiftigd met een geheel onzijdig oordeel, geniaal en koen in opvatting en daarstelling, kortom een vereeniging van geleerde en dichter, 't geen meestal een zeldzaamheid is. Ik heb verwaarloosd te zeggen, dat hij daarbij een edel, gevoelvolle mensch was, die niet alleen met de flambouw der wetenschap anderen voortlichte, maar ook alle hulpbehoevende ruimschoots zijn liefdadigheid bewees.

165. De vrouwen, zegt men te recht, zijn zwakke tonnen; laat ons hen eeren en ontzien; zij vlechten hemelrozen in onze aardsche levens. Mannen, als Diogenes, de hondsche bijgenaamd, de wijsgeer, de man, die in een vat woonde buiten Athene en niets behoefte, konden de vrouwen verachten. Wij verheerlijken ze.

166. Wegens verhindering aan mijn been ben ik belet ge-

weest U op te zoeken. Ge zegt dat ge een heerlijk oponthoud hebt in eene gansch heerlijke streek uitziende op een water, dat krieuwelt van visch. Gelukkige! hoeveel benijd ik U, ik die in de mufte wanden dezer stad ben opgesloten! en dat 't mij juist verhinderd werd bij U de frissche landlucht in te ademen, toen ik verlof had bekomen eenigen weken uitstedig te gaan. Dat mij die vacantie zoò verbitterd wordt! Doch ik heb ook weer reden tot dankbaarheid. Van de dollehondsbeet, die de oorzaak was mijner huisarrest, zijn de nadere gevolgen uitgebleven.

167. De dood is de verschriklijkste tyran; zij ontziet niemant. Mogen wij haar steeds met een schoon geweten in de oogen zien.

168. De heerlijkste Javakoffie, de geurigste Manillacigaren, de lekkerste Sinaasappelen hebben wij bij den vader des vaders van 't oude mannenhuis, die naast dezen ouden kleerekoop woond, genuttigd, toen wij zijnen acht-en-seventigsten verjaardag vierden en hem door de rijkste gaven van onze hartelijke vriendschap deden blijken. Hij was de man, dien gij gisteren bij mij ontmoette, schoon zeer bejaard, geniet hij toch de volledigste gezondheid; nog meer dan ik die eenenfeertig ben.

169. Tot de plebs van Rome rekene men niet alleen 't plebs dier stad!

170. Uwe verleidelijke aanbodden heb ik met de edele gram-schap gewezen van de hand. Gij feilt, als ge denkt dat ik de zaak niet in ernst zal tegengaan. Ik zeg U met ernst, dat ik U diep min acht.

171. 't Is zeer bekend dat de struis achtervolgd zijn kop in zand dompelt, als konde hij dusdanig zijn vijanden en belagers ontkomen.

172. 't Is moeilijk zijn driften te temmen, maar die zich zelve overheerscht is grootscher dan hij die dat anderen doet.

173. Wie uwer is onkundig aan de geschiedenis van Damokles den lieveling van Dionysus, Syracuses' tyran?

174. Hoe hadden wij kunnen raden, dat deze schelm, in wien wij geheel ons vertrouwen hadden geplaatst, ons verraden zoude? Zijn bedrieglijk uitwendig ontdekte immers niets van de booze plannen, die binnen zijn ziel omgingen?

175. 't Is herfst geworden; de bloemen des zomers zijn verdord, gure najaarsvlagen ontbladeren 't loof der boomen; de koude lucht strijkt verkillend over de kabbelende vloed; weldra daalt sneeuw en hagel neder en tooit de aarde in haar winterdos.

176. Daar ik volgende maand naar Itaalje te vertrekken denk, heb ik mij reeds voorloopig deszelfs taal toegeeigend. Waar is 't dat de lord Byron en onze dichter Bilderdijk van de zachtvloeiendheid des Italjaans melden.

177. Zoo duister was 't niet of we vermochten de ons omgevende voorwerpen duidelijk onderscheiden op onzen tehuisgang.

178. Hij riep mij ter zijde na mij in 't geheim toegesluisterd te hebben, bij een ding van gewicht te verhandelen had. Doch schoon ik oplettend toehoorde, kon ik hem niet vatten, schoon hij veel moeite zich gaf om mij geheel toe te lichten. Of ik was zoo onverstandig dat ik zijn ingewikkelde spraak niet begrepen heb, of (en dit docht mij waarschijnlijker) in zijne woorden was geen draad vinden. Ik dorst niet te zeggen, dat ik er niets van begreep; immers, prikkelbaar als hij is, kon hij opvliegend worden en mij van spotzucht of onverschillendheid aantijgen? Is hij daartegen kalm, dan is hij de beste man der menscheid en zoo tam als een schaap.

179. Op dezen vettigen kleibodem tieren de ceders, welke ik er plante, welig op.

180. Van mijn kindsbeen af aan een maagziekte lijdend, zocht ik vergeefs een doorkneden arts om de ziekte of te beteren of minstens tot stand te brengen. Mijn begunstigde kostjes, paddenstoelen en truffelen, zijn mij zelfs ontzegd. De geneesheren zijn 't over de wijze mijner behandeling geheel oneenig. Van dag

tot dag word ik slimmer in den laatsten tijd. Wierp ik eens alle geneesmiddel op zijde, wie weet hoe snel ik mijne herstelling zou vinden in de heekracht der Natuur, die misschien door al die kunstmatige en hoogst ondoelmatige drank en poedertjes op een dwaalweg is gevoerd. Mijn vader plach met alle doc- ters draak te steken en was nooit ziek of hij at niet en herkreeg zijn volledige gezondheid.

181. Mijn nevenbuurman, de advokaat N., wordt wegens zijn valschen aard alom vermeden. En met recht. Immers zijn twijfelachtig gedrag laat u altijd onzeker, of hij 't ware met u voor- heeft of wel nevenbedoelingen heeft, waarom hij uwe vriend- schap zoekt. Beweert hij iets, altijd verdenk ik zijn waarheid- zucht. In een woord 't is een gevaarvol man, met wien men zich hoeden moet vertrouwd te zijn. Zijn eenigste deugd is, dat hij zeer muzikaal is en prachtvol op den gieter speelt. Ook als autheur heeft hij een niet-onverdienstelijken naam. Hij schrijft onder de valsehe pseudoniemen van Anthonius en Margaretha, als ware het er twee. Ook een paar aardige komediestukjes, welker opvoering ik met plaisir heb bijgewoond, zijn uit zijne welbesneden pen gestroomd. Een waarvan ik u ten zeersten be- veel 't eens te gaan kijken, genaamd Fotografie en Telegrafie of de kunst om geld te maken. Doch ik raad u dan in gemoede er bij te zijn om uw plaatsen te bespreken vermits 't lokaal der komedie klein en de toeloop buitengemeen is, schoon de entree zeer duur kost. De titel dan is ook zoo vreemdsoortig, dat de nieuwsgierigheid allesbehalve slap gespannen is naar den inhoud. Doch gedoog tans, dat ik u verlaat.

Spelling. — Onderscheid.

leer en leer.
zegen en zegen.
steken en steken.
schepen en schepen.
deken en deken.
beten en beten.
spletten en spletten.
even en even.
treden, treden en treden.
mede en mede.
weder en weder.
stelen en stelen.
schenen en schenen.
teenen en teenen.
scholen en scholen.
toren en toren of toorn.
bogen en bogen.
hekel en hekel.

goten en goten.
strooken en strooken.
sporen en sporen.
zonen en zonen.
voren en voren.
dreven en dreven.
door en door.
mee en mee.
wee en wee.
slee en slee.
teer en teer.
krijt en krijt.
zijde en zijde.
lijn en lijn.
mijn en mijn.
loten en loten.
beneden en beneden.
leeren en leeren.

stoven en stoven.
 prei en prei.
 Polen en polen.
 zoo en zoo.
 zegen en zege.
 steenen en stenen.
 veren en veeren.
 smeden en smeeden.
 leeken en leken.
 leenen en lenen.
 deelen en delen.
 weeken en weken.
 streeken en streken.
 bleken en bleeken.
 helen en heelen.
 reede, rede en reden.
 veelen en velen.
 meeren en meren.
 streeken en streken.
 beeren en beren.
 deern en deren.
 deegen en degen.
 weezen en wezen.
 kweeken en kveken.
 keelen en kelen.
 stroopen en stropen.
 Mooren en moren.
 slooten en sloten.
 zoogen en zogen.
 pooten en poten.
 slooven en sloven.

rooven en roven.
 koolen en kolen.
 hooren en horen.
 sloopen en slopen.
 rooken en roken.
 koper en koper.
 knoopen en knopen.
 nooten en noten.
 toonen en tonen.
 genooten en genoten.
 schooten en schoten.
 hoozen en hozen.
 kloooven en kloven.
 hoopen en hopen.
 sleepen en slepen.
 bij en bei.
 berijden en bereiden.
 karwij en karwei.
 zijl en zeil.
 rijken en reiken.
 vijlen en veilen.
 brij en brei.
 IJ en ei.
 chijl en geil.
 vlijen en vleien.
 wij en wei.
 ijken en eiken.
 vijl en veil.
 rij en rei.
 lijden, leiden en leidden.
 rijzen en reizen.

zinneloos en zinloos.
zinnelijk en zindelijk.
vergeefs en vergeefsch.
trots en trotsch.
tob en top.
paardestal en paardenstal.
hanengekraai en hanege-
kraai.
dog en doch.

nog en noch.
Canoniek en kanunnik.
krediet en crediet.
doctor en dokter.
kommies en commies.
locaal en lokaal.
komedie en comedie.
kritiek en critiek.
enz. enz. enz.

Goudswaard.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

DOOR

DR. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

Etymologie.

TWEEDE DRUK.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.

1869.

VOORBERICHT.

Bij de bewerking dezer tweede uitgave heb ik hier en daar verbeteringen aangebracht, die, naar ik hoop, 't werkje in bruikbaarheid zullen doen winnen. Daarbij heb ik mij evenwel tot de strikt noodige bepaald, zoodat de beide drukken door de leerlingen derzelfde klasse gevoeglijk kunnen worden gebruikt. Van den gewijzigden titel heb ik in de voorrede der Syntaxis reenschap gegeven. Dat de Oefeningen daardoor op zich zelve komen te staan, behoeft wel geen nader betoog.

Alvorens te eindigen, volbreng ik een aangenamen plicht door openlijk mijn dank te betuigen voor de bij uitstek gunstige beoordeeling, welke mijn Etymologie van de zijde des Heeren DOORENBOS in den *Spectator* te beurt viel. Uit een vergelijking met de vorige uitgave zal blijken, dat ik mij de aanmerkingen van dien kundigen criticus ten nutte heb gemaakt. Dat ook anderen mij hunne opmerkingen of bedenkingen niet zullen onthouden, is mijn oprechte wensch.

Haarlem,
4 September 1869.

DE SCHRIJVER

LIJST VAN VERKORTINGEN.

- Gr. Grieksch.
Lt. Latijn.
Ml. Middeleeuwsch Latijn.
It. Italiaansch.
Fr. Fransch.
Oudfr. Oudfransch.
Eng. Engelsch.
Hd. Hoogduitsch.
Ki. Kiliaen, schrijver van een Nederlandsch-Latijnsch.
woordenboek der 16e eeuw.

KLANKLEER.

TAAL EN WOORDEN.

- § 1. Taal in 't algemeen is elke uiting van gedachten. Spreektaal is de regelmatige gedachtenuiting door middel van woorden.
- § 2. De spreektaal schiep zich de mensch niet met 't *doel* om anderen zijn gedachten mede te deelen, maar uit natuurlijke aandrift, waardoor hij uitte 'tgeen in zijn binnenste omging. De klanken, die daarbij ontstonden, heeten gevoelsklanken of tusschenwerpsels en begripsklanken of woorden.
- § 3. Een woord is derhalve een spraakklank met bepaalde beteekenis.
- § 4. Door 't gebruik van woorden heeft zoowel 't verkeer met anderen als 't denken zelve plaats.
- § 5. Taal in een andere beteekenis omvat den woordenschat der menschheid of van een deel dezer.
- § 6. De Nederlandsche taal is de algemeene schrijf- en spreektaal der beschaafde Nederlanders. De Hollandsche tongval ligt haar ten grondslag.
- § 7. De Nederlandsche taal behoort met 't Engelsch, Hoogduitsch en andere talen tot den Germaanschen taalstam. Alleen door vergelijking met hare zusters talen kunnen wij haar grondig leeren kennen.

LETTERS. LETTERGREPEN. KLEMTON.

- § 8. Een *woord* is een door de menschelijke spraakwerktuigen gevormde enkelvoudige of samengestelde klank met een bepaalde beteekenis.
- § 9. De ondeelbare woordklanken heet men *letterklanken*.
- § 10. De teekens, welke die letterklanken voorstellen, heeten *letterteekens*.
- § 11. Zoowel letterklanken als letterteekens heeten *letters*.
- § 12. De letterteekens zijn *enkelvoudig* of *samengesteld*.
- § 13. De enkelvoudige letterteekens van ons aan de Romeinen ontleende alphabet zijn 26 in getal; hiervan gebruikt men de *c, q, x* en *y* (*ypsilon*) alleen in vreemde woorden; doch de *c* ook in 't samengestelde letterteeken *ch*.
- § 14. Twee of meer enkelvoudige letterteekens, die één enkelen letterklank voorstellen, vormen een *samengesteld* letterteeken. Deze bestaan uit de verdubbeling van 'tzelfde letterteeken of uit twee verschillende letterteekens. De laatste zijn **ie, eu, oe, ch, sj** en de **sch** (in *schachelen, schako*, enz.).
- § 15. De letterklanken zijn *klinkers* of *medeklinkers*. De klinkers worden voortgebracht door 't trillen der stembanden, de medeklinkers door de overige spraakwerktuigen.
- § 16. Een *lettergreep* bestaat uit letterklanken, welke ineens worden uitgesproken.
- § 17. Een lettergreep heet *open*, zoo ze op een klinker, *gesloten*, zoo zij op een medeklinker uitgaat.
- § 18. Door den *klemtoon* worden de lettergrepen tot woorden verbonden.
- § 19. Toon of klemtoon heet de nadruk, waarmede een lettergreep wordt uitgesproken.
- § 20. Van een meerlettergrepig woord heeft die lettergreep,

waarop de meeste nadruk valt, den *hoofdtoon*; die, welke met minder nadruk wordt uitgesproken, den *bijtoon*; de overige, waarop geen nadruk valt, zijn *toonloos*: *hóógePRÍÉster*.

- § 21. Eenlettergrepige toonlooze woordjes heeten *enclitisch*; zij sluiten zich innig aan de onmiddellijk voorafgaande woorden aan.

KLINKERS.

- § 22. 'T beschaafd Nederlandsch heeft zeven klinkers: **a, e, i, o, eu, oe, u**. Alleen in open lettergrepen hebben zij de natuurlijke of *volkomen* uitspraak; in gesloten lettergrepen worden zij óf *gerekt* óf *onvolkomen* uitgesproken; de gerekte uitspraak stelt men door 't samengestelde letterteeken voor. De onvolkomen uitspraak van **oe** valt met die van **o** samen; de onvolkomen **eu** ontbreekt.

Voorbeelden..

ba, baak, bak		koop, koopen, kocht
zee, zeer, zes		beu, beuk
wie, wiek, wig		zoek, zoeken, zocht
		u, uur, urk.

Aanm. Volkomen klinkers heeten ook *open* klinkers, dewijl zij alleen in open lettergrepen voorkomen; om dezelfde reden heet men de onvolkomene klinkers *gesloten*. Zoowel de volkomene als de gerekte klinkers worden *heldere* klinkers genaamd.

- § 23. De toonlooze, doffe of *neutrale* klinker komt alleen in toonlooze lettergrepen voor. Men stelt hem voor de *g, k, ng* en *nk* door **i**, voor de *m* (in eenige plaatsnamen) door **u**, in de uitgangen *lijk* en *lijks* door **ij**, in de overige gevallen door **e** voor.

Voorbeelden.

honig, bezig, goedig, bezigen gebezigd, enz.
 havik, haviken, prediken, gepredikt, enz.
 honing, koning, kroning, vertooning, enz.
 Rottum, Gorkum, Dokkum, enz.
 kwalijk, degelijk, dagelijks, nauwelijks, enz.
 gave, bezem, sleutel, koopen, Zaterdag, je, we, me, enz.

Aanm. Ook in *dikwijls* en de bezittelijke voornaamwoorden *mijn* en *zijn* is de **ij** vaak toonloos; in *bijzonder* klinkt ze als **i**.

- § 24. 'T Nederlandsch heeft tweeërlei heldere *ee*'s en *oo*'s, de zachte en de scherpe. De zachte zijn uit enkelvoudige klinkers, de scherpe uit tweeklanken ontstaan.
- § 25. De zachtheldere *e* ontstond uit **a** of uit **i**, de scherpe uit **ai**. De zachtheldere *o* ontstond uit **u** (spreek uit *oe*), de scherpe uit **au**.
- § 26. In verwante Nederlandsche, Hoogduitsche of Engelsche woordvormen bleven de oorspronkelijke klinkers en tweeklanken bewaard of gingen regelmatig in andere klinkers en tweeklanken over. Hierop berusten de volgende acht regels:
- A I. Zachthelder is de **e**, waarvoor in verwante Nederlandsche, Hoogduitsche of Engelsche woordvormen **a** of **i** staat.

Voorbeelden.

bede (*bidden*), beek (Hd. *Bach*), beet (Hd. *Biss*), besteden (*stad*), beter (*baten*), beven (*bibberen*), bever (Hd. *Biber*), bezig (Eng. *busy*, voor *bisy*), deel (plank, Hd. *Diele*), degen (*dagge*), dreef (Hd. *Trieb*), dwepen (*dwapen*), edel (*adel*), egel (Hd. *Igel*), ezel (Eng. *ass* zonder afleidingsuitgang); femelen (*femelen*), gedwede (Mn. *gedwade*), gene

(*ginds*), gevel (Hd. *Giebel*), greep (Hd. *Griff*), gretig (*graag*, uit *grádig*, gratig), heep (Hd. *Hippe*), hekel (*akelig*, hemel (Hd. *Himmel*), heden (Hd. *hin*), kedel (Hd. *Kittel*), keper (Hd. *Kieper*), kerel (*karel*), kever (Hd. *Käfer*, Eng. *chafer*), kwêken (*kwaken*), kneep (Hd. *Kniff*), kregel (*kriegel*), krekkel (Eng. *cricket*), kwede (Hd. *Quitte*), leven (Eng. *to live*), lever (Eng. *liver*), mede (*mits*), mede of meekrap (Eng. *madder*), menig (uit *mannig*, Hd. *manch*), neder (Hd. *nieder*), negen (Eng. *nine*), neef (*nicht*, d. i. *nifte*), neet (Hd. *Niss*, Eng. *nit*), nering (Hd. *Nahrung*), onderhevig (*onderhavig*), pegel (Eng. *piggin*), pekkel (Eng. *pickle*), peluw (Eng. *pillow*), plegen (*plicht*), rekel (Hd. *Racker*), reet (Hd. *Riss*), scheel (Hd. *schielend*), schelen (*verschillen*), schedel (Hd. *Schädel*), scheel (*schaal*), scheen (Eng. *shin*), sedert (*sinds*), schemeren (*schim*), schrede (Hd. *Schritt*), slede (Hd. *Schlitten*), snede (*snit*), schreef (*schreve*, *schrift*), spelen (*verspillen*), spenen (Hd. *spänen*), spleet (*split*), stede (*stad*), steeg (Hd. *Stiege*, (ladder), spleet (Hd. *Stich*), stevel (Hd. *Stiefel*), steel (Hd. *Stiel*), streek (Hd. *Strich*), streep (Eng. *strip*), streven (*stribbelen*), teef (Ndd. *Tiffe*), teek (Eng. *tick*, Hd. *Zicke*), teer (Eng. *tar*), telen (Eng. *to till*, verwant met Hd. *Ziel*), teling (*taling*), tepel (verkleinw. van *tip*), veder (Hd. *fiedern*), veel (Hd. *viel*), vegen (*vagen*, *vagevuur*, *uitvaagsel*), verdedigen (*verdadigen*), vezel (*vaze*, Hd. *die Fase*), vrede (Hd. *Friede*), weder (nog eens, Hd. *wieder*; tegen, Hd. *wider*), (on-)weder (Hd. *Gewitter*), welig (*wilg*), weren (*bewaren*, *vrijwaren*), wemelen (Hd. *wimmeln*), wezel (Hd. *Wiesel*), zege (Hd. *Sieg*), zede (Hd. *Sitte*), zeker (Hd. *sicher*), zenuw (Eng. *sinew*), zeven (Hd. *sieben*), zeven (*ziften*, Eng. *to sift*), benevens de meervouden *leden*, *ledematen*, *reven*, *sme-*

den, schepen, speten, spleten, van de woorden *lid, rif, smid, schip, spit* en *split*.

- I. Zachtelder is de *o*, waarnaast in 't Hoogduitsch *u* of *ü*, in 't Engelsch *o* staat.

Voorbeelden.

bodem (Eng. *bottom*), boter (Hd. *Butter*), boren (Eng. *to bore*), honing (Eng. *honey*), (wan)hoop (Eng. *hope*), hoos (kous, Eng. *hose*), kloof (Hd. *Kluft*), kogel (Hd. *Kugel*), (steen)kool (Eng. *coal*), koper (Hd. *Kupfer*), koren (Eng. *corn*), molen (Hd. *Mühle*), logen (Hd. *Lüge*), noot (Hd. *Nuss*), oven (Eng. *oven*), over, boven (Eng. *over*), pook (Eng. *poker*), schoot of scheut (Hd. *Schuss*), schoren (Eng. *to shore*), schotel (Hd. *Schüssel*), sloof (sukkel, Eng. *sloven*, verschillend van *sloof*, voorschoot), smoken (Eng. *to smoke*; 't Duitsche *schmauchen* komt niet in aanmerking), spook (Hd. *Spuk*), (voet-)spoor (Hd. *Spur*), sprook (Hd. *Spruch*), stoof (Hd. *Stube*, Eng. *stove*), stoven (Eng. *to stove*), toog (Hd. *Zug*), vogel (Eng. *fowl*), volen (Hd. *Füllen*), voor, te voren (Eng. *for*), voor (Hd. *Furche*), zode (Eng. *sod*), zool (Eng. *sole*), zoon (Eng. *son*).

Aanm. Eveneens zijn de *e* en *o* zachtelder, die in 't Hollandsch dialect met de *eu* afwisselen: goot, *geut*; koning, *keuning*; woning, *weuning*; zeven, *zeuven*; tegen, *teugen*; enz.

- II. Zachtelder zijn *e* en *o*, die in 't Nederlandsch en Hoogduitsch met de geslotene afwisselen.

Voorbeelden.

beloven (*belofte*), beter (Hd. *besser*, Nl. betweter), bevelen (*bevel*), bezem (Oudg. *bessem*), bezie (*bes*), blozen (*blos*), broos (*bros*), deken (*dekken*), dodert of dooier (Hd. *Dotter*), doren (Hd. *Dorn*), droog (Hd. *trocken*), even (*effen*), geel (Hd. *gelb*), grove (*grof*), hopen (*hoffen*), horen (Hd. *Horn*), kegel (verkleinw. van *keg*), ketel (Hd. *Kessel*), keten (*ketting*), kleven (*klefferig*), klepel (*kleppen*), klovenier (*kolvenier*), koker (Hd. *Kocher*), koorn (verkleinw. *korrel*, Hd. *Korn*, Eng. *corn*), leken (*lekker*), koken (*kok*), lepel (*leppen*), loven (*lof*), loten (*lot*), mede (*mel*), mede (honingdrank, Hd. *Meth*), mogen (*mocht*), nevens (*neffens*), noot (Ki. *not*), tevens (*teffens*), nopen (*nopijzer*), open (Hd. *offen*), oorlogen (*oorlog*), spelen (*spel*), teer (*terre*), toorn (Hd. *Zorn*), treden (*tred*), treek (*trek*), veen (*ven*), veter (Hd. *Fesser*, *Fessel*), voren (Hd. *Forche*), vore (Ki. *vorre*, Hd. *Furche*), vloot (*vlot*), zomer (Hd. *Sommer*), en de meervouden *gebeden*, *gebreken*, *goden*, *loten*, *oorlogen*, *treden*, *wegen*, *sloten* van *gebed*, *gebrek*, *god*, *lot*, *oorlog*, *tred*, *weg*, *slot*.

Aanm. Eveneens beantwoordt de gesloten Engelsche *u* aan onze zachteldere *o*: poten (planten, Eng. *to put*), samscholen, school (Eng. *scull*), spoor, aansporen (Eng. *spur*), vore (Eng. *furrow*), drogist (Eng. *druggist*), noot (vrucht, Eng. *nut*), boter (Eng. *butter*), zomer (Eng. *summer*), enz.

- III. Zachtelder zijn *e* en *o* in alle sterke werkwoorden en hunne afleidsels; behalve *loopen*, *stooten* en *heeten* en de afleidsels van 't impf. enk. der 4e en 5e klasse. Sterk waren ook *teren*, *knedén*, *klaven*, *sneven*, enz.

Zoo komt *leger* van *liggen*; *ontberén* van *beren*, waarvan nog

over is geboren; generen en nering van genezen; kwedelen en kwezelen van een sterk werkw., waarvan 't Eng. Impf. is *I quoth*; stoken van steken; hevel en hevig van heffen; schepen en schepel van scheppen; veer von varen; sprook van spreken, enz.

Doch de werkw. der 4e en 5e klasse hebben afleidsels zoowel met zachte als scherpe *e's* en *o's*: *bete* van *bijten*; daarentegen *bleek* van *blijken*; *zoogen* van *zuigen*; *betoogen*, *toom*, *toon* van *tiegen* (*tijgen*), enz. Scherpe *oo's* hebben voorts alle afleidsels der 4e klasse: *sloopen* van *slijpen*; *strooken* van *strijken*; *knoop* van *knijpen*.

IV. Zachthelder zijn de *e's* en *o's* in alle vreemde woorden, waarin zij niet uit **ai** of **au** zijn ontstaan.

Voorbeelden.

abrikoos (Fr. *abricot*), alkoof (Fr. *alcove*), apotheek (Lt. *apotheca*), beet (Lt. *beta*), choor (Lt. *chorus*), cedel (Fr. *cédule*), ceder (Lt. *cedrus*), deken (Lt. *decanus*), framboos (Fr. *framboise*), herout (MI. *heraldus*), horloge (Fr. *horloge*), ivoor (Fr. *ivoire*), jenever (Fr. *genèvre*), jood (Judaeus), kastoor (Fr. *castor*), keker (Lt. *cicer*), kevie (Lt. *cavea*), kemel (Lt. *camelus*), keten (Lt. *catena*), komeet (Lt. *cometa*), komfoor (Fr. *chauffoir*), kantoor (Fr. *comptoir*), komijn (Fr. *cumin*), konijn (Ofr. *conin*), kroon (Lt. *corona*), kroot (Fr. *carotte*), ledekant (Fr. *lit-de-camp*), leep (Lt. *lippus*), lelie (Lt. *lilium*), leveren (Fr. *livrer*), melis (Fr. *melasse*), menie (Lt. *minium*), meter (Lt. *metrum*), meter (Lt. *mater*), mode (Fr. *mode*), moor (stof, Fr. *moire*), neger (Lt. *niger*), nevel (Lt. *nebula*), (muziek)noot (Lt. *nota*), olie (Lt. *oleum*), olifant (Lt. *elephantus*), olijf (Lt. *oliva*), pastoor (Lt. *pastor*), peet, peter (Lt. *pater*), peterselie (Lt. *petroselinum*), polemiet (Lt. *polymitus*), pool (Lt. *polus*), popel, populier (Lt. *populus*), planeet (Lt.

planeta), prediken (Lt. *praedicare*), prevelen (Ml. *parabolare*), propheet (Lt. *propheta*), regel (Lt. *regula*), roos (Lt. *rosa*), rozemarijn (Lt. *ros marinus*), salpeter (Lt. *sal petrae*), school (Lt. *schola*), sober (Lt. *sobrius*), stoel (Lt. *stola*), synode (Lt. *synodus*), tegel (Lt. *tegula*), toon (Lt. *tonus*), toren (Lt. *turris*), vlegel (Lt. *flagellum*), schotel (Lt. *scutella*), troon (Lt. *thronus*), tronie (Fr. *trogne*), vedel (Ml. *fidula*), revelen (Fr. *réver*), viool (It. *viola*), zegen (Lt. *signum*), zegen (net, Lt. *sagena*), zemelen (Lt. *simila*), zeker (Lt. *securus*), zoon (aardgordel, Lt. *zona*).

- B** I. Scherphelder is de *ee*, waarnaast in 't Nederlandsch of Hoogduitsch **ai** of **ei**, in 't Engelsch **oa** staat.
- I. Scherphelder is de *oo*, waarnaast in 't Hoogduitsch **au**, **au**, **äu** of **eu**, in 't Engelsch **ea** staat.

Voorbeelden.

beer (manneljjesvarken, Eng. *boar*, onderscheiden van beer, *berin*), bleek (Hd. *bleich*), breed (Hd. *breit*, Eng. *broad*), boogerd, boom (Hd. *Baum*), boon (Eng. *bean*), brood (Eng. *bread*), deeg (Hd. *Teig*), deel (Hd. *Theil*), dood (Eng. *dead*), doof (Hd. *taub*, Eng. *deaf*), doopen (Hd. *taufen*), doos (Zd. *Tause*), droom (Hd. *Traum*, Eng. *dream*), eed (Hd. *Eid*, Eng. *oath*), eek (Hd. *Eich*, Eng. *oak*), een (Hd. *ein*, Eng. *one*), geen (Hd. *kein*), geeselen (Hd. *geiseln*), gelooven (Hd. *glauben*), gemeen (Hd. *gemein*), gereed (*bereiden*), goochelen (Hd. *gaukeln*), groot (Eng. *great*), heel (*heil*, Hd. *heil*), heesch (Hd. *heiser*), hoop (Hd. *Haufen*), hooren (Eng. *to hear*), kleed (Hd. *Kleid*, Eng. *clothes*), koopen (Hd. *kaufen*), leed (Hd. *Leid*), leelijk (van *leed*), leenen (Eng. *to loan*), loochenen (Hd. *läuchnen*), lood (Eng. *lead*), leem (Eng. *loam*, Hd. *Leim* of *Lehm*), loog (Hd. *Lauge*), look (Hd. *Lauch*),

meenen (Hd. *meinen*), oor (Eng. *ear*), reede (Eng. *road*), reeder (*bereider*), reep (Eng. *rope*, Hd. *Reif*), rook (Hd. *Rauch*), rooven (Hd. *rauben*, Eng. *to reave*), scheede (Hd. *Scheide*), shoof (Eng. *sheaf*), smeeken (Hd. *schmeicheln*), speek (Hd. *Speiche*, Eng. *spoke*), steen (Hd. *Stein*, Eng. *stone*), stoom (Eng. *steam*), stroom (Eng. *stream*), teeken (Hd. *Zeichen*, Eng. *token*), teen (Eng. *toe*), toogen (Hd. *zeugen*), toom (Hd. *Zaum*, Eng. *team*), tooveren (Hd. *zaubern*), vleesch (Hd. *Fleisch*), weede (Eng. *woad*, Hd. *Waid*), week (Hd. *weich*), weenen (*weinig*), wees (Hd. *Waise*), zeem (Hd. *Seim*), zeep (Eng. *soap*, Hd. *Seife*), zeer, bezeeren (Eng. *sore*), zweet (Hd. *Schweisz*), zoogen (Hd. *säugen*), zoom (Hd. *Saum*, Eng. *seam*), zeever (Hd. *Seifer*).

Vergelijk verder de vreemde woorden: leek (Lt. *laicus*), kool (gewas, Lt. *caulis*), Moor (Lt. *Maurus*), onnozel (als van *nausea*), poos (pauze, Lt. *pausa*), poover (Fr. *pauvre*).

Eene uitzondering maakt 't achtervoegsel *-heid*, mv. *-heden*: *dwaasheid*, *dwaasheden*.

II. Scherphelder zijn *ee* en *oo*, die uit samentrekking ontstaan zijn:

Voorbeelden.

alree (*alreede*), bee (*bede*), boo (*bode*), bloo (*bloode*), boom (*bodem*), ceel (*cedel*), door (*doder*, *dooier*), gedwee (*gedwede*), keel (*kedel*), kwee (*kwede*), kweelen (*kwedelen*), leeg (*ledig*), leewater (*ledewater*), leer (*leder*), mee (*mede*), oolijk (Ki. *oodelijk*), preeken (*prediken*), ree (*reede*), slee (*slede*), snee (*sneede*), steeg (*stedig*), teer (*teeder*), tree (*trede*), veel (*vedel*), veer (*veder*), weer (*weder*), vree (*vrede*), zoo (*zode*).

III. Scherphelder zijn *ee* en *oo* in opene eenlettergrepige woordjes, behalve in 't tusschenwerpsel *he*!

Voorbeelden.

dee(moedig), ee(gade), (hoer)ee, ree, thee, vee, wee, zee, stroo, vloo, vroom(lijk), zoo.

- IV. Scherphelder zijn *ee* en *oo* in de met den hoofdtoon voorziene achtervoegsels *eeren*, *eel*, *eet*, *loos*, benevens de samenstellingen van *genoot*.

Voorbeelden

Chineezen, Portugeezen, enz.

waardeeren, regeeren, boetseeren, halveeren enz.

bekkeneelen, houweelen, truweelen, kasteelen, tooneelen, enz.

goddelooze, machtelooze, liefdelooze, enz.

dischgenooten, speelgenooten, enz.

Aanm. 1. Worden *ee* en *oo* toonloos, dan bezigt men 't enkelvoudige letterteeken: *juwelier*, *kastelein* enz. Vergelijk *kemelen* met *kameelen*. Doch met heldere klinkers *tooneelist* *bureelist*.

Aanm. 2. Afwijkingen van deze regels als *boot* (Eng. *boat*), *kool* (Eng. *cole*), *genoot* (Hd. *Genosse*), *smoken* (Hd. *schmauchen*), *rooken* (Eng. *to roke*), enz. komen hier niet in aanmerking.

TWEEKLANKEN.

- § 27. Een tweeklank wordt gevormd door samensmelting van twee klinkers. Hij ontstaat op 't oogenblik, dat de mond den tweeden klinker begint uit te spreken.
- § 28. 'T Nederlandsch heeft elf tweeklanken.
- § 29. De onvolkomen **a**, **e**, **o** en **u** smelten met een volgende **i** of **u** (spreek uit *oe*) tezamen tot de tweeklanken **ai**, **au**; **ui**; **ou**; **ei** en **ij**.

De heldere **a**, **e**, **i**, **o** en **oe** smelten met een volgende **i** of **u** (spreek uit **oe**) tezamen tot de *verlengde* tweeklanken **aa**, **au**; **ee**; **ieu**; **oel** en **oo**.

- § 30. De tweeklank **aa** wisselt met **au** in de tusschenwerpsels *aa* en *au*, *miaau* en *miau*. In de overige woorden staat *au*: *blauw*, *gauw*, *klauteren*, *laurier*, enz. Men verwarre de *au* niet met *ou* en onderscheide *blauwen* en *blouwen* (slaan), *kauw* (vogel) en *kouw* (kooi), *dauw* en *douw*, enz. Doch zij wisselen in *outaar* en *outaar* voor *altaar*.
- § 31. De **ei** is ontstaan uit den tweeklank **ai** en wisselt dus in 't Nederlandsch met de scherpe **ee**, in 't Engelsch met **o** of **oa** af.

Voorbeelden.

heimelijk (Eng. *home*), eik (Eng. *oak*), eigen (Eng. *own*), beide (Eng. *both*), geit (Eng. *goat*), heilig (Eng. *holy*), klein (*klein*), verbreiden (*breed*, Eng. *broad*), weinig (*weenen*), enz. Uitzonderd is wereld (Eng. *world*).

- § 32. Soms ontstond zij uit een gerekte **e** voor een **n**, of uit een gerekte **a** voor een **l**.

Voorbeelden.

deinzen (v. *denzen*), einde (Hd. *Ende*), geinster (v. *genster*), heinde (v. *hende*), kleinzen (v. *klenzen*), peinzen (Fr. *penser*), veinzen (v. *venzen*), eiland (uit *aland*), feil (naast *falen*), veil (klimop, uit *vaal*), veilig (voor *valig*).

- § 33. Voorts ontstond zij, evenals in 't Engelsch, door klinkerwording der **g** na **a** of **e**, en beantwoordt dus aan een Engelsche *ai* of *ay*.

Voorbeelden.

blei (Eng. *blay*), blein (Eng. *blain*); brein (Eng. *brain*), ei (uit *eg*, Eng. *egg*), geleid (uit *gelegd*), gezeid (uit *gezegd*), heining (uit *hagening*), klei (Eng. *clay*), dweil (uit *dwegel*), meid (uit *maagd*), peil (uit *pegel*), rei (uit *rege*), steil (uit *steegel*), scharlei (Hd. *Scharlach*), teil (uit *tegel*), wei (uit *weeg*), zeil (Hd. *Segel*), zeisen (uit *zegense*).

- § 34. In vreemde woorden ontstond zij uit de Latijnsche of Italiaansche **a** of **ae**, en de Fransche klanken **ai**, **ei**, **oi**, **é**, **ée** en **eau**.

Voorbeelden.

aambeï, aardbei (Fr. *baie*), balein (Fr. *baleine*), cichorei (suikerij, Fr. *cichorée*), feil (Fr. *faillir*), feit (Fr. *fait*), fontein (Fr. *fontaine*), galei (Fr. *galère*), grein (Fr. *grain*), hakkenei (Fr. *haquenée*), kapitein (Fr. *capitaine*), karwei (Fr. *corvée* onderscheiden van karwij(-zaad), Fr. *carvi*), kastelein (Ml. *castellanus*, Fr. *châtelain*), keizer (Lt. *Caesar*), lakei (Fr. *laquais*), lamprei (Fr. *lamproie*), livrei (Fr. *livrée*), marsepein (It. *marzapane*), Mei (Lt. *Majus*), meier (Lt. *major*), paleis (Fr. *palais*), pastei (Oudfr. *pasté*), p(l)aveien (Fr. *pavé*), ple(i)zier (Fr. *plaisir*), postelein en porcelein (Fr. *porcelaine*), prei, porei (Fr. *porreau*), sein (Ofr. *seign*, It. *segno*), seizoen (Fr. *saison*), refrein (Fr. *refrain*), schalmei (Fr. *chalumeau*), trein (Fr. *train*), valleï (Fr. *vallée*), benevens:

de achtervoegsels *teit*, Fr. *té* (Lt. *tas*): societeit, varieteit, enz. en *lei* (Oudfr. *ley* of *loi*): eenerlei, tweeërlei, drieërlei, vierderlei, allerlei, velerlei, enz.

- § 35. De **ij** is ontstaan uit een dubbele **i** en wordt nog steeds

in de Noordelijke gewesten als **i** uitgesproken. Zij beantwoordt aan een Engelsche **i** en aan een Friesche **ii** of **i**.

Voorbeelden.

bijl (Eng. *bill*), twijg (Eng. *twig*), dijk (Eng. *dike*), ijzel, ijzelen, ijs (Eng. *ice*, en daarvan door verkeerde afleiding ijzen, ijselijk), pijp (Eng. *pipe*), prijken (Eng. *to brighten*) gijzel (Eng. *gisle*), rijmen, rijm (Eng. *rime*), rijp (Eng. *ripe*), sijsje (Eng. *siskin*), schijf (Eng. *shive*), lijf (Eng. *life*), pijnboom (Eng. *pine*), slijm (Eng. *slime*), rijk (Eng. *rich*), wijd (Eng. *wide*), wijf (Eng. *wife*), wijn (Eng. *wine*), twijnen (Eng. *to twine*), wijs (Eng. *wise*), wijl (Eng. *while*), zwijn (Eng. *swine*), blijde (Eng. *blithe*), bij (Eng. *by*), dij (Eng. *thigh*), afgrijslijk (Eng. *grisly*), tijd (evenals 't Eng. *time* v. *tijgen*), zijde (kant, Eng. *side*), zijl (sluis, vlg. Eng. *to sile*), mijn (Eng. *mine*, *my*), dijn (Eng. *thine*, *thy*), lijn (Eng. *line*), gelijk (Eng. *like*), ijdel (Eng. *idle*), bijbel (Eng. *bible*), mijl (Eng. *mile*), lijm (Eng. *lime*), fijn (Eng. *fine*), prijs (Eng. *price*), ijver (Fri. *iver*), krijg (Fri. *kriig*), nijd (Fri. *nidig*), slijk (Fri. *sliik*), twijfel (Fri. *twifel*), vlijt (Fri. *vlitig*), enz.

§ 36. In vreemde woorden is de **ij** ontstaan uit **i** of eene als **i** uitgesproken klinker, b. v. de Lt. **e**.

Voorbeelden.

a) de uitgang **ij** ontstaan uit Fr.-**ie**, Lt.-**ia**: abdij (Ml. *abbatia*), partij (Fr. *parti*), poëzij (Fr. *poésie*), galerij (Fr. *galerie*), enz. en als Nederlandsche bastaarduitgang in *bakkerij*, *slagerij*, *zotternij*, *razernij*, *artsenij*, *koo-
menij*, enz. 1)

1) T. W. schrijft *komenij* in strijd met § 109, 1.

Dezen uitgang hebben niet *palei*, *hamei* (oudtijds *hameide*), *klappei* en *labbei*, benevens de § 34 opgegevene.

b) de **ij** ontstaan uit Fr. of Lt. i.

ijken (Lt. *icere*), bijbel (Lt. *biblia*), lijn (Lt. *linus*), lijn (Lt. *linea*), mijt (Lt. *mita*; insekt, Fr. *mite*), olijf (Lt. *oliva*), paradijs (Lt. *paradisus*), pijl (Lt. *pilum*), patrijs (Fr. *perdriz*), schrijn (Lt. *scrinium*), stijl (Lt. *stilus*), wijk (Lt. *vicus*), cijfer (Fr. *chiffre*), andijvie (Fr. *endive*), anijs (Fr. *anis*), brijzelen (Fr. *briser*), chijl (Fr. *chyle*), fijn (Fr. *fin*), grijs (Fr. *gris*), harpij (Fr. *harpie*), lijst (Fr. *liste*), matrijs (Fr. *matrice*), malvezij (Fr. *malvoisie*), mijl (Fr. *mile*), mijn (Fr. *mine*), kwijt (Fr. *quitte*), prijs (Fr. *prix*), prijs (verklaren) (Fr. *prise*), profijt (Fr. *profit*), rijst (Fr. *riz*), segrijn (Fr. *chagrín*), selderij (Fr. *céléri*), sijfelen (Fr. *siffler*), tijger (Lt. *tigris*), thijm (Lt. *thymus*), trijp (Fr. *tripe*), venijn (Fr. *venin*), vijg (Fr. *figue*), vijver (Fr. *vivier*), wijn (Lt. *vinum*), Latijn (Lt. *Latinus*), bombazijn (Fr. *bombasin*), azijn (Ofr. *aisil*), bagijn (Fr. *béguine*), brigantijn (Fr. *brigantine*), dolphijn (Lt. *delphinus*, Fr. *dauphin*), fluwijn (Fr. *fouine*), gordijn (Ml. *cortina*), jasmijn (Fr. *jasmin*), magazijn (Fr. *magasin*), ravelijn (Fr. *ravelin*), rozijn, razijn (Fr. *raisin*), robijn (It. *rubino*), satijn (Fr. *satín*), termijn (Fr. *termin*), terpentijn (Fr. *térébenthine*), en de Hebreeuwsche meervouden *cherubijn* en *seraphijn*.

c) de **ij** ontstaan uit de als **i** uitgesproken e: vlijm (Lt. *phlebotomum*), krijt (Lt. *creta*), houtmijt (Lt. *meta*), venijn (Lt. *venenum*), dozijn (Ml. *docenum*), cijns (Lt. *census*), spijs (Lt. *species*, van waar 't Fr. *épice*), wijl (Lat. *velum*).

§ 37. Voorts komt de **ij** voor in alle ww. der 4e klasse en hunne afleidsels: *getij* en *tijd* v. *tijgen*, enz.

Aann. De oude uitspraak van **ij** als **i** bleef nog in de

bijvormen *iedel* naast *ijdel*, *griezelen* naast *grijzelen* en *afgrijpslijk*; zij werd gesloten in *slik* voor *slijk*; *kibbelen* van *kijven*. Ook bleef *bijster* (Hd. *biester*, Eng. *boisterous*) naast *biezen* of *bizzen*.

SPELLING DER KLINKERS EN TWEESLANKEN.

- § 38. De volkomen en onvolkomen **a** en **u** worden door 't enkelvoudige, de gerekte **a** en **u** door 't dubbele letterteeken voorgesteld: *ka*, *kap*, *kaap*; *nu*, *nul*, *buur*.
- § 39. In de verkleinwoordjes op *tje* verdubbelt men de *a* der voorafgaande opene lettergreep: *paatje*, *papaatje*, *Naatje*, *mamaatje*, *raatje*, *laatje* (naast *laadje*), enz.
- § 40. Omgekeerd stelt men een gerekte **u** voor de **w** door 't enkele letterteeken voor: *schuw*, *ruw*, *schuwot*, *spuwt*, enz.
- § 41. Met **ie** schrijft men:
- 1) de met den hoofdtoon voorziene **i**: *geniëen*, *kniëen*, *reliquiëen*, *driëen*, *harmonieëen*, enz. Zij komt altijd voor in de achtervoegsels *ief*, *iet* en *iek*: *Jezuïeten*, *tarieven*, *fabrieken*, enz.
 - 2) de **i** der laatste opene lettergreep: *olie*, *tralie*, *koffie*, *knie*, *genie*, *reliquie*, *drie*, *kolibrie*, enz. Uitgezonderd zijn de Latijnsche maandnamen: *Januari*, *Februari*, *Juni*, *Juli*.
 - 3) De gerekte **i**, behalve in 't achtervoegsel *isch* en de laatste lettergreep des woords *kievit*: *kiel*, *wiel*, *ziel*, *ziek*; *afgodisch*, *wettisch*, *melodisch*, *Pruisisch*, enz.
- § 42. In de overige gevallen schrijft men **i**:
- vergelijk *fabrieken* en *fabrikant*; *Jezuïeten* en *Jezuïtisme*; *Israëlieten* en *Israëlitisme*; *geniëen* en *geniën*; *traliën* en *drieën*; *zesers* en *zesieren*; *knieën* en *oliën*, enz.

- § 43. Volgens de ouderwetsste spelling van eenige eigennamen bezigt men voor *i* 't letterteeken *y*: *Leyden* of *Leiden*; *Huydecoper* of *Huidecoper*; *de Ruyter* of *de Ruiter*, enz.
Aann. Men verwarre deze *y* niet met de *ij* en plaatse er dus geen stippen op.
- § 44. De volkomen zachte *e* en *o* worden door 't enkele, de volkomene scherpe, benevens de gerekte ('tzij zachte 'tzij scherpe) *e* en *o* steeds door 't dubbele letterteeken voorgesteld: *helen*, *hopen*; *heelen*, *hoopen*; *hij* *heelt*, *hoopt*; *heelt*, *hoopt*.
- § 45. Heldere klinkers worden op 't einde van vreemde woorden en eigennamen voor de *s* van den uitgang niet verdubbeld; een apostrophe vervangt dan den tweeden klinker: *massa's schako's*, *cadeau's*, *echo's*, *menu's*, *Hebe's*, *Garibaldi's*, enz.
 In Nederlandsche woorden houdt men zich aan den regel: *eegaas*, *raas*, *vlaas*, enz. Evenzoo bij toonlooze klinkers: *Elizes*, *plantages*, *horloges*. Desgelijks bij woorden op *ie*: *bougies*, enz.

MEDEKLINKERS.

- § 46. De 20 medeklinkers worden verdeeld naar de spraakwerktuigen waarmede, en de wijze, waarop zij gevormd worden; een derde verdeeling berust op hunne spraakkunstige eigenschappen.
- § 47. Tot de vorming van alle medeklinkers op één na zijn telkens twee spraakwerktuigen noodig:
- a) de tongwortel en 't zacht verhemelte;
 - b) de punt der tong en 't hard verhemelte;
 - c) de onderlip en de boventanden of de bovenlip.
- Hierop berust de verdeeling in *keel-*, *tong-* en *lipletters*.
- § 48. De wijze, waarop de medeklinkers gevormd worden, is drierlei:

I.

2

- 1) de lucht schuurt door de nauwe opening van twee saamgedrukte spraakwerktuigen ;
- 2) de door twee spraakwerktuigen tegengehouden lucht stroomt bij 't openen der mondbuis eensklaps met een plof naar buiten;
- 3) de lucht wordt in beweging gebracht door 't trillen van één spraakwerktuig.

Hierop berust de verdeeling in *schurings-*, *ontploffings-* en *ratelingsgeluiden*.

- § 49. Bij de vorming van eenige letters stroomt de lucht gedeeltelijk door de neusholte; van daar dat men de zoodanige *neusletters* heet.
- § 50. De *keelletters* zijn:
de *schuringsgeluiden* **g** en **ch**, **j** en **h**; de *neusletter* **n** (in de letterverbinding *ng* en *nk*.)
de *ontploffingsgeluiden* **g** (in de letterverbinding *ng*) en **k**.
- § 51. De *tongletters* zijn:
de *schuringsgeluiden* **n** en **s**; **l**; de *neusletter* **n**.
de *ontploffingsgeluiden* **d** en **t**.
't *ratelingsgeluid* **r**.
- § 52. De *lipletters* zijn:
de *schuringsgeluiden* **v** en **f**; **w**; de *neusletter* **m**.
de *ontploffingsgeluiden* **b** en **p**.
- § 53. Van de opgegevene letterparen zijn

zachte:

g
g (in *ng*)
n
d
v
b

scherpe:

ch
k
s
t
f
p

§ 54. Naar hnnne spraakkunstige waarde verdeelt men de medeklinkers in

a) *halfklinkers* j en w, welke met de klinkers i en oe afwisselen.

b) *vloeiende letters* l, m, n en r.

c) *sisklanken* z en s.

d) *vaste letters*: de 10 overige (de h niet medegerekend).

§ 55. Voorts verdeelt men de medeklinkers in *begin-*, *tusschen-* en *sluitletters*, naarmate zij in 't begin, in 't midden of op 't einde der woorden staan.

Door de verbinding van twee of meer verschillende *enkelvoudige* medeklinkers ontstaan zoogenaamde *consonantengroepen*.

TABEL.

	Vloeiende.			Vaste.				Halfklinkers.
	Bateling.	Schuring.	Neus.	Ontploffing.		Schuring.		Ontploffing. Schuring.
				Zachte.	Scherpe.	Zachte.	Scherpe.	
Keel.			ng	k	g, h	ch	j	
Tong.	r	l	n	d	t	z	s	
Lippen			m	b	p	v	f	w

Aann. In deze tabel is niet opgenomen de g van den bastaarduitgang *age* in *vrijage*, *plantage*, enz. Dezelfde uitspraak heeft zij in de aan 't Fransch ontleende woorden *horloge*, *genie*, *ingenieur*, *logement*. De scherpe uitspraak

hebben ten naaste bij de *sch* in *schako*, *schachelen*, enz. alsmede de *sj* in *sjouwen*, *huisje* (breek af *huis-je*), enz.

SPELLING EN VERANDERING DER MEDEKLINKERS.

§ 56. Alle enkelvoudige tusschenletters worden na onvolkomen klinkers met meer nadruk uitgesproken, dan wanneer ze door heldere klinkers, tweeklanken of toonlooze klinkers worden voorafgegaan. Deze uitspraak wordt voorgesteld door de verdubbeling van 't enkelvoudige letterteeken; *labbei*, *padde*, *blaffen*, *leggen*, *lakken*, *bollen*, *bommen*, *kunnen*, *koppen*, *sterren*, *bassen*, *katten*.

Na heldere of toonlooze klinkers of tweeklanken is de verdubbeling ongepast. Men schrijve dus: *bezigen*, *haviken*, *monniken*, *perziken*, *engelen*, *beteren*, *Gorkumer*, *Dokkumer*, *bezemen*, *redenen*, enz.; evenzoo *geeselen*, *IJsel*, *Pruisen*, *pauzen*, enz., doch *vonnissen*, *notarissen*, *kermissen*, enz. daar in den uitgang *is* de *i* niet als toonloos wordt aangemerkt.

Aanm. In *verglaassel* behoort de eerste *s* tot den stam, de tweede tot den uitgang.

Evenmin worden samengestelde letterteekens verdubbeld: men schrijft zoowel *echo*, *bochel*, *Mechelen*, *rochelen*, *pochen*, *kuchen*, *prachen*, enz., als *Rachel*, *Michiel* enz.

Van 't letterteeken *sch* wordt alleen de *s* na onvolkomen klinkers verdubbeld, daar de *ch* stom is: *visch*, *visschen*, *tasch*, *tasschen*, enz. Echter schrijft men eveneens *bisschop*.

§ 57. Met uitzondering van *ng*, bezigt men alleen scherpe sluitletters: *pak*, *kat*, *top*, *toch*, *vaas*, *kas*, *boef*, *laf*, *ding*, *met* (dus ook *metgezel*). Doch de spelling behoudt in strijd met de uitspraak de zachte sluitletters in

- a) 't woordje *nog* (tot nu toe, buitendien) en zijn samenstelling *nogtans*, onderscheiden van *noch* en *noch thans*.
- b) de buigbare woorden, wier stam (blijkens buiging, afleiding of samenstelling) op **b**, **d** of **g** uitgaat: *schub*, mv. *schubben*; *pad*, mv. *paden*; *tob*, mv. *tobben*; *aarde*, van waar *aarden*; *aard*, van waar *aardig*; *zand*, van waar *zandig*; *bastaard* (of *basterd*), mv. *bastaarden* (of *bastaards*, *basterds*) benevens de overige woorden op *aard*, *erd*.
- c) de woorden *iemand* en *niemand*, die voorheen in den datief en accusatief *iemanden* en *niemanden* luiden.

Aanm. De verscherping der *d* tot *t* in *snit*, *rit* (dus *ritmeester*), *bint*, *gezant* en *verwant* wordt ook in 't schrift uitgedrukt wegens de meervouden *snitten*, *ritten*, *binten*, *gezanten* en *verwanten*, alhoewel de werkwoorden *snijden*, *rijden*, *binden*, *zenden* en *wenden* luiden. Van *bent* komt geen meervoud voor.

§ 58. Niet alleen sluitletters, maar ook eenige begin- en tusschenletters worden in de uitspraak verscherpt; deze verscherping wordt in de volgende gevallen ook schriftelijk voorgesteld:

- a) in de figuurlijke beteekenis schrijft men *fonkelen* voor *vonkelen*.
- b) 't woord *samen* wordt steeds met eene *s* geschreven, als het ontstaan is uit *tezamen*; derhalve óf als een op zich zelve staand woord óf als eerste lid eener samenstelling. *samen uit wandelen gaan*, *samenkomen*, *samenstellen*, enz. Daarentegen *tesamen*, *tesamenkomen*, evenals *gesamenlijk*, *insamelen*, *opsamelen*, *versamelen*, enz.

Aanm. In strijd met de uitspraak schrijft men met **v** en **z** *veertig*, *vijftig*, *zestig* en *zeventig* van *vier*, *vijf*, *zes* en *zeven*:

- c) De *d* wordt verscherpt in vele woorden op *nis*: *beeltenis*, *verbintenis*, *ontsteltenis*, enz. Een gelijke verscherping

ondergaat de *v*: *droefenis*, *begrafenis*; enz., maar nimmer de *g*: *getuigenis*, enz.

Voorts schrijft men steeds een *t* voor den afleidingsuitgang *s*: *knots*, *spits*, *gutsen*, enz. Eveneens in *mits*. De *d* blijft alleen, waar de afleiding op een *d* of zachte letter wijst; dus in *gids*, *loods*, (Fr. *guide*, *loge* en Nl. (*peil*)lood); evenzoo in *ginds* (naast *ginder*), *reeds* (naast *bereiden*), *sinds* (naast *sedert*), enz.

- d) De *ng* wordt, mits door een toonloozen klinker voorafgegaan, in de verkleinwoordjes op *je* verscherpt tot **nk**: *koninkje*, *spierinkje*, *rottinkje*. Daarentegen: *dingetje*, *wandelingetje*, *krakelingetje*, enz.
- e) Dezelfde verscherping treft men aan in *jonkheid* voor *jongheid*, *lankmoedig* voor *langmoedig*, *koninkrijk* voor *koningrijk*. Evenzoo worden in de bijv. naamwoorden op *lijk* en *loos* de *v*, *z* en *ng* voor deze uitgangen verscherpt: *liefelijk*, *vreeselijk*, *koninklijk*, *oorspronkelijk*.
- f) Op 't einde van werkwoordelijke stammen worden *v* en *z* voor de medeklinkers der buigings- en afleidingsuitgangen verscherpt: *leven*, *leefde*, *leeft*, *geleefd*, *razen*, *raasde*, *geraasd*; *schrijven*, *schrijfbaar*; *weven*, *weefsel*; in samenstellingen heeft dit zelfs voor klinkers plaats: *leesuur*, *schrijfkuur*, *blaasinstrument*, enz. Ook de afleidingsuitgangen *aard* en *achtig* worden hier als samenstellingen aangemerkt: *grijs-aard*, *laf-aard*, *beef-achtig*, *vrees-achtig*, enz.; niet alzo de uitgang *aard* in *veinzaard* en *grijnzaard*, als ontstaan uit *veinzer* en *grijnzer*; noch 't toonlooze *erd*: *grijzerd*, *lafferd*, *lieverd*, enz.
- g) De *g* wordt voor de *t* steeds verscherpt tot **ch**: *dracht* v. *dragen*; *tocht* v. *tijgen*; *klacht* v. *klagen*; *macht* v. *mogen*; enz. behalve:

α) in de *regelmatige* vervoeging der werkwoorden met stammen op *g*: *hij tijgt, gij klaagt, moogt*, enz. Daarentegen: *ik mocht* (van *mogen*), *kocht* (van *koopen*), *placht* (van *plegen*), *zocht* (van *zoeken*), *bracht* (van *brenge*), *dacht, docht* (van *denken en dunken*), enz.

β) bij de subst. op *te*, afgeleid van stammen op *g*: *menigte, droogte, hoogte, gebergte*; enz.

γ) in den vrouwennaam *Aagt* uit *Agatha*.

Aanm. Derhalve vervalt 't oude onderscheid tusschen *geslagt en geslacht, digt en dicht, ligt en licht*, enz.

§ 59. De *s* gaat na klinkers of vloeiende letters over in *z*, bijaldien zij door klinkers of tweeklanken gevolgd wordt. Eene uitzondering hierop maken de woorden:

1) *pausen, sausen; kousen, smousen; struisen, kruisen, bruisen, druisen; gleisen, spiesen en poesen.*

2) *kaarsen, marsen; kersen, persen; koersen, floersen; morsen, schorsen en snirsen.*

3) *polsen, walsen.*

4) *balansen, dansen, flansen, glansen (glanzen, werkw.), kansen, kransen, lansen, pomeransen, schansen, schransen, transen, verhanselen, verkwanselen; ransel, kansel; verflansen, lensen; prinsen; fronsen, slonsen, sponsen en pronselen.*

§

GRAMMATISCHE FIGUREN.

§ 60. *Grammatische figuren* heet men de vormveranderingen, welke eenige woorden door toevoeging, afwerping of omzetting van klanken ondergaan.

§ 61. *Beginletters* worden voorgevoegd of afgeworpen.

Voorbeelden van *voorvoeging (prothesis)*.

nijver, ijver; naarstig, ernstig; slinksch, linksch; sluiten,

luiken; *snebbe*, *nebbe*; *zwenken*, *wankelen*; *knikken*, *nikken*; *dwaalm*, *walm*, enz.

Voorbeelden van **afwerping van voren** (*aphaeresis*).

kring, *ring*; *hui*, *wei*; *knijpen*, *nijpen*; Hd. *Natter*, *adder*; Hd. *Nachen*, *aak*; *naaf*, *aaf*; *daar*, *er*; *des*, 's; *ik*, 'k; *het*; *dat*; 't, enz.

§ 62. *Tusschenletters* worden ingelascht of uitgestooten.

Voorbeelden van **inlassching** (*epenthesis*).

I) Van vocalen:

De adjectieven op *lijk* en *loos* en de substantieven op *ling* lasschen een toonlooze *e* voor deze uitgangen in, tenzij 't grondwoord eindigt op een klinker (of tweeklank), op een toonlooze lettergreep, of op een *l*, *r*, *n*: *vroolijk*, *billijk*, *zedelijk*, *adellijk*, *toonloos*, *heileloos*, *openlijk*, *hersenloos*, *eerlijk*, *drieling*, *zaailing*, enz. Deze inlassching is willekeurig na een *f*, *s* of *nk*, die uit *v*, *z* en *ng* ontstaan zijn (volgens § 58, *e*): *vreeslijk* of *vreeselijk*; *liefslijk* of *lieselijk*; *oorspronklijk* of *oorspronkelijk*; eveneens na een *n*, die voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker: *manlijk* en *mannelijk*, *banling* (of *balling*) en *banneling*, enz. Ook zegt men even goed *moeilijk* als *moeielijk* en *verfoeilijk* als *verfoeielijk*; doch men onderscheidt *zinneloos* (gek) van *zinloos* (zinledig), *naamloos* (zonder naam) en *nameloos* (onnoemelijk).

Aaam. Voor den uitgang *lijk* lascht men de *e* niet in na een *g*, die als *ch* wordt uitgesproken: *genoeglijk* (spreek uit *genoechelijk*), *walgtijk*, *behaaglijk*, *heugtlijk*, enz. Doch *degelijk*, *mogelijk*.

II) Van consonanten:

a) de **d** na klinkers: *bevrijden* van *vrij*, *nader* van *na*, *partijdig* van *partij*.

reuk. b) de **n** na klinkers: in samenstellingen, om den hiatus (samenstooting van twee klinkers) te voorkomen: *ganzemei*, *eendemei*, *kippemei*, enz.; eveneens voor de **h**: *hondenhok*, *cikenhout*, *bruggenhoofd*, enz.; voor de uitgangen *aar*, *ier* en *ij* achter zwakke substantieven: *artsenij* van *artse*, *valkenier* van *valke*, *hagemaar* van *hage*, *gaardenier* van *gaarde*, enz. voorts in *ziemer* en *kwaaddoemer* van *zie-n* en *doe-n*, en in 't lichaam van de woorden *sinds* naast *sedert*, *Dinsdag* van *Thyr*, *kinkhoest* van *kikken* of *kuchen*.

Aanm. De inlassching der **n** heeft in samenstellingen niet plaats na de toonlooze **e**, waar 't eerste lid steeds op uitgaat: *bodeambt*, *vredehandel*, *medeurbeider*, enz.

c) de **d** na vloeiende letters: *boender* en *boener*; *diender* en *dienaar*; *hoenders*, *spaanders*, *beenderen* van *hoen*, *spaan-der*, *been*; in de comparatiieven van grondwoorden op **r**: *zwaarder* van *zwaar*, *duurder* van *duur*; voorts in *fatsoendelijk* van *fatsoen*, *zindelijk* van *zin*; ten slotte in *vierderlei*, *vierderhande*, evenals in *vijfderlei*, *vijfderhande*, *zesderlei*, *zevenderhande*, enz. Doch steeds *cenerlei*, *eenerhande*, *tweeërlei*, *drieërhande*, *achterlei*, *twintigerhande*, enz.

d) de **t** in de woorden *mijenthalve*, *mijnentwee*, *uwenthalve*, *uwentwee*, enz.; zoo ook in *ordentelijk* naast *ordelijk*; doch zonder **t**: *gezamenlijk*, *wezenlijk*, *eigenlijk*, *openlijk* en natuurlijk *namelijk*. — Over de verkleinwoorden later.

e) de **s** in samenstellingen als *leidsman*, *scheidsmuur*, *scheidsvrouw*, *kindsheid* (verschillend van *kindschheid*).

f) de **w** verbindt de tweeklanken *au*, *ou*, *eeu*, *ieu*, benevens

de *u* met de vocaal des uitgangs; vergelijk *lauwer* en *laurier*; om der gelijkvormigheid wille bezigt men haar in buigbare woorden ook als sluitletter na genoemde klanken: *blauwe*, *blauw*, *kauwen*, *kauw*, *eeuwen*, *eeuw*, *uwe*, *uw*, enz. Bij onbuigbare woorden of wanneer de slotmedeklinker is weggefallen, is deze toevoeging ongepast; zoo onderscheidt *uw* (bez. voorn.) van *u* (pers. voorn.), *kouw* (kooi) van *kou* (koude); *houw* (genegen of stam van *houwen*) en *hou* (houd); *wouw* (vogel) en *wou* (wilde, eig. wolde), enz.

Aanm. De tweeklanken *aai*, *ei*, *ij*, *oei* en *ooi* worden zonder overgangsletter met den volgenden klinker verbonden: *zaaien*, *eieren*, *leien*, *boeien*, *ooievaar*, *vloeiing*, *roeiing*, *zaaiing*, enz. De *i* dient als overgangsletter in 't meerv. der woorden *vloo* en *koe*: *vloolen* en *koelen*; voorts in *stroolen*, stoff. adj. van *stroom*.

Voorbeelden van **uitstooting** (*syncope*).

- a) Van vocalen: *blijven* (*belijven*); *blok* (*belok*); *kraal* (*koraal*); *kleur* (*couleur*); *prei* (*porei*); *elf* en *twaalf* (*eenlif* en *twalif*); *dankbre*, *dankbare*; *zaalge*, *salige*; *eedle*, *edele*; *staamlen*, *stamelen*; vooral in poëzie wordt de syncope der toonlooze *a*, *e* en *i* om de maat aangewend.
- b) van consonanten: α) *leelijk*, *leedelijk*; *goelijk*, *goedelijk*; *kwalijk*, *kwadelijk*; *blaar*, *blader*; *roer*, *roeder*; *oolijk*, *oodelijk*; *beul*, *beudel*; *verbasteren*, *verbastarden*; *beieren*, *beiaarden*; *mee*, *mede*; *snee*, *sne*, enz. enz. Zoo ook *zusje*, *broertje*, *vaartje*, *moertje*, *weertje*, *veertje*, *jongske* en *jongetje* van *zuster*, *broeder*, *vader*, *moeder*, *weder*, *veder*, *jongen*.

β) In eenige samenstellingen, als *maagdom* voor *maagdom* (daarentegen *kerstmis*, *kerstdag*); *hoovaardig* voor

hoogvaardig; *booggaard* v. *boomgaard*; *koomenij* voor *koopmannij*; *kermis* v. *kerkmis*; *kerspел* v. *kerkspel*.

γ) De **n** ontbreekt in *dacht*, *doch* en *bracht*, de **ng** in *gaan*, de **nd** in *staan*, de **g** in *slaan* naast *denken*, *dunke*, *brenge*, *ging*, *stond*, *sloeg* en *geslagen*.

δ) Voor de *s* worden de tong en keelletters uitgestooten: *deesem* voor *deegsem*, *reesem* voor *reegsem*; vergelijk verder *bus*, *was*, *wassen*, *os*, *vos*, *zes* met 't Hd. *Büchse*, *Wachs*, *wachsen*, *Ochs*, *Fuchs*, *sechs*, enz. Eindelijk staat *volgens* v. *volgends*, *willens* en *wetens* v. *willends* en *wetends*; *doorgaans* v. *doorgaands*; *thans* voor *thands*, *bijkans* v. *bijkants*; *peizen* voor *peinzen*, *ik kost* voor *konste*.

§ 63. *Sluitletters* worden toegevoegd of afgeworpen.

Voorbeelden van **toevoeging** (*epithesis* of *paragoge*).

iemand en *niemand* van *man*; *gedrocht* naast *bedrog*; *burcht* van *burg*; *schoen*, Hd. *Schuh*; *toren*, oudt. *torre*; *borst* (*jongman*), Hd *Bursche*, enz.

Voorbeelden van **afwerping** (*apocope*).

ik kon, *konde*; *zou*, *zoude*; *wou*, *woude*; *lei*, *leide*; *zei*, *zeide*; *hou*, *houd*, enz. Vooral in vrouwelijke substantieven: *krib*, *kribbe*; *eg*, *egge*; *pad*, *padde*; *asch*, *assche*; *gaaf*, *gave*; *taal*, *tale*; *eb*, *ebbe*; enz. Zooook in de onzijdige *bed*, *bedde* (in samenstellingen); *oog*, *ooge*; *oor*, *oore*; *hart*, *harte*, enz. Eveneens in zwakke mannelijke substantieven: *mensch*, *mensche*; *prins*, *prince*; *graaf*, *grave*, enz. De 1e pers. van den ind. teg. tijd verliest bijna altijd de *e*: *ik hoor* v. *hoore*, *meen* v. *meene*, enz. Zie voorts § 211.

64. Ook bij de vorming van samenstellingen worden klin-

kers of medeklinkers uitgestooten; men heet dit *elisie* 1).

Voorbeelden.

binnen (be-innen), *buiten* (be-uiten), *boven* (be-oven), *bang* (be-ang), *tegen* (te jegen), *telkens* (te elken), *ten* (te den), *ter* (te der), *thans* (te hands), *samen* (te zamen), *misschien* ('t mag schiën); voorts in *zondig* (zonde-ig), *blijder* (blijde-er), *blijdschap* (blijdeschap); evenals *boodschap* (*bodeschap* beteekent *het bodeambt*) enz.

Aanm. In poëzie wordt ter voorkoming van den hiatus eene toonlooze *e* voor den klinker, waar 't volgende woord mede begint, onderdrukt: *liefd' en trouw*; *aard' en hemel*, *all' andre*, enz. Men heet dit eveneens *elisie*.

- § 65. De verdeeling eener lettergreep in tweeën (*diacresis*) heeft plaats door inlassching eener toonlooze *e* tusschen een *r* en een volgenden medeklinker. 'T beschaafd Nederlandsch bezigt haar alleen in *meerl* naast *merel*, *paarl* naast *parel*, *hoorn* naast *horen*, *koorn* naast *koren*, *doorn* naast *doren*, *voorn* naast *voren*, *lantaarn* naast *lantaren*. Men onderscheidt *toren* en *toorn* (gramschap), *deren* en *dcern*, en schrijft *kerel*, niet *keerl*.
- § 66. **Omzetting** (*metathesis*) heet men de klankverspringing in eenige woorden, als *nooddruft* naast *derven*; *godsvrucht*, Hd. *Gottesfurcht*; *wrocht* van *werken*; *gort*, *grut* en *kruit* (in *buskruit* en *rattenkruit* onderscheiden van *kruid*, mv. *kruiden*); *barnen*, *barnsteen* naast *branden*; *drempel*, (met ingelaschte *m*) van *dorpel* (eig. *deurpaal*); *dertien* van *drie*; *rampzalig* voor *armzalig*; *slordig* van *slodderig*; *klovenier* voor *kolvenier*, enz.

1) Worden in *reeds gevormde* samenstellingen tusschenletters uitgestooten, dan is dit syncope. Zie § 62.

OPLOSSING VAN MEDEKLINKERS.

§ 67. Soms worden medeklinkers tot klinkers.

Voorbeelden.

zien uit *zegen*; *peil* uit *pegel*; *teil* uit *tegel*, zie § 33; *zoet*, Eng. *sweet*; *dol*, *dolen* naast *dwalen*; *zuster*, Hd. *Schwester*: *tusschen*, Hd. *zwischen*; *komen* naast *kwam*; *toeien* naast *tuigen*; *kooi* naast *kouw* uit Lt. *cavea*; *vergelijk* *gooi* en *Henegouwen*; *dooi* en *dauw*. Voorts ontstonden *koud* uit *kald* (Hd. *kalt*); *zout* uit *zalt* (Hd. *Salz*); *houden* uit *halden* (Hd. *halten*), *wou(de)* uit *wolde* (Hd. *wollte*); *zoude* uit *zolde* (Hd. *sollte*), enz. Eveneens *gulden* naast *goud*, enz. Als tusschenletter werd *d* tot *i* (*j*) of na *ou* tot *w*: *gaalke* nit *gadeke*, *oolevaar* v. *oodebaar*, *dooler* v. *doder*; *kouwelijk* van *koude*; *spouwen* en *vouwen* (eenvoudig) voor *spalden* en *valden* (Hd. *spalten* en *fallen*). De *d* viel weg in *kruien* voor *kruiden*.

DE STOMME MEDEKLINKERS.

§ 68. Er zijn twee stomme d. i. niet uitgesproken medeklinkers: de *h* in de woorden *thans* en *althans* uit *te hande* en *al te hande* (NB. *nogtans* komt van *nog dan*, Hd. *dennoch*); de *ch* in 't letterteeken *sch*, 'twelk overeenkomt met de Hoogduitsche *sch*, de Engelsche *sh* en de oude *sk*, gelijk nog *nesch* met *nesk* wisselt.

§ 69. De *sch* schrijft men:

a) als sluitletter van de adjectieven, die op een sisklank uitgaan. Deze zijn ten deele van bijwoorden op *s* gevormd: *drommelsch*, *fisch*, *fluksch*, *gluipsch*, *krolsch*, *linksch*, *slinksch*, *rechtsch*, *onverhoedsch*, *overhoedsch*, *overhandsch*,

ouderwetsch, rasch, rechtstreeksch, schaarsch, schotsch schuinsch, slaafsch, vergeefsch, en de overige op -lijksch (als dagelijksch, maandelijksch), lingsch (als ruggelingsch) en -waartsch (als voorwaartsch) van de bijwoorden drommels, fiks, fluks, gliuips, krols, links, slinks, rechts, onverhoedsch, overhoeks, overhands, ouderwets, ras, rechtstreeks, schaars, schots, schuins, slaafs, vergeefs en de overige op -lijks (als dagelijks, maandelijks), lings (als ruggelings) en -waarts (als voorwaarts).

Aanm. Geen *ch* achter de *s* hebben *paars, dras, kras, dwars en wars; bits, spits, en flets; los, ros en gewis.* Verder alle, die de *s* voor klinkers in *z* veranderen, als *dwaas, lens, vies, kroes, boos, voos, loos, broos, vuns, wijs* en *grijs.*

- b) als sluitletter der substantieven *asch* (Hd. Asche), *bosch* (Hd. Busch), *disch* (Hd. Tisch), *esch* (Hd. Esche), *flesch* (Hd. Flasche), *lisch* (Zd. Lische), *marsch* (Hd. Marsch), *mensch* (Hd. Mensch), *mosch* (Zd. Musche), *rusch* (Hd. Rusch), *stroowisch* (Hd. Strohwich), *tasch* (Hd. Tasche), *visch* (Hd. Fisch), *vleesch* (Hd. Fleisch), *vorsch* (Hd. Frosch). Dus schrijft men *as* (van een rad), *bos* (bundel), *Rus* (Hd. Russe), *lis* (lus), *mos* (plant), *tas* (hoop) en alle andere op een sisklank uitgaande substantieven zonder *ch*.
- c) als tusschenletter in: *dorschen* (Hd. dreschen), *eischen* (Hd. heischen, Eng. to ask), *heerschen* (Hd. herrschen), *krijschen* (Hd. kreischen), *lasschen* (Hd. laschen, Eng. to leash), *Paschen* (Hd. Pascha), *ruischen* (Hd. rauschen), *tusschen* Hd. zwischen), *vorschen* (Hd. forschen), *wasschen* (Hd. waschen), *wenschen* (Hd. wünschen), *wisschen* (Hd. wischen). Voorts *brieschen* en *hijschen*.
- d) in 't woord *gansch* (Hd. ganz).

Aanm. 1. Dus zonder *ch* schrijft men *wassen* (Hd. wachsen), enz. De aan 't Fransch ontleende woorden kunnen natuurlijk van 't Hoogduitsch afwijken: *bres*, Fr. brèche, Hd. Bresche, euz. Ook wijken af *verrassen* (Ki. verrasschen, Hd. überraschen), *plas* (Eng. plash), enz.

Aanm. 2. *Vleesch* heeft in het meerv. *vleezen* en een afgeleid adjectief *vleezig*; ook zegt men *naar den vleeze*.

Aanm. 3. Men onderscheide *kindschheid* ('t kindsch zijn van *kindsheid* ('t kind zijn).

VERWISSELINGEN VAN MEDEKLINKERS.

- § 70. De opmerkelijkste verwisselingen van medeklinkers zijn :
- van **n** en **r**: *verliezen*, *verloren*; *vriezen*, *vroor*, *gevroren*; *verkiezen*, *verkoren* en *verkozen*; *wezen*, *wij waren*.
- van **w** en **g**: *spuwen* en *spugen*; *ruw* en *ruig*.
- van **l** en **r**: *glimlach* en *grimlach*; *vondel* en *vonder*.
- van **l** en **n**: *midden* wordt in samenstelling *middel*: *middelrif*, *middelevenredig*, *middellandsch*, *middelnederlandsch*; evenzoo *middelerwijl*, *middelste*, enz.
- van **k**, **p**, **f**, en **ch**: *koop* en *kocht* (uit *koft*), *loopen*; *bruiloft*; *zoeken*, *zocht*; *denken*, *dunken*, *dacht*, *docht*; *waken*, *wacht*; *ziekte*, *zucht*; *zuchten*, Hd. *seufzen*, en de betoonde afleidingsuitgang *achtig* voor *haftig*: *deelachtig*, enz.

WOORDVORMING.

- § 71. De woordvorming in den ruimsten zin leert de wijze kennen, waarop de bestaande woorden uit vroegere woordklanken gevormd zijn en zelve wederom nieuwe woorden kunnen vormen.
- § 72. De eenvoudigste woordklanken, waartoe men de bestaande woorden kan terugbrengen, heeten *wortels*. Zijn zoodanige wortels ook nu nog als woorden in gebruik, dan heeten zij *wortelwoorden*: *sta, ga*.
- § 73. Uit den wortel ontspruiten de *stammen*; zijn deze ook nu nog als woorden in gebruik, dan heeten zij *stamwoorden*: *stand*.
- § 74. Door achtervoeging van enkelvoudige of samengestelde letterklanken, welke niet meer als woorden voorkomen, worden van bestaande woorden *afgeleide woorden* gevormd. Zoodanige letter- of woordklanken heet men, naarmate zij voor of achter 't woord gevoegd zijn, *voor-* of *achtervoegsels*.
Aanm. Komen deze afleidingsuitgangen nog als woorden voor, dan hebben zij toch een verschillende beteekenis: vergelijk *schrijfbaar* en *baar geld*; *hopeloos* en *een looze noot*, enz.
- § 75. Een woord heet in betrekking tot het afgeleide woord het *grondwoord*; een grondwoord kan zelve wederom een afgeleid

- woord zijn; zoo is van *goedig* 't grondwoord *goed* (stamwoord); doch van *goedigheid* 't grondwoord *goedig* (afgeleid woord).
- § 76. Door samenvoeging van twee woorden ontstaan *samengestelde* woorden; 't eerste woord heet 't eerste lid, 't tweede woord 't tweede lid der samenstelling; elk van beide leden kan weder een samengesteld woord zijn: *huisdeur* van *huis* en *deur*; *goudsmidswerkplaats* van *goudsmid* en *werkplaats*, *goudsmid* van *goud* en *smid*, *werkplaats* van *werk(en)* en *plaats*.
- § 77. Afgeleide woorden, wier grondwoorden niet meer als woorden in gebruik zijn, heeten *middelwoorden*: *genoeg*, *hamer*, *ezel*, enz.
- § 78. Van de *stamwoorden* zijn wel te onderscheiden de *woordstammen*. Een stamwoord is een stam, die tegelijk een woord is; een woordstam is de stam eens woords, d. i. de klank, dien men overhoudt, als men een woord van zijne buigingsuitgangen ontdoet. Zoowel stamwoorden als woordstammen worden *stammen* genoemd.
- § 79. De afleiding, die door middel van voorvoegsels of afleidingsuitgangen tot stand komt, heet de *middellijke* afleiding in tegenoverstelling van de zoogenaamde *rechtstreeksche* afleiding.
- § 80. De *rechtstreeksche* afleiding komt niet door voor- of achtervoeging van klanken, maar door 't bloote overnemen van den stam tot stand: zoo komt *loop* van *loopen*; *slaap* van *slapen*, enz.
- § 81. In de vervoeging der zoogenaamde sterke werkwoorden ondergaat de stam door klinkerverandering zoodanige wijzigingen, dat deze werkwoorden 't aanzien krijgen, alsof ze meer dan één stam hadden; gemakshalve noemt men ze dan ook de *meerstammige* werkwoorden in tegenoverstelling der zwakke of *eenstammige*: *lezen*, *las*, *lazen*; *varen*, *voer*; enz.
- § 82. Van de verschillende stammen der sterke werkwoorden worden wederom andere woorden rechtstreeks of middellijk afgeleid.

Voorbeelden.

<i>Sterke Werkw.</i>	<i>Rechtstreeksche afl.</i>	<i>Middellijke afl.</i>
bergen	berg, burg.	burger.
binden	band, bond, bont	bundel.
drinken	drank, dronk	dronken
vinden	vond	vondst
bersten	barst, borst	borstel
stelen	(dief)stal	steler
zitten		zetel, zitje
wegen	weg	wage, wagen, (ge)wicht
bijten	beet, (ge)bit	bitter
dijgen.	dik	deesem
lijden	leed, lid	leelijk
vliegen	vlug, vloot	vlucht, vleugel.
bieden	bod	bode, beul
kiezen	keur	kost, keuze
tiegen	tong, teug	tocht, tucht
varen		vaart, veer
graven	graf	groeve, gracht
heffen	hoef	hoeve, hevel
vallen	va	valle
slapen	slaap	slaper
scheiden	(be)scheid	scheiding
stooten, loopen	stoot, loop	stooter, looper
<i>Zwakke werkw.</i>		
vragen	wenk	vrage
denken	lek	gedachte
wenken	rek	
lekken	rekken	
rekken	enz.	
enz.		

DE REDEDEELEN.

- § 83. De woorden worden naar hun vorm en beteekenis verdeeld in tien soorten (rededeelen), waarvan zes veranderlijk en vier onveranderlijk zijn.
- § 84. De verandering, welke de rededeelen ondergaan, bestaat hierin, dat achter den stam bepaalde uitgangen worden gevoegd, waardoor zekere betrekkingen worden uitgedrukt. Deze verandering heet buiging.
- § 85. De zes veranderlijke rededeelen zijn:
- 't zelfstandige naamwoord of substantief;
 - 't bijvoeglijke naamwoord of adjectief;
 - 't voornaamwoord;
 - 't telwoord;
 - 't lidwoord;
 - 't werkwoord;
- § 86. De vier veranderlijke rededeelen zijn:
- 't bijwoord;
 - 't voorzetsel;
 - 't voegwoord;
 - 't tusschenwerpsel.

'T SUBSTANTIEF EN ZIJNE VORMING.

- § 87. 'T substantief is de naam van eene zelfstandigheid.
- § 88. Eene zelfstandigheid is óf concreet óf abstract. Eene concrete zelfstandigheid is stoffelijk en dus zinnelijk waarneembaar (*huis, boom, berg*) of wordt als zoodanig gedacht (*duivel, engel*). Eene abstracte zelfstandigheid is óf een eigenschap óf een werking, die afgescheiden van de stof (d. i. in 't afgetrokkene) zelfstandig gedacht wordt (*goedheid, deugd, snelheid, 't loopen, 't wandelen* enz.)

- § 89. Ten opzichte van hunne vorming zijn de substantieven stamwoorden, afgeleide of samengestelde woorden.
- § 90. Als stamwoorden moeten beschouwd worden alle eenletter-grepige substantieven, 't zij zij werkelijk stamwoorden zijn 't zij hunne grondwoorden in 't Nederlandsch niet meer voorkomen: *huis, tuin; os, vos; man, wijf; kind, biecht*, enz.
Tot de afgeleide woorden behooren alle substantieven, die rechtstreeks of middellijk van andere woorden blijken afgeleid te zijn.
- § 91. Rechtstreeks zijn van werkwoorden afgeleid alle substantieven:
1) die voorkomen als stammen van sterke werkwoorden. Zie de voorbeelden.
2) die voorkomen als stammen van zwakke werkwoorden, tenzij uit het begrip van 't werkwoord of anderszins blijkt, dat 't substantief eerder *moet* bestaan hebben. Zie de voorbeelden § 182.
- § 92. De middellijke afleiding voegt voor- of achtervoegsels aan den woordstam; de voornaamste hiervan zijn:

Voor mannelijke persoonsnamen *aar, er, ier, enaar, enier, aard* en *ik*.

er wordt meest achter stammen van werkwoorden gevoegd: *looper* van *loopen*; *schrijver* van *schrijven*. Is de voorafgaande lettergreep toonloos, dan wordt **er** tot **aar**: *bedelaar, cijferaar, teekenaar* v. *bedel(en), cijfer(en), teeken(en)*; uitgezonderd zijn *zondaar, minnaar, overwinnaar* en *leeraar*. 'T Fransche achtervoegsel **ier** vindt men in *tuinier, herbergier* en *provenier* (v. *provene*). Eindigt de woordstam op een klinker, dan lascht men voor *aar* en *ier* eene *n* in, *harpe-n-aar, valken-ier, kunste-n-aar*, enz. Zoo ontston-

den de achtervoegsels **enaar**, **enier** in *schuldenaar*, *geweldenaar*, *hovenier*, *kruidenier*, enz. *Toovenaar* staat voor *tooveraar*, als *moordenaar* voor *moorderaar* (Eng. *murderer*). **aard** of **erd** en **ik** of **erik**, vormen persoonsnamen met een hatelijke bijbeteekenis: *veinzaard*, *grijnzaard*; *luijaard*, *gierigaard*; *dronkaard*, enz., *vuilik*, *stommerik*, enz. Ironisch worden gebruikt *lieverd*, *goeierd* (voor *goederd* § 62, enz.).

Aann. *Heiland*, *vijand* en *dwingeland*, thans manlijke persoonsnamen, zijn oorspronkelijk tegenwoordige deelwoorden van de werkwoorden *heelen*, *vijen* (haten) en *dwingelen*.

Voor vrouwelijke persoons-, en diernamen *ster*, *in*, *es*.

ster wordt gevoegd achter werkwoordelijke stammen: *loopster* van *loopen*, *schrijfster* v. *schrijven*; is de laatste stamlettergreep toonloos, dan vormt men den vrouwen naam van den mansnaam: *babbelaarster*, *bedelaarster*, enz. of laat *ster* wegvallen: *baker* van *bakeren* (Hd. *bähen*, *bäckern*). Achter manlijke persoons- en diernamen voegt men **in**: *koning*, *koningin*; *beer*, *terin*. Soms bezigt men voor persoonsnamen 't Fransche **esse** of **es**: *baron*, *baronnes*, *prins*, *prinses*; zoo ook *zanger*, *zangeres* in tegenoverstelling van *zangster* (Muze of liedjeszangster); *kunstenaar*, *kunstenaarres*, enz.

Voor gemeenslachtige persoonsnamen *ing*, *ling* en *eling*.

Men voegt **ing** achter eigennamen ten einde de afkomst aan te duiden: als *Karoling* van *Karel*, enz.; *Flaming*, *Westfaling*.

Achter klinkers en vloeiende letters (behalve *l*) gebruikt men **ling**: *ellendeling*, *tweeling*, *kleurling*, *banling* (naast *balling* of *banneling*), *kloosterling*, daarentegen *hemeling*;

in de overige gevallen *eling*: *schepeling*, *stedeling*; *nieuwe-ling*, *vreemde-ling*; *drenkeling*, *kweekeling* enz. van de substantieven *schip*, *stad*; van de adjectieven *nieuw*, *vreemd*; van de werkwoorden *drenken*, *kweken*, enz.

Aanm. *Jongeling* was vroeger ook voor 't vrouwelijk in gebruik. Zoo de van transitieve werkwoorden afgeleide een passieve beteekenis hebben, dan hebben zij den klinker des verleden deelwoords: *een verworping* = *een verworpene*, enz.

Voor werktuigen *er*, *el*, *eel*, *s-el*.

Behalve persoonsnamen vormt 't achtervoegsel *er* ook namen van werktuigen: *klopper*, *stoffer*, *snuiter*, enz. Hiertoe dient ook *el*: *stekel* v. *steken*, *hevel* v. *heffen*. Door verplaatsing van den klemtoon wordt *el* tot *eel* in *tooneel* van *toon*, *houweel* van *houwen*, *truweel* naast *troffel* of *truffel*. Over *s-el* later.

Aanm. De woorden op *el*, welke van werkwoorden der vijfde klasse worden afgeleid, komen meest van stammen met een zachtheldere *o*, welke door Umlaut *eu* wordt: *teugel* van *tijgen*, *beugel* van *buigen*, *sleutel* van *sluiten*, *vleugel* van *vliegen*, enz.

Voor verkleinwoorden *je* of *ke*, *kijn*, *el*, *elijn*, *ing*.

Verkleinwoorden geven zelfstandigheden te kennen, die klein zijn in hun soort: *olifantje*, *paardje* = een kleine olifant, een klein paard. Niet zelden geven ze daardoor iets liefelijks te kennen: *huisje*, *vrouwetje*, *mijn schatje*, enz. 1) 'T gewone achtervoegsel tot vorming van verkleinwoordjes is *je*: *katje*, *hondje*, *hokje*, *grafje*, *stapje*, enz. Dit *je* wordt versterkt tot *tje* na klinkers of door gerekte klin-

kers voorafgegane vloeiende letters: *knietje*, *zoontje*, *paaltje*, *haartje*, enz. Na de *m* wordt alsdan *p* ingelascht en valt *t* weg: *raampje*, *kruimpje*, enz. Eindigt 't grondwoord op een toonlooze lettergreep, welke door *ng* gesloten wordt, dan wordt de *g* tot *k* verscherpt: *rottinkje*, *spierinkje*, enz.; is echter de lettergreep betoond, dan wordt voor *tje* eene *e* ingelascht: *wandelinetje*, *grondelinetje*, enz. Deze inlashing heeft ook plaats na een vloeiende letter, welke door een onvolkomen klinker wordt voorafgegaau: *kammetje*, *bolletje*, *kannetje*, *karretje*, enz.

Bij voorkeur worden deze verkleinwoordjes gevormd van stammen met heldere klinkers; derhalve hebben zij doorgaans de vocaal des meervouds: *vat*, *vaten*, *vaatje*; *pad*, *paden*, *paadje*; *tred*, *treden*, *treedje*; *spit*, *speten*, *spetje*; *lot*, *loten*, *lootje*; *god*, *goden*, *minnegoodje*, enz. Soms geeft de open en gesloten klinker verschil van beteekenis: *dag*, *dagjes* (kleine dagen) en *daagjes* (reeksje van dagen); *gat*, *gatje* en *gaatje* (openingetje), enz.

Kortheidshalve trekt men de verkleinwoordjes van *vader*, *moeder*, *broeder*, *weder*, *veder* samen tot *vaartje*, *moertje*, *broertje*, *weertje*, *veertje*; *zuster* maakt *zusje*; *meid*, *meisje*. Een dubbelen vorm heeft *pop*, verkl. *poppetje* en *popje*; eveneens de eenlettergrepige, die op *g* uitgaan en een onvolkomen klinker hebben: *big*, *bigje* en *biggetje*.

Aanm. Als grondwoorden van substantieven, die verkleinwoorden zijn, komen ook adjectieven en werkwoordelijke stammen voor: *een bittertje*, *mijn grootje*, *een zitje* of *zeetje* (onderscheiden van *zee-tje*), enz.

2) Geven soms de verkleinwoordjes op *je* iets liefelijks te kennen, doorgaans is dit 't geval met die op *ke*: *manneke*, *kin-*

deke, enz. Na een keelletter wordt *s* ingelascht: *bankske*, *tangske*, *vlagske*, *boekske*, enz. In hoogerem stijl bezigt men **ken**: 't *kindeken Jezus*. Inderdaad is dit *ke* één en 't zelfde achtervoegsel als *je* door versmelting met den ouden buigingsuitgang ontstond **kijn**: *kindekijn*.

Aanm. Een andere soort van verkleinwoordjes gaat uit op **el** of door versmelting met den vroegeren buigingsuitgang op **elijn**: zij beteekenen niet zoozeer voorwerpen die klein zijn in hun soort, als wel kleine voorwerpen. De stamklinker wordt door de uit *i* ontstane *e* van het achtervoegsel doorgaans verzwakt (Umlaut): *drop*; *droppel*, *druppel*; *eik*, *eikel*; *sprank*, *sprekel*; *bond*, *bundel*; *trom*, *trommel*; *knok*, *knoke*, *knokkel*, *kneukel*; *borst*, *borstel*; *pok*, *pukkel*, enz. Verder *maagdelijn*, *oogelijn* van *maagd* en *oog*.

Kleine voorwerpen worden verder aangeduid door **ing**: *krakeling* (kleine krakende koekjes), *schelling*, *zilverling* (zilveren muntstukje). Kleine of jonge dieren geven te kennen *grondeling* (Hd. *Grundel*), *hokkeling* (halfjarig kalf) en *gieteling* (meerl). Dit achtervoegsel is inderdaad één met 't boven besprokene.

't Voortgebrachte,

de producten van werkingen worden uitgedrukt door toevoeging van **sel** aan werkwoordelijke stammen: *schepsel*, *zaagsel*, *baksel*, enz. van *scheppen*, *zagen*, *bakken*, enz. Dit *s-el* beteekent ook 't werktuig of middel, waarmede iets verricht wordt: *voedsel*, *deksel*, *stijfsel*, *beletsel*, *schoeisel*, enz. = datgene, waarmee men voedt, dekt, stijft, belet, schoeit, enz.

Namen van afgetrokkene (abstracte) zelfstandigheden worden gevormd door toevoeging van:

- 1) **ing** achter den werkwoordelijken stam (niet te verwarren met 't vorige achtervoegsel): *belegering*, *wandeling*, enz. Niet zelden nemen dergelijke substantieven een concrete beteekenis aan: *wandeling*, de plaats, waar gewandeld wordt; *vergadering*, de vergaderde menigte; *kleding*, 't bekleedsel.
- 2) **ij** eigenlijk 't Latijnsche *ia*, 't Fransche *ie*: *voogdij*, *kwezelarij*, enz. 'T wordt versterkt tot *enij erij*, en *ernij*: *woestenijs*, *schelmerijs*, *dieverijs*, *razernijs*, *slavernijs*, enz.

Deze woorden beteekenen in de eerste plaats 't bedrijf, den staat van een persoon: *voogdij*, *huichelarij*, *visscherijs*, enz.; dan, iets dat met 't begrip des grondwoords verbonden is: *bakkerijs*, *smederijs*, *artsenij*, *schilderij*, bakkerswerkplaats, smidse, 't door een arts toegediende middel, 't door een schilder vervaardigde; *woestenijs*, woeste plaats. *Landerijs*, *boekerijs*, *kledij* zijn verzamelwoorden.

Aanm. In *maatschappijs*, *heerschappijs* en *voogdijtschap* zijn de uitgangen *ij* en *schap* ten overvloede verbonden.

- 3) **schap**, **dom**, **nis**, welke na stammen van adjectieven een hoedanigheid, een gesteldheid beteekenen: *blijdschap* van *blijde*, *rijkdom* van *rijk*, *droefenis* van *droef*, enz. Na stammen van substantieven beteekenen de beide eerste achtervoegsels niet zelden den staat eens persoons: 't *priesterschap*, 't *pausdom*. Van *wedden* en *weten* komen *weddenschap* en *wetenschap*.

- 4) den bastaarduitgang **age** en de Nederlandsche uitgangen **nis**, **st** en **t**, die na werkwoordelijke stammen werkingen te kennen geven: *vrijage*, 't vrijen; *kunst*, 't kunnen; *macht*, 't vermogen; *vergiiffenis*, 't vergeven. Zij krijgen vaak een concrete beteekenis: *stellage*, stelling; *winst*, 't gewonnene;

gracht, 't gegravene; *hindernis*, dat wat hindert, enz. 5) e of *te*, die na stammen van adjectieven eigenschappen zelfstandig voorstellen: *woede*, *ronde*, *koude*; *diep*, *diepte*; *hoog*, *hoogte*, enz.

Verzamelwoorden

worden gevormd door de uitgangen **age**, **schap**, **dom**: *pakkage*, *plantage*; *de priesterschap*, *de ridderschap*; 't *menschdom*. Schijnbaar ook door den uitgang *te*, inderdaad door 't voorvoegsel *ge* (d. i. samen): *gevogelte*, *geboomte*, *gebergte*, verzameling van vogels, boomen, bergen, enz. Dit achtervoegsel missen *gevolg*, *gepeupel* en de meervouden *gebroeders*, *gezusters*, *gelieven*.

§ 93. De voorvoegsels, welke tot vorming van substantieven dienen zijn:

aarts (van vreemden oorsprong) vormt van Nederlandsche substantieven namen van personen, die in hooge mate zijn wat 't grondwoord aangeeft: *aartsschelm*, *aartsdeugniet*, enz. *Aartsvader*, *aartsengel*, *aartsbisschop*, *aartshertog* zijn naar 't Grieksch en. Latijn gevormd.

ant beteekent *tot*, *tegen* en komt voor in *antwoord*.

af heeft onkennende kracht in *afgrond* (grondelooze diepte), *afgod* (ongod), *afgunst* (ongunst).

et beteekent *wederom*: *etgroen* ('t groen dat weer ontspruit na 't hooien), *etmaal* (geregeld wederkeerende tijd).

ge beteekent *samen* en vormt in de eerste plaats verzamelingen (zie boven). Het viel weg in *buur* voor *gebuur* en *maat* voor *gemaat* (eig. spijsgenoot). Voor werkwoordelijke stammen geeft 't een herhaling der werking te kennen: *ge-loop*, *gejuich*, *geraas*, enz. Concrete begrippen zijn *gebak*, 't gebakkene; *gebraad*, 't gebradene; *geschrijf*, 't geschrevene; *geschenk*, 't geschonkene, enz.

on en **wan** ontkennen 't stambegrip in *ondeugd*, *onlust*, *ongeloof*, *onheil*, *wanhoop*, *wangunst*, of geven daaraan een ongunstige beteekenis: *onmensch*, *ondier*, *wanlust*, *wangeloof*, *wanbegrip*, enz.

oor beteekent *uit*: *oorsprong* ('t ontspringen), *oorlog* (uitlage), *oorzaak* (zaak, waaruit een andere ontstaan is), enz.

- § 94. Worden twee substantieven tot één woord verbonden, dan ontstaat een samengesteld substantief. Men onderscheidt een eigenlijke en een oneigenlijke samenstelling. Zij is oneigenlijk, zoo 't eerste lid door een buigingsuitgang zijn verhouding tot 't tweede uitdrukt; deze buigingsuitgang is die van den gen. enk. of meerv. Zoo men nu de beide leden der samenstelling scheidt en 't lidwoord in overeenstemming brengt met 't eerste lid, dan wordt het begrip der samenstelling geheel teruggeven: *bakkerswerkplaats*, eens bakkers werkplaats; *vorstenzoon*, eens vorsten zoon. Doch in vrouwelijke woorden blijkt 't uit den vorm niet meer, of de samenstelling eigenlijk, dan of ze oneigenlijk is: *vrouwenhoed*, *tafelkleed*, *melkvat*, enz. Ook in 't meervoud dient zulks uit de beteekenis te worden opgemaakt: *bessensap*, *kattengeslacht*, *hondengeblaf*, enz. De onzijdige woorden, wier meervoud op *eren* of *ers* uitgaat, behouden alleen *er*: *kinderschool*, *kalvermarkt*, enz. Uitgezonderd is *kleerenmaker*.

- § 95. De eigenlijke samenstellingen bestaan uit de vereeniging van een

a) subst. met een subst.: *Godmensch*, *heereboer*, *brandspuit*, *boekhandel*, *turfschipper*, enz.

b) adject. met een subst.: *hoogmoed*, *roodaarde*, *zuurkool*, enz.

c) werkwoordelijken stam met een subst.: *zaagmolen*, *drinkbeker*, enz.

d) bijwoord met een subst.: *binnenplaats*, *bijnaam*, enz.

e) telwoord met een subst.: *drieman, vierkant, vijfhoek*, enz.

§ 96. Eenige substantieven worden eerst door afleiding samengesteld; zij behooren onderscheiden te worden van woorden als *onderneming, schoonschrijver* enz., welke afgeleid zijn van de samengestelde woorden *ondernemen, schoonschrijven*, enz.

A. Middellijk afgeleid zijn:

a) van de losse woorden *vier en twintig pond* komt *viertwintigponder*, van *beeld en houwen beeldhouwer*, enz.

b) van de losse woorden *staal en bereiden* komt *staalbereiding*, van *uit elkander zetten uitelkanderzetting*, enz.

B. Rechtstreeks afgeleid zijn:

a) van *tijd en verdrijven* komt *tijdverdrijf*; van *tijd en verliezen, tijdverlies*; van *eer en bieden, eerbied*, enz.

De uitgang *ing* ontbreekt hier.

b) van *scharen en slijpen* komt *scharenskip*; van *beeldjes en koopen beeldjeskoop*; van *al en beschikken albeschik*, enz.

De uitgang *er* ontbreekt hier.

C. De kernachtigste samenstellingen zijn die, welke uit een adjectief of telwoord en een substantief bestaan, en 't geheel door een deel te kennen geven:

spitsneus = die een spitsen neus heeft;

driehoek = wat drie hoeken heeft;

vierkant = wat vier kanten heeft;

roodhuid = die een roode huid heeft.

Geheele zinnen liggen ten grondslag aan de volgende:

brekespel = (hij) breekt ('t) spel;

weetal = (hij) weet al;

spring-in-'t-veld = (hij) springt in 't veld;

stokebrand = (hij) stookt brand.

§ 97. Bij de spelling der samengestelde substantieven houde men de volgende regels in 't oog:

a) de werkwoordelijke stammen met heldere klinkers of tweeklanken werpen de sluitletter **d** weg, als 't tweede lid met een medeklinker begint: *rijtuig* voor *rijdtuig*; *weitasch* voor *weidtasch*; *houvast* voor *houdoast*; *scheikunde* voor *scheidkunde*, enz.

b) tusschen de beide leden van eenige samenstellingen worden verbindingsklanken ingeschoven, ten einde ze gemakkelijker uit te spreken of te scheiden: *paardekop*, *scheidsmuur*, *duivenei*, enz. Men verwarre hier niet mede de woorden, waarin de **e** tot den stam of de **s** tot den verbuigingsuitgang behoort, als *willekeur* van 't oude *wille*, *vaderlands-liefde* van den gen. *vaderlands*, enz.

- § 98. Ten einde aan de willekeurige inlassching of uitlating van zoodanige verbindings- en verbuigingsklanken paal en perk te stellen stelt de nieuwere spelmethode de volgende regels:
- 1) De *ingelaschte* toonlooze **e** van 't eerste lid wordt door een **n** met den klinker of de **h** verbonden, waarmede 't tweede lid begint: *eendenei*, *kippenei*, *eikenhout*, *hondenhok*, enz. Deze **n** voorkomt den *hiatus* d. i. de gaping, ontstaan door samenstooting van twee klinkers en dient alzoo om de uitspraak te gerieven. Over *bedehuis*, enz. zie § 62.
 - 2) 'T eerste lid neemt nooit de **s** aan, als 't tweede lid met een **s** begint en de samenstelling eigenlijk is: *smeekschrift*; *leidster*, enz. Doch in oneigenlijke samenstellingen nemen ook vele vrouwelijke woorden een **s** als teeken van den genitief aan. Durft men zijn gehoor niet te vertrouwen, dan lette men op overeenkomstige samenstellingen: *waarheidszucht* naar *waarheidsliefde*, *mansschoenen* naar *manskleding*, *stadssoldaat* naar *stadsomroeper*, enz.
 - 3) 'T eerste lid wordt door **en** als *meervoudsuitgang* gevolgd:
 - a) als het een meervoudig begrip aanduidt: *hoedenmaker*,

boekenkast, woordenboek, naaldenfabriek, menschenliefde, kattengeslacht, paarderas, zedenleer, sterrenkunde.

b) zoo het een persoonsnaam is, die een geheel stand vertegenwoordigt: *boerenwoning, soldatenuniform, matrozenlied, vrouwenmuts, studentengrap*, enz. Dus ook de § 94 genoemde *vorstenzoon, gravenkroon, profetenbroodjes*, enz. Men denkt daarbij aan 't meervoud, niet meer aan den zwakken genitief.

Doch de substantieven, die hun meervoud óf uitsluitend óf ook op *s* vormen, alsmede die, welke uit meer dan twee lettergrepen bestaan, nemen *s* aan in de plaats van *en*: *manskleeren, koksjongen, jongelingsdroomen, predikantssteek*, enz. De vrouwennamen op *in* volgen den hoofdregel: *koninginnenkroon*, evenals *gravinnenkroon*.

c) zoo het een mannelijke diernaam is, die geene samenstellingen met *s* vormt en de *geheele* diersoort vertegenwoordigt: *ossenbloed, leeuwenbek* (ook plantnaam), *drakenbloed, stierenkop* (ook twistziek mensch), *hazenmond, berenklauw* (ook plantnaam), enz. Uit deze voorbeelden blijkt, dat ook in de overdrachtelijke beteekenis de *n* blijft. Alleen *haan* neemt in samenstellingen, waarbij niet aan 't meervoud gedacht wordt, de *n* niet aan: *hanepooten, hanekam, hanebalken*.

4) Eene enkele *e* als tusschenletter is voldoende:

a) als 't eerste lid een enkelvoudig begrip aanduidt: *bijleman, brilledoos*, enz.

Aldus zijn op te vatten alle samenstellingen op *boom*, als: *eikeboom, denneboom, beukeboom*, d. i. de *boom* die eik, den, beuk heet. Voorts de vruchtboomen, als: *pruimeboom, pereboom, perzikeboom*, d. i. de *boom*, die de pruim, peer, perzik, voortbrengt.

b) als 't eerste lid zonder onderscheid van beteekenis een enkel- of meervoudig begrip kan aanduiden en 't geheele woord tot 't dagelijksch leven behoort: *pijpedop*, *kurketrekker*, *pennemes*, enz. Immers in 't dagelijksch leven heeft deze toevoeging niet plaats en is in 't algemeen de *n* van den uitgang **en** afgesleten 1)

c) als 't eerste lid een enkelvoudig begrip uitdrukt en een vrouwelijke of onzijdige diernaam is, of wel een mannelijke, die samenstellingen met **s** vormt: *kattestaart*, *kattekwaad*, *ganzetong*, *slangekop*, *paardevoet*, *paardestaart*, *bokkevel* (denk aan *bokspoot*), *mollevel* (denk aan *molshoop*), *hondkop* (*hondskop*), enz.; de overdrachtelijke beteekenis van *kattestaart*, *slangekop* verandert hierin niets. Doch stelt 't eerste lid een meervoudig begrip voor, dan richt men zich naar den hoofdregel: *kattenkruid* (kruid voor katten), *ganzenmarkt*, *slangenkruid* (kruid voor slangen), *paardenkooper*, *bokkenwagen*, *mollenval*, *hondenslager*, enz. De *n* in *hondenkok*, *bokkenhaar*, enz. is reeds boven verklaard.

5) 'T al of niet toevoegen van **n** brengt in eenige woorden verschil van beteekenis te weeg. Zoo onderscheidt men *schapevleesch* (vleesch van één schaap) en *schapenvleesch* (vleesch van schapen); *paardestal* (stal voor één paard) en *paardenstal* (stal voor paarden) enz. Doch zulke onderscheidingen bezige men niet dan waar 't volstrekt noodig is.

1) In eenige gevallen spreken de bewoners der Noordelijke gewesten de slot-**n** nog nit.

VERBUIGING DER SUBSTANTIEVEN.

- § 99. Men onderscheidt bij de substantieven drie geslachten, 't mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht, waarover later zal gehandeld worden; voorts twee getallen, 't enkel- en meervoud, elk met vier naamvallen, den *nominatief*, *genitief*, *datief* en *accusatief* of eersten, tweeden, derden en vierden naamval.
- § 100. Een substantief staat in 't enkelvoud, als 't een enkele zelfstandigheid, in 't meervoud als 't meer dan ééne zelfstandigheid beteekent.
- § 101. De vormen, waardoor de betrekkingen der substantieven tot de overige zinsdeelen worden uitgedrukt, heeten *naamvallen*; de vormverandering zelve heet *verbuiging* en heeft plaats door aanhechting van bepaalde klanken of *verbuigingsuitgangen* aan 't woord.
- Aanm.* Waar deze in eenige naamvallen zijn afgevallen (*apocope* § 63), zijn deze, zooals steeds de nominatief enkelvoud, gelijk in vorm aan den woordstam.
- § 102. Men onderscheidt een sterke en zwakke verbuiging; de sterke hecht de uitgangen onmiddelijk aan den woordstam, de zwakke lascht tusschen stam en uitgang een verbindings-*n* in, welke zich thans door 't afslijten dier uitgangen als buigingsuitgang vertoont.
- § 103. Tot de sterke verbuiging behooren zoowel mannelijke als vrouwelijke en onzijdige substantieven, tot de zwakke weinige mannelijke en maar één onzijdig substantief.
- § 104. De sterke en zwakke verbuiging verschillen slechts in één naamval, den genitief enkelvoud; deze gaat bij de sterke substantieven op *s*, bij de zwakke op *n* uit.

Voorbeelden.

	Sterk		Zwak	
Enk.	Mannelijk	Onzijdig	Mannelijk	Onzijdig
N.	<i>man</i>	<i>land</i>	<i>mensche</i>	<i>harte</i>
G.	<i>mans</i>	<i>lands</i>	<i>menschen</i>	<i>harten</i>

§ 105. De datief en accusatief hebben hunne uitgangen verloren en zijn dus gelijk aan den nominatief. 'T meervoud gaat zoowel bij de zwakke als bij de sterke substantieven in alle naamvallen uit op **en**: *mannen*, *landen*, *menschen harten*.

§ 106. De vrouwelijke woorden zijn in 'alle naamvallen van 't enkelvoud onveranderd en gaan in 't meervoud, als de mannelijke en onzijdige woorden, uit op **en**.

Voorbeelden van sterke verbuiging.

Enkelv.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
N.	man	vrouw	land
G.	mans	vrouw	lands
D.	man	vrouw	land
A.	man	vrouw	land
Meerv.			
N.	mannen	vrouwen	landen
G.	mannen	vrouwen	landen
D.	mannen	vrouwen	landen
A.	mannen	vrouwen	landen

§ 107. Den ouden uitgang des genitiefs *es* hebben de woorden *huis* en *vleesch* behouden: *des huizes*, *des vleesches*. De overige op een sisklank uitgaande substantieven drukken den genitief door omschrijving uit; eveneens de onzijdige woorden op **te**: *van den hals*, *van het gevogelte* (niet *des halzes*, *des gevogeltes*). Zelfs vormt *paus* een zwakken gen., om den vorm *pauses* te vermijden.

§ 108. De stamklinker wordt open in 't meervoud der eenlettergrepige woorden, die op een enkelen medeklinker uitgaan

en dezen niet verdubbelen: *dag, dagen; lot, loten; weg, wegen*, enz. Daarentegen: *vlag, vlaggen; bot, botten; heg, heggen*. In de volgende woorden wordt de **i** des stams tot **e** versterkt (§ 26, A, I): *lid, leden; schip, schepen; split, spleten; ooglid, oogleden; rif* (zeilbaan), *reven; spit, speten*. 'T woord *stad* vormt een door Umlaut ontstanen datief *stede* (*in, van, te dezer stede*) en een meerv. *steden*; de woorden op *-heid* hebben in 't meervoud *heden* (§ 26, B, I): *dwaasheid, dwaasheden*, enz.

§ 109. Eenige substantieven vormen hun meervoud niet door toevoeging van *en*, maar door **s**;

1) *maat* (gezel), mv. *maats*; *kok*, mv. *koks*; *ra*, mv. *raas*; *vla*, mv. *vlaas*; *eega*, mv. *eegaas*; *vaandrig*, mv. *vaandrigs*; *bruigom*, mv. *bruigoms*; *bunzing*, *bunzings*; *lording*, *lordings*, enz. Zoowel **s** als *en* hebben *zoon, oom, smid, gemaal* en *nachtegaal*, mv. *zoons* en *zonen, ooms* en *oomen, smids* en *smeden, gemaals* en *gemalen, nachteguals* en *nachtegalen*.

2) de woorden, die uitgaan op:

el: *appel, appels; deksel, deksels*;

em: *bezem, bezems; bloesem, bloesems*;

en: *bekken, bekkens; baken, bakens*;

er: *verver, ververs; bakker, bakkers*;

aar, ier: *dienaar, dienaars; kruidenier, kruideniers*;

aard, erd: *gierigaard, gierigaards; lieverd, lieverds*;

je: *bloempje, bloempjes; meisje, meisjes*;

ke: *boekske, boekskes; penningsken, penningskens*;

el: *druppel, druppels; trommel, trommels*;

lijn: *maagdelijn, maagdelijns; oogelijn, oogelijns*;

3) vreemde woorden die uitgaan op heldere klinkers:

sofa, sofa's; massa, massa's;

kadi, kadi's; bongie, bongies;

motto, motto's; bureau, bureau's;
 of persoonsnamen zijn op *ier* en *eur*:
vizier, viziers; friseur, friseurs;
 doch de zaaknamen hebben *en*:
vizier, vizieren; humeur, humeuren;
 verder uitheemsche militaire titels:
sergeant, sergeants; kapitein, kapiteins;
 ten slotte 't bastaardachtervoegsel *age*:
plantage, plantages; strijkage, strijkages.

§ 110. Vele dezer woorden hebben ook een meervoud op *en*; bij eenige brengt zulks geen onderscheid van beteekenis te weeg; bij andere is het meervoud op *en* óf in een hoogere beteekenis óf in den deftigen stijl in gebruik, terwijl daarentegen de meervouden op *s* tot het alledaagsche leven behooren of een minder edele beteekenis hebben: vergelijk *appels* en *appelen*; *hersens* en *hersenen*; *vogels* en *vogelen*; *ketens* en *ketenen*; *Spanjaards* en *Spanjaarden*; *standaards* en *standaarden*; *bastaards* en *bastaarden*; (daarentegen vormt *tabbaard* (Fr. *tabard*) of *tabberd*, uitsluitend een mv. op *en*). Zoo is *trommelen*, *druppelen* deftiger dan *trommels*, *druppels*, enz. Zoo zegt men nooit *engels* voor *engelen*, noch *keukenen* voor *keukens*, enz.

Doch men maakt onderscheid tusschen:

<i>hemelen</i> (uitspansel)	<i>hemels</i> (van ledekanten)
<i>heidenen</i> (van geloof)	<i>heidens</i> (Zigeuners)
<i>knechten</i> (slaven, bedienden)	<i>knechts</i> (bedienden)
<i>letteren</i> (letterkunde, brief)	<i>letters</i> (klanken)
<i>middelen</i> (tot een doel)	<i>middels</i> (middellijven)
<i>redenen</i> (gronden)	<i>redens</i> (der wiskunst)
<i>tafelen</i> (der wet)	<i>tafels</i> (huisraad)
<i>mannen</i>	<i>mans</i> (tegenover vrouwen)

wortelen (groente, wortels) *wortels* (van planten)

wateren (watermassa) *waters* (stroomen)

vaderen (voorvaders) *vaders* (papa's).

De vreemde woorden op *ie* en *or* hebben een meervoud zoowel op *s* als op *en*: *tralie*, *traliës* en *traliën*; *provincie*, *provinciës* en *provinciën*; *professor*, *professors* en *professoren*. Die op *us* en *um* syncopeeren vaak deze uitgangen voor den meervoudsuitgang *en*: *genius*, mv. *geniën*; *gymnasium*, mv. *gymnasiën*, enz.

Men onderscheidt *studiën* en *studies* (kunstschetsen) en natuurlijk *cánons* en *kanónnen*.

§ 111. Eenige onzijdige woorden gaan in 't meervoud uit op **eren**: *ei*, *eieren*; *gemoed*, *gemoederen*; *gelid*, *gelederen*; *goed*, *goederen*; *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*; zoowel **eren** als **ers** hebben *hoen*, *hoenders* en *hoenderen*; *kind*, *kinders* en *kinderen*; de volgende hebben zoowel *eren* als den algemeenen meervoudsuitgang *en*: *kalf*, *kalven*, *kalveren*; *rad*, *raden* en *raderen*; *volk*, *volken* en *volkeren*, en met onderscheid van beteekenis: *kleed*, *kleeden* (dekkleeden) en *kleederen* (kleedingstukken; *blad*, *bladeren* (van planten, zelden van boeken), *bladen* (in alle beteekenissen); *been*, *beenen* (waarmee men gaat) en *beenderen* (gebeente). *Vent* vormt in den gemeenzamen stijl een meerv. *venters*.

§ 112. De verkleinwoorden van eenige dezer woorden lasschen in 't meervoud tusschen stam en afleidingsuitgang ook wel *er* in: *blaadje*, *blaadjes* en *bladertjes*; *eitje*, *eitjes* en *eiertjes*; *lammetje*, *lammetjes* en *lammertjes*; *hoentje*, *hoentjes* en *hoendertjes*; *kindje*, *kindjes* en *kindertjes*; *radje raadjes* (§ 92) en *radertjes*; *kleedje*, *kleedjes* (dekkleedjes en japonnetjes) en *kleertjes* (kleedingstukjes).

§ 112*. Een bijzonderen meervoudsvorm hebben *kleinood*, mv.

kleinooden en kleinoodiën; sieraad, sieraden en sieradiën.

§ 113. Sporen der vroegere sterke verbuiging zijn (buiten de in § 107 vermelde) over in

a) den uitgang **e** van den sterken datief enkelvoud van een-lettergrepige mannelijke en onzijdige substantieven: *Gode, diensten den lande bewezen, van goeden bloede, van aanzienlijken huize, ten getale, te velde, van daag (dage)*, enz.

b) den meervoudsuitgang **e**, die wegviel in *slaag* (d. i. *slage*) *krijgen; onder de voet* (d. i. *voete*); voorts in de uitdrukking *op de been* (voor *beene*); in 't woord *jaar, uur* (voor *jare, ure*) enz. Op gelijke wijze behouden de namen van getal, maat en gewicht na hoofdtelwoorden den vorm des enkelvouds: *twee, drie boek* (papier), *gros* (pennen), *dozijn, kop, man, last, mijl, okschoofd, paar, riem* (papier), *scheepel, ton, vadem*, enz. Zoo ook *twee gulden, drie cent*; doch als men de geldstukken bedoelt *guldens, cents* of *centen*.

§ 114. De samenstellingen op-*man*, die een beroep te kennen geven, vormen 't meervoud met *lieden* of *lui*: *timmerman, timmerlieden* of *timmerlui*; *opperman, opperlieden* of *opperlui*; *koopman, kooplieden* of *kooplui*, enz. Evenzoo *leidsman, leidlieden*; *staatsman, staatslieden*. Doch *leenman* natuurlijk *leenmannen*; *blindeman, blindemannen*; *oranjeman, oranjemannen*; enz. Andere samenstellingen als b. v. *echtelieden, landlieden* enz. omvatten beide geslachten.

§ 115. Eenige samengestelde substantieven hechten den meervoudsuitgang deels aan 't eerste, deels aan 't tweede lid, deels aan beide. Zij bestaan:

uit een substantief met een volgende bepaling: *kapitein-generaal*; mv. *kapiteins-generaal*; *schout-bij-nacht*, meerv. *schouten-bij-nacht* (doch ook *schout-bij-nachts*);

uit twee substantieven, die samen ééne waardigheid

aanduiden: *kapitein-luitenant*, meerv. *kapitein-luitenants*; uit twee substantieven, die elk eene waardigheid betcekenen: *kapitein-kwartiermeester*, meerv. *kapiteins-kwartiermeesters* en *kapitein-kwartiermeesters*.

§ 116. Voorbeeld van zwakke verbuiging.

Enk.	Mannelijk.	Onzijdig.
N.	bode	harte
G.	boden	harten
D.	bode	harte
A.	bode	harte
Meerv.		
N.	boden	harten
G.	boden	harten
D.	boden	harten
A.	boden	harten

Hiertoe behooren de volgende woorden, welke de slot-*e* gewoonlijk wegwerpen: *heer*, *hertog*, *graaf*, *mensch*, *prins*, *profeet*, benevens *paus* en somwijlen *knaap*. Voorts de mannelijke persoonsnamen, die op *e* uitgaan: *bode*, *getuige*, *bediende*, enz. Eindelijk de tot mannelijke substantieven verheven adjectieven en deelwoorden: *de wijze*, *gevangene*, *zieke*, *geleerde*, enz. Oudtijds zwak waren *leeuw*, *beer*, *reus*, *naam*, *lichaam*, enz.

§ 117. Eigennamen van personen vormen een genitief op *s*; *Cicero*, *Cicero's*; *Willem*, *Willems*. Geslachtsnamen worden duidelijkshalve door eene apostrophe van de *s* des uitgangs gescheiden: *de Ruyter's leven*, enz. Deze apostrophe vervangt de *s* na sisklanken: *Pelcus' zoon*, *Marnix' hekelschrift*, enz.

Geographische namen drukken de verbuiging liefst door omschrijving uit. Alleen van land- of stadnamen, die niet op *s* uitgaan, vormt men genitieven: *Neerlands vlag*, *Amsterdams handel*, enz. Maar nimmer *Parijs' heerlijkheid* voor *de heerlijkheid van Parijs*, enz.

De meervoudsvorm wordt door toevoeging van s uitgedrukt, zoo de laatste lettergreep toonloos is en niet op s uitgaat; anders door en: *de Vondels, de Trompen, de van Speyken, de beide Rijswijken, de Cornelissen*, enz.

'T ADJECTIEF.

Vorming.

- § 118. 'T adjectief is de naam van eene eigenschap; wie, wat die eigenschap bezit, wordt door een substantief uitgedrukt. Met dat substantief stemt 't adjectief in geslacht, getal en naamval overeen.
- § 119. De adjectieven zijn stamwoorden, afgeleide of samengestelde woorden.
- § 120. De afgeleide woorden zijn óf rechtstreeks óf middellijk afgeleid.

Voorbeelden van rechtstreeksche afleiding.

wrang van *wringen*; *bleek* van *blijken*; *week* van *wijken*; *knap* van *knijpen*; *glad* van *glijden*; *blank* van *blinken*; *brak* van *breken*; *slank* van *slinken*; *baar* en *baar* van *beren*; *vlug* van *vliegen*; *laag* van *liggen*; enz.

- § 121. De *middellijke afleiding* hecht voor of achter stammen van substantieven, werkwoorden, bijwoorden verschillende afleidingsuitgangen. Van eenige dezer is de beteekenis duister, als van de e in *blijde*, *bloode*, *moede*, *spade*, enz.
 . van de er in *dapper*, *bitter*, *wakker*, enz.
 van de el in *wankel*, *onnoozel*, *schamel*.
 van de en in *eigen*, van de n in *rei-n*, *schoo-n*.
- § 122. De voornaamste achtervoegsels zijn:

1) **achtig** (Hd. *icht*, Eng. *y*) met den bijtoon; geeft een gelijkheid of eene aan 't stambegrip verwante eigenschap te kennen: *blauwachtig* = naar 't blauw zweemende; *schrikachtig* = tot schrikken geneigd, voor schrik vatbaar; *schoolmeesterachtig* = aardende naar een schoolmeester.

2) **achtig** (Hd. *haftig*) doorgaans met den hoofdtoon, 'tzelfde als *haftig* (§ 70), is zooveel als *hebbende*, *bezittende*: *deelachtig* = deel hebbende, *schaamachtig* = 't schamen of schaamte hebbende. **Haftig** komt voor in *manhaftig*, *heldhaftig* = den aard van een man, van een held hebbende, *krijgshaftig*, krijgslustig, dapper.

3) **baar**, van *beren* (dragen) waarvan nog *geboren*, beteekent dus *dragende*: *vruchtbaar* = vruchtdragend; dankbaar = dank dragende; *deelbaar* = 't deelen dragende d. i. toelaatend, gedeeld kunnende worden; *middelbaar* = in 't midden (van twee zaken) gedragen d. i. zich bevindende; *zonderbaar*, afgezonderd en dus vreemd. *Openbaar* is een samenstelling = open en bloot.

4) **en**, oudtijds *ijn*, en dus niet met den genitiefuitgang te verwarren, vormt stoffelijke adjectieven: *gouden* = uit de stof goud bestaande, van goud; *zilveren* = van zilver; *linnen* = van lijn; *garen* van *garenen* = van garen, enz.

5) **ig** (Hd. *ig*, Eng. *y*), beteekent zooveel als *hebbende*: *machtig* = macht hebbende; *viervoetig* = vier voeten hebbende; *volledig* = ten volle zijn leden hebbende; *goedig* = de eigenschap goed hebbende; *levendig* = de eigenschap levend hebbende en deze dus vertoonende; *nuttig* = de eigenschap nat hebbende; *begeerig* = 't begeeren hebbende, voortdurend begereende; *nalatig* = 't nalaten hebbende, voortdurend nalatende; enz. In *vroe-g* (Hd. *früh*) is *ig* met den naamwoordelijken stam versmolten. Een

herhaald vertoonen derzelfde werking of eigenschap drukken de adj. op **erig** uit: *beverig, slaperig, geeuwerig; winderig, weelderig* enz.

6) **zaam** beteekent *saamgaande met: deugdzaam*, waar deugd mee saamgaat, enz.

7) **lijk** (tot *lijken*, eig. *saamgaan*) beteekent *saamgaande met* en dus *aardende naar, overeenkomstig met, behoorende tot: menschelijk* = wat met een mensch samengaat, naar hem aardt; *lichamelijk* = behoorende tot 't lichaam; *zedelijk* = overeenkomstig de zeden; *meesterlijk* = naar den aard eens meesters (vergelijk de ongunstige beteekenis van *meesterachtig*); *ouwelijk, lieflijk, kouwelijk* = naar den aard van 't oude, lieve, koude. Achter stammen van transitieve werkwoorden, als *gelooflijk, denkkelijk*, enz. hebben deze adjectieven een passieve beteekenis: wat geloofd, gedacht, enz. kan worden; uitgezonderd zijn *beoorlijk, vermakelijk*, enz. Achter stammen van intransitieve werkwoorden, als *sterfelijk, afhankelijk*, beteekenen zij eenvoudig den aard hebbende van te sterven, af te hangen, enz.

8) **loos** (tot *verliezen*) beteekent *berooft van: oudcrloos* = van zijn ouders berooft; *eerloos* = zonder eer; *broodcloos* = zonder brood; *reddeloos* = zonder redden of redding.

9) **isch** wordt gevonden 1) in *wettisch, afgodisch*, 2) achter stammen van land-, stads- of volksnamen, die op een sisklank uitgaan: *Rus, Russisch; Hes, Hessisch; Saks, Saksisch; Pruis, Pruisisch*; uitgezonderd zijn *Friesch* voor *Frierisch*, *Parijsch* voor *Parijzisch*. Voorts in *Gotisch, Moscovisch, Slavisch* en *Frankisch*. 3) in vreemde woorden *geographisch, grammatisch*, enz. In de overige gevallen wordt de **i** uitgestooten, doch veroorzaakt dikwijls

't helder worden van den stamklinker: *Zweedsch* (van *Zweed*), *Poolsch* (van *Pool* †), *Fransch* voor *Franksch* (van *Frank*), *Beiersch* (van *Beier*), *daagsch* (van *dag*, daarentegen *zondagsch*, *maandagsch*, enz.), *steedsch* (van *stad*), *hoofsch* (van *hof*), *scheepsch* (van *schip*) enz.

Van bijwoorden op *s*, *lijks*, *lings* en *waarts* worden door toevoeging van *ch* adjectieven afgeleid op *sch*, *lijksch*, *lingsch* en *waartsch*: *snaaks*, *snaaksch*; *haaks*, *haaksch*; *ruggelings*, *ruggelingsch*, enz. Zie verder § 69 a.

Aanm. De van substantieven afgeleide kunnen dezelfde begrippen vrij wel door den genitief uitdrukken; van daar dat men deze adjectieven wel eens voor werkelijke genitieven aanzag: de *vaderlandsche* geschiedenis = de geschiedenis des vaderlands; *een boersche taal* = een taal (als die) eens boers, enz.; zelfs *lakensch*, *duffelsch*, *neteldoeksch* vervangen de stoffelijke adjectieven *lakenen*, *duffelen* en *neteldoeken*.

§ 123. Over de voorvoegsels *aarts* en *on* is reeds bij de substantieven gehandeld.

be is eigenlijk *bij*: *behendig* = bij de hand. Doch *bekwaam*, *bestand*, *bereid*, enz. komen van *bekomen*, *bestaan*, *be-reiden* en hooren hier niet te huis; evenmin *bewust*.

ge versterkt 't stambegrip in *getrouw* (naast *trouw*), *gestreng* (*streng*), *gereed* (Eng. *ready*), *gezond* (Eng. *sound*) enz. en vormt van substantieven adjectieven, welke den vorm van verleden deelwoorden hebben: *gelaarsd* (van *laarzen* voorzien), *genaamd*, *gehandschoend*, *gerokt*, *geharnast*, enz. Deze worden wederom met adjectieven saamgesteld; *snel-gewiekt*, *platbodemd*, enz.

†) Niet *Zwedensch*, *Polensch*, *Saksensch* enz., dewijl de landnamen *Zwe-den*, *Polen*, *Saxen* enz. eigenlijk meervouden zijn van *Zweed*, *Pool*, *Sax*, enz.

§ 124. De saamgestelde adjectieven zijn van vierderlei aard:

1) die, welke saamgesteld zijn uit twee adjectieven: *openbaar* = open en baar (*bloot*); *doofstom* = doof en stom.
 2) die, waarvan 't eerste lid een bijwoord is of een substantief, dat zijne verhouding tot 't adjectief enz. door een buigingsuitgang te kennen geeft (*oneigenlijke samenstelling*): *overoud*, *infraai*, *welzalig*, *weledelgeboren*; *achtenswaardig* of *achtingswaardig*, enz.

Is 't eerste lid vrouwelijk of een onzijdig meervoud op *er*, dan is dit uit den vorm niet meer op te maken: *schaduwrijk*, *bladerrijk*, enz.

3) die, waarvan 't eerste lid de stam is van een substantief of werkwoord (*eigenlijke samenstelling*): *ijzersterk*, *roze-rood*, *hemelsblauw* (met ingelaschte s), *melkwit*, *babbelziek*, *merkwaardig*.

4) die, welke door de afleidingsuitgangen *ig* en *sch* tot samenstellingen worden: *viervoetig* van *vier* en *voet*; *breed-sprakig* van *breed* en *spraak*; *rechtvaardig* van *recht* en *vaarde* (thans *vaart*); *alledaagsch* van *alle* en *dag*; *onderaardsch* van *onder* en *aard(e)*, *vierdraadsch* van *vier* en *draad*, enz.

Anm. Opmerkelijk zijn de uit de bijwoordelijke uitdrukkingen *te vrede*, *be ange* ontstane adjectieven *tevreden* (vanwaar *ontevreden* voor 't vroegere *te onvrede*), *bang*.

TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

§ 125. Vergelijking leert, dat de eigenschappen niet bij alle zelfstandigheden in denzelfden graad voorkomen; bij eenige in hoogerem graad dan bij andere, bij enkele in een zeer hoogen of in den hoogsten graad.

§ 126. Dat een eigenschap aan een zelfstandigheid in hoogerem

graad eigen is dan aan andere, wordt uitgedrukt door den comparatief des adjectiefs.

§ 127. Dat een eigenschap aan eene zelfstandigheid in een zeer hoogen of in den hoogsten graad eigen is, wordt uitgedrukt door den superlatief des adjectiefs. Deze wordt in in 't eerste geval *volstrekt (absoluut)*, in 't laatste geval *betrekkelijk (relatief)* genoemd.

§ 128. De comparatief wordt gevormd door den uitgang **er**, de superlatief door **st** achter den stam van 't adjectief te voegen; *groot, grooter, grootst*. Eindigt 't adjectief op *r*, dan wordt voor den uitgang des comparatiefs een **d** ingelascht: *zuiver, zuiverder; zwaar, zwaarder*, enz.

Gaat 't adjectief op een *s* of *sch* uit, dan is de toevoeging van een enkele **t** voldoende tot vorming van den superlatief: *bits, bitst; wijs, wijst; rasch, rascht*.

Zoowel voor den uitgang van den comparatief als voor dien des superlatiefs wordt de toonlooze **e** van 't grondwoord uitgestooten (*syncope*): *bloede, blooder, bloodst; blijde, blijder, blijdst*.

§ 129. Geen trappen van vergelijking vormen:

1) alle adjectieven, welke eigenschappen uitdrukken, welke maar in één graad aangetroffen of gedacht worden; derhalve stoffelijke adjectieven als *gouden, zilveren, lakensch*; de van eigennamen afgeleide als *Fransch, Engelsch, Dietsch*; samenstellingen als *bloedwarm, honigzoet, sneeuw wit*, enz. Voorts *vierkant, volmaakt, eeuwig, oneindig, stom, blind*, enz. Alleen in oneigenlijke beteekenis zegt men: *dit is de stomste jongen; de volmaaktste rust*, enz.

2) de adjectieven, welker superlatief wanklank zou veroorzaken omschrijven dezen; dus spreekt men van *meest gepast, meest vast, meest juist* in plaats van de schier onuitspreek-

bare *gepastst*, *vastst*, *juistst*, enz. Aan *moede* ontzegt 't gebruik een superlatief, aan *spade* en *beu* comparatief en superlatief.

§ 130. Van eenige bijwoorden worden bijvoeglijke superlatieven afgeleid. Zoo komen van de bijwoorden *achter*, *binnen*, *buiten*, *beneden*, *midden*, *onder*, *voor* de superlatieven *achterste*, *binnenste*, *buitenste*, *benedenste*, *middelste*, *onderste*, *voorst*, enz.

§ 121. Onregelmatig heeten de comparatieven en superlatieven, welke niet aan den positief, maar aan andere stammen ontleend zijn:

goed, maakt *beter*, *best* (voor *betst*) van den stam *bet* (over in *betweter*);

veel maakt *meer*, *meest* van den stam *mee* (voor *mag*); van *meer* komt een nieuwe comp. *meerder* in den zin van *grooter*;

weinig (*klein*) maakt *minder*, *minst* van den stam *min*;

kwaad maakt *kwader*, *kwaadst* in den zin van *vertoord* of *zedelijk slecht*, maar *erger*, *ergst* in den zin van *erg*.

Verbuiging.

§ 132. De substantieven behooren óf tot de sterke óf tot de zwakke verbuiging; de adjectieven kunnen zoowel sterk als zwak verbogen worden.

§ 133. De sterke verbuiging der adjectieven kan 't best gekend worden uit die der bezittelijke voornaamwoorden. Ziehier 't voorbeeld:

Enkelv.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
N.	mijn	mijne	mijn
G.	mijns	mijner	mijns
D.	mijnen	mijner	mijnen
A.	mijnen	mijne	mijn

Meerv. voor de 3 geslachten.

N.	mijne
G.	mijner
D.	mijnen
A.	mijne

§ 134. Van de adjectieven heeft de sterke accusatief van 't mannelijk enkelvoud den uitgang verloren.

§ 135. De sterke naamvallen, welke nog gebruikt worden, zijn: nom. en acc. enk. mann. en onz.: *een goed koning, het of een schoon huis*; gen. enk. onz.: *iets liefs, wat fraais, veel goeds* enz.

§ 136. De gen. meervoud komt niet meer voor; de gen. en dat enk. alleen in eenige van oudsher gangbare zegswijzen, t. w. de bijwoordelijke uitdrukkingen: *goedsmoeds, ouder gewoonte, blootshoofds, in arren moede, te kwader ure, in koelen bloede*, enz. De overige naamvallen zijn in vorm gelijk aan die der zwakke verbuiging.

§ 137. De zwakke verbuiging is als volgt:

Enk.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	goede	goede	goede
G.	goeden	goede	goeden
D.	goeden	goede	goeden
A.	goeden	goede	goede

Meerv. 3 Gesl.

N.	goede
G.	goede
D.	goeden
A.	goede

§ 138. Welluidendheidshalve onverbogen blijven de stoffelijke adjectieven op *en*, de van plaatsnamen afgeleide op *er*, benevens de woorden *rechter* en (*s*)*linker*: *de ijzeren lepel, de Haarlemmer halletjes, de rechterhand, de linkerzijde*, enz.

De twee- of meerlettergrepige adjectieven en deelwoorden

op *en*, benevens de dric- of meerlettergrepige op *er* (waar- onder de comparatieven) blijven liefst onverbogen: *mijn eigen kinderen, deze verheven gevoelens, verhevener gevoelens, dapperder krijgslieden*, enz.

§ 139. De adjectieven, die als gezegde voorkomen of achter hunne substantieven geplaatst zijn, zijn voor geene verbuiging vatbaar; evenmin die, welke van hunne substantieven gescheiden zijn: *Deze man, vrouw en kinderen zijn braaf. De Staten-Generaal. Vrouw lief! Zoo talrijk eene vergadering*, enz.

§ 140. Worden de adjectieven als substantieven gebruikt, dan worden zij evenals substantieven verbogen.

M a n n e l i j k

Enk.		Meerv.	
N. bode	geleerde	N. boden	geleerden
G. boden	geleerden	G. boden	geleerden
D. bode	geleerde	D. boden	geleerden
A. bode	geleerde	A. boden	geleerden

V r o u w e l i j k.

Enk.		Meerv.	
N. liefde	schoone	N. liefden	schoonen
G. liefde	schoone	G. liefden	schoonen
D. liefde	schoone	D. liefden	schoonen
A. liefde	schoone	A. liefden	schoonen

O n z i j d i g.

Enk.		
N. gebergte		goede
G. _____		_____
D. gebergte		goede
A. gebergte		goede

§ 141. Behalve de bezittelijke voornaamwoorden worden nog eenige onbepaalde telwoorden benevens *beide* sterk verbogen.

Meervoud.

N. alle,	eenige,	sommige,	beide,
G. aller,	eeniger,	sommiger,	beider,
D. allen,	eenigen,	sommigen,	beiden,
A. alle,	eenige,	sommige,	beide,

De nom. en accusatief gaan volgens een onverdedigbaar taalgebruik op **en** uit, zoo zij van personen gezegd worden en als substantieven voorkomen. Zoo schrijft men *alle menschen*, maar *allen weten 't*, enz.

VOORNAAMWOORDEN.

§ 142. Voornaamwoorden wijzen op zelfstandigheden of drukken zekere betrekkingen tusschen zelfstandigheden uit. De eerste zijn zelfstandig, de laatste bijvoeglijk.

§ 143. De zelfstandige voornaamwoorden zijn de *persoonlijke* voornaamwoorden, de *onbepaalde* voornaamwoorden.

De bijvoeglijke voornaamwoorden zijn de *bezittelijke* voornaamwoorden.

Deels zelfstandig deels bijvoeglijk zijn de *vragende* voornaamwoorden, de *aanwijzende* voornaamwoorden en de daaruit ontstane *betrekkelijke* voornaamwoorden.

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 144. Met de persoonlijke voornaamwoorden wijst de spreker zich zelve (eersten persoon), den aangesprokene (tweeden persoon) of een ander (derden persoon) aan.

§ 145. Van den eersten en tweeden persoon is de geslachtsbepaling overbodig.

Enk.	1e Persoon.
N.	ik
G.	mijn, mijns, mijner
D.	mij (<i>me</i>)
A.	mij (<i>me</i>)

Meerv.

N.	wij (<i>we</i>)
G.	ons, onzer
D.	ons
A.	ons

2e persoon

Enk.	(<i>verouderd</i>)
N.	du
G.	dijn, dijns, dijner
D.	dij (<i>di</i>)
A.	dij (<i>di</i>)

Meerv.

N.	gij (<i>ge</i>), jij (<i>je</i>)
G.	uw, uws, uwer
D.	u; jou (<i>je</i>)
A.	u; jou (<i>je</i>)

Aanm. De vormen, die tusschen haakjes staan, zijn *enclitisch* d. i. zij verliezen den toon en sluiten zich innig aan 't voorgaande woord aan. De Nederlandsche spreektaal heeft dergelijke overoude en welluidende woordkens trouw bewaard; doch zij worden alleen in den lossereu schrijfrant gebezigd.

'T enkelvoud *du* is verouderd en wordt door 't meervoud vervangen, waarvan de schrijftaal den vorm *gij*, de gemeenzame spreektaal steeds de vormen *jij*, *jou*, *je* bezigt. In de deftige spreek- en schrijftaal eischt de wellevendheid 't gebruik van *UEdele* of *U* (ook in den eersten naamval). Tot meer personen sprekende zegt men *de Heeren*, *de Dames*.

§ 146. De derde persoon heeft zoowel een geslachtloos als een 't geslacht uitdrukkelijk voornaamwoord. 'T geslachtlooze heet doorgaans 't *wederkeerig* voornaamwoord.

§ 147. Wederkeerig voornaamwoord.

Enkel- en meervoud. Geslachtloos.

N.	<i>ontbreekt.</i>
G.	<i>Gen. van 't persoonlijk voornaamwoord.</i>
D.	zich
A.	zich

§ 148. Persoonlijk voornaamwoord.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	hij (<i>i</i>)	zij (<i>ze</i>)	het (<i>'t</i>)
G.	zijn, zijns, zijner	haar, haars, harer	zijn, zijns, zijner
D.	hem (<i>em</i>)	haar of heur (<i>er</i>)	het (<i>'t</i>)
A.	hem (<i>em</i>)	haar of heur (<i>ze</i>)	het (<i>'t</i>)

Meerv.

De 3 geslachten.

N.	zij (<i>ze</i>)
G.	hun, huns, hunner
D.	hun, hen, haar (<i>er, ze</i>)
A.	hun, hen (<i>ze</i>)

De vormen, die tusschen haakjes staan, zijn enclitisch. De onderscheiding tusschen *hun* en *hen* is willekeurig. De vorm *heur* komt vooral bij dichters voor.

§ 149. De nominatief meervoud der persoonlijke voornaamwoorden wordt vaak versterkt door toevoeging van *lieden* of (gemeenzaam) *lui*: *wijlieden* of *wijlui*, *gijlieden*, *gijlui* of *jullie*, *zijlieden* of *zullie*. Ook *ulieden* en *haarlui* is in gebruik.

§ 150. Evenals de substantieven worden de persoonlijke voornaamwoorden vaak gevolgd door 't woordje *zelve*, dat als een zwak adjectief verbogen wordt :

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	zelve	zelve	zelve
G.	zelven	zelve	zelven
D.	zelven	zelve	zelve
A.	zelven	zelve	zelve
Meerv.		De 3 geslachten.	
	N.	zelve	
	G.	zelve	
	D.	zelven	
	A.	zelve	

Alle naamvallen van 't enkelvoud kunnen de uitgangen **e en en** afwerpen (*apocope*): *de koning, den koning, de koningin, het kind* zelf.

§ 151. De sterke genitief *zelfs* komt voor in de uitdrukkingen *om mijn* of *mijns zelfs wil*, *om uw* of *uws zelfs wil*; *om zijn* of *zijns zelfs wil*, enz. Behalve in deze uitdrukkingen komen de vormen *mijns, uws, zijns*, enz. alleen nog voor in *mijns gelijke, uws gelijke, zijns gelijke, ons gelijke, huns gelijke, haars gelijke*. In de overige gevallen gebruikt men de vormen op **er**: *mijner, uwer*, enz.

§ 152. Uit de uitdrukking *elk* of *malk (den) ander* is ontstaan het samengestelde voornaamwoord *elkander* of *malkander*, dat ter onderscheiding van 't wederkeurig voornaamwoord door ons 't *wederzijdsch* voornaamwoord genoemd wordt.

ONBEPAALENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 153. De *onbepaalde* voornaamwoorden zijn: *iemand, niemand, iets, niets* en *men*.

Men is 't toonlooze *man*; *iemand* is samengesteld uit *ie* (Hd. *je*) en *man* met toegevoegde *d* (§ 63); *iets* uit *ie* (Hd. *je*)

en *wicht* (oudtijds *zaak* beteekenende) met toegevoegde *s. l*)
Niemand en *niets* = *ne* (d. i. niet) *iemand*, *ne iets*.

Iemand en *niemand* vormen een genitief *iemand's* en *niemand's*; de datief en accusatief zijn gelijk aan den nominatief.

Men komt alleen in den nominatief voor.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 154. De bezittelijke voornaamwoorden geven een betrekking te kennen tusschen den eersten, tweeden of derden persoon en de zelfstandigheid; welke door 't volgend substantief wordt aangeduid. Deze betrekking is doorgaans die van den bezitter tot 't bezetene; van daar de naam.

§ 155. Zij worden gevormd van den stam des genitiefs der persoonlijke voornaamwoorden en zijn dus:

1e persoon.	2e persoon.	3e persoon.
<i>Enk.</i>	<i>Enk.</i>	<i>Mann. Enk. Vrouw. Enk. Onz. Enk.</i>
mijn	dijn	zijn haar (heur) zijn
<i>meerv.</i>	<i>meerv.</i>	<i>meerv.</i>
onze	uw	hun (haar)

Over hunne verbuiging zie § 132. In den vorm *onze* is de *e* gebleven van den grondvorm *onzer*, die nog in 't Hd. *unser* luidt.

§ 156. De bezittelijke voornaamwoorden drukken uit:

a) door hunnen stam: den *persoon*, 't *getal* en (voor den derden persoon) ook 't *geslacht* des bezitters.

Men heet dit 't *subjectief* getal en geslacht.

b) door hunnen uitgang: 't *getal* en *geslacht* van 't bezetene.

Men heet dit 't *objectief* getal en geslacht.

1) De oudere vormen *iet* en *niet* voor *iet* en *niets* komen nog voor in: *ietwat*, *te niet* = tot niets, *is 't anders niet* = niets anders, *om of voor niet* = om of voor niets; *een durfniet*, *weetniet*; *daar geef ik niet om*, enz.

§ 157. Na 't bepalend lidwoord worden de bezittelijke voornaamwoorden verbogen als zwakke adjectieven, zoo zij op voorafgaande substantieven slaan, doch als zwakke substantieven, zoo zij op *personen* doelen, welke vooraf niet genoemd zijn.

Voorbeelden.

Enkelv. (als zwak adj.)

N. *Mijn vader of de uwe heeft dit gezegd.*

G. *Het huis mijns vaders en dat des uwen.*

D. *Ik gehoorzaam mijnen vader en gij den uwen.*

A. *Ik bemin mijnen vader en gij den uwen.*

Meerv. (sla zwak adj.)

N. *Mijne ooms en de uwe zeggen dit.*

G. *De huizen mijner ooms en die der uwe.*

D. *Ik gehoorzaam mijnen ooms en gij den uwen.*

A. *Ik bemin mijne ooms en gij de uwe.*

Meerv. (als zwak subst.)

N. *Geene menschen zijn hem dierbaarder dan de zijnen.*

G. *Deze vader verwerft zich de liefde der zijnen.*

D. *Deze vader geeft den zijnen een goed voorbeeld.*

A. *Deze vader bemint de zijnen.*

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 158. De vragende voornaamwoorden vragen naar zelfstandigheden. 'T zelfstandige voornaamwoord is *wie*, 't bijvoeglijke *welke*.

Verbuiging.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	wie	wie	wat
G.	wiens	wier	
D.	wien	wie	wat
A.	wien	wie	wat

Meerv. Mann. en Vrouw.

N.	wie
G.	wier
D.	wien
A.	wie

De oude genitief *wes* (*wies*) komt nog voor in *weshalve*; de vorm *wiens* ontstond door inlassching der *n* (*epenthesis* § 62).

Men gebruikt na voorzetsels in plaats van *wat* de samenstellingen dier voorzetsels met 't vragend bijwoord *waar*: van wat = *waarvan*, enz.

§ 159.

Verbuiging.

Enk.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	welk, welke	welke	welk
G.	<i>ontbr.</i>	<i>ontbr.</i>	<i>ontbr.</i>
D.	welken	welke	welk
A.	welken	welke	welk

Meerv.	De 3 geslachten.
N.	welke
G.	<i>ontbr.</i>
D.	welken
A.	welke

Welk is ontstaan uit *wielijk* (d. i. *hoelijk*), evenals *zulk* uit *zoolijk*. De sterke nominatief mann. beteekent *hoedanig*: *welk wijsgeer?* = hoedanig wijsgeer? wat voor wijsgeer? *welke wijsgeer* vraagt naar den naam.

§ 160. In den uitroep bezigt men *wat een*, in vraag en uitroep beide *welke*, *wat*, *wat voor een*. In de laatste uitdrukking regeert 't voorzetsel geen accusatief: *wat voor een man gaat daar?*

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 161. De aanwijzende voornaamwoorden wijzen op zelfstandigheden en geven daarbij de plaatselijke betrekking van deze tot den spreker te kennen. Zij zijn zoowel bijvoeglijk als zelfstandig, en drie in getal: *deze*, *die* en *gene*. *Deze* wijst op een nabij zijnde, *die* op een meer verwijderde, *gene* op eene aan de overzijde zich bevindende zelfstandigheid.

§ 162. *Verbuiging.*

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	deze	deze	dit
G.	dezes	dezer	dezes
D.	dezen	dezer	dezen
A.	dezen	deze	dit

Meerv.	De 3 geslachten.
N.	deze
G.	dezer
D.	dezen
A.	deze

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	die	die	dat
G.	diens	dier	diens
D.	dien	dier	dien
A.	dien	die	dat

Meerv.	De 3 geslachten.
N.	die
G.	dier
D.	dien
A.	die

Aann. Gelijk men ziet, verschillen *die* en *wie* alleen in de beginletters *d* en *w*.

§ 163. Enkeltv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	gene	gene	
G.	(genes)	(gener)	ontbreekt.
D.	genen	(gener)	
A.	genen	gene	

Meerv. De 3 geslachten.

N.	gene
G.	(gener)
D.	genen
A.	gene

§ 164. De datieven van 't vrouw. en onz. enkelvoud worden, evenals bij de adjectieven en substantieven, door de vormen der accusatieven vervangen. Zij komen alleen voor in uitdrukkingen, waarin het voorzetsel den datief is blijven regeeren en dus ook na *te*: *na*, *voor*, *te dezen*, *mits dezen*, *indien*, *mitsdien*, *met dien verstande*, *te dezer gelegenheid*, enz. De oude genitief *des* (voor den door epenthesis ontstanen vorm *diens*) bleef in *desnoods*, *desniettemin*, *desgelijks*, *deswege*, *destijds*, *desbevoegd*, enz. voorts in *alles*, (*n*)*iets* voor *al des*, (*n*)*iet* (*des*). De genitief enkelvoud *der* (voor *dier*) komt voor in *derwijze*, *dermate*, de genitief meervoud in *dergelijk*, *derhalve*, *ik meen der* (*er*) *honderd*, *daar zijn der* (*er*) *veel*, enz.

'T onzijdig enkelvoud van *gene* wordt vervangen door *gindsch*, om de verwarring met 't onbepaalde voornaamwoord *geen* te voorkomen. De vormen *genes* en *gener* worden weinig gebruikt.

§ 165. Uit 't toonlooze aanwijzend voornaamwoord *die* ontstond 't *bepalend lidwoord*, dat op een bepaalde zelfstandigheid wijst, welke door 't volgende substantief wordt uitgedrukt.

Verbuiging.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	de	de	't
G.	des	der	de
D.	den	der	den
A.	den	de	't
Meerv.	De 3 geslachten.		
N.	de		
G.	der		
D.	den		
A.	de		

'T onzijdige 't is ontstaan uit *dat*, doch wordt vaak verward met 't persoonlijk voornaamwoord *het* en eveneens geschreven. De datieven worden door de accusatieven vervangen behalve in oude uitdrukkingen als *in den beginne*, enz. en na 't voorzetsel *te*, dat met de lidwoorden samensmelt tot de vormen *ten* en *ter*: *ten dienste*, *ter bezichtiging*, *ten behoefte*, enz. Verkeerdelijk schrijft men *ten* in plaats van *te* voor bezittelijke voornaamwoorden; schrijf dus: *te uwer verjaring*, *te mijnen huize*, enz. niet *ter uwer verjaring*, *ten mijnen huize*, enz.

§ 166. Tot de aanwijzende voornaamwoorden worden ook gerekend de samenstellingen *degene* en *dezelfde*. *Degene* is zelfstandig, *dezelfde* zelfstandig en bijvoeglijk.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	degene	degene	datgene
G.	desgenen	dergene	—————
D.	dengene	dergene	—————
A.	dengene	dergene	datgene
Meerv.	De 3 geslachten.		
N.	degenen, diegenen		
G.	dergenen, diegenen		
D.	dengenen, diegenen		
A.	degenen, diegenen		

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
	<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>	
N.	dezelfde	dezelfden	dezelfde
G.	deszelfden	deszelfden	derzelfde
D.	denzelfde	denzelfde	derzelfde
A.	denzelfde	denzelfde	dezelfde
			'tzelfde
			deszelfden
			denzelfde
			't zelfde.

De 3 geslachten.

Meerv.	<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>
N.	dezelfden	dezelfde
G.	derzelfde	derzelfde
D.	denzelfde	denzelfde
A.	dezelfden	dezelfde

Aann. Voor 'tzelfde schrijft men ook *hetzelfde*, als *het* voor 't. 'T voorzetsel *te* kan met 't volgend lidwoord samensmelten: *terzelfder ure*, *tenzelfde* *dage*, enz. Anders worden de vormen van den datief door die van den accusatief vervangen.

§ 167. Ook de samenstelling *dezelve* wordt tot de aanwijzende voornaamwoorden gerekend. Oudtijds had het de beteekenis van *dezelfde* (eigenlijk een afgeleiden superlatief); thans komt het voor in den kanselerijstijl in plaats van 't persoonlijk voornaamwoord *hij*, *zij*, *het*. Doch waar *hij* en *zij* op zaken slaan, gebruike men liever *die*; waar *het* achter voorzetsels zou komen, bezige men de samenstellingen van die voorzetsels met 't bijwoord *hier* of *daar*: *hieraan*, *daaraan*, enz. Zoo is 't gebruik van *dezelve* 1) geheel noodeloos 2) in strijd met de spreektaal 3) in strijd met 't Middelnederlandsch 4) pedant.

'T eerste lid wordt als 't lidwoord, 't tweede lid steeds als een zwak adjectief verbogen; doch vóór zijn substantief staande vormt dit woord de sterke genitieven *deszelfs* en *derzelver*: *deszelfs goedkeuring*, *derzelver meening* of *de goedkeuring deszelfen*, *de meening derzelve*.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 168. De betrekkelijke voornaamwoorden verbinden bijzinnen met hoofdzinnen; als zoodanig worden gebezigd: 1) de nominatief en accusatief van 't aanwijzende *die*, 2) de genitief en datief van 't vragende *wie*, 3) de *volledige* verbuiging van 't vragende *welke*, dat dus de genitieven *welks* en *welker* vormt, maar in 't onzijdig den met 't lidwoord saamgestelden vorm *'twelk* of *hetwelk* heeft.

Uitsluitend betrekkelijke voornaamwoorden ontbreken derhalve. Duidelijkheidshalve volgt hier de verbuiging.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Enk.			
N.	die	die	dat
G.	wiens	wier	—
D.	wien	wier	—
A.	dien	die	dat
Meerv.	de 3 geslachten.		
N.	die		
G.	wier		
D.	wien		
A.	die		

Aanm. Na voorzetsels gebruikt men steeds de accusatieven van *wie*. De gen. van *dat* wordt door den gen. van *welk* vervangen.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Enk.			
N.	welke	welke	'twelk
G.	welks	welker	welks
D.	welken	welke(r)	welken
A.	welken	welke	'twelk

Meerv.	De 3 geslachten.
N.	welke
G.	welker
D.	welken
A.	welke

Aanm. In plaats van *dat* gebruikt men *wat* na *dat*, *datgene*, *alles* of een als onzijdig substantief gebruikt adjectief: *dat*, *wat*; *datgene*, *wat*; *alles*, *wat*; 't *goede*, *wat*, enz.

§ 169. Tegelijk aanwijzend en betrekkelijk is 't *gene* (ook we *hetgene* geschreven) voor *datgene*, *wat*.

TELWOORDEN.

§ 170. De telwoorden, die 't getal der zelfstandigheden uitdrukken, worden *hoofdelwoorden* genoemd. Dit zijn van *een* tot *tien* stamwoorden, *elf* en *twaalf* zijn samenstellingen van *een* en *twa* (wortel van *twee*) met *lif*, welk *lif* misschien tiental beteekent. De overige telwoorden onder *twintig* zijn samenstellingen met *tien*: *dertien* staat voor *drietien* (§ 66), *veertien* voor *viertien*, evenals *dertig* voor *drietig* en *veertig* voor *viertig*. In *twintig* is de *n* ingelascht; 't achtervoegsel *tig* beteekent zooveel als tiental (*decade*). Voor *zeventig*, *achtig* en *negentig* werd een *t* gevoegd, welke alleen 't woord *tachtig* (d. i. *tachtlig*) behouden heeft. *Honderd* is een middelwoord, *duizend* een verholten samenstelling; *millioen* 't Fransche *million*.

In de samenstelling gaan de eenheden den tientallen vooraf, maar volgen op de honderd- en duizendtallen: *honderd een en twintig*.

Aanm. De samenstellingen met *honderd* worden *aaneen*,

die met duizend *vaneen* geschreven: *tweehonderd*, *achttienhonderd*, *twee duizend*, *dertig duizend*, *achttien duizend*, enz.

171. De *rangtelwoorden* geven te kennen de hoeveelste zelfstandigheid bedoeld wordt. Zij worden van de hoofdtelwoorden afgeleid door *ste* of *de*. *De* komt achter klinkers, vloeiende letters en eene onechte *f*; *ste* achter de verscherpte sluitletters *d* en *g*: *tweede*, *vierde*, *elfde*, *honderdste*, *zestigste*; uitgezonderd zijn *zesde* (voor *zeste*) en *millioenste* (voor *millioende*). De superlatief van 't bijwoord *eer* dient tot rangtelwoord van *een*: men zegt *eerste*, niet *cende*.

Naast *tweede* gebruikt men *ander* in *ten andere*, *anderhalf* en *een andermaal*, waar 't beteekent *ten tweeden male*.

Van de samengestelde telwoorden is alleen 't laatste een rangtelwoord: *honderd een en twintigste*.

- § 172. *Herhalingsgetallen* zijn samenstellingen van hoofdtelwoorden met de woorden *maal*, *keer* of *werf*: *eenmaal*, *tweekeer*, *driewerf*, enz.

De samenstelling met *reis* vindt men in *ereis* of *eenreis* (verg. *deze reis*); dezelfde beteekenis heeft ook *eens*, genitief van *een*.

- § 173. *Verdubbelgetallen* zijn substantieven van 't onzijdig geslacht en worden gevormd door 't achtervoegsel *voud*: 't *tweevoud*, 't *drievoud*, enz.

Voor *eenvoud* (telwoord) zegt men *enkelvoud*, terwijl *eenvond* (substantief) eenvoudigheid beteekent.

Van deze substantieven vormt men adj. en adv. op *ig*, *eenvoudig*, *twee-* en *drievoudig*, enz.

Voor *éenvoudig* zegt men *enkelvoudig*.

Naast *tweevoudig* staat *dubbel* (Fr. *double*).

- § 174. *Soortgetallen* zijn samengesteld met:

1) *hande*, meervoud van *hand*, en, evenals 't vooraf-

gaande hoofdtelwoord, in den genitief: *allerhande*, *tweeërhande*, *drieërhande*, *achterhande*, enz. De inlassching der *d* is gebruikelijk in *vierderhande*, *vijfderhande*, enz., daar de telwoorden *vier*, *vijf* en daarboven onverbuigbaar zijn en deze samenstellingen naar *allerhande*, *tweeërhande*, enz. gevormd zijn.

Aann. De vormen *tweeër*, *drieër* zijn oude genitieven van *twee* en *drie*.

- 2) *lei* (van Romaanschen oorsprong) en gevormd evenals de samenstellingen op *hande*: *tweeërlei* = tweeërhande, *allerlei* = allerhande, *vierderlei* = vierderhande, enz.
- § 175. *Onbepaalde telwoorden* zijn: *alle*, *menig*, *veel*, *luttel*, *weinig*, *eenig*, *sommig*, *elk*, *ieder*, enz. Voorts *geen* uit *negeen* d. i. *nech* (= *noch*) *een*, enz. Rangschikkende onbepaalde telwoorden zijn: *de hoeveelste*, *de zooveelste*, *de middelste*, *de laatste*, enz.
- § 176. Verbuigbaar zijn 1) alle ranggetallen, daar zij geheel als zwakke adjectieven beschouwd worden 2) 't hoofdtelwoord *een*, welks verbuiging gelijk is aan die van 't onbepaalde lidwoord. De overige hoofdtelwoorden kunnen alleen dan een meervoud vormen, als zij zelfstandig gebruikt worden; dus in uitdrukkingen als: *met zijn tweeën*, *drieën*, *viereën*, enz. *honderden* en *duizenden* (d. i. honderdtallen en duizendtallen) *menschen*, meervouden van 't *honderd*, 't *duizend*. *Millioen* is steeds een substantief en eischt een lidwoord of hoofdtelwoord voor zich: *een millioen*, 't *millioen*, *twee millioen*, enz. of met den meervoudsuitgang: *millioenen zielen*, *eenige millioenen*, enz. 3) de onbepaalde telwoorden *ieder* en *elk* vormen een gen. *ieders* en *elks*. *Al* in den zin van *elk* heeft een zwakken mannelijken en onzijdigen nominatief: *alle man*, *alle vogel*. De meervouden

alle, eenige, sommige, beide, enz. worden sterk verbogen, zie § 141.

Zelfstandig staande nemen zij bij de meeste schrijvers de *n* aan: *allen, eenigen* enz. *Veel* en *weinig* blijven of onverbogen of nemen de verbuiging van *alle(n)*, enz. aan *Geen* wordt verbogen als *een*.

§ 177. 'T toonlooze telwoord *een, eene, een* wordt gebruikt als *lidwoord der eenheid* (ook wel *onbepaald lidwoord* genoemd) en aldus verbogen:

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	een	eene	een
G.	eens	eener	eens
D.	eenen	eene(r)	eenen
A.	eenen	eene	een

De beteekenis sluit 't meervoud uit. De uitgangen *e* en *en* worden doorgaans geapocopeerd.

OVERZICHT DER TELWOORDEN.

Hoofdtelw.	Rangtelw.	Verdubbelballen.		Soortgetallen.	Herhalingssg.
		Hoofdt.	Rangt.		
een	eerste	enkeelvond	enkeelvondig	eenertei, -hande	eens, eenmaal, enz.
twee	tweede	tweevond	tweevondig	tweertei, -hande	tweemaal, enz.
drie	derde	drievond	drievondig	drieertei, -hande	driemaal, enz.
vier	vierde	vierovond	vierovondig	vierertei, -hande	viermaal, enz.
vijf	vijfde	vijfvond	vijfvondig	vijfertei, -hande	vijfmaal, enz.
zes	zesde	zesevond	zesevondig	zesterlei, -hande	zesmaal, enz.
zeven	zevende	zevenvond	zevenvondig	zevenderlei, -hande	zevenmaal, enz.
acht	achtste	achtvond	achtvondig	achterlei, -hande	achtmal, enz.
negen	negende	negenvond	negenvondig	negenertei, -hande	negenmaal, enz.
tien	tiende	tienvond	tienvondig	tienertei, -hande	tienmaal, enz.
elf	elfde	elfvond	elfvondig	elfertei, -hande	elfmaal, enz.
twaalf	twaalfde	twaalfvond	twaalfvondig	twaalfertei, -hande	twaalfmaal, enz.
dertien	derdiende	dertienvond	dertienvondig	dertienertei, -hande	dertienmaal, enz.
veertien	veertiende	veertienvond	veertienvondig	veertienertei, -hande	veertienmaal, enz.
vijftien	vijftiende	vijftienvond	vijftienvondig	vijftienertei, -hande	vijftienmaal, enz.
zestien	zestienste	zestienvond	zestienvondig	zestienertei, -hande	zestienmaal, enz.
zeventien	zeventiende	zeventienvond	zeventienvondig	zeventienertei, -hande	zeventienmaal, enz.
achttien	achttiende	achttienvond	achttienvondig	achttienertei, -hande	achttienmaal, enz.
negenien	negenentiende	negenienvond	negenienvondig	negenienertei, -hande	negenienmaal, enz.
twintig	twintigste	twintigvond	twintigvondig	twintigertei, -hande	twintigmaal, enz.
een en twintig	een en twintigste	een en twintigvond	een en twintigvondig	een en twintigertei, -hande	een en twintigmaal, enz.
dertig	derdtigste	dertigvond	dertigvondig	derdterlei, -hande	derdtermaal, enz.
veertig	veertigste	veertigvond	veertigvondig	veertigerlei, -hande	veertigmaal, enz.
vijftig	vijftigste	vijftigvond	vijftigvondig	vijftigerlei, -hande	vijftigmaal, enz.
zestig	zestigste	zestigvond	zestigvondig	zestigerlei, -hande	zestigmaal, enz.
zeventig	zeventigste	zeventigvond	zeventigvondig	zeventigerlei, -hande	zeventigmaal, enz.
tachtig	tachtigste	tachtigvond	tachtigvondig	tachtigerlei, -hande	tachtigmaal, enz.
negenig	negenigste	negenigvond	negenigvondig	negenigerlei, -hande	negenigmaal, enz.
honderd	honderdste	honderdvond	honderdvondig	honderdertei, -hande	honderdmaal, enz.
tweehonderd	tweehonderdste	tweehonderdvond	tweehonderdvondig	tweehonderdertei, -hande	tweehonderdmaal, enz.
duizend	duizendste	duizendvond	duizendvondig	duizenderlei, -hande	duizendmaal, enz.
tweeduizend	tweeduizendste	tweeduizendvond	tweeduizendvondig	tweeduizenderlei, -hande	tweeduizendmaal, enz.
een miljoen, enz.	miljoenste, enz.	miljoenvond	miljoenvondig	miljoenderlei, -hande, enz	miljoenmaal, enz.

WERKWOORDEN.

§ 178. Een werkwoord is een woord, dat een werking te kennen geeft. Zoowel *werken*, *doen*, enz. als *rusten*, *niets doen*, enz. en de abstracte begrippen *zijn*, *wezen*, *worden*, *blijven*, enz. worden als werkingen gedacht.

§ 179. Bij de werkwoorden onderscheidt men een sterke en een zwakke vervoeging.

De sterke werkwoorden zijn dezulke, welke den verleden tijd niet door een afzonderlijken uitgang, maar door klinkerverandering (*Ablaut*) vormen. Deze klinkerverandering heeft bij eenige klassen ook in 't meervoud van den verleden tijd en in 't verleden deelwoord plaats.

De zwakke werkwoorden vormen den verleden tijd door een afzonderlijken uitgang achter den stam te voegen, terwijl deze *niet* van klinker verandert.

'T sterke verleden deelwoord gaat uit op *en*, 't zwakke op *d* (*t*).

De stamvormen, waarin zich de klinkerverandering vertoont, noemen wij gemakshalve de *stammen* des werkwoords; aldus verdeelen wij de werkwoorden naar hunnen vorm in *meerstammige* of sterke en *censtammige* of zwakke werkwoorden.

§ 180. De sterke werkwoorden rekenen wij met weinige uitzonderingen (als b. v. *zenden*, *prijzen*, *schenden*, enz.) tot de stamwoorden, de zwakke daarentegen tot de afgeleide woorden. Stamwoorden zijn derhalve *brengen*, *trekken*, *wijten*, *kluiven*, enz.; afgeleide woorden *draven*, *blaffen*, *ploegen*, enz.

§ 181. Werkwoorden worden afgeleid van naamwoorden, van werkwoorden en van partikels.

§ 182. De van naamwoorden (*nomina* d. i. substantieven en adjectieven) afgeleide werkwoorden heeten *denominatieven*.

A) Van substantieven worden werkwoorden afgeleid, die eene werking uitdrukken, welke in verband staat met 't begrip des substantiefs: *boeren* = boer zijn; *dokteren*, = dokter zijn; *akkeren* = den akker bebouwen; *ploegen* = met den ploeg werken; *grazen* = gras eten; *huizen* = een huis bewonen; *kleeden* = een kleed aandoen, enz. De woorden *boer*, *dokter*, *akker*, *ploeg*, *gras*, *huis*, *kleed* zijn hier de grondwoorden, terwijl ook 't vooraf bestaan dezer begrippen uit de beteekenis der werkwoorden duidelijk blijkt. De afleidingsuitgang *j* viel weg, doch veroorzaakte Umlaut b. v. in *dekken* van *dak*, *stellen* van *stal*.

B) Van adjectieven worden werkwoorden afgeleid, welke 't aannemen of doen aannemen der eigenschap beteekenen welke door 't adjectief wordt uitgedrukt: *blauwen* = blauw worden; *groenen* = groen worden; *witten* = wit maken; *sterken* = sterk maken, enz. De afleidingsuitgang *j* viel weg, doch veroorzaakte Umlaut in *pletten* van *plat*, *krenken* van *krank*, enz.

C¹) Eenige denominatieven zijn zoowel van substantieven als van adjectieven gevormd door den afleidingsuitgang *ig*: *steenigen* van *steen*, *eindigen* van *einde*, *reinigen* van *rein*, *vestigen* (met Umlaut) van *vast*, enz. en met voorvoegsels: *bevredeigen*, *verkondeigen*, enz. De beteekenis is nagenoeg dezelfde als van die op (*j*)*en*; doch men onderscheidt *kruisen* (in alle beteekenissen) van *kruisigen* (aan 't kruishout slaan).

C²) Bindelijk vormt men denominatieven zoowel van sub-

stantieven als van adjectieven door den afleidingsuitgang *eeeren*: *voeteeren* van *voet*, *trotsceeren* van *trots*, *verkleineeren* van *klein*, *halveeren* van *half*, enz. Dat ook deze bastaarduitgang geen verschil van beteekenis te weeg brengt, bewijst de vorm *verkleineeren* naast *verkleinen*, enz. Vergelijk ook *boetseeren* met *(na)bootzen* van *bootse* (model), Fr. *bosse* en dit van *booten* (slaan).

§ 183. Van werkwoorden worden afgeleid:

A) *causatieven* (oorzakelijke werkwoorden), welke 't doen plaats hebben eener werking beteekenen. Bij de zes eerste klassen worden zij van 't impf. enkelvoud, bij de zevende klasse van den praesensstam gevormd. De afleidingsuitgang *j* is afgevallen, maar heeft den Umlaut der *a* veroorzaakt. De voornaamste causatieven zijn:

I. klasse:	<i>drinken, drank,</i>	Caus. (<i>drankjen</i>)	drinken.
	<i>winden, wand,</i>	" (<i>wandjen</i>)	wenden.
	<i>springen, sprang</i>	" (<i>sprangjen</i>)	spreukelen.
II. klasse:	<i>liggen, lag</i>	" (<i>lagjen</i>)	leggen.
	<i>genezen, genas</i>	" (<i>genarjen</i>)	generen.
	<i>zitten, zat,</i>	" (<i>zatjen</i>)	zetten.
IV. klasse:	<i>lijden, leed</i> (uit <i>laid</i>)	" (<i>laidjen</i>)	leiden.
	<i>nijgen, neeg</i> (uit <i>naig</i>)	" (<i>naigjen</i>)	neigen.
	<i>stijgen, steeg</i> (uit <i>staig</i>)	" (<i>staigjen</i>)	steigen, van waar [steiger.
V. klasse.	<i>zuigen, zoog,</i>	" (<i>zoogjen</i>)	zoogen.
VI. klasse.	<i>varen, voer,</i>	" (<i>voerjen</i>)	voeren.
VII. klasse.	<i>hangen,</i>	" (<i>hangjen</i>)	ge-hengen.
	<i>vallen,</i>	" (<i>valjen</i>),	vellen.

B) *iteratieven* (werkwoorden van herhaling) door den afleidingsuitgang *el* of *er*: *krabbelen* = telkens krabben; *bibberen*, telkens beven; *tegenstribbelen*, telkens tegenstre-

ven; *stotteren*, telkens (met de tong) stooten; *klapperen* dikwijls klappen, enz.

Oorspronkelijk waren 't niet dan denominatieven, welker stamwoorden nu in onbruik zijn geraakt. Zoo komt 't adj. *bedel* niet meer voor, maar wel *bedelen* als iteratief van *bidden*, enz.

C) *intensieven* (werkwoorden van *during*), welke óf den slotmedeklinker verscherpen, met verkorting des stamklinkers, óf aan den stam een *t* toevoegen (in den grond zijn deze laatste niets dan denominatieven): *bukken* van *buigen*, *knikken* van *nijgen*, *verspillen* van *spelen*, *stikken* van *steken*, *knippen* van *knijpen*, *blikken* van *blecken*. Voorts *slachten* van *sla(g)en*, *vluchten* van *vlic(d)en*, enz. door de tusschenvormen *slacht*, *vlucht*, enz.

§ 184. Van partikels zijn afgeleid *uiten* van *uit*, *innen* van *in*, *opperen* van *opper*, *ver-nederen* van *neder*, *ver-overen* van *over*, *naderen* van *nader*, *be-jegenen* van *jegen*, enz.

185. Werkwoorden zijn eigenlijk of oneigenlijk samengesteld. Van de oneigenlijk samengestelde is 't eerste lid

a) een bijwoord, dat in zekere gevallen van 't werkwoord gescheiden wordt: *aanstaan*, *navolgen*, *binnengaan*, *toeroepen*, *mederijden*, *ineenstorten*, *bijeenkomen*, *uiteengaan*, *vooruitgaan*, *achteruitgaan*, *achteraangaan*, *achterovervallen*, *voorbijvallen*, *samenkomen*, enz. 'T bijwoord heeft alsdan den hoofdtoon, 't werkwoord den bijtoon.

b) een substantief of adjectief, dat in zekere gevallen van 't werkwoord gescheiden wordt: *aderlaten*, *gadeslaan*, *kwijschelden*, *waarzeggen*, *gevangennemen*, *schadeloosstellen*, *loslaten*, *vrijlaten*, *hoogachten*, *goedmaken*, *goedvinden*, *goedendagzeggen*, *goedenavondzeggen*, enz. Lost men dergelijke samenstellingen op, dan krijgt men een geheel andere betekenis; vergelijk *hoogachten* en *hoog achten*, *goedmaken* en

goed maken, enz. Doch de comp. en sup. van dergelijke adjectieven schrijft men afzonderlijk: *iemand hooger achten*, *iets 't best vinden*, enz. Evenmin merkt men die substantieven als leden van samenstellingen aan, welke een bepalend woord voor zich kunnen nemen; derhalve zijn geene samenstellingen *acht geven*, *acht slaan*, *plaats nemen*, *prijs stellen*, *plaats vinden*, maar wel *plaats grijpen*, dewijl men kan zeggen *geene acht op iets geven* of *slaan*, *een betere plaats nemen*, *hoogen prijs op iets stellen*, *geene plaats vinden* enz., maar niet *geene plaats grijpen* (voor niet *plaatsgrijpen*), enz.

186. Tot de eigenlijke samenstellingen rekenen wij:

1) de werkwoorden, welke met bijwoorden onscheidbaar zijn samengesteld, 'twelk doorgaans met wijziging van beteekenis (overdrachtelijke beteekenis) gepaard gaat; de klemtoon valt alsdan op 't werkwoord. Vergelijk *misdoen* (verkeerd doen) en *misdoén* (zondigen); *dóórwerken* (voortgaan met werken), *doorwérken* (doorheenwerken); *dóórzoeken* (voortgaan met zoeken), *doorzoéken* (door en door, in alle richtingen zoeken); *ómslingeren* (omverslingeren), *ómslingereren* (ergens omheenslingeren), *omslíngeren* (slingerend omgeven); *óndergaan* (naar beneden gaan), *ondergáán* (lijden, uitstaan); *óverleggen* (overig, ter zijde leggen), *overléggen* (overwegen), *óverkomen* (overheenkomen), *overkómen* (gebeuren), enz.

2) de werkwoorden, die met onscheidbare substantieven of adjectieven zijn samengesteld: *handhaven*, *argwanen*, *waarschuwen*, *vrijwaren*, *gekscheren*, *logenstraffen*, enz.

3) de werkwoorden, die met werkwoorden zijn samengesteld; 't eerste lid verliest dan de **n** van den uitgang des infinitiefs: *spelevaren*, *koekeloeren*, enz.

Aanm. 1. Bij eenige werkwoorden kwam de samenstelling door afleiding tot stand, doordat een werkwoordelijke stam met een substantief verbonden werd. Aldus in *stampvoeten* (met de voeten stampen), *reikhalzen* (met den hals reiken), *trekkebekken* (met den bek trekken), *lillebeenen* (met de beenen lillen), enz.

Aanm. 2. De werkwoorden *beeldhouwen*, *dwarsdrijven*, *pluimstrijken* enz. zijn gevormd naar de substantieven *beeldhouwer*, *dwarsdrijver*, *pluimstrijker* enz., welker vorm 't bestaan van zoodanige werkwoorden, doch ten onrechte, deed veronderstellen. Zie § 182, A) *Aanm.*

§ 187. Voorts worden de werkwoorden afgeleid door middel van de volgende voorvoegsels:

1) **be** ('t toonlooze *bij*) beteekent eigenlijk *om*: *kranzen*, *bekransen*; *legeren*, *belegeren*, enz., en geeft dus de verbreiding der behandeling over 't *geheele* voorwerp te kennen: 't *veld bebouwen* (daarentegen *een huis bouwen*), *den akker bezaaien* (daarentegen *koren zaaien*), *den staat besturen* (*een schip sturen*), enz. Vandaar dat intransitieve werkwoorden door samenstelling met *be* transitief worden: *gaan*, *begaan*; *treden*, *betreden*, enz. Niet zelden worden ook door dit voorvoegsel denominatieven gevormd, die een *voorzien van* of *maken tot* uitdrukken, naarmate zij van subst. of adj. gevormd zijn: *bezoldigen* van *zold* (soldij), *bezielen* van *ziel*, *bemannen* van *man*, *bevrijden* (§ 62) van *vrij*, *beredigen* van *vrede*, *bekostigen* van *kost*, *beledigen* van *leed*; uitsluitend reflexief zijn *zich beijveren* van *ijver*, *zich bevljtigen* van *vlijt*. De nieuwere beteekenis *bij* vindt men in *bekomen* d, i. *bijkomen*.

2) **ge**, dat eigenlijk *samen* beteekent en 't begrip des werkwoords versterkt: *guleiden* van *leiden*, *gedoogen* van *doogen*, enz.

3) **er**, dezelfde partikel als *oor* voor substantieven, beteekent oorspronkelijk *uit* en komt voor in: (*mijns*) *erachten*(s), *erkennen*, *erbarmen*, waarin de beteekenis van de grondwoorden *achten*, *kennen*, *barmon* (geroerd worden van *barm*, boezem) versterkt is; verder in *erlangen* en *ervaren*, d. i. door *langen* (reiken), *varen* (gaan) verkrijgen. Met *h* versterkt komt 't voor in *herinneren* (Ki. erinneren, Hd. erinnern) van een verloren *inneren* en dat van *innen* uit *in*.

Aanm. Een bijvorm van *barm* is *farm*, van waar *ontfermen*.

4) **her**; eig. *eder*, komt voor substantieven in den positief *et* voor (§ 93) en beteekent *nog eens*, *weder*: *herkauwen*, *herleeren*, *herdenken*, enz. *Hereenigen* en *hernieuwen* veronderstellen de vormen *eenigen* en *nieuwen* = eenig en nieuw maken.

5) **ont**, verwant met *ant*, beteekent:

a) tegen, tot, terug: *ontzien* (zien naar, terugzien; vgl. 't Fr. *respect*), *ontvangen*, *ontmoeten*, *onthouden*, enz.

b) 't komen in een toestand: *ontvlammen* (beginnen te vlammen), *ontsteken*, *ontbranden*, *ontstaan*, *ontslapen*, *ontspruiten*, *ontgloeien*, enz. (Inchoatieven).

c) 't brengen uit een vroegeren toestand, een berooven: *ontdoen*, *ontbinden*, *ontdekken*, *onthullen*, *ontteeren*, *ontsluiten*, enz. Aldus vormt men denominatieven, als *onthoofden* (van 't hoofd berooven), *onthalzen*, *ontbladeren*, *ontgroenen*, enz. Zoo is *ontsmetten*, *ontkleeden*, *ontmoedigen* 't tegenovergestelde van *besmetten*, *bekleeden*, *bemoedigen*.

d) weg, van — af: *ontwijken*, *ontloopen*, *ontgaan*, *ontberen*, *ontzeilen*, enz.

6) **ver**, verwant met *voor*, beteekent:

a) voort, weg: *vervoeren*, *verjagen*, *verbannen*, *verstootten*, *verwerpen*, *verkoopen*, *verleeren* (afleeren), enz. Vandaar de ongunstige beteekenis in *verleiden* (misleiden), *verachten* (minachten), *verdenken*, *veroordeelen*, *zich verspreken*, *zich vergissen*, *zich vergripen*, *zich vermeten*, enz. In *verouderen* (door ouderdom wegwijnen), *vergroeien* (door groeien te loor gaan) duidt de partikel *ver* aan, dat de werking ten einde toe plaats heeft ten koste van subject of object; evenzoo in de transitieve *verbruiken* (opgebruiken), *verspelen*, *verteren*, *verslapen*, *verdeelen*, *verwelken*, *verhongereren*, *verdrinken*, enz.

b) voor, in den zin van *bedekken*: *verbinden*, *verknopen* (waarvan *verknocht*), *vernagelen*, *versperren*, *verstoppen*, *verzegelen*, enz. Desgelijks in *vergulden*, *verzilveren*, *vertinnen* enz.

c) 't geraken of verplaatsen in een toestand; hiertoe behooren veel denominatieven: *vergoden*, *verketteren*, *verkolen*, *verstommen*; *verarmen*, *verbitteren*, *verbroederen*, *verschoonen*, *verwoesten*, enz. van de naamwoorden *god*, *ketter*, *kool*, *stom*, *arm*, *bitter*, *broeder*, *schoon*, *woest*, enz. De van werkwoorden gevormde versterken 't begrip der grondwoorden: *verbergen*, *verhelen*, *verlaten*, *vervloeken*, *verzwijgen*, enz. 'T hoogduitsch heeft hier veelal *er*: *verschijnen* (Hd. erscheinen), *verbleeken*, (Hd. erbleichen), *vermoeien* (H. ermüden), *verslappen* (Hd. erschlaffen), *verharden* (Hd. erhärten), *verfrisschen* (Hd. erfrischen), *zich vermennen* (Hd. sich ermannen), enz.

d) een verandering of verwisseling van 't grondbegrip: *verplaatsen*, *verkleeden*, *verhuizen* = van plaats, kled, huis verwisselen. Vergelijk de van werkwoorden afgeleide

verzitten (op een andere plaats gaan zitten), *verschrikken*; *verruilen*, *veranderen*, enz.

Aanm. 1. In *verrassen* (Hd. überraschen), *verwinteren* (overwinteren), *vernachten* (overnachten), *verbluffen* (overbluffen), *verheeren* (overheeren), *vermannen* (overmannen) is *ver* ontstaan uit *over*.

Aanm. 2. Van *wanhoop* en *wantrouw* zijn afgeleid *wanhopen* en *wantrouwen*. De met *wan* samengestelde werkwoorden (als *wanlagen*) zijn door andere (als *mishagen*) verdrongen.

STERKE EN ZWAKKE VERVOEGING.

- § 188. De werking, die door 't werkwoord te kennen wordt gegeven, kan zijn tegenwoordig, verleden of toekomst, en wel voltooid of onvoltooid; om dit uit te drukken bedient men zich van tijdvormen. Door aanhechting van zekere uitgangen geeft men de personen te kennen, die de werking verrichten, namelijk den spreker, den hoorder of den derden persoon.
- § 189. De persoonsuitgangen verschillen in de tijden en de wijzen des werkwoords; de wijzen zijn drie in getal, de indicatief, de conjunctief en de imperatief. Voorts worden als zoodanig beschouwd de infinitief en de deelwoorden of de zelfstandig- en bijvoeglijk- naamwoordelijke vormen des werkwoords.
- § 190. Een werkwoord heeft twee niet-samengestelde tijden, den tegenwoordigen en den verleden tijd. Over de samengestelde tijden zal later worden gehandeld.

STERKE VERVOEGING.

§ 191. Om een sterk werkwoord te vervoegen dient men te kennen: den stam van den tegenwoordigen tijd, dien van 't enkel- en meervoud van den verleden tijd en dien van 't verleden deelwoord.

Hebben een of twee dezer stammen denzelfden klinker, dan kan men met drie of twee gegevens volstaan.

De sterke werkwoorden worden in tien klassen verdeeld.

EERSTE KLASSE.

§ 192. De stamklinker is in den teg. tijd gesloten **i**, in den verleden tijd gesloten **o** (oudtijds **a**), in 't meervoud en verleden deelwoord gesloten **o**. De stam eindigt op een dubbele vloeiende of op een vloeiende en stomme letter.

Aaum. De **a** van 't imperfect enkelvoud bleef in vele afleidsels bewaard: *band*, *blank*, *drang*, *drank*, *dwang*, *klank*, *kramp*, *slank*, *stank*, *wrang*, *zang* van de werkwoorden *binden*, *blinken*, *dringen*, *drinken*, *dwingen*, *klinken*, *krimpen*, *slinken*, *stinken*, *wringen*, *zingen*. Thans hebben deze werkwoorden ook in 't enkelvoud den stam des meervouds en luiden dus:

Inf. teg. tijd.	Ind. verleden tijd.		Verleden Deelw.
	Ēnk.	Meerv.	
ontginnen	-gon	-gonnen	-gonnen
binden	bond	bonden	gebonden
blinken	blonk	blonken	geblonken
dringen	drong	drongen	gedrongen
dwingen	dwong	dwongen	gedwongen
klinken	klonk	klonken	geklonken
krimpen	kromp	krompen	gekrompen
slinken	slonk	slonken	geslonken
stinken	stonk	stonken	gestonken
wringen	wrong	wrongen	gewrongen
zingen	zong	zongen	gezongen
gerinnen.	(ontbr.)	(ontbr.)	geronnen.

§ 193. Vele werkwoorden der eerste klasse hebben de **i** van den praesensstam voor een **l** of **r** in **e** veranderd.

belgen	(<i>zwak</i>)	(<i>zwak</i>).	ver-bolgen
bergen	borg	borgen	geborgen
delven	dolf	dolven	gedolven
gelden	gold	golden	gegouden
kerven	korf	korven	gekorven
melken	molk	molken	gemolken.
schelden	schold	scholden	gescholden
smelten	smolt	smolten	gesmolten
zwellen	zwoelg	zwoelgen	gezwoelgen
enz.	enz.	enz.	enz.

§ 194. De volgende wijken in den verleden tijd af, doordat de oorspronkelijke *a* of *o* voor de volgende *r* of *l* in *ie* overging (gebroken werd):

bederven, *sterven*, *werven*, *zwerfen*, *helpen*, *werpen* hebben tot impf. *bedierf*, *stierf*, *wierf*, *zwierf*, *hielp*, *wierp*, meerv. *bedierven*, *stierven*, *wierven*, *zwierven*, *hielpen* en *wierpen*. *Worden* (Hd. werden) heeft zoowel *wierd*, *wierden* als *werd*, *werden*.

TWEEDE KLASSE.

§ 195. De stamklinker is in den tegenw. tijd open *e*, in den verleden tijd enkelv. gesloten *a*, meerv. open *a*, in 't verleden deelwoord open *o*. De stam gaat uit op een vloeiende letter of een *k*.

Voorbeelden.

(beren)	(ontbr.)	(ontbr.)	geboren
bevelen	beval	bevalen	bevolen
komen (v. <i>kwemen</i>)	kwam	kwamen	gekomen (voor <i>gekwoemen</i>)
helen	(<i>zwak</i>)	(<i>zwak</i>)	ver-holen
wreken	(<i>zwak</i>)	(<i>zwak</i>)	gewroken

§ 196. In den verleden tijd hebben de klinkers van het verleden deelwoord aangenomen:

scheren	schoor	schoren	geschoren
zweren (<i>etteren</i>)	zwoor	zworen	gezworen

Aanm. *Treffen*, *bersten* en *schrikken* (onovergankelijk; 't transitieve *schrikken* is zwak) zijn tot de eerste klasse overgegaan. Van 't vroeger impf. van *beren*, *wreken*, *scheren* en *zweren* is de *a* bewaard in de afleidsels *bar*, *baar*, *wraak*, *schaar* en *zwaar*. De samenstelling *wegscheren* wordt als reflexief zwak vervoegd: *hij scheerde zich weg*; *hij schoor 't haar weg*; *gekscheren* is zwak en hoort hier niet thuis. Van *komen* wordt de stamklinker gesloten in de vormen (*ik*) *kom*; *kom*; (*hij*, *gij*) *komt*.

DERDE KLASSE.

§ 197. De stamklinker verschilt in den teg. en verleden tijd niet van dien der tweede klasse, maar is in 't verl. deelwoord open e :

Voorbeelden.

geven	gaf	gaven	gegeven
lezen	las	lazen	gelezen
meten	mat	maten	gemeten
treden	trad	traden	getreden
wezen	was	waren	gewezen (gewceest)
genezen	genas	genazen	genezen
vergeten	vergat	vergaten	vergeten

§ 198. *Eten* heeft in 't verleden deelwoord *gegeten* voor *geëten*, 't saamgestelde *vreten* (vr-eten) maakt *gevreten*.

Bidden, *liggen* en *zitten* hebben na verdubbeling des slotmedeklinkers de oorspronkelijke *i* bewaard; *zien* is samengetrokken uit *zi-en*; de verleden deelwoorden zijn *gebeden*, *gelegen*, *gezeten*, *gezien*. Van *bewegen* heeft de verleden tijd *bewoog* den klinker aangenomen van 't verleden deelwoord *bewogen*, dat naar de tweede klasse is overgegaan. Van *weven* is de verleden tijd zwak: *weefde*, doch 't verl. deelw, *geweven*, niet *geweeft*. De *a* van den ouden vorm *waf* is nog over in *wafel*; die van *(be)wag* in *waag*, *wagen*.

VIERDE KLASSE.

§ 199. De stamklinker is in den teg. tijd *ij*, in den verl. tijd enkelv. een scherp-, in 't meerv. en 't verl. deelw. een zachteldere e.

Voorbeelden.

belijden	beleed	beleden	beleden
bijten	beet	beten	gebeten
dijgen	deeg	degeu	gedegen
verdwijnen	-dween	-dwenen	-dwenen
kijven	keef	keven	gekeven
krijten	kreet	kreten	gekreten
kwijten	kweet	kweten	gekwesten
lijden	leed	leden	geleden
lijken	leek	leken	geleken
mijden	meed	meden	gemeden
nijgen	neeg	negen	genegen
(k)nijpen	(k)neep	(k)nepen	ge(k)nepen
pijpen	peep	pepen	gepepen
rijgen	reeg	regen	geregen
rijten	reet	reten	gereten
rijven	reef	reven	gereven
schrijden	schreed	schreden	geschreden
slijten	sleet	sleten	gesleten
spijten	speet	speten	gespeten
splijten	spleet	spletten	gespletten
wijten	weet	weten	geweten
zijgen	zeeg	zegen	gezegen

en eenige andere.

§ 200. Zoowel sterk als zwak worden vervoegd:

grijnen	green, grenen	gegrenen
	grijnde	gegrijnd
krijschen	kreesch, kreschen	gekreschen
	krijschte	gekrijscht
(aan)tijgen	teeg, tegen	getegen
	tijgde	getijgd

Van *hijgen*, *vrijen* (liefde betoonen) en (*be*)*zwijmen* is de sterke vervoeging in de schrijftaal niet meer gebruikelijk.

§ 201. Met onderscheid van beteekenis maakt:

pijpen	(op de fluit spelen),	peep,	pepen,	gepepen
	(een pijp rooken)	pijpte		gepijpt

krijgen (<i>ontvangen</i>),	kreeg, kregen, gekregen
(<i>oorlogen</i> , denom.),	krijgde, gekrijgd
stijven (<i>stijf maken</i> ,	steef, steven, gesteven
(<i>sterken</i>),	stijfde, gestijfd.

Aanm. Van *tijgen* (beschuldigen) onderscheide men *tijgen* of *tiegen* (trekken), dat tot de vijfde klasse behoort.

VIJFDE KLASSE.

§ 202. De stamklinker is in den teg. tijd **ie** of **ui**, in den verleden tijd enk. een scherp-, in 't meerv. en 't verleden deelw. een zachteldere *o*.

Voorbeelden.

bieden	bood	boden	geboden
buigen	boog	bogen	gebogen
verdrieten	-droot	-droten	-droten
kluiven	kloof	kloven	gekloven
luiken	look	loken	geloken
sluiken	slook	sloken	gesloken
sluipen	sloop	slopen	gesloopen
snuiven	snoof	snoven	gesnoven
snuiten	snoot	snoten	gesnoten
spruiten	sproot	sproten	gesproten
spuiten	spoot	spoten	gespoten
stuiven	stoof	stoven	gestoven
tijgen (<i>tiegen</i>)	toog	togen	getogen
vlieden	vlood	vloten	gevloten
vlieten	vloot	vloten	gevloten
vriezen	vroor	vroren	gevroren
zieden	zood	zoden	gezoden

§ 203. Zoowel sterk als zwak zijn:

schuilen	school	scholen	gescholen
	schulde		geschuild

kruien	krooi kruide	krooien	gekrooien gekruid

en met onderscheid van betekenis:

pluizen (<i>rafelen</i>)	ploos	plozen	geplozen
(<i>pluizen afgeven</i>)	pluisde		gepluisd

Klieven is tot de zwakke vervoeging overgegaan. Eveneens *spuuen*, alhoewel de bijvorm *spugen* sterk vervoegd wordt: *spoog*, *spogen*, *gespogen*.

ZESDE KLASSE.

§ 204. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verleden deelw. **a**, in den verleden tijd **oe**.

Voorbeelden.

dragen	droeg	gedragen
graven	groef	gegraven
varen	voer	gevaren
slaan (voor <i>slagen</i>)	sloeg	geslagen
staan (§ 62)	stond (voor <i>stoend</i>)	gestaan

§ 205. *Waaien* maakt zoowel *woei* als *waaide*, doch steeds in 't verleden deelw. *gewaaid*. *Zweren* (een eed doen) onderscheidt zich alleen van *zweren* (etteren, zie § 196) in den verleden tijd *zwoer*, niet *zwoor*; 't verl. deelw. is voor beide *gezworen*. Van *bakken* (verl. deelw. *gebakken*) en *laden* (verl. deelw. *geladen*) is de sterke verleden tijd in 't Hoogduitsch bewaard: *buk* en *luk*. *Scheppen* (verl. deelw. *geschapen*), *wassen* (verl. deelw. *gewassen*), *wasschen* (verl. deelw. *gewasschen*) en *heffen* (verl. deelw. *geheven*) vormen de verleden tijden naar de 7e klasse: *schiep*, *wies*, *wiesch* en *hief* (Hd. *schuf*, *wuchs*, *wusch* en *hob*). De vorm *loech*, mv. *loegen* van *lachen* (vl. deelw. *gelachen*) komt alleen bij dichters voor. *Scheppen* (putten) wordt zwak vervoegd: *ik schepte water*, *vermaak*, *een luchtje*, enz.

ZEVENDE EN ACHTSTE KLASSE.

§ 206. De zevende en achtste klasse verschillen alleen hierin, dat de stamklinker **a** in de zevende klasse gesloten, in de achtste klasse open is. Beide hebben in den verl. tijd **ie**. Tot de zevende behooren:

gaan (<i>gangen</i>)	ging	gegaan (<i>gegangen</i>)
hang	hing	gehangen
vallen	viel	gefallen
vangen	ving	gevangen
houden (voor <i>halden</i>)	hield	gehouden (voor <i>gehalden</i>)

Aanm. Gelijk uit deze voorbeelden blijkt, is de **ie** voor de **ng** tot **i** verkort.

§ 207. Een sterk verleden deelwoord, doch een zwakken verl. tijd hebben *bannen*, *spannen*, *spouwen* (voor *spalden*), *vouwen* (voor *valden*) en *zouten* (voor *zaltcn*): *bande*, *gebannen*; *spande*, *gespannen*, *spouwde*, *gespouwen*; *vouwde*, *gevouwen* (dus ook *ontvouwen*, niet *ontvoud*); *zoutte*, *gezouten*.

§ 208. Tot de achtste behooren:

blazen	blies	geblazen
laten	liet	gelaten
raden	ried	geraden
slapen	sliep	geslapen

Doch *raden* heeft ook een zwak imperfect *raadde*.

Dat *braden* tot deze klasse behoorde, bewijst nog 't sterke verleden deelwoord *gebraden* en de Hoogduitsehe verleden tijd *briet*.

NEGENDE KLASSE.

§ 209. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verl. deelw. een scherpheldere *oo*, in den verl. tijd *ie*. Hiertoe behooren

loopen	liep	gelopen
stooten	stiet	gestooten
houwen	hieuw	gehouden

Doch *roepen*, *riep*, *geroepen* wijkt in den klinker des teg. tijds af. Uit de vijfde klasse is tot de IX overgegaan (*bier*)*brouwen*, *gebrouwen*, dat een zwakken verl. tijd heeft.

TIENDE KLASSE.

§ 210. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verl. deelw. een scherpheldere *ee* of *ei*, in den verleden tijd voorheen *ie*. Hiertoe behooren alleen *heeten*, *geheeten* en *scheiden*, *gescheiden*, welker verleden tijden thans *heette* en *scheidde* luiden, doch in 't Hoogduitsch de oude vormen *hiesz* en *schied* bewaard hebben.

OVERZICHT DER KLINKERVERWISSELINGEN.

I.	KLASSE	<i>gest. i, e</i>	<i>gest. o.</i>	<i>gest. o</i>	<i>gest. o</i>
II.	"	<i>open e</i>	<i>gest. a</i>	<i>open a</i>	<i>open o</i>
III.	"	<i>open e</i>	<i>gest. a</i>	<i>open a</i>	<i>open e</i>
IV.	"	<i>ij</i>	<i>gest. ee</i>	<i>open e</i>	<i>open e</i>
V.	"	<i>ie of ui</i>	<i>gest. oo</i>	<i>open o</i>	<i>open o</i>
VI.	"	<i>a</i>	<i>oe</i>		<i>a</i>
VII.	"	<i>gest. a</i>	<i>ie</i>		<i>gest. a</i>
VIII.	"	<i>open a</i>	<i>ie</i>		<i>open a</i>
IX.	"	<i>oo</i>	<i>ie</i>		<i>oo</i>
X.	"	<i>ee (el)</i>	<i>[ie]</i>		<i>ee (ei)</i>

Ann. Tot beter begrip der verdeeling diene 't volgende: de oorspronkelijke klinker **a** der drie eerste klassen is in 't enk. van den verl. tijd bewaard; de overige tijden vertoonen zuiveren *Ablaut*. De IV klasse heeft tot oorspronkelijken klinker **i**, de vijfde **u** (oe) doch deze klinkers zijn in den teg. tijd en 't enk. des verleden tijds verscherpt en in de twee andere stammen regelmatig in **e** en **o** overgegaan. De VI, VII en VIII klasse zijn wederom **a** klassen, doch de **a** smelt in de verl. tijden met een voorgevoegde **a** of **i** tot **oe** en **ie** samen. De IX klasse heeft weder **u**, de tiende **i** tot stamklinker; doch in den teg. tijd zijn deze klinkers door voorvoeging van **a** tot **oo** (d. i. tot **au**) en **ei** of **ee** (d. i. **ai**) en in de verleden tijden, evenals in de 7e en 8e klasse, tot **ie** overgegaan. De regelmatigheid eischt de volgende rangschikking: I, II, III (**a**-klassen), IV (**i**-klasse), V (**u**-klasse), VI, VII, VIII (**a**-klassen), X (**i**-klasse) en ten slotte IX (**u**-klasse): of wel: I, II, III, VI, VII, VIII (**a**-klassen), IV en X (**i**-klassen), V en IX (**u**-klassen).

ZWAKKE VERVOEGING.

§ 211. In de zwakke vervoeging heeft geen klinkerwisseling (*Ablaut*) plaats, maar wordt de verleden tijd door toevoeging van **de**, 't verleden deelwoord door toevoeging van **d** gevormd. Na scherpe sluitletters, behalve de onechte **f** en **s**, veranderen **de** en **d** in **te** en **t**; *kennen, kende, gekend; kammen, kamde, gekamd; schellen, schelde, gescheld; pogen, poogde, gepoogd; pochen, pochte, gepocht; loozen, loosde, geloosd; lossen, loste, gelost; mengen, mengde, gemengd; verminken, verminkte, verminkt; dooven, doofde, gedoofd; doffen, dofte, gedoft, enz.*

De **d** en **t** van 't verleden deelwoord vallen weg na de

d of *t*, waar de stam op uitgaat: *gehaat* voor *gehaatt*, *geleid* voor *geleidd*. De verleden tijden verdubbelen natuurlijk de tusschenletter: *haatte*, *leidde*.

Aanm. 1. De *de* van den verleden tijd is ontstaan uit *dee(d)*. imperfect van *doen*. *Ik kende* is dus eigenlijk *ik deed kennen*, enz. Vandaar dat de verleden tijden der zwakke werkwoorden in den grond samengestelde tijden zijn.

Aanm. 2. Ten einde bij stammen, die op *d* of *t* uitgaan, 't meervoud van den verleden tijd hoorbaar van 't meerv. des tegenw. tijds te onderscheiden, schuift men tusschen stam en tijdsuitgang eene *e* in: *wij antwoorde**den*, *vatteden* (verleden tijden) ter onderscheiding van *wij antwoorde**n*, *vatten* (tegenw. tijden). Deze *e* is oorspronkelijk de afleidingsuitgang van 't zwakke werkwoord.

STERKE EN ZWAKKE VERVOEGING.

§ 212. De met voorvoegsels, partikels of andere woorden samengestelde werkwoorden volgen de vervoeging hunner stamwoorden: *verdrinken* als *drinken*; *ontloopen* als *loopen*; *loslaten*, *aderlaten* als *laten*, enz. Derhalve volgen de schijnbaar met werkwoorden samengestelde, inderdaad van substantieven afgeleide werkwoorden de zwakke vervoeging: *pluimstrijken*, *pluimstrijkte*, *gepluimstrijkt*; *dwaarsdrijven*, *dwaarsdrijfde*, *gedwaarsdrijfd*; *beeldhouwen*, *beeldhouwde*, *gebeeldhouwd*. Zoo komen *herbergen*, *glimlachen*, *beraadslagen*, *verwelkomen*, *nachtbraken*, enz. niet van *bergen*, *lachen*, *slaan*, *komen*, *braken* enz., maar van *herberg*, *glimlach*, *raadslag*, *welkom*, *nachtbrake*, enz. en worden derhalve zwak vervoegd.

Aanm. Eenige samengestelde werkwoorden komen alleen als substantieven in den infinitief voor: 't *slaapwandelen*, 't *broodbakken*, 't *koordedansen*, 't *buiksprecken*, enz., gevormd naar de substantieven *slaapwandelaar*, *broodbakker*, *koordedanser*, *buikspreker*, enz. Zie § 182, *Aanm.*

- § 213. 'T verleden deelwoord heeft in 't Nederlandsch en Hoogduitsch steeds 't voorvoegsel *ge*, behalve bij de werkwoorden, die met voorvoegsels of partikels onscheidbaar verbonden zijn: *begrijpen*, *begrepen*; *ingrijpen*, *ingegrepen*; *goedendagzeggen*, *goedendaggezegd*; *begeeren*, *begeerd*; *vertellen*, *verteld*; *beraadslagen*, *beraadslaagd*; *gekscheren*, *gegekscheerd*. Doch *incasseeren*, heeft *geincasseerd*, *inviteeren*, *geinviteerd* enz., dewijl dit geen Nederlandsche samenstellingen zijn; vergelijk It. *incassare*, Fr. *inviter*, enz.

Aanm. Daar *wanhopen* en *wantrouwen* van *wanhoop* en *wantrouw* afgeleid zijn, hebben zij in 't verleden deelwoord *gewankoopt*, *gewantrouwd*.

- § 214. Om een werkwoord te kunnen vervoegen dient men te weten, welke tijden van de kenmerkende vormen worden afgeleid; op zich zelve staan

a) de verl. tijd enk. ind., zoo de klinker van dien des meervouds verschilt, dus in de 2e, 3e, 4e en 5e klasse;

b) 't verleden deelwoord.

Van den verl. tijd meerv. wordt afgeleid de verl. tijd van den conjunctief.

Van den tegenw. tijd inf. de overige tegenwoordige tijden.

- § 215. De tijdsuitgangen zijn:

1) voor den teg. tijd infinitief **en**;

- 2) voor 't teg. deelw. **ende**;
 3) voor 't verl. deelw. **en** in de sterke, **d** of **t** in de zwakke vervoeging
 4) voor den verl. tijd **de** of **te** in de zwakke vervoeging.

§ 216. De persoonsuitgangen zijn:

Teg. Tijd.			Verl. Tijd.		
Ind.	Conj.	Imp.	Ind.	Conj.	
Enk.					
1 ps.	e	e	(ontbr.)	—	e
2 ps.	(ontbr.)	(ontbr.)	—	(ontbr.)	(ontbr.)
3 ps.	t	e	(ontbr.)	—	e
Meerv.					
1 ps.	en	en	(ontbr.)	en	en
2 ps.	t	et	t	t	et
3 ps.	en	en	(ontbr.)	en	en

De **e** van den 1sten persoon teg. tijd ind. komt alleen in deftigen stijl een enkel maal voor: *ik vermeene, ik herzegge, ik herroepe*, enz. Na klinkers valt de toonlooze **e** des persoonsuitgangs steeds weg: *ik doe, wij zien, ik sla, wij slaan, ik hoorde* (voor *hoordee*), *wij hoorden* (voor *hoorden*).

Ook wordt de toonlooze **e** in den conj. doorgaans afgeworpen of uitgestooten: *hij neem'!* *hij leev'!* (apocope) *gij leeft!* (syncope).

De tweede persoon enkelv. komt alleen voor in den imperatief.

§ 217. VOORBEELD VAN STERKE VERVOEGING.

Tegenw. tijd <i>Indicatief</i>	Verleden tijd <i>Indicatief</i>		Verl. deelw. gesproken
Enk.	Enk.	Meerv.	
1. spreke	1. sprak.	1. spraken	
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. spraakt	
3. spreekt	2. sprak	3. spraken	
Meerv.		<i>Conjunctief.</i>	
1. spreken		Enk.	
2. spreekt		1. sprake	
3. spreken		2. (<i>ontbr.</i>)	
<i>Conjunctief.</i>		3. sprake	
Enk.		Meerv.	
1. spreke.		1. spraken	
2. (<i>ontbr.</i>)		2. spraket	
3. spreke		3. spraken	
Meerv.			
1. spreken			
2. spreket			
3. spreken			
<i>Imperatief.</i>			
2. enk. spreek			
2. mv. spreekt			
<i>Infinitief.</i>			
spreken			
<i>Deelwoord.</i>			
sprekende			

§ 218. VOORBEELD VAN ZWAKKE VERVOEGING.

Tegenw. tijd	Verleden tijd	Verleden deelw.
<i>Indicatief</i>	<i>Indicatief</i>	gehoord
Enk.	Enk.	
1. hoore	1. hoorde	
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	
3. hoort	3. hoorde	
Meerv.	Meerv.	
1. hooren	1. hoorden	
2. hoort	2. hoordet	
3. hooren	3. hoorden	
<i>Conjunctief.</i>		
Enk.		
1. hoore		
2. (<i>ontbr.</i>)		
3. hoore		
Meerv.		
1. hooren		
2. hooret		
3. hooren		
<i>Imperatief.</i>		
Enk.		
2. hoor.		
Meerv.		
2. hoort		
<i>Infinitief.</i>		
hooren		
<i>Deelwoord.</i>		
hoorende		

ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

§ 219. De werkwoorden, die van de boven gegeven regels afwijken, heet men onregelmatige werkwoorden. Zij zijn deels sterk, deels zwak.

§ 220. De sterke onregelmatige werkwoorden zijn:

zes werkwoorden *met opgeschoven verleden tijd*, welke een oorspronkelijk verleden tijd als teg. tijd gebruiken, en hiervan een zwakken verleden tijd vormen. De infinitief is gelijk aan den 1sten persoon meerv. van den teg. tijd indicatief. Ook hebben de meeste een zwak verleden deelwoord. 'T zijn: *kunnen* (1e klasse), *zullen* (2de klasse), *mogen* (3e klasse) *weten*, *willen* (4de klasse), *moeten* (6de klasse).

1) MOGEN.

<i>Tegenw. tijd</i>		<i>Verleden tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. mag	1. moge	1. mocht	1. mochte
2. <i>ontbr.</i>)	2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>
3. mag	3. moge	3. mocht	3. mochte
1. mogen	1. mogen	1. mochten	1. mochten
2. moogt	2. moget	2. mocht	2. mochtet
3. mogen	3. mogen	3. mochten	3. mochten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verleden deelw.</i>	
mogen	mogende	gemoogd.	

Aann. *Vermogen* heeft in 't verl. deelw. *vermocht*.

2) KUNNEN.

<i>Tegenw. tijd</i>		<i>Verleden tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. kan	1. kunne	1. kon(de)	1. konde
2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>
3. kan	3. kunne	3. kon(de)	3. konde
1. kunnen	1. kunnen	1. konden	1. konden
2. kunt	2. kunnet	2. kondt	2. kondet
3. kunnen	3. kunnen	3. konden	3. konden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
kunnen	kunnend	gekund.	

Aanm. In den verl. tijd ind. is de apocope van *de* gebruikelijker dan de volle vorm. Naast *konde* komt ook *kost* voor.

3) ZULLEN.

<i>Tegenw. tijd</i>		<i>Verleden tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. zal	1.	1. zou(de)	1. zoude
2. (ontbr.)	2	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. zal	3	3. zou(de)	3. zoude
1. zullen	1	1. zouden	1. zouden
2. zult	2.	2. zoudt	2. zoudet
3. zullen	3	3. zouden	3. zouden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
zullen	zullende	(ontbr.)	

Aanm. *Zoude* staat voor *zorde* van *zollen*, bijvorm van *zullen*.

4) WETEN.

<i>Tegenw. tijd</i>			<i>Verl. tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Imp.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. weet	1. wete	2. weet	1. wist	1. wiste
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. weet	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. weet	3. wete		3. wist	3. wiste
1. weten	1. weten		1. wiste	1. wisten
2. weet	2. wetet		2. wist	2. wistet
3. weten	3. weten		3. wistén	3. wisten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>		<i>Verl. deelw.</i>	
weten	wetende		geweten.	

Aanm. *Wist* staat voor *witte* en heeft de oorspronkelijke *i* bewaard: de eerste *t* is voor de tweede in *s* overgegaan en de slot-*e* afgevallen.

5) WILLEN.

<i>Tegenw. tijd.</i>			<i>Verl. tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Imp.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. wil	1. wille	2. wil	1. wilde (wou)	1. wilde.
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. wilt	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. wil	3. wille		3. wilde (wou)	3. wilde.
1. willen	1. willen		1. wilden	1. wilden
2. wilt	2. willet		2. wildet	2. wildet
3. willen	3. willen		3. wilden	3. wilden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>		<i>Verl. deelw.</i>	
willen.	willende.		gewild.	

Aanm. Willen was oorspronkelijk een verl. tijd conj.

6) MOETEN.

<i>Tegenw. tijd</i>		<i>Verl. tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. moet	1. moete	1. moest	1. moeste
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. moet	3. moete	3. moest	3. moeste
1. moeten	1. moeten	1. moesten	1. moesten
2. moet	2. moet(et)	2. moest	2. moest(et)
3. moeten	3. moeten	3. moesten.	3. moesten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
moeten	moetende	gemoeten	

Aanm. In den verleden tijd *moest* voor *moette* is de eerste t voor de tweede in s overgegaan en de slot-e afgevallen.

§ 221. 'T werkwoord *zijn* ontleent zijn vormen aan vier stammen, welke in 't Nederlandsch *is*, *zij*, *be* en *wees* luiden en elkaar in de vervoeging aldus aanvullen:

Tegenw. tijd

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Imp.</i>
1. ben	1. zij	2. wees
2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>	2. weest
3. is	3. zij	
1. zijn	1. zijn	
2. zijt	2. zijt	
3. zijn	3. zijn	
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	
zijn	zijnde	

Verl. tijd

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. was	1. ware
2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>
3. was	3. ware
1. waren	1. waren
2. waart	2. waret
3. waren	3. waren
<i>Verl. deelw.</i>	
geweest	

Aanm. De sterke vorm *gewezen* komt voor als attributief adjectief: *een gewezen burgemeester*, enz.

'T werkwoord *doen* heeft tot stam *doe* en bewaart een overoude verdubbeling van den wortel in den verl. tijd *dede*, thans *deed*.

Tegenw. tijd

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Imp.</i>
1. doe	1. doe	2. doe
2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>	2. doet
3. doet	3. doe	
1. doen	1. doen	
2. doet	2. doet	
3. doen	3. doen	
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	
doen	doende	

Verl. tijd

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. deed	1. dede
2. <i>(ontbr.)</i>	2. <i>(ontbr.)</i>
3. deed	3. dede
1. deden	1. deden
2. deedt	2. dedet
3. deden	3. deden
<i>Verl. deelw.</i>	
gedaan	

De overige sterke onregelmatige werkwoorden zijn reeds behandeld. Vergelijk *staan*, *gaan*, *slaan*, *zien*, enz.

§ 222. De zwakke onregelmatige werkwoorden zijn:

- 1) *hebben*, dat met den bijvorm *haven* de volgende vormen oplevert:

<i>Tegenw. tijd</i>			<i>Verl. tijd</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Imp.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. heb	1. hebbe	1. heb	1. had.	1. hadde
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. hebt	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)
3. heeft	3. hebbe		3. had	3. hadde
1. hebben	1. hebben		1. hadden	1. hadden
2. hebt	2. hebbet		2. hadt	2. haddet
3. hebben	3. hebben		3. hadden	3. hadden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>		<i>Verl. deelw.</i>	
hebben	hebbende		gedaan	

Aanm. In de vormen *had* en *gehad* is de sluitletter van den stam uitgestooten en de oorspronkelijke *a* behouden.

De werkwoorden *brengen*, *denken* en *dunken* verscherpen, evenals *zoeken* en *koop*en, *d* en slotmedeklinker en werpen de *e* van 't enk. des verleden tijds af; de neusletter ontbreekt.

2) brengen, bracht, gebracht

3) denken, dacht, gedacht
docht, gedocht

4) dunken, dacht, gedacht
docht, gedocht

5) zoeken, zocht, gezocht

6) koopen, kocht (uit *kof*t), gekocht.

Verder lossen *zeggen* en *leggen* de *g* voor de *d* des uitgangs in eene *i* op:

7) zeggen, zeide, gezeid *of* gezegd

8) leggen, lei(de) *of* legde, geleid *of* gelegd

9) werken, werkte, gewerkt
wrocht, gewrocht.

Voorts maakt *plegen* in den zin van *gewoon zijn* een verleden tijd *placht* of *plag*, meerv. *plachten*, doch in de

beteekenis van *bedrijven*: *pleegde, gepleegd*. Eindelijk heeft *durven* een dubbelen vorm in den verleden tijd: *dorst* (van 't oude *dorren*) en *durfde*.

SAMENGESTELDE TIJDEN.

- § 223. Alleen de teg. en verl. tijden worden door niet-samengestelde vormen uitgedrukt; om de overige tijdsbetrekkingen uit te drukken bezigt men de zoogenaamde hulpwerkwoorden.
- § 224. De werking kan zijn ten opzichte van 't tegenwoordige:
onvoltooid, tegenwoordige tijd;
voltooid, volmaakt-verleden tijd;
toekomend-onvoltooid, toekomstige tijd;
toekomend-voltooid, volmaakt-toekomstige tijd;
 De werking kan zijn ten opzichte van 't verledene:
onvoltooid, verleden tijd;
voltooid, meer-dan-volmaakt-verleden tijd;
toekomend-onvoltooid, verleden-toekomstige tijd;
toekomend-voltooid, volmaakt-verleden-toekomstige tijd.
- § 225. De volmaakt-verleden tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *hebben* of *zijn*; de meer-dan-volmaakt-verleden tijd door den verleden tijd dier werkwoorden; beide verbonden met 't verleden deelwoord des werkwoords.
- § 226. De toekomstige tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*, de verleden-toekomstige tijd door den verleden tijd van dat werkwoord, beide verbonden met den infinitief des werkwoords.
- § 227. De volmaakt-toekomstige tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*, de vol-

maakt-verleden-toekomende tijd door den verleden tijd van dat werkwoord, beide verbonden met den volmaakt-verleden tijd van den infinitief des werkwoords.

VERDEELING DER WERKWOORDEN.

- § 228. De werkwoorden worden verdeeld naar hunnen vorm en naar hunne beteekenis; naar hunnen vorm in sterke en zwakke werkwoorden, naar hunne beteekenis in *transitieve* en *intransitieve* werkwoorden.
- § 229. Een transitief werkwoord beteekent een werking, welke zich richt op een lijdend voorwerp: *een hond slaan, Jan roepen*, enz.
- § 230. Een intransitief werkwoord beteekent een werking, welke zich bepaalt bij den werker: *loopen, gaan, springen*, enz. *Aann.* Bij transitieve werkwoorden wordt somwijlen 't voorwerp niet uitgedrukt; niettemin blijven zij transitief, daar de werking zonder een lijdend voorwerp niet denkbaar is. Intransitieve werkwoorden kunnen in bepaalde gevallen ook transitief worden, waarover later. Andere werkwoorden zijn nu eens transitief, dan weder intransitief; alsdan is de intransitieve beteekenis in de meeste gevallen de oorspronkelijke.
- § 231. Een werkwoord heet *reflexief*, zoo de werker zich zelven tot voorwerp heeft: *ik wasch mij*, enz. Eenige komen niet dan reflexief voor, als *zich schamen*, en heeten dan *noodzakelijk-reflexief*, de overige *toevallig-reflexief*.
- § 232. De werking van een intransitief werkwoord wordt somwijlen ten behoeve of ten koste van een voorwerp verricht, dat door een substantief in den datief wordt uitgedrukt;

die van andere wordt veroorzaakt door een voorwerp, dat door een substantief in den genitief wordt uitgedrukt. Deze intransitieven heeten *objectief-intransitieven* in tegenoverstelling der overige, die dan naam van *subjectief-intransitieven* dragen.

- § 233. Wordt de persoon, die 't onderwerp der werking uitmaakt, niet aangeduid, maar onbepaald uitgedrukt door 't onzijdig voornaamwoord *het*, dan heet 't werkwoord *onpersoonlijk*. Deze onpersoonlijkheid is slechts schijnbaar, waar *het* de plaats bekleedt van een volgenden infinitief of volzin: *het schijnt, dat hij ziek is* = *dat hij ziek is, schijnt*.

DE GESLACHTEN DER WERKWOORDEN.

- § 234. Een transitief werkwoord heeft twee geslachten, 't *actief* en *passief* geslacht. 'T actief drukt 't verrichten, 't passief 't ondergaan der werking uit; in 't eerste geval is 't onderwerp handelend, in 't laatste lijdend.
- § 235. De actieve (*bedrijvende*) vorm des werkwoords is die, welken wij gedeeltelijk hebben leeren kennen. De passieve (*lijdende*) vorm heeft één niet-samengestelden tijdvorm, 't verleden deelwoord; de overige tijden worden omschreven door de hulpwerkwoorden *worden* en *zijn*, verbonden met 't verleden deelwoord des werkwoords.
- § 236. De transitieve werkwoorden hebben, op weinige na, welken 't gebruik een passief ontzegt, een lijdenden vorm. Met eenige intransitieve is dit soms mede 't geval; dezulke bestaan dan alleen in den derden persoon enkelvoud; doch 't verleden deelwoord (deelwoord van den passieven volm-verleden tijd) komt van alle voor.

DE HULPWERKWOORDEN hebben en zijn.

§ 237. De transitieve werkwoorden worden vervoegd met *hebben*: *ik heb gegeten*, enz. Desgelijks de reflexieve; *ik heb mij geschaamd*.

§ 238. Van de intransitieve hebben eenige *hebben*, andere *zijn* (*wezen*); ook zijn er die naar gelang van hunne beteekenis met *hebben* of *zijn* vervoegd worden.

§ 239. De volm.-verl. tijd met *hebben* geeft eenvoudig te kennen, dat de handeling verricht is; met *zijn*, dat de werking ondergaan is of, na verricht te zijn, in hare gevolgen voortduurt: *ik heb geslapen*, *ik ben gevallen*, *ik ben gegroeid* (en dus grooter).

Met *hebben* worden dus vervoegd werkwoorden als: *lachen*, *weenen*, *werken*, *sidderen*, *leven*, *zwoegen*, *juichen*, enz.

Met *zijn* daarentegen: werkwoorden als *vallen*, *zinken*, *sterven*, *genezen*, *verdwijnen*, enz.

§ 240. De werkwoorden, die een beweging te kennen geven, worden met *hebben* vervoegd, als de handeling om haar zelve met of zonder nadere bepaling wordt uitgedrukt; met *zijn*, indien 't gevolg der beweging, 't zich ergens bevinden wordt kenbaar gemaakt; dus in 't laatste geval op de vraag *van waar* of *waarheen*? Vergelijk:

Ik heb gereden en *ik ben over de brug gereden*, d. i. bevind mij aan de overzijde.

Ik heb gewandeld en *ik ben naar Amsterdam gewandeld*, d. i. bevind mij ten gevolge van mijn wandelen te Amsterdam.

Dergelijke werkwoorden zijn *ijlen*, *vliegen*, *klimmen*,

kruipen, loopen, reizen, rijden, rennen, sluipen, zwemmen; zeilen, springen, en vele andere. Doch gaan wordt steeds met zijn vervoegd.

- § 241. Dergelijke, met bijwoorden samengestelde werkwoorden kunnen, zelfs als zij met *zijn* vervoegd worden, een substantief in den vierden naamval bij zich nemen, om den doorloopen afstand uit te drukken:

'T leger is de brug overgetrokken.

Ik ben de rivier al overgegaan of (met verzwijging van 't werkwoord) over.

Evenzoo: *omtrekken, omrijden, voorbijloopen, voorbijgaan, doorloopen, enz.*

242. *Volgen* wordt in den zin van *achternagaan* met *zijn*, in dien van *navolgen* met *hebben* vervoegd. *Vergeeten* heeft *hebben* in de beteekenis van *verzuimen mede te nemen*, anders *zijn*: *Ik ben mijn les vergeten, ik heb mijn lesboek vergeten. Ik heb hem daarin gevolgd, ik ben hem op korten afstand gevolgd, enz.*

Aanm. 'T spreekt van zelve, dat de werkwoorden, welke nu eens een transitieve, dan weder een intransitieve beteekenis hebben, naar gelang van die beteekenis met *hebben* of *zijn* worden vervoegd: *Wat heeft hij weer aangegaan (geschreeuwd)! Ik heb 't verbond aangegaan. Ik ben op den toren aangegaan, enz.*

§ 243. VOORBEELD VAN VOLLEDIGE VERVOEGING.

A.) **BEDRIJVEND.**

<i>Teg. tijden.</i>	<i>Aantoon. wijs.</i> <i>Indicatief.</i>	<i>Aanvoeg. wijs.</i> <i>Conjunctief.</i>	<i>Gebiedende</i> <i>wijs.</i> <i>Imperatief.</i>	<i>Onbep. wijs.</i> <i>Infinitief.</i>	<i>Deelw.</i>
I. Teg. tijd.	ik scheid hij scheidt wij scheiden gij scheidt zij scheiden	ik scheid hij scheid wij scheiden gij scheidt zij scheiden	scheid scheidt	scheiden	scheidende
II. Volm.- verl. tijd.	ik heb hij heeft wij hebben gij hebt zij hebben	ik hebbe hij hebbe wij hebben gij hebbet zij hebben		gescheiden hebben	gescheiden hebbende
III. Toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen	= teg. tijd.		te zllen scheiden	zullende scheiden
IV. Volm.- toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen	= Volm.-verl. tijd.		te zullen gescheiden hebben	zullende gescheiden hebben
<i>Verled. tijden.</i>					
I. Verl. tijd.	ik scheidde hij scheidde wij scheidden gij scheiddet zij scheidden	ik scheidde hij scheidde wij scheidden gij scheiddet zij scheidden			
II. Meer.-d.- volm.-verl. tijd.	ik had hij had wij hadden gij hadt zij hadden	ik hadde hij hadde wij hadden gij haddet zij hadden			
III. Verl.- toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden			
IV. Volm.- verl.-toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden			

B.) LIJDEND.

<i>Teg. tijden.</i>	<i>Aantoon. wijs. Indicatief.</i>	<i>Aanvoeg. wijs. Conjunctief.</i>	<i>Gebiedende wijs. Imperatief.</i>	<i>Onbep. wijs. Infinitief.</i>	<i>Deelw.</i>
I. Teg. tijd.	ik word hij wordt wij worden gij wordt zij worden } Gescheiden	ik worde hij worde wij worden gij wordet zij worden } Gescheiden	word } Gescheiden wordt }	gescheiden worden	gescheiden wordende
II. Volm.- verl. tijd.	ik ben hij is wij zijn gij zijt zij zijn } Gescheiden	ik zij hij zij wij zijn gij zijt zij zijn } Gescheiden		gescheiden zijn	gescheiden zijnde
III. Toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen } Gescheiden worden	= teg. tijd.		te zullen gescheiden worden	zullende gescheiden worden
IV. Volm.- toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen } Gescheiden zijn	= Volm.-verl. tijd.		te zullen gescheiden zijn	zullende gescheiden zijn
<i>Verled. tijden.</i>					
I. Verl. tijd.	ik werd hij werd wij werden gij werdt zij werden } Gescheiden	ik werde hij werde wij werden gij werdet zij werden } Gescheiden			
II. Meer.-d.- volm.-verl. tijd.	ik was hij was wij waren gij waart zij waren } Gescheiden	ik ware hij ware wij waren gij waret zij waren } Gescheiden			
III. Verl. toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden } Gescheiden worden	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden } Gescheiden worden			
IV. Volm.- verl.-toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden } Gescheiden zijn	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden } Gescheiden zijn			

PARTIKELS.

BIJWOORDEN.

- § 244. Zelfstandigheden worden door middel van adjectieven, alle andere begrippen door middel van bijwoorden bepaald. Adjectieven worden dus met substantieven, bijwoorden met werkwoorden, adjectieven en andere bijwoorden verbonden.
- § 245. De bijwoorden zijn stamwoorden, afgeleide of samengestelde woorden. Ook rekent men daartoe geheele uitdrukkingen, die deswege bijwoordelijke uitdrukkingen worden genoemd.
246. Tot de stamwoorden rekenen wij alle eenlettergrepige bijwoorden, welke of inderdaad niet afgeleid zijn of geene Nederlandsche grondwoorden hebben. Dus in de eerste plaats die, welke ook als voorzetsels kunnen voorkomen: *in, aan, te, door, voor, met, na, door, in, op, uit, om.* Voorts bijwoorden, als *nu, nog, ja, neen, wel, zoo, zus,* enz.
- § 247. Tot de afgeleide woorden behooren die, welke met voor- of achtervoegsels voorzien zijn:
- a) *e* vormt van adjectieven bijwoorden en is over in *verre, gaarne, dichte bij, alreede.*
 - b) *lijk* vormt van adjectieven (deelwoorden) bijwoorden, indien 't onderscheid van vorm de bijwoordelijke natuur des woords moet doen uitkomen: *waarachtiglijk, gewisselijk, gelijkelijk, herhaaldelijk,* enz.

- e) de **s** achter *sontijds*, *thans* (te hande), *terloops*, *bijkans* (bij den kant), *dikwijls*, *eveneens*, *insgelijks*, *nevens*, *desnoods*, *vannieuws*, enz. Zie § 250.
- d) **lings** vormt bijw. van wijze: *blindelings*, *zijdelings*, *ruggelings*, enz.
- e) **gewijze** of **gewijs**: *trapsgewijze* (of *trapsgevijs*), *steelsgewijze*, enz.
- f) **waarts** geeft de richting ergens heen te kennen: *hemelwaarts*, *voorwaarts*, *huiswaarts*, enz.
- g) **jes**, **tjes**, **pjes**, **etjes** vormt van adjectieven bijwoordelijke verkleinwoorden: *zachtjes* (zachjes), *zoetjes*, *onnoozeltjes*, *warmpjes*, *stilletjes*, enz.

h) **en** in de samenstellingen *oostenwind*, *noordenwind*, enz. van de bijwoorden *Oosten*, *Noorden*, enz. geeft de richting van 't Oost, 't Noord, enz. te kennen. Daarentegen wordt door **er** in *Zuiderzee* de richting naar 't Zuiden aangeduid. In de afgeleide woorden *binnen* (be-inn-en), *buiten* (be-uit-en) alsmede in de middelwoorden *boven* (be-ov-en), *beneden*, *over*, *onder*, *waar*, *hier*, *daar* (doch niet in *heen* en *daan*), geven deze uitgangen thans een *rust* te kennen. Sporen van gelijkelijk gevormde bijwoorden zijn nog over in de afgeleide woorden *innerlijk*, *uiterlijk*, *opperen*, *vorderen* (*voorderen*), enz.

Aanm. Geheel andere uitgangen zijn *er* en *ter* in *naar* (voor *na-er*) en *achter* (voor *af-ter*), comparatieven van *na* en *af*.

§ 248. Zonder eenigen uitgang, maar in den zuiveren stamvorm overgenomen kan elk adjectief als bijwoord gebruikt worden, *goed*, *slecht*, *braaf*, *edel*, enz. Evenzoo de deelwoorden, die de beteekenis van adjectieven hebben aangenomen: *uitstekend*, *voortdurend*, *volmaakt*, enz.

§ 249. Niet zelden worden adjectieven en substantieven in den genitief, datief of accusatief als bijwoorden gebruikt:

A) sterke genitieven zijn:

- 1) de substantieven *daags*, *fluks* (van *vlug*, Hd. *Flug*), *deels*, enz.
- 2) de adjectieven *slechts*, *straks*, *reeds*, *anders*, *rechts*, *links*.
- 3) 't telwoord *eens*, enz.
- 4) verbindingen van sterke of zwakke adjectieven met mann. substantieven: *heelshuids*, *goedsmoeds*, *blootsvoets*, *luidskeels* of *luidkeels*, *grootendeels*, enz. De zoodanige worden steeds aaneengeschreven, tenzij zij bestaan uit vrouwelijke substantieven, die door sterke adjectieven of deelwoorden voorafgegaan en in de *eigenlijke* beteekenis gebruikt worden: *onverrichter zake*, *ouder gewoonte*, *zaliger gedachtenis*, enz. Daarentegen *gewapenderhand*, *langzamerhand*, *middeleerwijl*, enz. waarin de uitdrukking in eene overdrachtelijke beteekenis wordt opgevat.
- 5) de deelwoorden *vervolgens*, *willens en wetens* (§ 62), *onverhoeds*, *behoudens*, *onvoorziens*, enz.
- 6) 't meerv., *allerwegen*.

Aanm. De sterke gen. op *s* voegde men zelfs achter geheele uitdrukkingen (waarover men § 247, *c.* vergelijk); eveneens achter *overigens* en *minstens*, zwakke gen. van *overig* en *minst*.

- B) Datieven zijn: in 't enk. *vaak* (van *vak*), in 't meerv. *trouwens* (met bijw. *s*, Hd. *traun*), *allenthalve*, dat evenals *mijnenthalve*, *mijnentwege*, enz. een *t* ingelascht en de *n* des meervouds afgeworpen heeft; voorts de middelwoorden *gisteren* en *midden*.
- C) Accusatieven zijn *morgen*, *weg*, *lang*; de samenstellingen

eenmaal, altijd, de bijw. uitdrukkingen *den ganschen dag, den heelen tijd*, enz.

§ 250. Samengestelde bijwoorden zijn verbindingen van:

- 1) een bijw. met een bijw., welke samen een nieuw begrip te kennen geven, en dus aaneengescreven worden: *wel-eer, hoeverre, zooverre, zoolang, evenzeer, hoeveel, zooveel*, enz. Hiertoe behooren ook uitdrukkingen als *rond-uit, rondom, nabij, omtrent, bovenaan, onderin, bovenop, onderdoor, tusschenin, achterover, voorover, volop, kortaf, rechtsaf*, enz. Evenzoo de samenstellingen van *hier* en *daar*: *hierin, daarin, hierdoor, daardoor*, enz. en de samenstellingen *vanwaar, vanhier, vandaar*, zoo zij in een oneigenlijke beteekenis voorkomen.

Aanm. Bestaat 't eerste lid uit de woorden *ergens, nergens, overal* of *er*, dan schrijve men deze vaneen: *ergens in, nergens in, overal in, er in*, enz.

- 2) een voorzetsel met een substantief, zoo door die verbinding de beteekenis gewijzigd wordt: *achterwege, voorhanden, onderwijl, overeind, bijgeval* (toevallig), *overstag, integendeel, onderweg, overhoop, terug*, en met de adverbiale *s*: *voormaals, achterbaks, vanzins, omstreeks, namaals*. De toevoeging des lidwoords heeft plaats in *bijdehand, terstond, ternauwernood*, enz.

Aanm. Alle bijwoordelijke uitdrukkingen moeten aaneengescreven worden, waarin de voorzetsels met naamvallen verbonden zijn, welke zij in 't tegenwoordig Nederlandsch niet meer regeeren: *binnenslands, buitenslands, uitermate, mettertijd, metterwoon, inderdaad, binnensmonds*, enz.

- 3) een voorzetsel met de voornaamw. *een* of *al*: *vaneen, dooreen, bijeen, aaneen, achtereen, overal, vooral*, enz.
- 5) een voorzetsel met een adjectief: *overlang, voorlang, voor-*

waar, voorgoed, voorzeker, overkort, overluid, terecht, tegelijk, tegoed (of tegoeds), opnieuw, enz.

§ 251. Verholen samenstellingen zijn *toen uit te doe, toek uit te doch, van uit afaan, tot uit tote* (verdubbeling van 't zelfde voorzetsel), *heden uit lie-dage, misschien uit ['t] mag schiën, maar uit enware* ([het] en ware = het ware niet dat) en eenige andere.

§ 252. Naar hunne beteekenis worden de bijwoorden verdeeld in:
 bijwoorden van *hoedanigheid*,
 bijwoorden van *graad*,
 bijwoorden van *tijd*,
 bijwoorden van *plaats*,
 bijwoorden van *voorstellingswijze*.

§ 253. De *bijwoorden van hoedanigheid* zijn in vorm gelijk aan adjectieven, zie § 249. Voorts *hoe? aldus, zoo, anders, eveneens, enz.*

§ 254. De *bijwoorden van graad* zijn:
zeer, geheel, te zeer, zoo (in *zoo groot, enz.*), *nauwelijks, bijna, alleszins, geenszins, schier, zelfs, te, bijzonder, uitnemend, ongemeen, op verre na, uiterst, hoogstens, minstens, hoe — deste, hoe — hoe, zoo — als, enz.*

§ 255. De *bijwoorden van tijd* zijn:

- a) op de vraag *wanneer?*: de algemeene *ooit, nooit, immer, nimmer, eens*; de bepaalde *toen, nu, dan, thans, tegenwoordig, voormaals, voorheen, verleden, vroeger, hierna, daarop, terstond, dadelijk, voortaan, reeds, nog, weldra, pas, daareven, binnenkort, in den beginne, eindelijk, enz.* Nog bepaalder *heden, gisteren, morgen, eergisteren, overmorgen, 's morgens, 's middags, 's nachts, 's avonds, enz.*
- b) op de vraag *hoelang?*: *voortdurend, steeds, onophoudelijk, lang, middelerwijl, allengskens, ondertusschen, enz.*

- c) op de vraag *sinds* of *tot wanneer*? : *sinds, sedert, van heden af, tot morgen*, enz.
- d) op de vraag *hoe dikwijls*? : *zelden, vaak, dikwijls, weder, somtijds, nog eens, gewoonlijk, gemeenlijk*, benevens de iteratieve telwoorden op *-maal*: *menigmaal, meermalen, een-, twee-, driemaal*, enz.

§ 256. De *bijwoorden van plaats* zijn:

- a) op de vraag *waar*? : de algemeene *overal, alom, ergens, (iewers), nergens*, enz.; de bepaalde *hier, daar, waar*? de versterkte *hierzoo, daarzoo*; voorts *boven, beneden, binnen, buiten, rechts, links, te huis, ginds, aan deze zijde* enz.
- b) op de vraag *waarheen*? *hoever*? : de algemeene *ver, heinde en ver, weg, voort, rondom*, de bepaalde *heen, hierheen, daarheen, waarheen*? *daarop, er op, daaronder, er onder, bergop, stroomaf, voorwaarts, zuidwaarts, hemelwaarts*, enz.
- c) op de vraag *van waar*? : *van hier, hier van daan, van daar, daar van daan*, enz.

§ 257. De *bijwoorden van voorstellingswijze* (van *modaliteit*) geven de wijze aan, waarop de gedachte voorgesteld wordt; t. w. als *werkelijk, mogelijk, noodwendig* of als een *wensch* of een *gebod*.

- 1) De *werkelijkheid* wordt *bevestigd*, door *ja, jawel, waarlijk, voorwaar, zeker, bepaald, waarachtig, werkelijk, terdege, gewis, toch, wel degelijk, alleszins*, enz.

De *werkelijkheid* wordt *ontkend* door *neen, niet, geenszins, volstrekt niet, in 't geheel niet*, enz.

Naar de *werkelijkheid* wordt *gevraagd* door *toch? ja? wel? soms? niet waar? is niet? he?*

De *mogelijkheid* of *waarschijnlijkheid* drukken uit *waarschijnlijk, wellicht, vermoedelijk, soms, misschien*.

- 2) Een *wensch* geven te kennen: *och! och—toch! ochof!*

3) Een *gebod* drukt uit *volstrekt*.

Aanm. Met de wijzen der werkwoorden stemmen derhalve deze bijwoorden ten deele overeen: de *werkelijkheidswijs* is de indicatief, de *wenschende* wijze de optatief (conjunctief), de *gebiedende* wijs is de imperatief.

§ 258. De van adjectieven gevormde bijwoorden vormen trappen van vergelijking. De comparatief is gelijk aan dien des adjectiefs. De superlatief wordt uitgedrukt door den superlatief des adjectiefs in den stamvorm: *uiterst*, *eerst*, *liefst*, óf in den datief van 't onzijdig enk. voorafgegaan door *ten*, óf in den accusatief van 't onzijdig enk. voorafgegaan door 't of *op zijn*: *ten hoogste*, 't *best*, *op zijn best*, enz. Onregelmatig zijn *gaarne*, *liever*, 't *liefst*; *dikwijls* (*vaak*), *vaker*, 't *vaakst*; over de andere zie de *adj.*

VOORZETSELS.

§ 259. Voorzetsels geven plaatselijke, tijdelijke en andere betrekkingen tot eene zelfstandigheid te kennen.

§ 260. De voorzetsels vormden oorspronkelijk geen afzonderlijke klasse van woorden, maar andere rededeelen, vooral bijwoorden, werden bij verdere taalontwikkeling tot voorzetsels. Zoo is 't woord *binnen* een bijwoord in den zin *ik ben binnen*, maar een voorzetsel in *ik ben binnen 't huis*. Zoo is *uitgezonderd* een deelwoord in *allen waren verheugd*, *de koning uitgezonderd*, maar een voorzetsel in *allen waren verheugd uitgezonderd den koning*.

Eveneens is *trots* een substantief in de uitdrukking *zijn trots is zijn ongeluk*, maar een voorzetsel in *trots hem zal ik overwinnen*. De van bijwoorden afgeleide voorzetsels heeten

eigenlijke, de van andere woorden gevormde *oneigenlijke* voorzetsels.

- § 261. Ten opzichte van hunnen vorm zijn de bijwoordelijke voorzetsels *stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde woorden*.
- A) *Stamwoorden* zijn *af*, *aan*, *op*, *uit*, *bij*, *door*, *voor*, *in*, *met*, *na*, *om*, *te*, enz.
- B) *Afgeleide woorden* zijn *buiten*, *binnen*, en de comp. en sup. van *na*, *naar* en *naast*; *middelwoorden* zijn *boven*, *onder*, *over* (de stam is in 't Hd. *ob* in *Obdach*, enz. bewaard), *zonder*, *sinds*, *sedert*, *jegens*, *beneden*, enz.
- C) *Samengestelde woorden* zijn *van* (af aan), *tot* (tote), *tegenover*, *rondom*, *omtrent*, enz.
- § 262. Van substantieven afgeleid zijn de voorzetsels: *jegens*, *krachtens*, *tijdens*, *trots*, *ondanks*, *wegens*, en de uitdrukkingen *om* — *wille*, *ten spijt van*, *behalve*, *ingevolge*, enz.
- § 263. Van adjectieven afgeleid zijn de voorzetsels *nevens* (uit *even*), *tusschen* (datief meerv. van *twisch* en dit van *twee*), *langs*, enz. van deelwoorden de uitdrukkingen *gedurende*, *niettegenstaande*, *volgens*, *aangaande*, *uitgenomen*, *nopens*, enz.

VOEGWOORDEN.

- § 264. Voegwoorden geven den samenhang tusschen volzinnen of deelen van volzinnen te kennen.
- § 265. De voegwoorden vormen evenmin als de voorzetsels een afzonderlijke klasse van woorden, maar zijn inderdaad van andere rededeelen afgeleid.

Naar hunnen oorsprong zijn 't óf stamwoorden óf afgeleide óf samengestelde woorden. Elk woord, elke uitdrukking wordt een voegwoord, zoo 't de verhouding van den

geheelen zin, waarin 't voorkomt, tot een anderen zin te kennen geeft; zoo is de grens tusschen bijwoorden en voegwoorden soms zeer moeilijk te trekken.

Echte voegwoorden heeten dezulke, welke tegenwoordig uitsluitend als voegwoorden voorkomen: *en*, *want*, *noch*, *of*, enz.

§ 266. Naargelang hunner beteekenis worden de voegwoorden in verschillende soorten verdeeld; naargelang zij zelfstandige zinnen met zelfstandige of hoofd- en bijzinnen verbinden, zijn zij neven- óf onderschikkend. Zuiver nevenschikkende voegwoorden zijn:

I. Aaneenschakelende.

a) *Verbindende* (copulatieve): *en*, *ook*, *buitendien*, *bovendien*, *zoowel — als (ook)*, *niet alleen — maar (ook)*, *niet slechts — maar (ook)*.

b) *Uitsluitende* (exclusieve): *noch*, *noch — noch*.

c) *Voortzettende* (continuatieve): *eerst*, *dan*, *verder*, *voorts*, *daarop*, *eindelijk*, *ten slotte*, enz.

d) *Rangschikkende* (ordinatieve): *ten eerste*, *ten tweede*, enz.

e) *Verdeelende* (partitieve): *deels — deels*, *eensdeels — anderdeels*, enz.

II. Tegenstellende.

a) *Tegenstellende* (adversatieve): *maar*, *integendeel*.

b) *Beperkende* (restrictieve): *maar*, *doch*, *edoch*, *toch*, *niettemin*, *desniettemin*, *echter*, *ondertusschen*, *desniettenstaande*, *evenwel*, *veeleer*, *dan*, *nu*, enz.

c) *Scheidende* (disjunctieve): *of*, *of — of*, *hetzij — of*, *hetzij — hetzij*.

§ 267. *Nevenschikkend* zijn de | § 267. *Onderschikkend* zijn de

1. *Redengevende* (causale),

want, namelijk, immers, toch		omdat, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naar- dien, aangezien, nu.

2. *Gevolgaanduidende* (conclusieve).

a) dus, derhalve, bijgevolg, alzo		a) weshalve
b) vandaar		b) vandaar dat, zoodat, dat
c) daarom, hierom		c) waarom.

3. *Doeluitdrukkende* (finale)

daartoe, te dien einde, daarom		opdat, ten einde, dat.

4. *Toegevende* (concessieve).

wel is waar — maar, wel— maar		ofschoon, hoewel, alhoe- wel, al, hoezeer, niettegen- staande.

5. *Voorwaardelijke* (conditionale).

	als, wanneer, indien, of, mits, zoo, tenzij, ten- ware.

6. *Tijdbepalende* (temporale).

	toen, als, wen, wanneer, zoodra, terwijl, voor, voor- dat, tot, totdat, eer, eer- dat, sedert, sinds, nadat.

7. *Vergelijkende* (comparatieve).

	als, evenals, zooals, dan.

8. *Verhoudinguitdrukkende* (proportionale).

	hoe — deste, hoe — hoe.

9. *Voegwoorden van wijze* (modale).

	(zoo)als, gelijk, alsof.

10. *Beperkende* (restrictieve).

	(voor)zoover als.

§ 268. Ten slotte zijn er voegwoorden, die een grammatische verbinding bewerken: zij verbinden óf bijvoeglijke óf zelfstandige bijzinnen met den hoofdzin. Daartoe behooren de verklarende (*explanatieve*) voegwoorden; *als, namelijk, te weten, bij voorbeeld*. Zelfstandige bijzinnen worden toegevoegd door *dat* en *of*.

TUSSCHENWERPSELS.

§ 269. Tusschenwerpsels zijn gevoelsklanken, die bij zekere ge-
waarwordingen worden uitgebracht, t. w.:

bij *vreugde*: ha! heisasa! hoezee! hoera!

bij *smart* en *beklag*: ach! och! helaas! wee! o wee! o
jemine! ai! au! aau!

bij *verwondering*: he! aha!

bij *twijfel*: eil eil ei! hm!

bij *afkeer*: foei! ba! aba!

§ 270. Ook geven eenige tusschenwerpsels een verlangen te ken-
nen, *ei, eilieve!* Bij aanroepen worden gebezigd *he! hei!*
hei daar! hm! holla! (fluisterend) *pst!* Om stilzwijgen te
verkrijgen dient *st!*

§ 271. Klanknabootsingen zijn: *bons! plomp! krik krak! holder-*
debolder! pief paf poef! miau! miaauw! bim bam!

§ 272. Voorts rekent men, doch verkeerdelijk, tot de tusschen-
werpsels andere rededeelen, die bij uitroepen gebezigd wor-
den, als: *God helpe mij! Goede hemel! O hemel! O God!*
weg! marsch! hoor eens! zachtjes! en de minder kiesche
wat weerga! duivels! enz.

'T GESLACHT DER SUBSTANTIEVEN.

- § 273. Van nature behooren alle levende wezens tot 't *mannelijk* of tot 't *vrouwelijk geslacht*; de levenlooze tot geen van beide (*onzijdig geslacht*).
- § 274. In de taal behooren alle namen van zelfstandigheden tot 't mannelijk, vrouwelijk of onzijdig geslacht.
- § 275. 'T geslacht, dat de zelfstandigheden van nature hebben, heet 't *natuurlijk geslacht*; 't geslacht, dat de namen der zelfstandigheden in de taal hebben, heet 't *grammatisch geslacht*.
- § 276. In de natuur bestaan alleen concrete, in onze voorstelling ook abstracte zelfstandigheden, in de taal derhalve namen van concrete en abstracte zelfstandigheden.

Natuurlijk geslacht.

- § 277. De namen van mannelijke wezens behooren tot 't mannelijk, die van vrouwelijke tot 't vrouwelijk geslacht. Van de volgende bestaan voor elk geslacht afzonderlijke woorden.

Mannelijk zijn

man
jongeling
knecht
stier, bul
beer
rekel
hengst
ram
bok
hommer, milter
rammelaar.

Vrouwelijk zijn

vrouw
maagd
meid
koe
zeug
teef
merrie
ooi
geit
kuitter
voedster

Op zich zelve staat *woerd* (mannetjezend).

Bij de overige wordt de vrouwelijke naam van den mannelijken (A), bij zeer weinige de mannelijke van den vrouwelijken naam (B) gevormd. Deze afleiding heet *motie*. Voorbeelden zijn:

A) *Koning, koningin; beer, berin; wolf, wolvin*, enz. *babbelaar, babbelaarster; herbergier, herbergierster*, enz. *baron, barones; prins, prinses*, enz. Zie § 92. [*pasboor*], *pasboorsche; neef, nicht; haan, hen(ne)*, zie § 70.

B) *Weduwe, weduenaar; kat, kater; gans, gente; duif, doffer*.

- § 278. De soortnamen, welke beide geslachten omvatten, zijn deels onzijdig, als 't *ros* ('t *paard*), 't *zwijn* ('t *varken*), 't *rund*, 't *schaap*, deels *gelijkslachtig*, dat is óf van 't mannelijk óf van 't vrouwelijk geslacht, *mensch* (m.), *hond* (m.), *olifant* (m.), enz. In 't algemeen zijn de groote, sterkere dieren, waaronder de meeste roofdieren, mannelijk, maar de kleinere, zwakkere diersoorten vrouwelijk. Vergelijk *vos, olifant, dromedaris, kameel*, enz. met *muis, rat, wezel, hagedis*, enz.; *haai, wal(visch), snoek*, enz. met *bliek, tong, bot, forel*, enz.; *arend, gier, valk, wouw, reiger, struis* met *zwaluw, musch, spreeuw, vlieg, mug, spin, mot*, enz.

Aanm. 1. Tot aanduiding der geheele diersoort gebruikt men, zoo er een afzonderlijke naam voor 't mannetje en wijfje bestaat, steeds den mannelijken: *hond, wolf, tijger, leeuw*, enz. Alleen *kat, gans* en *duif* zijn uitgezonderd.

Aanm. Wil men van den zelfslachtigen diernaam 't geslacht vermelden, dan bediene men zich van samenstellingen en spreke van DEN *mannetjesolifant* en DEN *wijfjesolifant*, van DE *mannetjesmusch* en DE *wijfjesmusch*, van DEN *fazantenhaan* en DE *fazantenhen*, enz.

- § 279. De jongen van dieren, alsmede de jonge mensch, zijn, daar

de geslachtsonderscheiding hier onnoodig was, onzijdig; wanneer dit door een afzonderlijk stamwoord kan worden uitgedrukt: 'T *kind*, 't *lam*, 't *kalf*, 't *welp*, eveneens 't *kuiken*, 't *veulen*; uitgezonderd is *bigge* (v.). Eveneens onzijdig zijn alle verkleinwoordjes op *je*, *ke* en *lijn*, daar zij kleine en dus ook jonge dieren of menschen aanduiden en daarbij de geslachtsonderscheiding overbodig is: 't *ventje*, 't *wijfje*, 't *kereltje*, 't *mannetje*, 't *maagdelijn*, 't *geitje* (zoowel een jonge, als een kleine geit), 't *katje*, enz. Ook bezigt men 't onzijdig geslacht uit verachting in 't *onmensch*, 't *heer*, 't *mensch*, 't *vrouwspersoon* (niet in 't *wijf*).

- § 280. Eenige personen zijn mannelijk of vrouwelijk, naarmate zij mannelijke of vrouwelijke personen aanduiden; dezulke heeten *gemeenslachtig*: *bode*, *getuige*, *lidmaat*, *maag*, *gids*, *verwant*, *erfgenaam*, *kameraad*, de meeste afleidsels op *-ling* en de samenstelling van *genoot*, als *schepeling*, *dorpeling*, *vreemdeling*, *echtgenoot*, *speelgenoot*, *dischgenoot* en een menigte samenstellingen (§ 96, C), als *albedil*, *albeschik*, *weetal*, *weetniet*, *domkop*, *spitsneus*, *brekespel*, enz.

Zaaknamen.

- § 281. Ook de namen van zaken en in 't algemeen die van geslachtlooze zelfstandigheden hebben een mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht, naar men zich die als mannelijke en vrouwelijke wezens al of niet voorstelde. Treffende voorbeelden van deze naïeve geslachtsbedeeling zijn in oude Duitsche volksliederen bewaard, waarin 't geslacht nadrukkelijk door 't woordje *Herr* of *Frau* wordt aangewezen: *Her Stok!* *Her Bart!* *Frouwe kugele!* Eveneens worden in de Noorsche mythologie *zon*, *maan*, *dag*, *nacht*, *aarde*,

hel, dood, golven, enz. als personen voorgesteld. De poëzie bewaart nog hier en daar de oude personificatie der zelfstandigheden.

- § 282. De oorzaak der geslachtsonderscheiding lag voor een deel in de voorwerpen zelve; wat zich werkend, krachtig voerde werd mannelijk, 't lijdende, zwakke, teere vrouwelijk, daar het die eigenschappen met mannelijke en vrouwelijke personen gemeen had. 'T onzijdig geslacht werd daarentegen toegekend aan de doode stof, en in 't algemeen aan alwat als werkeloos gedacht werd. Mannelijk werden dus *stroom, vloed, wind, storm, donder, bliksem, regen, voet, nek, rug, ploeg, mast, helm*, enz. Vrouwelijk *hand* (vgl. den plomperen voet), *ader, zenuw, maag, tong*, enz. Onzijdig de stofnamen *stof, zand, ijzer, lood, hout, been, glas, steen, ijs, water*, enz. Eveneens worden de mannelijke namen van steenen, als *steen, diamant, opaal, smaragd, robijn*, benevens *lei, schildpad, hermelijn* (dier), *doek* (stuk doek), *draad* (stuk draad), enz. als stofnamen onzijdig. De niet-onzijdige stofnamen en verzamelwoorden zijn vrouwelijk; zoo onderscheidt men DEN *aal, visch, baars, turf*, enz. van DE *aal, visch, baars, turf*, enz. Doch van 't mannelijk geslacht zijn *honing, nectar, azijn, wijn, mosterd, most, inkt, edik* en *knaster*.

Eveneens worden onzijdig de *algemeene* namen: *gras, kruid, schip, wapen, land, veld, huis, oord, ooft, ei*, enz., en de *verzamelwoorden*: *volk, bosch, duin, keir, leger, slag*, enz.

- § 283. Vrouwelijk zijn voorts alle niet-onzijdige namen van schein, behalve die op *er*, welke mannelijk zijn; zoo spreekt men van *de schuit, brik, kof, bark*, enz. maar van 't *fregat, den driedekker, driemaster*, enz. 'T vrouwelijk geslacht

blijft, zelfs als 't schip een manlijken persoonsnaam draagt:
De Tromp heeft hare masten verloren, enz.

- § 284. Onzijdig zijn alle namen van steden, dorpen, landen en landstrecken, behalve die, welke steeds 't lidwoord voor zich hebben: *'T machtige Frankrijk*, *'t welvarende Rotterdam*, *'t rijke Noord-Holland*, enz. Daarentegen *de Peloponnesus*, *den Haag*, *den Helder*, enz.

Alleen als men zich de landen of steden als personen denkt, kent men hun 't mannelijk of vrouwelijk geslacht toe, doch dan alleen voor zoover zulks door bezittelijke voornaamwoorden kan worden uitgedrukt: *Frankrijk zag haar edelste zonen ter slachtbank voeren*.

- § 285. Eindelijk zijn steeds vrouwelijk de namen van cijfers en letters: de *b*, de *a*, enz.
- § 286. In alle gevallen (behalve bij de verkleinwoorden) moet 't grammatisch geslacht voor 't natuurlijke onderdoen; zoo is *schildwacht* vrouw., als 't de gezamenlijke wachten, mannelijk, als 't den op wacht staanden soldaat beteekent; zoo is 't vrouwelijke *pruik* ale persoonsnaam mannelijk, enz.

Abstracte substantieven.

- § 287. In de natuur bestaan alleen concrete, in onze voorstelling ook abstracte zelfstandigheden, in de taal derhalve namen van concrete en abstracte zelfstandigheden.
- § 288. Van een natuurlijk geslacht der abstracte substantieven (d. i. van de substantieven, welke abstracte zelfstandigheden beteekenen) kan dus geen sprake zijn. Hun geslacht hangt geheel van onze voorstelling af; daar deze nu tevens den vorm dier substantieven bepaalde, kunnen wij hieruit 't geslacht in de meeste gevallen bepalen.
- § 289. Niet alleen van de abstracte, maar ook van vele concrete

substantieven kan 't geslacht uit den vorm worden opgemaakt. Hiertoe dienen de volgende regels.

Geslachtsbepaling der substantieven naar hunne uitgangen.

- § 290. Mannelijk zijn de werkwoordelijke stammen, die als *s* - substantieven voorkomen. Zie § 82.
- § 291. Vrouwelijk zijn de substantieven, die schijnbaar rechtstreeks van werkwoorden zijn afgeleid, doch deels vroeger op *e* uitgingen, deels nog een toonlooze *e* kunen aannemen: *baat, bate; breuk, breuke; eer, eere; grief, grieve; hoop, hope; hulp, hulpe; keus, keuze; les, lesse; min, minne; reis, reize; rust, ruste; spraak, sprake; straf, straffe; trouw, trouwe; vraag, vrage; vrees, vreeze; wijs, wijze; wraak, wrake; zorg, zorge*. Voorts *acht, blaam, braak, bons, feil, gooi, grap, grol, haast, huur, kans, kijf, knap, kneep, knel, knijp, kraam, kramp, kuch, kwaal, maat, melk, pacht, praal, smart, spijt, spreuk, teug, vlift*, enz., welke deels middelijk afgeleid zijn, deels ook als stamwoorden van denominatieven voorkomen. Vergelijk verder de uitdrukkingen *van de kook gaan, in de war, de wijk nemen, metterwoon, in de weer, in dier voege*, enz. De onzijdige zijn weinige in getal en worden als bekend verondersteld.

Aanm. De *e* van vele zoowel abstracte als concrete substantieven viel weg, maar bleef in de verwante Hoogduitsehe woorden meerendeels gespaard. Zij was niet alleen de uitgang van vele vrouwelijke, maar ook, gelijk wij zagen, van vele zwakke mannelijke substantieven; deze deed zij (buiten de in § 116 vermelde) tot de sterke verbuiging en vaak tot 't vrouwelijk geslacht overgaan.

- § 292. Mannelijk zijn, voor zooverre 't geslacht niet uit de be- tekenis kan worden opgemaakt, de woorden op

er, aar, aard, erd: akker, looper, appelaar, boezelaar, lafaard, mutsaard, lieverd, ponjaard, enz.

el: nagel, beitel, schommel, enz.

en: regen, zegen, degen, enz.

lm, rm, em, sem: helm, arm, bodem, vadem, bezem, bloesem, wasem, enz.

De onzijdige uitzonderingen stellen wij als bekend.

Vrouwelijke uitzonderingen op **er**:

1) stofnamen volgens § 282: *bagger, boter, gember, haver, jenever, kamfer, kapper* (gewas), *klaver, kwelder, modder, nikker, oker, papaver, peper, rabarber, solfer, suiker, zeever*;

2) de vreemde woorden *citer* (Lt. cithara), *kalander* (Fr. calandre), *kamer* (Lt. camera), *kaper* (kaproen, Fr. chapeiron), *keker* (Lt. ciccer), *kluister* (Lt. claustrum), *komkommer* (Lt. cucumis), *letter* (Lt. littera), *lommer* (Fr. l'ombre), *luier, luur* (Lt. lorum), *oester* (Lt. ostrea), *order* (Fr. ordre), *paander* (Fr. panier), *pinkster* (Gr. pentecoste), *pleister* (Gr. emplastron), *vesper* (Lt. vespera);

3) *bulster, ekster, ader, adder,*

kater (van *kate, keet*), *klater, keper, ladder,*

lever, lijstster, kuitster, kneuter,

schilfer, unster, veder, kleuter.

Vrouwelijke uitzonderingen op **el**:

1) stofnamen volgens § 282: *janhagel, kervel, kornel, kwendel, lavendel, mortel, ongel, pekel, pinksternakel, schimmel, theriakel, venkel, wrongel, zemel, zwavel*;

2) de van vrouwelijke grondwoorden afgeleide verkleinwoorden *feitel, fronsel, greppel, griffel, horzel, keutel, keuvel, klungel, krabbel, kreukel, kriezels, kruimel, luifels, mazels, netels, mossels, pukkels, richels* (v. *rege*), *schrompels,*

sprankel, sprokkel, stippel, trommel, vezel, vizel, wafel, diggel (Hd. *Dahe*), benevens *korrel*;

3) de vreemde woorden *amandel* (Fr. *amande*), *bottel* (Fr. *bouteille*), *cedel* (Fr. *cédule*), *cimbel* (Lt. *cymbalum*), *dadel* (Gr. *dactylos*), *fabel* (Lt. *fabula*), *fakkel* (Lt. *facula*), *fistel* (Lt. *fistula*), *gaffel* (Lt. *gabalus*), *gondel* (It. *gondola*), *karbonkel* (Lt. *carbunculus*), *kazwifel* (Fr. *chasuble*), *merel* (Lt. *merula*), *mispel* Lt. *mespilus*), *mossel* (Lt. *musculus*), *pantoffel* (Fr. *pantouffle*), *parel* (Fr. *perle*), *regel* (Lt. *regula*), *ranonkel* (Lt. *ranunculus*), *sabel* (Fr. *sabre*), *sikkel* (Lt. *secula*), *tafel* (Lt. *tabula*), *tortel* (Lt. *turtur*), *vedel* of *fietel* (Lt. *fidicula*);

3) *distel, kachel, krevel* of *krieuwel, middel, rockel, schakel, schoffel, tintel* (*tindel, tondel*), *trijzel, wezel*.

Vrouwelijke uitzonderingen op **en**:

1) de vreemde woorden *keten* (Lat. *catena*), *keuken* (Lat. *coquina*), *lantaren* (Fr. *lanterne*), *zegen* (vischnet, Lat. *sagena*);
2) *deken, haven, leugen, hersen(en), reden, varen, vasten, verzen(en)*.

Vrouwelijke uitzonderingen op **ra**, **la**: de vreemde woorden *uniform* (Fr. *uniforme*) en *palm* (Lat. *palma*).

§ 293. De woorden op *ing* zijn vrouwelijk, zoo dit achtervoegsel aan werkwoordelijke stammen gehecht wordt tot aanduiding van werkingen, enz. (Hd. **ung**): *handeling, wandeling, doening, gading* (v. *gaden*), *tijding* (v. *tijden, trekken*). Eveneens *bedding, heining, lambrizeering, vliering, wetering, zoldering*, Die op *ing* (Hd. **ing**) zijn mannelijk: *ketting, keten*, vr.), *spiering, haring, beuling, zilverling*, enz. Alleen de stofnamen worden vrouwelijk ebruikt: *kibbeling, zuring, scheerling*; aldus onderscheidt men *den haring* en *de haring*; *den paling* en *de paling*, vgl. § 282.

§ 294. Vrouwelijk zijn de woorden op:

e, de, te: koude, ronde, ellende, waarde; kunde, armoede, liefde; rondte, belofte, diepte, enz.

uw(e): schaduw, zwaluw (*baljuw* natuurlijk mann.).

age: plantage (*bosschage* is onzijdig).

ie: derrie; *en de vreemde* poezie, harmonie, enz.

ij(e): razernij, koopvaardij, woestenij, enz.

heid (hede): goedheid, slechtheid, voorzienigheid, enz.

nis(se): duisternis, enz.

Uitgezonderd zijn de zwakke mannelijke substantieven, benevens *vrede*, en de onzijdige verzamelwoorden op **te:** *gebergte, geboomte* (§ 282), enz. *Genie* is onzijdig in de beteekenis van *vernuft* of *veruufstig persoon*, doch vrouwelijk als *geniekorps*. *Getuigenis* is zoowel vrouw. als onz.

De overige onzijdige uitzonderingen stellen wij als bekend.

§ 295. Vrouwelijk zijn verder de woorden op **schap:** *vriendschap, burgerschap, priesterschap*, enz., doch onzijdig, zoo zij een waardigheid of een landstreek beteekenen: 't *burgerschap*, 't *priesterschap* = de waardigheid eens burgers, eens priesters; 't *graafschap*, 't *landschap*, enz.

§ 296. De substantieven op **dom** zijn mannelijk, zoo zij abstracte, onzijdig, zoo zij concrete zelfstandigheden te kennen geven; zoo is *de eigendom*, 't eigendomrecht, 't *eigendom*, 't bezetene. Vergelijk voorts de manlijke *adeldom, rijkdom, wasdom* met de onzijdige *vorstendom, hertogdom, heiligdom*, enz. Doch in alle beteekenissen zijn onzijdig *christendom, jodendom, pausdom*.

§ 297. Onzijdig zijn de woorden op **sel:** *baksel, zaagsel; schoei-sel, beletsel*, enz. Evenwel spreekt men van **de stijfsel, blauwsel**.

Voorts zijn onzijdig alle verkleinwoorden op **je**, **(e)tje**, **pje** en **lijn**. Zie § 279.

Eindelijk zijn onzijdig de werkwoordelijke stammen, die voorzien zijn van 't voorvoegsel *ge*: 't *gebed*, 't *geloop*, 't *gedraaf*, van *bidden*, *loopen*, *draven*, óf van onscheidbare voorvoegsels of partikels; 't *onderhoud*, 't *onderwijs*, 't *verraad* van *onderhouden*, *onderwijzen*, *verraden*, enz. Uitzonderd zijn de manlijke *herdruk*, *herbouw* en *herdoop*.

Aanm. Ook vele met scheidbare partikels samengestelde zijn onzijdig: 't *aanschijn*, *opstel*, *afscheid*, *misdrif*, enz.

Samengestelde substantieven.

- § 298. Samengestelde woorden hebben 't geslacht van 't tweede of laatste lid, zoo dit een begrip uitdrukt, waarvan 't geheele woord een onderdeel beteekent: *paardenhoef* mann. naar *hoef*, *zangkunst* vrouw. naar *kunst*, *stadhuis* onzijdig naar *huis*, enz.
- § 299. Ook wanneer 't tweede lid door verloop tot den rang van een achtervoegsel schijnt afgedaald, blijft zijn geslacht standhouden: *wammes* voor *wambuis*, *wingerd* voor *wijngaard*, *bongerd* voor *boomgaard*, *achtel* voor *achtedeel*, *verrel* voor *vierdedeel*, enz. 'Tzelfde heeft plaats, als 't tweede lid wegviel of er bij gedacht werd: *de Oost*, *de West* (*Indiën*), *de nar* (*reslec*), enz. Dit had ook plaats bij de namen van *bergen*, waar 't woord *berg*, van *steen*, waar 't woord *steen*, van *boomen*, waar 't woord *boom*, van *wijnen*, waar 't woord *wijn* afviel of bij gedacht werd; zoo spreekt men van *den Etna*, *den Chimborasso*, *den agaat*, *diamant*, *smaragd*; *den perzik*, *pruim* onderscheiden van 't *agaat*, *diamant*, *smaragd*; *de perzik*, *pruim*, enz. Alleen *linde*, *spar* en *tamarinde* zijn steeds vrouwelijk. *Lettergreep* is vrouwelijk, *kerkhof* en *voorschoot* zijn onzijdig, *schoongreep*, *hof* en *schoot* mannelijk zijn.

Aann. Natuurlijk richten zich de bastaardwoorden niet naar 't geslacht van 't in klank gelijke Nederlandsche woord. Zoo is *biefstuk* mannelijk, Eng. *beefsteak*, *luipaard* desgelijks, Lat. *leopardus*, schoon *stuk* en *paard* onzijdig zijn.

§ 300. Zoo 't tweede lid niet de soort uitdrukt, waarvan 't geheele woord een onderdeel beteekent, dan kan 't geslacht alleen door 't gebruik worden geleerd. Zoo zijn *roodvonk* en *oogenblik* onzijdig, schoon *vonk* vrouwelijk en *blik* mannelijk is; zoo is *negenoo* vrouwelijk, schoon *oog* onzijdig is, enz. enz.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

DOOR

DR. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

Syntaxis.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.
1869.

VOORREDE.

Ziehier eindelijk, goedgeunstige lezer, de lang beloofde syntaxis, die den schrijver wel niet zooveel droevige uren opgeleverd heeft, als zij dit misschien der lieve Nederlandsche jeugd doen zal, maar die toch meer hoofdbrekens gekost heeft, dan hij billijkerwijze meende te mogen verwachten. Doch het is mij geenszins om jeremiaden te doen, nu ik een voorrede schrijf; veeleer acht ik mij verplicht rekenschap te geven van eenige zaken, waarover een of ander stug criticus bij gemis aan opheldering terecht zou kunnen mokken. In de eerste plaats heb ik met goedvinden der Uitgevers de woorden *met oefeningen* op 't titelblad laten wegvallen. De etymologie zal, wanneer een herdruk

noodig is, met gelijken titel prijken. 'T stukje, dat de oefeningen alsmede de diepzinnige aantekeningen bevat, zal als een ding op zich zelf bestaan. Bij dezen maak ik dus den band, die dat stukje met de overige verbindt, plechtig los!

Dat mijn syntaxis dieper gaat en op een breederen grondslag is aangelegd dan de etymologie, acht ik alleszins natuurlijk. In de Nederlandsche syntaxis toch moet zooveel worden *verklaard*, wat bij 't aanleeren van andere talen als bekend mag worden verondersteld, dat korte orakelspreuken of (wat nog erger is) onsamenhangende regels daar allerminst op hunne plaats zijn. In hoeverre ik hier maat gehouden heb, laat ik aan de beslissing mijner collega's over. Maar ook op een ander punt meen ik mij te moeten verdedigen. Ik had namelijk beloofd ook de zinsontleding te zullen behandelen, maar heb mijn woord niet gehouden. En zulks om twee redenen. In de eerste plaats is in deze syntaxis datgene, wat tot de theorie der analyse behoort, te vinden; 't register wijst daarbij den weg. In de tweede plaats acht ik het een geheel onnoodig werk de, om zoo te zeggen, *practische* ontleding te behandelen, nu een taalkenner als de Heer J. H. VAN DALE zijn ontledingsleer in één stuk heeft saamgevat. Dit keurige en degelijke boekje, dat werkelijk een belangrijke aanwinst

voor onze schoolliteratuur te noemen is, voldoet aan alle billijke eischen en mag mijns inziens opgeene onzer burgerscholen ontbreken.

Voorzeker zal het den lezers dezer voorrede eene welkome tijding zijn, dat Dr. W. DOORBENBOS zich bereid verklaard heeft, om aan mijn grammatica een *stijl* toe te voegen, en aldus in den volsten zin des woords in een lang gevoelde behoefte te voorzien. Moge het aan dien met bezigheden overladen geleerde gegeven zijn zijn woord spoedig gestand te doen!

Haarlem,
30 Mei 1869.

P. J. C.

Men leze:

Pag. 33, reg. 3 v. o. *Gij* in plaats van *Go*.

Pag. 115, reg. 5 en 6 v. b. *volzinnen* in plaats van *bijzinnen*.

Pag. 117, reg. 13 v. o. *volzinnen* in plaats van *voegwoorden*.

Pag. 127, reg. 1 v. b. en pag. 129, reg. 2 en 3 v. o. *sameng.* in plaats van *zameng*.

Eindelijk dient vermeld, dat § 622 reeds op pag. 121, reg. 3 v. o. aanvangt.

DE ENKELVOUDIGE VOLZIN EN ZIJNE DEELLEN.

- § 301. Een *volzin* is een in woorden uitgedrukte *gedachte*.
- § 302. Een *gedachte* bestaat uit twee *begrippen*, een *onderwerp* en een daaraan toegekend *gezegde*.
- § 303. Een volledige *volzin* bestaat dus uit woorden, waardoor 't *onderwerp* en 't *gezegde* afzonderlijk worden uitgedrukt. Volgens hunne grammatische waarde noemt men de woorden, die 't *onderwerp* uitdrukken, 't *onderwerp* en die, welke 't *gezegde* uitdrukken, 't *gezegde* van den *volzin*.
- § 304. 'T *onderwerp* is datgene, waarvan iets *gezegd* wordt, 't *gezegde* dat, wat van 't *onderwerp* *gezegd* wordt.
- § 305. Een *volzin* is enkelvoudig, wanneer hij maar één *onderwerp* en één *gezegde* bevat. Ook blijft men den *volzin* als enkelvoudig aanmerken, wanneer aan 't *onderwerp* of aan 't *gezegde* een of meer nevenschikte *onderwerpen* of *gezegden* worden toegevoegd: *Jan eet. Jan en Piet eten. Jan eet en drinkt. Jan en Piet eten en drinken.*
- § 306. 'T *onderwerp* wordt door een substantief genoemd of door een voornaamwoord aangeduid.
- § 307. 'T *gezegde* is op te lossen in a) datgene, wat aan 't *onderwerp* wordt toegekend en b) de toekenning zelve. Deze beide deelen worden óf door afzonderlijke woorden óf door een en hetzelfde woord uitgedrukt.

§ 308. Worden beide deelen afzonderlijk uitgedrukt, dan vormt datgene, wat aan 't onderwerp wordt toegekend, 't *naamwoordelijk* deel, en de toekenning 't *werkwoordelijk* deel van 't gezegde.

Worden beide deelen door een en hetzelfde woord uitgedrukt, dan is dit woord een werkwoord in een der drie persoonswijzen.

§ 309. 'T naamwoordelijk deel van 't gezegde bestaat uit een naamwoord of uit een uitdrukking van gelijke waarde. Het naamwoord kan dan 't onderwerp noemen (substantief), aanduiden (voornaamwoord) of er een eigenschap van vermelden (adjectief, telwoord.)

Als substantieven gelden infinitieven, als adjectieven komen deelwoorden, infinitieven voorafgegaan door *te* (*te prijzen* = *prijzelijk*) en eenige bijwoorden (*zoo* = *zoodanig*, *van noode* = *noodig*, *van belang* = *belangrijk*) voor.

§ 310. 'T werkwoordelijk deel van 't gezegde wordt gevormd door 't werkwoord *zijn* als zoogenaamd *koppelwoord*, of door een werkwoord, dat eveneens een onvolledig gezegde uitmaakt, t. w. *blijven* (d. i. voortdurend zijn), *worden* (tot zijn geraken), *schijnen* of *lijken* (in schijn zijn), *heeten* (genoemd worden).

Een volledig gezegde vormt 't werkwoord *zijn* in den zin van *bestaan* (*zich bevinden*, *geschieden*); eveneens *schijnen*, als het *licht geven*; *worden*, als het *ontstaan*; *blijven*, als het *vertoeven*; *lijken*, als het *bevallen* beteekent.

§ 311. Het onderwerp van den volzin heet 't taalkundig of grammatisch onderwerp.

Het onderwerp der gedachte heet 't logisch onderwerp.

§ 312. Niet altijd is het onderwerp van den volzin dat der gedachte. Ja, er zijn volzinnen, waarin 't grammatische onderwerp ontbreekt.

- § 313. Hiertoe behooren ten deele de zoogenaamde *bestaanszinnen*, welke, als uit den naam blijkt, uitdrukken, dat zeker iets bestaat. In eenige dezer vallen grammatisch en logisch onderwerp samen: *Troje is geweest. Er is een God.* In andere, welke 't bestaan of plaats hebben van zekere werkingen (meest natuurverschijnselen) te kennen geven, wordt 't grammatisch onderwerp door 't voornaamwoord *het* uitgedrukt, terwijl 't logisch onderwerp in 't werkwoord schuilt: *het regent* = regenen is of heeft plaats; *het dondert* = donderen is of heeft plaats; *het is koud* = koude is; *het is helder weer* = helder weer is, enz. Van gelijken aard zijn de echt onpersoonlijke werkwoorden, als *het hagelt, het sneeuwt, het vriest, mij dorst* (= dorsten is mij), *mij hongert* (= hongeren is mij), enz. De onecht onpersoonlijke werkwoorden daarentegen maken *het* tot plaatsvervangend onderwerp, terwijl 't eigenlijk onderwerp als bijstelling volgt: *het spijt mij, dat gij ziek zijt* = dat gij ziek zijt, spijt mij; *het was zeventien jaar geleden* = zeventien jaar waren geleden, enz.
- § 314. Een derde soort maken die *bestaanszinnen* uit, waarin 't grammatisch onderwerp ten eenen male ontbreekt, terwijl 't logisch onderwerp in 't werkwoord schuilt. Zij geven mensche-lijke verrichtingen te kennen zonder den werker aan te duiden. 'T woordje *er* gaat den volzin vooraf, terwijl 't werkwoord in den derden persoon enkelvoud van 't lijdend geslacht volgt: *Er wordt geloopt* = loopen wordt d. i. geschiedt, *er wordt gezongen* = zingen wordt d. i. geschiedt, *er wordt gewerkt* = werken wordt d. i. geschiedt, enz.
- § 315. 'T onderwerp en 't gezegde kunnen door toevoeging van andere woorden nader bepaald worden. Deze worden, evenals de begrippen, die zij uitdrukken, *bepalingen* genoemd.
- § 316. Worden de *bepalingen* op hunne beurt door andere woorden

bepaald, dan heeten deze *bepalingen van bepalingen* of korter, *bijbepalingen*.

- § 317. Bepalingen, die tot 't zelfde woord behooren, maar onafhankelijk van elkander zijn, heeten *nevengeschiedt*.

GEBRUIK VAN DE REDEDEELEN EN HUNNE VORMEN IN DEN VOLZIN.

SUBSTANTIEVEN.

- § 318. Ook andere rededeelen, ja geheele uitdrukkingen worden tot substantieven, wanneer dat, wat zij uitdrukken, als een zelfstandig begrip gedacht wordt. Zij zijn dan, voorzoover zij geen personen beteekenen, van 't onzijdig geslacht: *het schoone, het loopen, het ego, het ach en wee, het ken u zelven*.
- § 319. Omgekeerd komen de substantieven ook als andere rededeelen voor. Zoo is *meester* een adjectief in *zij waren meester* (niet *meesters*) *van de stad*; zoo rekt men *millioen* tot de telwoorden en zijn een aantal substantieven in bepaalde naamvallen tot bijwoorden en voorzetsels geworden. Zie § 249.
- § 320. Eenige substantieven komen alleen in 't enkelvoud, andere alleen in 't meervoud voor. Hiervan is meestal de beteekenis, zelden 't gebruik de oorzaak.
- § 321. Alleen in 't enkelvoud komen voor:
- a) eigennamen voorzoover zij een enkele zelfstandigheid beteekenen: *Jan, Amsterdam, Nederland, de Maas, de Etna*. 'T meervoud bezigt men voor zelfstandigheden, die denzelfden eigennaam gemeen hebben: *de Bourbons, de beide*

Katwijken; of wanneer de eigennaam als soortnaam wordt opgevat: *de Cicero's*, d. i. redenaars als Cicero, enz.

b) stofnamen: *goud*, *zout*, *wijn*, *glas*, *haver*, enz. Eenige dezer nemen den meervoudsvorm aan, om de stofsoorten of uit die stof bestaande voorwerpen uit te drukken: *zouten* of *zoutsoorten*, *wijnen* of *wijnsoorten*, *glazen* of zekere voorwerpen van *glas*, enz. Evenals de stofnamen missen ook de verzamelwoorden 't meervoud, zoo zij een onbegrensde hoeveelheid aanduiden: *vee*, *geld*, enz. (daarentegen *gelden* = geldsommen).

c) de namen van abstracte zelfstandigheden in 't algemeen: *verdriet*, *honger*, *deugd*, *schoonheid*, enz. Maar zij vormen een meervoud, als zij een verscheidenheid dier begrippen aanduiden: *deugden*, *angsten*, *gunsten*, *bevelen*, *gebieden*, *voorzaken*, *klachten*, enz. Eenige bezigen daartoe 't meervoud van een verwant woord: *gedrag*, *gedragingen*; *bedrog*, *bedriegerijen*; *leer*, *leeringen*, *leerstellingen*, *leerstukken*; *twijfel*, *twijfelingen*; *doel*, *doeleinden*, enz. Zoo maakt *kennis*, *kennissen* in de beteekenis van bekende, maar *kundigheden* in den zin van soorten van kennis of kunde.

d) eenige woorden, wien 't gebruik 't meervoud ontzegt: *gelaat*, mv. *aangezichten*, enz.

§ 322. Alleen in 't meervoud komen voor

de namen van zelfstandigheden, die steeds in menigte of te zamen verbonden worden gedacht: *ouders*, *gelieven*, *lieden*, *inkomsten*, *kosten*, *hersens*, *ingewanden*, *mazelen*, *pokken*; evenzoo namen van bergketens: *de Pyreneën*, *de Alpen*, *de Karpathen*, enz. met uitzondering van *de Jura*, *de Hindlaya*.

§ 323. Tot bepalingen van substantieven dienen zoowel adjectieven als andere buigbare woorden; soms ook bijwoorden: *een toe kachel*, *dat huis daar*.

LIDWOORDEN.

- § 324. 'T bepalend lidwoord en 't lidwoord der eenheid onderscheiden beide 't individu van de soort, waartoe het behoort. 'T bepalend lidwoord wijst daarbij dat individu aan; bij 't lidwoord der eenheid is het om een enkel individu te doen, onverschillig welk.
- § 325. Hieruit volgt, dat eigennamen geen lidwoord voor zich hebben, daar zij maar aan één individu toekomen: *Jan, de Ruyter, Frankrijk*. Een schijnbare uitzondering maken hierop: 1) de gemeen zelfstandige naamwoorden, die in verbinding met 't bepalend lidwoord tot eigennamen geworden zijn: *de Peloponnesus, de Chersonesus, den Haag, den Helder*, enz. 2) de eigennamen, die als soortnamen gebruikt worden: *Hij is een Cicero. De laatste der Bourbons*; en evenzoo de namen van naties: *de Pruisen, een Sax, een Beier, een Fin, een Lap, een Groenlander*, enz. Werkelijk uitgezonderd zijn de eigennamen, die door adjectieven voorafgegaan worden. Alsdan wijst 't bepalend lidwoord 't individu nader aan: *de groote Göthe*. Zelden ontbreekt 't artikel: *Gluiperige Willem werd boos* (BEEIS). *Hij, grooten Kanoets zoon* (BILD.). *Trouwe Alexis was verdwenen* (BILD.). *Niemand zag de wonde Dan brave Kleef alleen* (BILD.). Minder zelden bij verkleinwoorden: *De heele stad kent klein Klaasjen* (BEETS). *Schoon Elsje, een boerinetje, poezel en malsch* (TOLLENS).
- § 326. Substantieven in den vocatief missen 't lidwoord, omdat nadere aanwijzing daarbij onnoodig is: *Vader! beste Vader!*
- § 327. Voorts ontbreekt 't lidwoord bij titels, zoowel als zij de appositie uitmaken, als wanneer de eigennaam volgt: *Wij, Wil-*

lem III, Koning der Nederlanden. Keizer Karel. Graaf Dirk. Voorts bij verwantschapswoorden: *Oudoom Jakob. Vader Abraham. Oom had slaap, al zei hij 't zelf* (BEETS). *Tante knipte een traan weg* (BEETS). Voorts bij 't woord *Domine* (eigenlijk een vocatief): *Domine had het in gedachten met papieren en boeken in zijne schrijflade gesloten* (VAN LENNEP).

Aanm. De nieuwere schrijftaal wil *de Heer N.*, de spreektaal *Meneer N.*, evenals *Mevrouw N.*, *Mejufvrouw N.*, enz. Doch ook de vocatief mist 't lidwoord: *Wat mag ik u aanbieden, Heer Bruis?* (BEETS).

§ 328. Ook ontbreekt 't lidwoord voor de woorden *gemeld, meergemeld, bovengenoemd*, enz. *Gemeld geweest* (VAN LENNEP). *Meergemelde natuuronderzoeker* (BEETS). *Het verdrag met gezegden Koning aangegaan* (VAN LENNEP).

§ 329. De namen van stoffen en abstracte zelfstandigheden hebben geen lidwoord voor zich, wanneer zij in den meest algemeenen zin worden genomen: *Spreken is zilver, zwijgen is goud. Kennis is macht. Deugd verheugt*. Maar wanneer men een soort der stof, een onderdeel van 't begrip bedoelt, of wanneer men den naam van 't individu als soortnaam bezigt, kan 't lidwoord niet gemist worden: *Het zand der zee. Het water der Schelde. Het hout van den palmboom. De handel op China. De kennis van de aarde. De hond is een huisdier. De leeuw is de koning der dieren*. Maar ook dan is weglating des lidwoords een vereischte, wanneer men van die soort of van dit begrip een *onbepaald* gedeelte bedoelt. Onderscheid dus *het water van den Rijn* (de gezamenlijke watermassa) en *water van den Rijn* (hoeveel, blijft onbepaald); desgelijks *het goud van Peru* en *goud van Peru*; *de wijn van Frankrijk* en *wijn van Frankrijk*; *de kennis van 't heelal* en *kennis van 't heelal*.

§ 330. Substantieven, die door de voegwoorden *en, of en noch*

verbonden zijn, missen vaak 't lidwoord: *zon en maan, hemel en aarde, hoofd en hart, hond noch kat, op stoomboot of spoortrein, kind noch kraai. Hier schreide en cherubijn en afgevallen engel (BILD.). Dit pand eener eenvoudige genegenheid tusschen grootmoeder en klein-kind (BEETS). In een ruimen, lagen leunstoel met rood lederen zitting en rug (BEETS). Ik vind in veld noch woud. Het minste ding tot onderhoud (BILD.). Zoook wanneer 't voegwoord ten eenen male ontbreekt: Zoo dwalen de peuraars over Rijn, Zijl, Leidsche vaart, Haarlemmermeer, ja komen dikwijls tot zeer nabij de hoofdstad (BEETS).*

§ 331. Gaat een genitief vooraf, dan valt 't lidwoord van 't bepaalde woord weg: *'s lands welvaren of het welvaren des lands, Keizer Karels hond of de hond van Keizer Karel. Des jongelings wåre naam is mij nog onbekend (VAN LENNEP). Op der ouderen voetstap en voorbeeld (D. J. VAN LENNEP). Zat men stil bij des mokers onstuimig gewoel Op der voorzaten heiligst gebeente? (dez.)*

§ 332. Dezelfde vorm van 't bepalende lidwoord behoeft niet herhaald te worden, ook wanneer de substantieven, die daarop betrekking hebben, in geslacht of naamval verschillen: *de heeren en dames.* Maar zelfs bij gelijkheid van geslacht, getal en naamval heeft de herhaling niets ongepast: *De koddigste figuur maken te midden van dit ouderwetsch, dit zeventiende-eeuwsch geslacht de predikant, de schoolmeester en de chirurgijn (BEETS).* Vooral bij een optelling: *Maar zie nu de karn, de kaastobbe, de pers, de kuipen, de doeken, de koppen, enz. (BEETS).* Maar bij 't lidwoord der eenheid is zij regel: *een lit d'ange, een canapé, eene chaise longue daarenboven, eene pendule, eene psyché, een waschtafel van satijnhout (BEETS).* Daarentegen *een blauwer lucht en hemel (dez.).*

ADJECTIEVEN.

§ 333. Eenige adjectieven komen alleen in verbinding met werkwoorden (*praedicatief*) voor: *bedacht zijn, beducht zijn, bereid zijn, behept zijn, benieuwd zijn, bestand zijn, getroost zijn, gewoon zijn, kwijt zijn, meester zijn, onpasselijk zijn, handgemeen zijn of worden, gewaar worden, dirts maken, afhandig maken, kwalijk nemen, kond doen, gestand doen, leed doen, braak liggen, pal staan, (zich) schrap zetten*. Evenzoo *benoodigd hebben: de verkwikking, die hij benoodigd had* (VAN LENNEP).

Aanm. Waar gemelde adjectieven zonder werkwoord achter 't substantief geplaatst worden, ontbreekt 't deelwoord *zijnde*.

§ 334. Andere adjectieven kunnen alleen als bepalingen voor 't substantief staan; van dien aard zijn de stoffelijke op *-en* en *-sch*, de van bijwoorden *-lijks*, *-lings* en *-waarts* afgeleide; alsmede de bijvoeglijk gebezigde bijwoorden op *-gewijze*: *Dit is een gouden ketting* (niet *deze ketting is gouden*), *een lukensche jas, een ruggelingsche sprong, een jaarlijksche bezoldiging, een voorwaartsche beweging, een trapsgewijze ontwikkeling*.

§ 335. De comparatief moet omschreven worden, wanneer twee of meer eigenschappen van ééne zelfstandigheid onderling vergeleken worden: *dit is meer vernuftig dan waar*. Zinnen als *ik ben veel bedroefder dan boos* (BEETS) verdienen dus geen navolging.

§ 336. De eigenlijke deelwoorden laten, daar zij een werking en niet een eigenschap beteekenen, geen vergelijking toe. Bepaaldelijk af te keuren zijn dus deze volzinnen: *Geweten,*

Godspraak, in ons binnenst' Van al wat machtig is, ver-
winnendst (BILD.). Telkens als het windjen zich verheft en
in den stroom een stroomender plekjen vormt (BEETS).
 Maar als adjectieven vormen zij een comparatief en superlatief: *innemend, innemender, innemendst; welsprekend, welsprekender, welsprekendst, enz. Daarentegen snel stroomend, sneller stroomend, snelst stroomend, enz.*

Aanm. Hieruit volgt, dat de vormen *uitstékender, uitstékendst, oplóópend, oplóópendst, ingenomener, ingenomenst, enz.* behooren tot de adjectieven *uitstékend, oplóópend, ingenomen, enz.*, en niet tot de deelwoorden *uitstekend, óploopend, ingenomen, enz.*

§ 337. Van twee zelfstandigheden sprekende bezigt men na 't bepalend lidwoord den superlatief in plaats van den comparatief: *Hij is ouder dan zijn broer en dus de oudste van hun beiden. De oudste van hen is mijn vriend.* Doch bezigt men den comparatief, om van twee bijeenhoorende zelfstandigheden de eene tegenover de andere te stellen. *De rechter en linkerhand. Het hooger en lager onderwijs. Het hooger en lager huis.* Desgelijks in navolging van 't Latijn *Cato de oudere, Cyrus de jongere.*

Aanm. In 't Middelnederlandsch zeide men *hij is mijn wijzer*, d. i. wijzer dan ik. Zoo spreken wij nog van onze *meerderen* en onze *minderen*, d. i. van hen, die meerder (aanzienlijker) en minder (geringer) dan wij zijn. Vergelijk: *Ik wil Uwe beteren* (d. i. hen, die beter zijn dan gij) *voor ongelukken behoeden (BEETS). Straffeloos lasteraar, die zijne beteren bespot (BEETS).*

§ 338. Om uit te drukken, dat een eigenschap in geringeren of in den geringsten graad voorkomt, neemt men zijn toevlucht tot de omschrijving met *minder* en *minst*: *schoon, minder schoon, 't minst schoon.* Maar in de gemeenzame

taal bezigt men daarvoor de comparatieven en superlatieven van adjectieven, die de tegenóvergestelde eigenschappen beteekenen: *Het is van daag warmer* (d. i. minder koud) *dan gisteren*. *Zij zijn beide leelijk, maar deze is nog de mooiste* d. i. de minst leelijke, enz. Vooral heeft zulk eene begripsverwisseling plaats bij *groot* en *klein*, *dik* en *dun*, *oud* en *jong*, *hoog* en *laag*, enz., welke geen vaste, maar betrekkelijke eigenschappen beteekenen.

- § 339. Men verwarre niet na 't koppelwoord den superlatief van 't bijwoord met dien des adjectiefs. De eerste doelt op toestanden, de laatste op personen. *Ik ben het gelukkigst* = ik verkeer in den gelukkigsten toestand; *ik ben de gelukkigste* = niemand is zoo gelukkig als ik. Verkeerdelijk zegt dus VAN LENNEP: *Ik ben er toch in allen gevalle de ergste aan toe* (PL.)

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

- § 340. In kanselarijstijl wordt gewoonlijk 't meervoud van 't persoonlijk voornaamwoord *ik* in stede van 't enkelvoud gebruikt: *Wij Willem III, Koning der Nederlanden*. Ook bezigt men deze zegswijze daar, waar de persoon des schrijvers zich minder op den voorgrond wil plaatsen: *wij bevelen een iegelijk onze spraakkunst ter lezing aan*.
- § 341. In den derden en vierden naamval van 't vrouwelijk meervoud vervangt, vooral bij oudere schrijvers, 't voorn. *haar* 't thans gebruikelijke *hun*: *Hoe weinig denkt de lasteraar der vrouwen, als hij de onheilen breed opgeeft, die door vrouwen zijn aangericht, aan het menigvuldig goed, dat*

dagelijks door haar gesticht wordt en aan den moeielijken last, die haar is opgelegd (VAN DER PALM).

§ 342. 'T persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon meervoud wordt in de spreektaal niet alleen voor personen maar ook voor zaken gebruikt. (*) Ook de schrijftaal is hiervan niet afkeerig: *Waar de grond ter bebouwing onbekwaam was, daar bood hij voortreffelijke weiden aan* (VAN DER PALM). *(Ik; trad naar haar, om haar den grooten ketel vooreerst wat lichter te maken, daar zij hem onmogelijk tillen kon* (BEETS). *Terecht begreep ik, dat Keesjen minder jaloersch was van den bochel, dan van de centen, die hij opracht* (BEETS). *Daarna — bracht hij zijn hoed in een hoek van de kamer, waar hij hem zoo voorzichtig nederlegde, alsof hij een uitgeblazen eierschaal geweest was* (BEETS). *Wat baat een kostbare opschik, wanneer hij de hatelijkheid zijns bezitters slechts te sterker doet uitkomen?* (VAN DER PALM)

§ 343. 'T gebruik van 't aan onze spreektaal vreemde voornaamwoord *dezelve* heeft iets stijfs en gedwongens. Men vervange het dus door 't persoonlijk voornaamwoord of de voornaamwoordelijke bijwoorden. Nogtans komt het bij oudere schrijvers herhaaldelijk voor: *Deugd, ook zonder rijkdom, beveiligt tegen alle gevaren, omdat zij dezelve niet vreeft* (VAN DER PALM). *De reden van 's konings blakend misnoegen was omtrent den eenen de klacht, die dagelijks bij hem werd ingediend over deszelfs gierigheid, wreedheid en knevelarij* (VAN DER PALM).

§ 344. Van de versterkte vormen *ulieden* en *zijlieden* zijn de genitieven *ulieder* en *hunlied* in zwang: *Hoe dankbaar ben ik aan ulieder goedheid!* (VAN LENNEP)

(*) Voor namen van voorwerpen geldt dan zonder onderscheid 't mannelijk geslacht: *Fiks doorjakkeren, Gerrit! zegt mijnheer. Deze, de treden opvliegende. Dat zegt HIJ ook, antwoordde Gerrit, de zweep toonende* (BEETS).

- § 345. In den genitief meervoud worden steeds de kortste vormen *ons*, *uw* en *hun* (*haar*) gebezigd, bijaldien deze genitieven door de woorden *beider* of *aller* gevolgd worden: *Op uw beider gezondheid! Op ons aller welzijn!* Bij *Bilderdijk* staat de volle vorm voor den maat: *Sinds onzer beide handen Te zaam gevlochten zijn* (AHACHA). *Ons beider moed ontvlamde om onzer beider zaak* (CINNA).
- § 346. 'T persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon wordt niet meer reflexief gebruikt. Men onderscheidt *hij slaat hem* en *hij slaat zich*. Geen navolging verdienen dus de volzinnen: *Geert is oud en wijs genoeg om voor haar zelve te antwoorden* (VAN LENNEP). *In 'tgeen zij om haar henen zag* (BILD.).
- § 347. 'T wederzijdsch voornaamwoord wordt ook gebezigd, als 't subject onbepaald gelaten is. *Men vliegt elkander in de armen* (BEETS). *Men kraait het elkander na* (VAN LENNEP). Nimmer vervange men het door 't reflexief in navolging van plaatsen als deze: *Beiden staan ontroerd en zien zich zwijsend aan* (BILD.). *Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man Omarmen zich dooreen* (TOLLENS). *Zij betwisteden zich een legplaats zonder elkander te verstaan* (VAN LENNEP).

ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 348. Op *iets* en *niets* volgt 't onzijdige adjectief in den genitief: *iets lastigs, iets impertinents, in één woord iets volmaakt onaangenaams* (BEETS). Evenzoo *niet anders voor niets anders*. Desgelijks *(n)iemand anders, (n)iemand vreemds*.

- § 349. In stede van *iets* en *niets* op voorzetsels te doen volgen, bezigt men vaak de woorden *ergens* en *nergens* en plaatst de voorzetsels als bijwoorden achteraan: *Ik weet van niets of nergens van. Hebt gij trek in iets of ergens trek in?*
- § 350. Als onbepaald voornaamwoord komt ook *wat* voor: *wat vleesch, wat aardappelen*; 't onzijdig adjectief volgt in den genitief: *wat fraais, wat bijzonders*.
- § 351. 'T woord *iemand* kan door de woorden *die* en *zeker* bepaald worden: *Zeker iemand zeide mij. Die iemand is een schilder* (BEETS). Dit laatste komt ook als bijvoeglijk onbepaald voornaamwoord voor: *zeker koning, een zekere vrouw. Deze was zekere Arie van Akendam* (VAN LENNEP).
- § 352. 'T woord *men* wordt niet alleen gebruikt, als 't substantief onbepaald is gelaten, maar ook om 't persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon in 't meervoud te vervangen: *Men was nu in de nabijheid van een volkrijk dorp gekomen* (VAN LENNEP).
- Aunm.* 'T woord *men* heeft nooit de beteekenis van *iemand*; *men komt* is dan een gallicisme voor *daar komt iemand*.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

- § 353. 'T bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon meervoud is *hun*. Doch voor 't vrouwelijk geslacht bezigt men ook *haar*: *De wijfjes zijn wit. Zij houden haar opperkleed op. Zij eten gestadig uit haar zak* (BEETS). *Zijn vrouw en moeder deden verslag van haar bevinden* (VAN LENNEP). Daarentegen: *Oostersche vrouwen, die slechts door hunne echtgenooten en kinderen omringd zijn* (VAN DER PALM).

Haar geldt in de gewone omgangstaal ook voor de drie geslachten in 't meervoud, en luidt dan *er* of *der*: *Ze pasten op er tijd* (BEETS) Zie § 357.

- § 354. 'T bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon mag, waar dit geen dubbelzinnigheid veroorzaakt, ook op andere personen dan op 't onderwerp slaan: *Spreekt de jager, hij* (de polsdrager) *hangt aan zijn lippen* (BEETS). *Er was een onder 's Konings hovelingen, die bewogen met 's mans ongeluk zich vrijwillig aanbod zijn borg te zijn* (VAN DER PALM). *Hij kan den ongelukkigen toestand dezes lijdens zich niet wenschen, maar hij wenscht zich zijn zielsgesteldheid, zijn gewaarwordingen* (VAN DER PALM).
- § 355. De genitief van 't aanwijzend voornaamwoord *die* vervangt 't bezittelijk voornaamwoord, om dubbelzinnigheid te vermijden of de duidelijkheid te bevorderen: *Gelijk een der cliënten van Cicero in een ballingschap, waarvoor diens wel-sprekendheid hem niet had kunnen behoeden, uitriep* (BEETS). (*Hij had*) *niet gearzeld zijn vriend op diens verzoek bij deze gelegenheid te vergezellen* (VAN LENNEP). *Anastro had eerst zijn boekhouder en op diens weigering een zijner bedienden daartoe aangezocht* (dez.). Voor zaken dient dan *hiervan, daarvan* of *er van*: *De onderscheidene figuren aandachtig beschouwende verklaarde hij er de geheimzinnige beteekenis van* (VAN LENNEP).
- § 356. 'T voornaamwoord *zijn* wordt ook gebezigd, waar de bezitter niet bepaald is: *Men doet zijn best. Zijn naaste te helpen is plicht.*
- § 357. In de spreek- en lossere schrijftaal omschrijft men menigmaal den genitiefvorm door op 't substantief 't bezittelijk voornaamwoord te doen volgen: *Mijn neef zijn huis. Jan zijn pet.* Voor den derden persoon meervoud geldt dan ook *der* voor *haar*, 't oude bezittelijk voornaamwoord des meer-

vouds: *Toen braken zij in bij de lui en kwamen voor de lui der bed staan* (BEETS).

- § 358. De bezittelijke voornaamwoorden kunnen door 't adjectief *eigen* versterkt, ja soms vervangen worden: *Wij zullen het als ons eigen kind behandelen* (VAN LENNEP). *Op eigen gezag. Op eigen kosten.*
- § 359. In den hoogerem stijl nemen de bezittelijke voornaamwoorden als naamwoordelijk gezegde de *e* der zwakke verbuiging aan: *Mijne is de schuld* (BILD.). *Die hand is mijne* (dez.). Maar in den regel gaat 't bepalend lidwoord vooraf: *Die hand is de mijne*, óf men bezigt den genitief van 't persoonlijk voornaamwoord. *Dat is mijn. Dat is ons.*
- § 360. Gelijk *U* of *UEdele* de plaats van 't persoonlijk voornaamwoord van den tweeden persoon kan bekleeden, vervangt men ook 't bezittelijk voornaamwoord *Uw* door de genitieven *UEdeles* en *UEdeler*.

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 361. Zooals § 161 gezegd is, wijst *deze* op een nabijzijnde, *die* op een meer verwijderde, *gene* op de verst afzijnde óf aan de overzijde zich bevindende zelfstandigheid. Maar waar *die* geen tegenstelling vormt, kan het een zelfstandigheid aanduiden, zonder dat de afstand in aanmerking komt. Vooral dient het, om 't persoonlijk voornaamwoord te vervangen, als er van zaken gesproken wordt: *„Mijn eigen ring,“ riep zij uit. „Ja! ik gaf hem dien voor den neusdoek“* (BEETS).
- § 362. Zijn er twee of meer personen vooraf genoemd, dan wijst *deze* op den laatstgenoemden. *Reede zag den stekeligen vreem-*

deling met een heftigen blik aan; doch deze bleef — volstandig doorzingen (VAN LENNEP).

- § 363. Tegenover *dese* wordt *gene* gesteld, of wel, men bezigt daarvoor *de eerste — de laatste, de eene — de andere*, en bij voortzetting *de derde*, enz. *Als de dwarling van jonge heeren een aanvang nam, waarvan de een boos, de andere onnoozel en de derde kippig keek uit verlegenheid; terwijl de toovermacht van dezen moest berusten in een nauw vest en gene een filtre meende te bezitten in de gedaante van pomade à l'oeillet (BEETS).*
- § 364. Aan 't bezittelijk voornaamwoord gaat soms 't aanwijzend vooraf: *Hef een minnelied op deze uw schoonheid aan (BILD).* *Voor een jeugdige zuster van dezen haren man (BEETS).* *Al moest ook dit mijn geschrijf veel meer van een artikel in den Letterbode hebben dan van een vertrouwelijken brief (BEETS).* Onderscheid voorts *dit mijn huis* en *dit huis van mij*.
- § 365. 'T aanwijzend voornaamwoord *die* dient ook om een voorafgaand substantief te vervangen: *Het huis van mij en dat van mijn broeder. Er is voor den edelaardigen mensch geen vermogender prikkel dan die der eer (VAN DER PALM).* In de gemeenzame spreektaal en lossen schrijfstijl staat het zelfs overtollig als plaatsvervanger van 't voorafgaand onderwerp: *Jan die sloeg Lijsje. Klompertjen en zijn wijfjen Die zouden vroeg opstaan (BEETS).* *De kromme sabels van den Moor Die stonden hem niet aan (BILD).*
- § 366. De aanwijzende voornaamwoordelijke bijwoorden kunnen ook op personen slaan, maar alleen in 't meervoud: *Je hebt hier adellijke heeren en groote hanzen, maar daar behoort ik niet toe (BEETS).* *Daar zijn goede spelers onder, maar toch waaratje geen een, die eigenlijk uitmunt (dez.).*
- § 367. Determatieven zijn die voornaamwoorden, welke door een betrekkelijken bijzin bepaald worden: *Hiij, die duidelijke*

begripen heeft, zal zich ook duidelijk uitdrukken (VAN DER PALM). Uitsluitend determinatief is *degene*: *Degene, die dat zegt, liegt*. Na 't onzijdig valt 't betrekkelijk voornaamwoord weg; 'tgeen beteekent dus *datgene, wat*: 'Tgeen hij tegen mij misdaan heeft, vergeef ik hem gaarne (VAN LENNEP). Geheel verkeerdelijk komt het dus als betrekkelijk voornaamwoord in de volgende zinnen voor: *Er is iets in mijn binnenste, 'tgeen mij zegt, dat ik hem terug zal zien* (VAN LENNEP). *God loont eens vaders deugd in 't kroost, Hetgeen hij achterliet* (BILD.).

§ 368. Het voornaamwoord *dezelve* komt thans zelden bijvoeglijk voor en beteekent dan *dezelfde*: *Hij had de leelijkste teef uit heel Rotterdam en onderhield twee grijze katten, die door dezelve teef gezoogd waren* (BEETS). In deze beteekenis komt ook *eigen* voor met voorafgaand bepalend lidwoord of aanwijzend voornaamwoord: *Die eigen horen, daar hij op speelde* (BEETS). *Nog negenmaal na dezen zal dit gehorend licht Met de eigen kromtens prijken om 't slinkend aangezicht* (BILD.).

§ 369. Als aanwijzend voornaamwoord is ook *dezulke* (*de zoodanige*) in 't meervoud gebruikelijk; 't onzijdig enkelvoud is *zulks*: *Zij deelen in mijn gunst en weldaden en zulks geschiedt op goede gronden* (VAN LENNEP).

§ 370. Een oude genitief van *die* is *er* of *der*, wel te onderscheiden van 't bijwoord *er* (*daar*): *Ik ken er, die ons kinderachtig zouden hebben genoemd* (BEETS). *Daar waren er die pijpen, daar waren er die sigaren, daar waren er die baai rookten* (dez.). *Er zijn er meer dan men denkt* (dez.).

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 371. Van 't zelfstandige *wie* wordt 't mannelijk en vrouwelijk alleen van personen, 't onzijdig alleen van zaken gebruikt: *Wien hoor ik daar? Wat hoor ik daar?* De vrouwelijke genitief enkelvoud wordt liefst omschreven.
- § 372. *Wat* wordt door 't onzijdige adjectief in den genitief gevolgd: *Elk brengt wilvaardig voor den dag Wat raars of schoons hij zwerwend zag* (STABING). Evenzoo *wat* voor, dat ook gescheiden kan worden: *wat brengt gij voor goeds?* (VAN LENNEP).
- § 373. *Wat*, bijvoeglijk gebruikt, heeft in de vraag de beteekenis van *welke*, in den uitroep die van *welk een*: *Mag ik 't vragen, wat prins dit statig slot bewoont?* (BILD.) *Wat harten hebt ge niet doen koken, Wat steden niet in 't puin doen rooken, Wat bloed geplengd langs kust en zee?* (BILD.) *Gij geeft, maar uit wat bron spruit die milddadigheid? Wat zegen hecht zich aan die uitgedeelde gaven?* (BILD.) *Wat voorgevoelen doet mij dit schrijven?* (VAN DER PALM) *Wat bloemen bloeiden voor haar voet! Wat weelde, die haar borst deed zwellen!* (TOLLENS) *Wat al sterkten gebouwd, eilanden en zeekusten bezet en koningen cijnsbaar gemaakt of tot vrede en vriendschap bewogen!* (STIJL) *Men weet op wát wijze de gewoonte van in het heiligdom begraven te worden, in de wereld is gekomen* (BEETS).
- § 374. De uitdrukking *wat een* of *wat voor een* beteekent *welk een* en kan gescheiden worden: *Wat is het dan voor een man?* (BEETS). *Wat heb je daar een lief patroontjen van een kraagjen om?* (dez.) In de uitdrukking *wat een menschen!* ontbreekt een substantief (b. v. *menigte*).

§ 375. *Welk een* beteekent als vraagwoord *hoedanig een* en in den uitroep *hoe groot* (sterk, enz.) *een*: *Kijk eens welk een honger die stomme dieren hebben!* (VAN LENNEP). *Welk een gefluister! welk een drukte! welk een gedrang!* (BEETS.)

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 376. Op zaken slaande, worden de genitieven *wiens* en *wier* liefst door *welks* en *welker* vervangen. Zie hier echter eenige voorbeelden: *In dien tuin stond een fraaie abrikozeboom op stam, wiens blozende vruchten reeds dikwijls bij 't voorbijgaan zijn lust hadden opgewekt* (VAN LENNEP). *Dezen* (de Oosterlingen) *noemen een beek, wier wateren verdrogen, een leugenachtige beek* (VAN DER PALM). *Zij* (de rivier) *was gevuld met groote en kleine vaartuigen, van wier stengen en achterstevens vlaggen wapperden* (VAN LENNEP). *Zijn het die kleertjes, wier gezicht alleen U zoo getroffen heeft?* (dez.). *Er hebben tranen gevloeid, van wier bitterheid onze vroolijke jeugd geen denkbeeld had* (BEETS).

Alleen in 't onzijdig is de genitief *wiens* ongebruikelijk.

§ 377. Na voorzetsels bezigt men steeds *wie* en *wien* voor *die* en *dien*. Vaak vervangt men ze door de voornaamwoordelijke bijwoorden, die niet alleen op zaken, maar ook op personen kunnen terugwijzen: *Slechts een hielp den gekwetsten koopman, waar de Schriftuur ons van verhaalt* (VAN LENNEP). *Wat is die Bacchus dan voor God, waarvangij praat?* (BILD.) *Den dag daarna — werd hem geboodschapt, dat de jongeling, waarover de Heer Vicaris hem 's avonds te voren ge-*

sproken had, in de benedenkamer wachtte (VAN LENNEP).
 Als de dwarling van jonge heeren een aanvang nam, waar-
 van ieder zijn prima donna, zijn reine du bal zocht (BEETS).
 Ondertusschen heb ik al de eedgenooten, waar ik zeker van
 ben, naar huis gestuurd (VAN LENNEP).

- § 378. Ook de aanwijzende voornaamwoordelijke bijwoorden komen soms, vooral in de gemeenzame taal, als betrekkelijk voor: *Honderd soorten zijn er, daar ik niet van spreek* (BEETS). *De jonkman deed mij hoogst natuurlijk vragen over zijn familie, daar ik geen antwoord op wist te geven* (VAN LENNEP). *Dit was de bruid, daar elk mee dansen wou* (dez.). *Wie zijt ge, o asfoon, daar 't heelal voor knielt?* (BILD.) *Hebt ge ooit naar iets verlangd, daar 't zuchtend hart om lijdt?* (dez.) *Zit hij niet in een kast, daar hij niet zoo licht uit kan raken?* (VAN LENNEP).
- § 379. *Wie (wat) heeft een volledige verbuiging in de beteekenis alwie (alwat) of hij, die (dat, wat): Wie lust heeft, kan zich thans tot aan de keel verzaden* (BILD.). *Zij lispelt, wien zij lief heeft, tegen* (dez.). 'T aanwijzende die kan volgen: *En wie 't beminlijk meisje zag, Die wenschte haar tot ga* (BILD.).
- § 380. De betrekkelijke zin kan als onderwerp den hoofdzin voorafgaan, zoodat 't persoonlijk voornaamwoord overbodig is: *Die staat, zie toe, dat hij niet valle! Die eens anders doen belacht, Geeft op 't zijne weinig acht* (BILD.). *Die wij zoeken, is geen gewone bedelaar* (VAN LENNEP). Daarentegen is de uitlating van 't persoonlijk voornaamwoord minder gebruikelijk, wanneer de betrekkelijke bijzin een bepaling van den hoofdzin uitmaakt: *Doe wel aan die u haten* (VAN LENNEP). *Herken in die uw hart bemint, Haar, die het eens aanbad* (BILD.). *Totdat ze in rijper kracht, bij wie zij deernis vonden, vermoordden* (BILD.).

- § 381. De vormen *wie* voor *die* en *dien* voor *wien* komen niet dan bij uitzondering voor: *Zij, wie hem 't jammer van één nacht Nu eeuwig aan dien arm ontscheurt* (BILD.). *Men verbeelde zich den zoon uit een aanzienlijk huis, dien men van zijn jeugd af niets anders heeft voorgehouden dan van zijn geboorte* (VAN DER PALM). *Was er niemand, dien dit bezit zijne gezondheid of zijn leven kostte?* (dez.). Minder zeldzaam, doch door 't nieuwere taalgebruik niet gewettigd, is *wien* als mannelijke accusatief: *De man, wien gij zoekt, is reeds in veiligheid* (VAN LENNEP). *Van nu af behoort mijn leven aan hem, wien ik eenmaal verlaten heb* (dez.). *Deze woorden sprak de Jezuiet, wien mijn lezers reeds voorlang herkend zullen hebben* (VAN LENNEP). *Wij spraken ook over den jongeling, wien de vertwijfeling aan eene vereeniging met Suzette naar de West-Indiën dreef* (BEETS). *Ja Vorst! wien we in ons hart aanbidden!* (BILD.). *Hij, wien haar hart aanbad* (dez.).
- § 382. 'T onzijdige 't *welk* (*hetwelk*) heeft 't aanwijzend voornaamwoord behouden, dat voorheen ook aan 't mannelijk en vrouwelijk geslacht voorafging. Een enkel voorbeeld hiervan is: *De vrouw van Teun Wezer, in dewelke Joan zijn speelkarnuit Klaartje herkende* (VAN LENNEP).
- § 383. Voor *die*, *die* schrijft men algemeen *die*, *welke*. Nogtans komt deze uitdrukking bij onze beste schrijvers en in de spreektaal voor: (*De leugen*) *maakt eindelijk dien, die zich daaraan schuldig maakt, al de voorrechten en genoegens van den gezelligen omgang onwaardig* (VAN DER PALM). *De poëzie is overal, maar die, die men opmerkt in de werkelijkheid, is beter dan de aangeworvene of aangewaaide* (BEETS). *Is dat die, die dat boek over Barneveld geschreven heeft?* (dez.)
- § 384. Op de pers. voornaamwoorden wijst nooit *welke*, maar steeds *die* terug: *ik, die; gij, die; hij, die; enz. Ik, die u deze*

gansche week bespied heb (BEETS). *O gij, die meent dat te huis een goede preek te lezen — even stichtelijk is als de openbare samenkomst* (BEETS).

- § 385. Alleen 't betrekkelijke *welke* kan bijvoeglijk gebruikt worden: *Hij was bezig met 't afschaven van een kabinet, welke bezigheid hij verlichtte door met een holle stem psalmen te zingen* (VAN LENNEP).
386. Evenals *dezuiken*, *de zoodanigen* (in 't meerv.) als aanwijzende voornaamwoorden gelden, komt *hoedanig* als betrekkelijk voor: *In de eerste oogenblikken dacht ik aan een bloote Vastelavondgrap, hoedanige er ten koste van alwie er niet op voorbereid is, bij die gelegenheid in menigte plaats hebben* (VAN LENNEP). *Asrafel bezit wondere geheimen, hoedanige alleen bekend zijn in het verre Oosten* (dez.).

WERKWOORDEN.

BEDRIJVEND EN LIJDEND GESLACHT. WEDERKEERIGE WERKWOORDEN.

- § 387. In de plaats van 't actief bezigt men 't passief om 't lijdend voorwerp meer te doen uitkomen. Volzinnen als *ik slu Jan en Jan wordt door mij geslagen* verschillen niet in beteekenis, maar alleen in de voorstelling.
- § 388. Van eenige transitieve werkwoorden is 't passief niet in gebruik. Zoodanige zijn *hebben*, *behelzen*, *bevatten*, enz. Bij deze toch maakt de werker, niet 't voorwerp der werking 't

hoofdbegrip uit. Daarentegen bestaat 't passief van al die werkwoorden, waarvan 't object lijdend kan gedacht worden, zonder dat de toevoeging des werkers noodig is. *Ik word geslagen, bemind, gestraft*, enz.

- § 389. Ook van eenige intransitieve werkwoorden, die een verrichting te kennen geven, komt een onpersoonlijk passief voor. 'T woordje *er* of een ander bepalend woord gaat dan 't werkwoord vooraf: *Er wordt gedanst. Hier wordt gerookt.*

Aanm. De oorspronkelijke vorm dezer uitdrukking was *loopen wordt* (d. i. *geschiedt*) of *er wordt loopen*. Zoo lag de verwarring met 't passief voor de hand en werd de infinitief tot deelwoord.

- § 390. 'T passief kan niet, als in andere talen plaats heeft, door den reflexieven vorm worden weergegeven. *Dat zegt zich niet* is een gallicisme voor *dat wordt niet gezegd, kan niet gezegd worden*. Alleen de dichter veroorlooft zich deze vrijheid door de persoonsverbeelding op de onbezielde natuur aan te wenden. Schilderachtig zegt BILDERDIJK: *de velden tooiden zich*, en TOLLENS: *En als zich 't hok ontsluit, Daar steekt een ruige leeuwenkop In 't kamp vooruit*. Ook in de taal des gemeenen levens is *de deur opende zich* niet ongehoord.

Aanm. De poëtische vrijheid heeft nogtans hare grenzen. Berispelijk is b. v. BILDERDIJKS vers: *Die zege was behaald; het vaderland herwonnen! De grond herbouwde zich* (Ond.). Evenzoo 't *zich verliezen* der prozaschrijvers: *Met deze woorden reed hij met losse teugels weg en verloor zich ras in de duisternis* (VAN LENNEP).

- § 391. Eenige toevallig-reflexieve werkwoorden worden intransitief als 't reflexief voornaamwoord wegvalt: *bewegen* voor *zich bewegen*, *neigen* voor *zich neigen*, *steigeren* voor *zich steigeren*.
- § 392. Van eenige objectief-intransitieve werkwoorden kan een passief gevormd worden en de datief van 't geregeerde woord

als subject in den nominatief worden omgezet. Zoo zegt men *ik gehoorzaam u* (dat.) en *gij wordt gehoorzaamd*; *dit baat u* (dat.) en *gij wordt gebaat*. Ook zijn vele werkwoorden, die ouwlings den datief regeerden, thans transitief: *dienen*, *volgen*, *helpen*, enz. Van eenige objectief-intransitieve werkwoorden bezigt men 't passief in een bepaalde beteekenis: *men wordt voorbijgegaan*, als men niet in aanmerking komt voor 't een of ander, daarentegen *ik ga u* (dat.) *voorbij* d. i. ik treed u voorbij.

Aanm. De toenemende afslijting der buigingsvormen werkt deze verwarring in de hand. Zoo hoort men vaak *ik word in de rede gevallen*, *gelukgewenscht*, *lastiggevallen*, enz.

PERSOON EN GETAL.

- § 393. De persoonlijke voornaamwoorden kunnen in de persoonswijzen des werkwoords niet gemist worden, ten ware 't onderwerp reeds door een of ander zelfstandig woord is vertegenwoordigd. Alleen in den imperatief is 't voornaamwoord overbodig: *Betracht uw plicht*. Bezigt men hier 't voornaamwoord, dan dient dit om den aangesproken persoon nadrukkelijk te vermelden. *Gezondheid, lieve Huldgodin, o blijf gij, blijf ons bij!* (BILD.) Zoo ook bij tegenstelling: *Wapen gij uwe slaven, ik zal de mijne wapenen* (VAN LENNEP).
- § 394. Zelfs de onpersoonlijke werkwoorden vereischen een voornaamwoord (*het*) als grammatisch onderwerp. Uitgezonderd zijn die, welke een datief regeeren, en de passieve, waaraan 't bijwoord *er* of een ander bepalend woord voorafgaat:

het regent; mij dorst; er wordt gedanst; hier wordt gezongen.

§ 395. Na de vergelijkende voegwoorden *gelijk, zooals, naar(dat)*, enz. valt 't voornaamwoord, dat op den hoofdzin terugwijst, gewoonlijk weg. *Dit is, naar mij voorkomt, duidelijk. Hij kwam, zooals te begrijpen was, dadelijk.*

§ 396. 'T werkwoord komt met zijn subject in persoon en getal overeen. Maar de imperatief maakt hierop een uitzondering, wanneer 't voornaamwoord *gij* op een enkelvoudig persoon slaat. Ook laat men in den indicatief op 't voornaamwoord *U* (dat is *UEdele*) niet zelden een tweeden persoon volgen.

DE TIJDEN.

§ 397. De tegenwoordige tijd stelt de werking voor als onvoltooid in 't tegenwoordige: *ik schrijf* = *ik ben nu bezig te schrijven*. Soms stelt men, om aan 't verhaal levendigheid bij te zetten, 't verledene als tegenwoordig voor. De tegenwoordige tijd aldus gebezigd, heet *verhalende* of *historische tijd*:
*Eens had men 's avonds laat het vuur in gloed gepookt,
 De sindels opgeschept, den schoorsteen dicht geschoven,
 Om eens in 't bed zich recht te koestren en te stoven.
 Nu klimmen ze in de kooi en strekken 't lijf ter neer
 En hebben 't warm en wel en tintlen nu niet meer.*

(TOLLENS)

Ook stelt men niet zelden 't toekomstige als tegenwoordig voor: *Dokter, zei Klaartjen, hoe laat komt gij morgen bij de zieke?* (BEETS)

§ 398. De volmaakt-verleden tijd stelt de werking voor als voltooid in tegenwoordige. Hij staat in dezelfde verhouding tot

den tegenwoordigen tijd, als de meer-dan-volmaakt-verleden tijd tot den verleden tijd. Derhalve bezigt men hem ook na den historisch-tegenwoordigen tijd:

*Zij smachten naar het uur, waarop zij henen snellen ;
Het slaat ; de kust stroomt vol en Texels duinen zwellen :
Het paalwerk is bevolkt en booten zonder tal
Zijn op- en volgepropt en roeien al van wal.*

(TOLLENS)

Evenzoo vervangt hij niet zelden den volmaakt-toekomenden tijd, wanneer de hoofdzin door den tegenwoordigen tijd 't toekomstige uitdrukt: *Als ik dat gedaan heb, ga ik ter- stond mee.*

§ 399. De verleden tijd geeft in 't algemeen een werking te kennen, die in 't verledene onvoltooid is. *Ik schreef = ik was bezig met schrijven.* Bij voorkeur bezigt men hem als verhalenden tijd: *Ik kwam, ik zag, ik overwon.* Evenzoo bij schilderingen:

*'T was nacht. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
Waarlangs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
En strooide 't rimplend nat met zilvren loverglans.
Het koeltjen ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans.*

(BILD.)

Aanm. De volmaakt-verleden tijd beteekent even als de verleden tijd een werking in 't verledene, maar drukt tevens uit, dat die werking ten opzichte van 't tegenwoordige geheel voltooid is; alleen hare gevolgen duren voort. Zeg ik *de Nederlanders hebben zich vrij gevochten van Spanje*, dan stel ik dat voor als een feit, waarvan 't gevolg is, dat de Nederlanders thans van Spanje vrij zijn. Zeg ik daarentegen *de Nederlanders vochten zich vrij van Spanje*, dan verhaal ik een gebeurtenis zonder op den tegenwoordigen toestand te wijzen.

- § 400. Welluidendheidshalve vervangt men vaak den volmaakt-toekomenden tijd door den volmaakt-verleden tijd. Zelfs is dit noodzakelijk in den conjunctief. *Als ik den brief geschreven heb, zal ik dadelijk met u meegaan. Ik hoop, dat morgen alles afgeloopen zij.*
- § 401. Omgekeerd wordt de toekomende en de volmaakt-toekomende tijd voor den tegenwoordigen en volmaakt-verleden tijd gebruikt, om een bloot vermoeden te kennen te geven. 'T werkwoord *zullen* is dan geen hulpwerkwoord van tijd, maar van wijze: *Gij zult u vergissen. Hij zal gestorven zijn.*
- § 402. Aangaande de opeenvolging van tijden geldt als hoofdregel, dat op den tegenwoordigen tijd des hoofdzins tegenwoordige tijden in de bijzinnen en op den verleden tijd des hoofdzins verleden tijden in de bijzinnen volgen. Maar in de nevenschikkende zinsverbinding is hiervoor geen vaste regel te geven, daar dit geheel van de (telkens veranderende) voorstelling des schrijvers afhangt. *Ik wacht hem* (hoofdzin in den tegenwoordigen tijd), *dewijl hij mij gezegd heeft, dat hij zal komen, als hij zijn werk zal afgemaakt hebben* (bijzinnen in de tegenwoordige tijden). *Ik wachtte hem* (hoofdzin in den verleden tijd), *dewijl hij mij gezegd had, dat hij zou komen, als hij zijn werk zou afgemaakt hebben* (bijzinnen in de verleden tijden).
- § 403. Om een *blijvenden* toestand uit te drukken bedient men zich in den tegenwoordigen en den verleden tijd van de omschrijvende vervoeging, welke tot stand komt door op 't hulpwerkwoord *zijn* 't tegenwoordige deelwoord des werkwoords te doen volgen: *ik ben schrijvende, ik was schrijvende.*

DE WIJZEN.

- § 404. Een werkwoord heeft drie wijzen, den *indicatief*, den *conjunctief* en den *imperatief*. Zij zijn die vormen des werkwoords, welke de geheele gedachte, niet enkel de werking betreffen. Zij drukken dus uit, *hoe* men zich die gedachte voorstelt.
- § 405. De aantoonende wijs of *indicatief* is de wijze der werkelijkheid; zij stelt de gedachte voor als overeenkomende met de werkelijkheid: *Wij zijn allen eens geboren en zullen allen eens sterven. Wij leven maar eens.*
- § 406. De aanvoegende wijs of *conjunctief* is de wijze der gedachte; zij stelt de gedachte voor als product onzer voorstelling, zonder dat de werkelijkheid daarmede behoeft overeen te komen. Derhalve dient de conjunctief:
- a) om een *wensch* uit te drukken (wenschende wijs of *optatief*), daar de toestand, dien men zich wenscht, in de werkelijkheid nog niet bestaat: *Lang leve onze vriend! Moge uwe onderneming slagen!* Wordt de vervulling van den wensch onmogelijk geacht, dan bezigt men den verleden tijd des conjunctiefs: *Leefde mijn vader nog! Ware hij maar hier!*
- Een wensch, die uitdrukt, dat men zich niet verzet tegen een of andere handeling, heet *toelating*: *Dat hij zich ongestoord verwijdere! Hij ga in vrede!* Berust men daarbij in de meening van een ander, dan heet de toelating *toestemming*. Daar men nu alleen dat toestemmen kan, wat men zelf voor mogelijk houdt, dient de conjunctief ook

b) om een *mogelijkheid* uit te drukken (mogelijkheidswijs of *potentialis*): *Wat hij ook doe, ik vind het goed. Hoe eenvoudig deze vraag ware, zij scheen den vreemdeling van zijn stuk te brengen* (VAN LENNEP). *Vervullen wij blijmoedig onze taak, werwaarts ons zijn wil ook heenleide* (dez.). *Wat er ook van zij, ik mag uw verzoek niet afslaan* (BEETS). *Hier, hier, wat vreemdeling ooit hier lande, Wat opgeblazen buur naar wilkeur ons verheer, Hier wordt voor 't minst der zonen schande Verzwolgen in der vaadren eer* (TOLLENS). Eindelijk dient de conjunctief

c) om een gedachte uit te drukken, welke verwezenlijking afhankelijk wordt gemaakt van een voorwaarde, welke echter niet vervuld wordt (voorwaardelijke wijs of *conditionalis*). De inhoud der gedachte is dus *strijdig* met de werkelijkheid. *Ware hij rijk, hij ware gelukkig, maar hij is niet rijk, dus ongelukkig.*

§ 407. De wenschende wijs komt ook voor in bijzinnen, die afhankelijk zijn van werkwoorden als *hopen, wenschen, begeeren, willen, verkiezen, zorgen, toezien, bevelen, aansporen, opwekken, waarschuwen*, enz. b. v.: *Geef bevelen, maar zie toe, Dat men ze ook behoortlijk doe* (BILD.). *Allah geef, dat hij u hate* (dez.). *Ik bevel, dat er nauwe zorg voor den ongelukkige gedragen worde* (VAN LENNEP). *Ga mijne nicht waarschuwen, dat zij zich gereed make* (dez.). *Zeg aan Peter, dat hij den monnik binnenlate* (dez.). *Gelast, dat men haar zocke* (dez.). *Nu mag ik wel dubbel oppassen, dat men mij niet herkenne* (dez.). *Ik verlang, dat niemand pogingen aanwende om haar te zien* (dez.). *Zorg, dat hij niet ontsnappe* (dez.). *Ik wil niet hopen, dat er onraad op het slot zij* (dez.). *Hij wil, dat Neerlands vlag Euroop den doortocht wizz'* (TOLLENS).

Evenzoo in de docluitdrukkende zinnen na *opdat* (*dat*) en *ten*

einde: Mag men het kwade doen, opdat het goede daaruit voortkome? (VAN LENNEP). *Geheel uw leven moet dit ten doel hebben, dat weder de ware leer in de afvallige Nederlanden heersche* (dez.).

- § 408. De wenschende wijs kan door 't hulpwerkwoord *mogen* omschreven worden: *De naam van Juliaan doe alle harten beven! De vloek van alwat leeft, moge op den booswicht kleven!* (BILD.). Zooook in bijzinnen; doch na *wenschen*, *hopen* en zinverwante werkwoorden staat ook de indicatief hetzij in den tegenwoordigen hetzij in den toekomenden tijd: *Ik hoop, dat hij komt, of komen zal. Ik wensch, dat het regent of zal gaan regenen.* Zelfs is de indicatief van *mogen* niet ongebruikelijk: *O dat hij 't gelooven mag!* (BILD.).
- § 409. De mogelijkheidswijs wordt ook omschreven door *mogen* of *laten*: *Laat zij (of zij moge) vrijelijk met haar blooten dikken arm in de melktobbe roeren — de kaas zal er u niet minder om aanstaan* (BEETS). *Het ga mij, hoe het moog' vergaan* (BILD.). *De afdwalingen der jeugd mogen in de jeugd verschoonlijk zijn, de gebreken des rijperen leeftijds mogen in dien leeftijd zelven billijke voorspraak vinden, in den ouderdom vinden zij noch verschooning noch voorspraak* (VAN DER PALM). *Hij moge een behendig, een verleidend redenaar heeten, maar den eernaam van welsprekend kan hij nimmer dragen* (dez.).
- § 410. De voorwaardelijke wijs omschrijft men liefst doorden verleden tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*: *Als mijn vader u zag, zoudt gij de knuppelslagen niet ontgaan, gij strooper!* (VAN LENNEP) Doch ook hier is de indicatief gebruikelijk: *Ware het niet om de kinderen, ik had mij zelve van kant gemaakt* (VAN LENNEP).
- § 411. Met het tegenwoordig taalgebruik in strijd is de conjunctief in afhankelijke vragen. Oudere schrijvers bezigen hem nog-

tans: *Leer wat vriendschapstrouw en haar verplichting zij* (BILD.) *Wist gij, hoe het hart mij bloed!* (BILD.) *Hoe groot het getal der leugenen zij, die door hoogmoed en ijdelheid zijn verspreid geworden, is niet licht te berekenen* (VAN DER PALM.). Zeldzamer is hij bij de nieuwere: *Oordeel zelf of het raadzaam zij* (VAN LENNEP). *Ik ben zoo gelukkig niet mijn lezers te kunnen mededeelen of het [gestorven hondje] Azor geweest zij of Mimi* (BEETS). Evenmin bezige men den conjunctief na *eer(dat)* of *voor(dat)*: *Ik zal niet rusten, voordat de aanlegger van het feit gestraft worde* (VAN LENNEP). *Weigren de Bevalligheen Offers van verstramde vingeren, 'K zal nogtans de snaren slingeren, Eer de jicht ze gansch versteen'* BILD.).

- § 412. Zeer gebruikelijk is de conjunctief in zelfstandige volzinnen met *dat*, wier inhoud gewenscht of mogelijk geacht wordt: *Wel beschouwd is het beter, dat uw zoon vertrekke* (VAN LENNEP). *Het is tijd, dat die staat van zaken een einde neme* (dez.). *Het is goed, dat Massa de waarheid hoore* (dez.). *Het is niet noodig, dat men ons gewaar worde of kennen leere, voor het tijd is* (dez.).
- § 415. De gebiedende wijs of imperatief stelt de gedachte voor als een verlangen (verzoek, bevel, voorschrift), dat men aan een persoon uit, om het door dezen verwezenlijkt te zien. Dewijl men daarbij steeds iemand aanspreekt, kent de imperatief maar één persoon, den aangesprokene: *Gehooraam! Vertrekt! Doe mij dat genoegen! Geef ons heden ons dagelijksch brood!* Ten nauwste met den imperatief verwant is de wenshende wijs of optatief. De mindere kracht van dezen is hierin gelegen, dat op de verwezenlijking der begeerte niet gedoeld wordt: *God zij met ons!* Vandaar dat de optatief door den imperatief nu en dan vervangen wordt: *Leef gelukkig!*

Een verlangen, dat men tot zich zelf uit, heet *aansporing* of *opwekking* en wordt uitgedrukt door den eersten persoon conjunctief van 't hulpwerkwoord *laten* gevolgd door den infinitief des werkwoords: *Laat ik eens zien! Laat ik niet te veel zeggen!* (VAN LENNEP). *Laten wij ons niet als kinderen aan onze droefheid overgeven!* (dez.).

Aanm. Men verwarre dezen conjunctief niet met den imperatief van *laten* gevolgd door den accusatief des voornaamwoords: *Laat mij van hier gaan, gij hebt geen recht om mij mijns ondanks terug te houden* (VAN LENNEP). Immers dit is geen aansporing, maar een verzoek. Verkeerdelijk zegt dus VAN LENNEP: *Ach Bouke! geef mij uw mandje en laat ik die (kippen) voeren!* (PL.)

§ 414. Soms heeft de imperatief een voorwaardelijke beteekenis: *Wees tevreden en gij zult gelukkig zijn.*

§ 415. Niet zelden heeft de infinitief de kracht van een imperatief: *Fiks doorjakkeren, Gerrit!* (BEETS). Zoo ook 't verleden deelwoord: *Dees melkkan om den hals gehangen En fluke naar 't offerwoud gegaan!* (VONDEL) *En nu een goed gelaat getoond!* (VAN LENNEP). *En nu alles met spoed in gereedheid gebracht!* (dez.).

Aanm. Inderdaad is hier 't hulpwerkwoord *heb* verzwegen en de volmaakt-verleden tijd des imperatiefs gebruikt. Deze drukt eigenlijk uit, dat 'tgeen men beveelt, reeds vroeger ten uitvoer moest zijn gebracht.

§ 416. Ook staat de tweede persoon indicatief (van den tegenwoordigen of toekomstenden tijd) in bevelen, waaraan oogenblikkelijke gehoorzaamheid wordt gevorderd: *Gij vertrekt en hij blijft.* — *Go Feurich! zult den ouden Beckmann bijstaan in het gereedmaken der verdedigingsmiddelen* (VAN LENNEP).

INFINITIEF EN DEELWOORDEN.

- § 417. Niet dan in oneigenlijken zin kunnen de infinitief en de deelwoorden tot de wijzen des werkwoords gerekend worden. Zij toch drukken geenszins uit, hoe men zich de gedachte voorstelt, maar bepalen zich tot de werking, die door 't werkwoord wordt uitgedrukt.
- § 418. De infinitief of onbepaalde wijs is die vorm des werkwoords, waardoor de werking zonder aanwijzing van den werker wordt voorgesteld.
- § 419. Wordt de werking gedacht als een zelfstandigheid, d. i. als een werking, die niet uitgaat van een werker, maar op zich zelf bestaat, dan wordt de infinitief tot een substantief van 't onzijdig geslacht. Vergelijk de uitdrukkingen *reizen is aangenaam* en *het reizen is aangenaam*; *praten hindert mij* en *het gepraat hindert mij*, enz. Eenige dezer infinitieven vormen dan een meervoud: *vermoedens*, *gevoelens*, enz.
- § 420. De infinitief, die het onderwerp van den volzin uitmaakt, wordt met of zonder *te* gebruikt: *Lezen is aangenaam. Wel en gepast te spreken is een zeldzame gave* (BEETS). Over den afhankelijken infinitief later.
- § 421. De deelwoorden zijn, wat hunnen vorm betreft, adjectieven. Zij stellen de werking voor als uitgaande van den werker, welke door 't zelfstandig woord, dat zij bepalen, wordt aangeduid.
- § 422. 'T tegenwoordig en 't verleden deelwoord komen zoowel attributief als praedicatief voor. 'T tegenwoordig deelwoord heeft steeds den zwakken vorm, wanneer het 't naamwoordelijk ge-

zegde uitmaakt: *ik ben welvarende*, of eenlettergrepig is: *ziende, doende, zijnde*, enz. In de overige gevallen komt zoowel de sterke als de zwakke vorm voor, doch de laatste is gebruikelijker: *Hij zelf was overal, dezen prĳzende, genen aanmoedigende, sommigen met beloften, anderen met bedreigingen tot hun plicht brengende en op allen een waakzaam oog houdende, opdat geen verraad zijn maatregelen verijdelen mocht* (VAN LENNEP). Over de verbuiging later.

- § 423. 'T verleden deelwoord heeft passieven vorm, maar van intransitieve werkwoorden gevormd, actieve beteekenis. Wordt zulk een intransitief werkwoord met *zijn* vervoegd, dan kan 't verleden deelwoord attributief voorkomen. Dus spreekt men van *een gesprongen snaar* d. i. een snaar, die gesprongen *is*, maar niet van *een gesprongen jongen*, omdat de jongen niet gesprongen *is*, maar gesprongen *heeft*. Evenzoo zijn op te vatten: *een godvergeten schurk, een afgeleefd grijsaard, een gezeten man*, enz.
- § 424. Eenige verleden deelwoorden hebben, schoon van transitieve werkwoorden gevormd, actieve beteekenis: *een gestudeerd persoon, een saamgezworene, een oudgediende*, enz.
- § 425. Wordt aan geen tijdsbepaling gedacht, maar de werking als blijvende eigenschap opgevat, dan gaan de deelwoorden in adjectieven over: *oplóopend, stootend, bekrompen*. Die, welke van scheidbaar samengestelde werkwoorden gevormd zijn, verplaatsen alsdan den hoofdtoon van de partikel op den werkwoordelijken stam: *uitstekend, uitstékend, innemend, innémend*, enz.
- § 426. De deelwoorden kunnen ook als substantieven, ja zelfs als bijwoorden voorkomen: *de gevangene, de geleerde, kokend heet, gloeiend mooi*.
- § 427. Eenige deelwoorden wijzigen dermate hunne beteekenis, dat zij de vatbaarheid uitdrukken tot 't *ondergaan* der werking:

brekende (d. i. breekbare) *waar*, *roerend* (d. i. roerbaar) *goed*, enz. Andere bepalen niet de vermelde zaak, maar den daarbij betrokken persoon: *ijlende koorts* (koorts, waarin men ijlt), *vallende ziekte*, *een zittend leven*, *een stilzwoijgende voorwaarde*.

GEBRUIK VAN DEN INFINITIEF EN DE DEELWOORDEN IN DE SAMENGESTELDE TIJDEN.

- § 428. Dat de transitieve werkwoorden met *hebben*, de intransitieve ten deele met *hebben*, ten deele met *zijn* vervoegd worden, is reeds § 233 vlgg. medegedeeld. De werkwoorden, die een beweging beteekenen, kunnen, ook wanneer zij met *zijn* vervoegd worden, door een bepaling in den accusatief gevolgd worden om den doorloopen afstand aan te duiden: *Chariëtto, met Severus de rivier overgestoken zijnde, was hem naar het paleis gevolgd* (VAN LENNEP). *Niet voordat al zijn volgers om hem heen gevallen waren, was hij de rivier overgezwoomen* (dez.). *(Hij) was op zijn brieschenden klepper een zijweg ingeslagen, die naar de boorden der Maas bracht* (dez.). *Te wapen dan! en hen over den Rijn teruggedrongen, dien zij te kwader ure en zonder oorlogsverklaring zijn overgetrokken* (dez.).
- § 429. Gelijk § 242 is opgemerkt, maakt men bij *volgen* en *vergeten* een onderscheid tusschen de vervoeging met *hebben* en die met *zijn*: *Ik heb iets thuis vergeten en ben dadelijk weer bij U* (VAN LENNEP). *Zij is hem vast sedert lang vergeten* (dez.). *Ik was glad vergeten, wat ik voorgenomen had hem te zeggen* (dez.). *Hij is dien vorst in zijn jongelingsjaren*

naar Engeland gevolgd (HUËT). *Beginnen* wordt met *zijn* vervoegd, wanneer het óf intransitief is óf door een infinitief gevolgd wordt: *Ik ben aan dit werk begonnen. Ik ben begonnen met hevig tegen hem uit te varen. De vijand was begonnen de belegeringswerken voor het kasteel op te slaan* (VAN LENNEP). Bepaaldelijk af te keuren is 't gebruik van *zijn* bij besluiten: *Ik was nog niet besloten, welk antwoord ik hem geven zou* (VAN LENNEP).

§ 430. In de met *hebben* of *zijn* samengestelde tijden volgt in plaats van 't verleden deelwoord de infinitief van de werkwoorden, die door een infinitief zonder *te* gevolgd worden. Dit zijn *moeten, durven, mogen, willen, kunnen, blijven, komen, gaan, zien, hooren, voelen, vinden, doen, laten, leeren, helpen*: *Ik had hem opeen afstand moeten houden* (BĒETS). *Hij had haar geen arm durven aanbieden* (BEETS). *Het heeft niet mogen baten* (VAN LENNEP). *De wilde Germaan heeft met geweld de tent binnen willen dringen* (dez.). *Het onderste deel, een plankje van twee duim breedte, was blijven zitten* (dez.). *Ik had vast een kluchtige figuur gemaakt, wanneer ik van dien steilen kant was komen rollen* (dez.). *Den volgenden dag was Bouke in de diergaarde zijn gewoon werk gaan verrichten* (dez.). *Ik zou u juist zijn gaan roepen* (dez.). *Zij heeft hem die reuzentaak zien aanvaarden, zien voltooien en er hem eindelijk onder zien bezwijken* (HUËT). *Als had hij de mis in zijn kerk hooren lezen* (VAN LENNEP). *Toen een dienaar aan den heer Berndt berichten kwam, dat men aan den ingang der laan, welke naar het slot leidde, een man had vinden liggen, die van vermoedienis uitgeput scheen* (dez.). *Begrijpt gij niet, waarom ik u heb doen roepen?* (dez.) *Hij had al de costumen laten moderniseeren* (BEETS). *Hij had er leeren spellen* (dez.). *Baatzucht der priesters heeft buiten twijfel dit kwaad helpen brouwen*

(VAN DER PALM). Desgelyks bij *wezen*: *ik ben hem wezen afhalen*.

Aanm. Op *leeren* in de beteekenis door *leering* (onder-vinding) *ergens toe gebracht worden* en *zien* in den zin van *trachten* volgt de infinitief met *te*: *Wij moeten leeren ge-noegens op te merken en te schatten, die het oog der be-geerlijkheid voorbijziet* (VAN DER PALM). *Ik wil voor dien tijd mijn vader nog zien te bewegen, dat hij mij vergunne den sluier aan te nemen* (VAN LENNEP). Derhalve bezigt men dan 't verleden deelwoord, zoo een infinitief volgt: *Zij* (de Hollandsche steden) *hadden geleerd zich elk op hare beurt te verheugen in de vernedering, die aan alle door de-zelfde oorzaak beschoren was* (STIJL).

§ 431. Ook de met eenige der bovengenoemde zinverwante werk-woorden, benevens sommige andere staan in den infinitief, schoon de volgende infinitief door *te* wordt voorafgegaan. Dit zijn *dienen, behoeven, gelieven, behooren, beginnen, weten, zoeken*. Doch *pogen, trachten* en *meenen* laten beide constructies toe: *Zij hadden er ons toch van dienen te waarschuwen* (VAN LENNEP). *Omdat ik in dit geval van niemand anders dan van U geld had behoeven aan te nemen* (dez.). *Dat ik van geen der gelegenheden, welke zich vroeger hadden aan-geboden, had gelieven gebruik te maken* (dez.). *(Zij) had haren echtgenoot weten te bewegen, om zich met Lord Ken-sing naar Parijs te begeven* (HUET). *De zoon had niet op het krijgs-, maar op het staatstooneel een rol zoeken te spelen* (VAN LENNEP). *De zoodanigen, wier invloed men te-gen hem in 't werk had pogen te stellen* (dez.). *Ik heb meenen* (of *gemeend*) *op te merken, dat gij niet dan schoor-voetende er toe overgegaan zijt* (dez.). *Ik heb hem trachten te of getracht hem te overreden*.

§ 432. Ook *staan, zitten, liggen* en *loopen* bezigt men na 't hulp-

werkwoord in den infinitief; van den volgenden infinitief valt dan *te* weg: *Moest ik als een lafbek zijn blijven staan kijken?* (VAN LENNEP) Zoo zegt men *ik zit te spelen, lig te slapen, loop te zingen, maar ik heb zitten spelen, liggen slapen, loopen zingen*. Verkeerdelijk zegt derhalve VAN LENNEP: (*Hij liet nimmer na*) *het zoopjen te aanvaarden, dat de maagd, die voor de deurpost wachtte, hem reeds van verre had staan toe te reiken* (PL.). Maar terecht: *ik ging met 't hoofd in de handen zitten overleggen* (B.).

ONDERSCHIKKING EN BEHEERSCHING.

- § 433. De betrekking der buigbare woorden tot elkander wordt door vormverandering of buiging uitgedrukt.
- § 434. *Buiging* is óf verbuiging óf vervoeging. Dus wordt de betrekking van 't werkwoord tot 't onderwerp door de vervoeging des werkwoords, de betrekking van de naamwoorden tot 't werkwoord of andere zinsdeelen door de verbuiging der naamwoorden uitgedrukt.
- § 435. De onderlinge betrekking der woorden is tweeledig: óf 't eene woord komt met 't andere in vorm overeen, óf 't eene woord drukt door een bepaalden vorm zijn afhankelijkheid van 't andere uit.
'T eerste noemen wij *onderschikking*, 't laatste *afhankelijkheid* of *beheersching*.
- § 436. Woorden, die met elkander verbonden zijn en in gelijke betrekking staan tot den volzin of een zijner deelen, heeten *nevengeschikt*.
-

OVEREENKOMST IN VORM.

- § 437. Er bestaat overeenkomst in vorm:
- a van 't werkwoordelijk gezegde met 't onderwerp;
 - b van 't naamwoordelijk gezegde met 't onderwerp;
 - c) van 't bepalende woord met 't bepaalde;
 - d) van 't voornaamwoord met 't woord, waarop het terugwijst.

OVEREENKOMST IN VORM VAN 'T WERKWOORDELIJK
GEZEGDE MET 'T ONDERWERP.

§ 438. 'T werkwoord, dat 't gezegde uitmaakt, komt in persoon en getal overeen met 't onderwerp: *Ik* (1e pers. enk.) *sla* (1e pers. enk.); *hij* (3e pers. enk.) *slaat* (3e pers. enk.); *wij* (1e pers. mv.) *slaan* (1e pers. mv.); *gij* (2e pers. mv.) *slaat* (2e pers. mv.); *zij* (3e pers. mv.) *slaan* (3e pers. mv.).

Aanm. Spreekt men één persoon met *U* (d. i. *UEdele* of *Uwe Edelheid*) aan, dan kan 't werkwoord zoowel in den tweeden als in den derden persoon enkelvoud volgen: *U is zoo goed geweest.* — *U zult toch niet binnenkomen* (BEETS).

§ 439. Is 't onderwerp een betrekkelijk voornaamwoord, dan komt 't werkwoord in persoon en getal met 't door dat voornaamwoord bepaalde woord overeen: *Ik* (1e pers. enk.), *die sla* (1e pers. enk.); *hij, zij* (3e pers. enk.), *die slaat*; *wij* (1e pers. mv.), *die slaan*; *gij* (2e pers. mv.) *die slaat* (2e pers. mv.); *zij* (3e pers. mv.), *die slaan* (3e pers. mv.).

§ 440. In afwijking van den hoofdregel richt zich 't koppelwoord in persoon en getal naar 't persoonlijk voornaamwoord, dat er 't gezegde mede uitmaakt, en niet naar 't onderwerp: *Wie is die man? Die man* (ond.) *ben* (1e pers. enk.) *ik* (1e pers. enk.). *Wie zijn die menschen? Die menschen* (ond.) *zijn* (1e pers. mv.) *wij* (1e pers. mv.). *Wie klopt daar? Dat* (ond.) *ben* (1e pers. enk.) *ik* (1e pers. enk.); *dat* (ond.) *zijn* (3e pers. mv.) *zij* (3e pers. mv.). = *datgene* (*degene*), *dat* (*die*) *klopt ben ik*, enz.

Aann. Veel juister antwoordt men in 't Fransch op dergelijke vragen *c'est moi, c'est toi, c'est lui*, enz. en onderscheidt deze spreekwijzen van *je le suis, tu l'es, il l'est*, enz. In onze taal geldt alleen dan de hoofdregel, wanneer de persoonlijke voornaamwoorden werkelijk onderwerp zijn: *Die man ben ik* (ond.). *Die menschen zijn zij* (ond.). *Zijt gij ziek? Dat ben ik* (ond.), enz.

- § 441. Zijn de voornaamwoorden *het, dit, dat* onderwerp, dan richt zich 't werkwoord in persoon en getal naar 't naamwoordelijk gezegde: *Het zijn menschen. Dit zijn mijne boeken. Dat zijn uitvluchten.*
- § 442. Na twee of meer onderwerpen staat 't werkwoord in 't meervoud: *Jan en Piet spelen. Jan, Piet en Gerrit spelen.* Maar wanneer 't gezegde geacht wordt op elk der onderwerpen afzonderlijk betrekking te hebben, richt zich 't werkwoord naar 't naastbijstaande onderwerp: *Op tafel lag een kwartobijbel en een Fransch gezangboek* (BEETS). *Het hooge gras, de willekeurig opschietende bloem, de eenvoudige gedenkteekenen, het armelijke van 't geheel komt overeen met de gedachten, die mij daar vervullen* (dez.)
- § 443. Soms richt zich 't getal des werkwoords niet naar den grammatischen vorm, maar naar de beteekenis des onderwerps: a) stelt men zich de onderwerpen vereenigd voor, dan is 't enkelvoud des werkwoords geoorloofd. De onderwerpen zijn dan óf door geen voegwoord óf door de voegwoorden *en, noch* verbonden. (In de laatste gevallen is 't lidwoord overbodig): *Hier wordt alleen God en zijn Zoon geprezen* (BEETS). *Daar wordt noch huis noch hof gespaard* (VAN LENNEP). *Liefde en trouw en huwlijksmin had eens dien kerker tot haar tempel* (TOLLENS). Daarentegen: *Noch de schoone natuur, noch de heldere zon, noch de frissche najaarslucht vernochten de wolk van 't voorhoofd van den*

heer Kegge te verdrijven (BEETS). *Ongelukkig hadden noch hij noch de staat groot voordeel van deze onderneming* (VAN LENN.).

b) is 't onderwerp een verzamelwoord, dat door een substantief in 't meervoud bepaald wordt, dan is ook de meervoudsvorm des werkwoords geoorloofd: *In den rand vanden spiegel staken een menigte visitekaartjes* (BEETS). *Aan de Hertenbaan vertoonen zich hier en daar een paar jonge dames* (dez.).

§ 444. Verschillen de onderwerpen in persoon, dan gaat de eerste persoon boven den tweeden of derden, de tweede boven den derden, 't meervoud boven 't enkelvoud: *ik en gij* (d. i. wij) *zijn*. *Gij en hij* (d. i. gijlieden) *zijt*.

§ 445. Worden de onderwerpen tegenover elkaar gesteld, dan richt zich 't werkwoord naar 't laatste: *Of gij of ik heb dit gezegd*. *Niet alleen ik, maar ook gij hebt dit gezegd*.

OVEREENKOMST VAN 'T NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN DE NAAMWOORDELIJKE BEPALING MET 'T BEPAALDE WOORD.

§ 446. 'T koppelwoord *zijn* en zinverwante werkwoorden behoeven de toevoeging van een naamwoord, om een volledig gezegde te vormen.

§ 447. Zulke zinverwante werkwoorden zijn *worden* (tot zijn geraken), *blijven* (voortdurend zijn), *schijnen* en *lijken* (in schijn zijn).

§ 448. Eenige andere werkwoorden behoeven eveneens de toevoeging van een naamwoord om 't gezegde óf volledig te maken óf nog bepaalder uit te drukken. Zoodanige werkwoorden zijn intransitief of transitief. De intransatieve verbinden een

bijvoegelijk of zelfstandig woord met 't onderwerp, de transitieve verbinden 't bijvoeglijke of zelfstandige woord met 't voorwerp der werking. Zulk een toegevoegd naamwoord maakt 't naamwoordelijk gezegde uit.

- § 449. Zulk een intransitief werkwoord is *heeten* (genoemd worden). De toevoeging, *hoe* men heet, kan niet gemist worden: *ik heet Jan. Gij heet gelukkig.*
- § 450. Zulk een transitief werkwoord is *heeten* (noemen). De toevoeging, *hoe* men iemand noemt, kan niet gemist worden. *Ik heet U Jan. Ik heet U gelukkig.*
- § 451. 'T naamwoordelijk gezegde kan bestaan uit
a) een adjectief of deelwoord. b) een substantief of voor-naamwoord.
- § 452. Adjectieven, deelwoorden en substantieven kunnen als bepalingen achter een of ander zelfstandig woord in den volzin worden geplaatst. Zij vormen alsdan beknopte bijzinnen en komen op dezelfde wijze als de naamwoordelijke gezegden met de bepaalde woorden overeen.

a) 'T ADJECTIEF ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN ALS
BEKNOPTE BIJZIN.

- § 453. 'T adjectief blijft, hetzij als naamwoordelijk gezegde, hetzij als beknopte bijzin *onverbogen*: *Ik ben ziek. Hij wordt beter. Wij blijven zwak. Gij schijnt sterk. Zij lijken gezond. Die barre mijnheer Kegge, zoo onafhankelijk, zoo luidruchtig, zoo opbruisend en voor niets bevreemd, was kleinmoedig en benepen van ziele (BEETS).*

Ann. Bij *lijken* en *schijnen* mag *te zijn* worden toegevoegd: *gij schijnt ziek te zijn. Zij lijken gezond te zijn.*
 § 454. 'T adjectief staat als een naamwoordelijk gezegde:

a) bij de intransitieve werkwoorden *heeten*, *dunken* en de passieve *genoemd worden*, *geprezen worden*, *geacht worden*, enz. om daarmee een volledig gezegde uit te maken: *dat dunkt mij goed. Hij wordt bekwaam genoemd. Hij werd zalig geprezen. Wij worden geschikt geacht*, enz.

aa) bij de transitieve werkwoorden *heeten*, *noemen*, *prijzen*, *achten*, *schatten*, *rekenen*, *wanen*, *verklaren*, enz. om daarmee een volledig gezegde te vormen. *Ik heet u kundig. Hij noemt zich braaf. Gij prijst mij zalig. Zij achten ons geschikt. Wij schatten dit laag. Ik reken u geschikt. Gij waant u veilig. Wij verklaren u dood. Heet niemand daadrijk dom of slecht* (STARING).

b) bij de intransitieve werkwoorden *zitten*, *liggen*, *staan*, *loopen*, *leven*, *sterven*, enz. om den toestand des onderwerps gedurende de werking uit te drukken. *Ik sta pal. Gij leeft gelukkig. Achilles sterft jong. De hond ligt dood. Hier en daar zat of stond een oude dame stokstijf voor haar stoel* (BEETS). Eenige dezer werkwoorden verliezen hunne eigenlijke beteekenis en dalen af tot den rang van 't koppelwoord. Zoo is *vast zitten* = *vast zijn*. *De schuit zat vast en bleef vast zitten* (BEETS). *Dit staat u vrij*, enz.

bb) bij transitieve werkwoorden, als *laten*, *hebben*, *vinden*, om den toestand des voorwerps gedurende de werking uit te drukken: *Ik laat u vrij. Gij laat dit ongestraft. Wij vonden hem dood*. Hiertoe behooren ook samenstellingen als *liefhebben*, en de met 't werkwoord *hebben* samengestelde tijdvormen: *ik heb hem gezien, geslagen, gedood*, enz.

c) bij intransitieve werkwoorden, als *loopen*, *stroomen*, *raken*, *gaan*, *vriezen*, *hongereren*, enz. om den toestand des

onderwerps uit te drukken als 't gevolg van de werking: *het vat loopt leeg. De kerk stroomt vol. De schuit raakt los. Wij gaan dood. Hij vroomt dood. Hij hongerde dood. De steeg loopt blind of dood.*

cc) bij transitieve werkwoorden, die een verrichting te kennen geven, om den toestand des voorwerps uit te drukken als 't gevolg der werking: *Iets mooi maken. Iemand dood slaan. Iets zwart verven. De plank glad schaven. Een boek vol schrijven.* Hiertoe behooren ook samenstellingen als *vaststellen, loslaten, vrijlaten, enz.*

Aanm. Vele intransitieve werkwoorden, die een verrichting beteekenen, worden op deze wijze transitief (reflexief): *Zijn schoenen scheef loopen. Zijn keel schor schreeuwen. Zich moe loopen. Zich schor schreeuwen.* Onderscheid voorts de verhouding van 't voorwerp tot de werking bij transitieve werkwoorden, als *zich in den spiegel zien* en *zich blind zien. Iemand (als) gek denken* en *zich gek denken, enz.*

6) HET DEELWOORD ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN
ALS BEKNOPTE BIJZIN.

455. De tegenwoordige deelwoorden *mogen*, zoo zij meer lettergrepig, en *moeten*, zoo zij eenlettergrepig zijn, de *e* der zwakke verbuiging behouden, hetzij zij als naamwoordelijk gezegden, hetzij zij als beknopte bijzinnen gebruikt worden: *ik ben welvarende. Hij blijft lijdende. Bevend stond hij voor mij. Blozend bekende hij schuld. Ik vond hem stervende. Hij werd ziende. Wat is er gaande? Gillende viel hij op de knieën, zijn gezicht met beide handen bedekkende (VAN LENNEP). Blakend van den schemerenden*

gloed der ondergaande zon lagen Sonheuvel en de omliggende dorpen aan den voet des heuvels (dez.). De leeuwerik vloog sluitend van de groene weide op, de vinkjes wipten zingende door het eiken hakhout en de statige ooievaar stond onbewegelijk aan den kant des poels te slapen (dez.).

c) 'T SUBSTANTIEF ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN ALS
BEKNOPTE BIJZIN.

- § 456. 'T substantief komt als naamwoordelijk gezegde in geslacht, getal en naamval met 't onderwerp overeen: *Hij is koning. Zij is koningin. Zij zijn vorsten. Zij waren vorstinnen. Voorzichtigheid is de moeder van de porceleinkast. De rede is een zekere gids.*
- § 457. Een schijnbare uitzondering maken de voornaamwoorden *het, dit* en *dat*, zoo zij als onderwerp een manlijk of vrouwelijk persoon aanwijzen. Alsdan richt zich 't substantief naar 't natuurlijk geslacht van den aangeduiden persoon: *Het* (d. i. hij) *is een man. Het* (d. i. zij) *was een vrouw. Het* (d. i. zij) *waren menschen. Wie klopt daar?* Antw. *Ik ben het* (het is ik). *Het waren de oude krijgsknechten niet meer, die te Nieuwpoort hadden overwonnen* (VAN LENNEP).
- § 458. Een uitzondering op 't geslacht maakt een substantief dat een van nature geslachtlooze zelfstandigheid beteekent: *Luiheid is des duivels oorkussen. Polen is een provincie van Rusland.* Zoo ook persoonsnamen, wier taalkundig geslacht van 't natuurlijke afwijkt: *zij is een leelijk wjfs*, of afwijking gedooft: *die vrouw is een engel van goedheid.*
- § 459. Een uitzondering op 't getal maken verzamelwoorden of

namen van afgetrokken zelfstandigheden: *Hoogmoed en nijd zijn de bron van alle kwaad. Man en vrouw zijn een. De Franschen zijn een levendig volk. De pestziekten waren oorzaak, dat men eerst laat in 't veld kon komen (VAN LENNEP). Uw zeden zijn 't sieraad, de roem van uw geslacht (BILD). Wij waren allen geheel bewondering (BEETS).*

Aann. Een uitzondering ten opzichte van 't getal komt mede voor in de spreekwijzen: *ik werd goede maatjes met hem. Ik werd dikke vrienden met Pieter (BEETS).*

§460. 'T substantief als naamwoordelijke bepaling vormt een beknop-ten bijzin. Het wordt óf losweg naast 't bepaalde substantief gesteld en draagt den naam van *bijstelling* (appositie) óf door 't voegwoord *als* met 't substantief verbonden.

§461. 'T substantief komt als naamwoordelijke bepaling in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde substantief overeen. Even-als bij 't naamwoordelijk gezegde maken de namen van afgetrokken zelfstandigheden of van verzamelwoorden ten opzichte van 't getal, namen van geslachtlooze zelfstandigheden of persoonsnamen met afwijkend taalkundig geslacht ten opzichte van 't geslacht een uitzondering: *Hendrik de Vogelaar bracht den Magyaren, dien verwoesters van Duitschland, een geduchte nederlaag toe. Daarentegen: Hendrik de Vogelaar bracht den Magyaren, die plaag van Duitschland, een geduchte nederlaag toe. Zoo ook bij als: Ik als dankbare leerling vereeer U als mijnen ijverigen onderwijzer. Hij schaamt zich als de bewerker van dit onheil. De herhaalde versmading van haar (de wijsheid) als leerares en leidsvrouw des levens heeft een onherstelbaar verderf ten gevolge (VAN DER PALM). Daarentegen: *Vlied den hoogmoed en den nijd als de bron van alle kwaad.**

§462. Om stijfheid te vermijden wordt de genitief van 't bepaalde substantief steeds omschreven. Zeg dus niet: *de roem des*

keizers, des grootsten veldheeren zijner eeuw, evenmin: de roem des keizers, den grootsten veldheer zijner eeuw, maar: de roem van den keizer, den grootsten veldheer zijner eeuw.

Aanm. 1. Door de verbuigingsvormen voluit te schrijven wordt menige dubbelzinnigheid, die 't voegwoord *als* anders zou te weeg brengen, vermeden. Aldus onderscheidt men *ik bemin hem als mijnen broeder* en *ik bemin hem als mijn broeder* (nam. *hem bemint*). In dit laatste voorbeeld is 't tweede gedeelte des volzins onvolledig, evenals de zinnen *ik gedraag mij als een flinke jongen* (nam. *zich gedraagt*). *Zij blocit als een roos* (nam. *bloeit*), enz.

Aanm. 2. Nog een andere dubbelzinnigheid kan door 't voegwoord *als* worden veroorzaakt, doordat de volzin *ik bemin hem als mijnen broeder* kan beteekenen: *ik bemin hem als ik mijnen broeder bemin* en *ik bemin hem in zijne hoedanigheid van broeder*. Laat dus in 't eerste geval 't voegwoord *als* door 't bijwoord *zóó* voorafgaan.

§ 463. Eenige transitieve werkwoorden vereischen de toevoeging van een substantief als bepaling van 't voorwerp, ten einde hiermede een volledig gezegde te vormen. Dit zijn *noemen, heeten, vinden, maken, aanstellen*, enz. *Ik noem u mijnen vriend. Ik heet hem den bewerker van dit onheil. Zij vonden hem een grooten gek. De Staten stelden de Ruyter aan als oppersten vlootvoogd. De Romeinen maakten Augustus Keizer.*

Bij 't aannemen van den lijdenden vorm dezer werkwoorden worden de twee accusatieven in nominatieven omgezet: *De Ruyter werd aangesteld als opperste vlootvoogd.*

d) 'T VOORNAAMWOORD ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE.

§ 464. Buiten de persoonlijke voornaamwoorden kunnen alleen de bezittelijke als naamwoordelijke gezegden voorkomen. Alsdan worden deze altijd door 't lidwoord voorafgegaan en komen met 't onderwerp of met 't bepaalde woord in geslacht, getal en naamval overeen. *Deze hoed is de mijne. Deze hoeden zijn de onze. Ik noem mij geheel den uwen. Hij hij heet zich den onzen. Zoo ook na als: Ik herken dezen hoed als den mijnen. Wij herkennen deze hoeden als de onze.*

**OVEREENKOMST TUSSCHEN 'T BEPALENDE WOORD EN
'T BEPAALDE.**

§ 465. Buigbare woorden worden niet alleen als naamwoordelijke gezegden of als beknopte bijzinnen met 't onderwerp of een ander zinsdeel verbonden, maar kunnen ook als bloote bepalingen aan een of ander zelfstandig woord worden toegevoegd. Alsdan vormen zij naamwoordelijke bepalingen of attributen.

§ 466. Als naamwoordelijke bepalingen of attributen komen voor:

- a) 't adjectief (rangtelwoord of deelwoord).
- b) 't voornaamwoord (lidwoord).
- c) 't substantief.

OVEREENKOMST IN VORM TUSSCHEN 'T ATTRIBUT EN 'T BEPAALDE WOORD.

- § 467. 'T attribuut komt in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde woord overeen.
- § 468. De toepassing van dezen regel op de bijvoeglijke voor-naamwoorden en lidwoorden levert geen zwarigheden op.
- § 469. De adjectieven volgen als attributen van substantieven nu eens de sterke, dan eens de zwakke verbuiging.
- § 470. De sterke naamvalsuitgangen *s* en *er* zijn verouderd en alleen bewaard in uitdrukkingen, als:
goedsmoeds, genitief enkelvoud mannelijk;
zaliger nagedachtenis, genitief enkelvoud vrouwelijk;
te goeder ure, datief enkelvoud vrouwelijk;
blootshoofds, genitief enkelvoud onzijdig.
 Alleen de onzijdige genitief enkelvoud komt als verdeelingsgenitief voor na onbepaalde voor-naamwoorden en telwoorden: *iets liefs*, *wat grappigs*, *genoeg moois*, *veel goeds*, *weinig uitstekends*.
- § 471. Van de niet op *s* en *er* uitgaande naamvalsvormen verschillen alleen de nominatieven van 't mannelijk en onzijdig enkelvoud in de sterke en zwakke verbuiging.
- § 472. Op 't telwoord of lidwoord *een* (of eenig onbepaald telwoord of voor-naamwoord) volgt de sterke mannelijke nominatief, indien 't adjectief een persoon kenmerkt in 't bedrijf, dat 't substantief van hem vermeldt. In den zwakken vorm wordt de eigenschap des adjectiefs voorgesteld als *niet* in verband staande met 't van den persoon vermelde bedrijf. Zoo is een *goed koning*: hij, die *als koning* goed is, een *goede koning* hij, die koning en tevens een goed mensch is. Onderscheid

evenzoo *menig goed* en *menig goede koning*, enz. Desgelijks *een jong soldaat* en *een jonge soldaat*; *een oud burgemeester* en *een oude burgemeester*, enz. De sterke accusatief is alsdan aan den nominatief gelijk en mist den verbuigings-uitgang: *Zij heceten hem een goed koning*.

- § 473. Op 't tel- of lidwoord *een*, alsmede op een bezittelijk of onbepaald voornaamwoord volgt de sterke onzijdige nominatief: *een goed kind*, *zeker dof gerucht*, *menig hachelijk geval*. Maar de eenlettergrepige superlatieven en rangtelwoorden hebben steeds den zwakken vorm: *uw jongste kind*, *ons kleinste kind*; daarentegen: *een alleraardigst kind*, enz.
- § 474. Na *het*, *dit* en *dat* zijn zoowel de sterke als de zwakke vormen in gebruik: *het goed* of *goede kind*, *dit lief* of *lieve huis*, *dat leelijk* of *leelijke geval*. Evenwel bezigt men de sterke vormen, waar 't adjectief door den genitief van zijn grondwoord kan worden omschreven. Zoo is 't *vorstelijk huis* = het huis eens vorsten, 't *vorstelijke huis* = het huis zoo prachtig als dat van een vorst, enz.
- § 475. 'T adjectief, door geen bepalend woord voorafgegaan, neemt in 't mannelijk de zwakke, in 't onzijdig de sterke vormen aan: *goede wijn*, *goed bier*. Zoook in den vocatief: *goede koning!* *lief kind!*
- § 476. De eigenlijke deelwoorden van den tegenwoordigen tijd vormen steeds een zwakken mannelijken nominatief: *een boven allen uitstekende man*. Maar in 't onzijdig geslacht of wanneer zij de werkwoordelijke beteekenis hebben afgelegd, volgen zij de declinatie der adjectieven: *een uitstekend man* (*uitstékend* is hier adjectief), *een kabbelend water*; *het, dit, dat golvend* of *golvende water*; *uw aanvallig kind*, enz.

'T SUBSTANTIEF ALS ATTRIBUUT.

- § 477. De attributieve substantieven staan onmiddellijk voor of achter de substantieven, die zij bepalen: *Oom Karel, Tante Mietje, Krclis vaar, de vogel specht*, enz.
- § 478. Ook hier geldt de hoofdregel, dat 't attributief substantief in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde substantief overeenkomt: *De vogel (Nom.) specht (Nom.) behoort tot de roofdieren. Hij schrijft den vogel (dat.) specht (dat.) deze eigenschappen toe. Hij beschrijft den vogel (acc.) specht (acc.)*.

Uitzonderingen.

a) Het geslacht verschilt, wanneer 't bepalende woord geen afzonderlijke geslachtsvormen kan aannemen:

Het bloempje (onz.) vergeet-mij-niet (vrouw.).

b) Het meervoudig getal wordt bij eigennamen niet uitgedrukt: *de Heeren (mv.) Mulder*.

c) Van de naamvallen maakt alleen de genitief een uitzondering; óf hij wordt omschreven: *Het leven van den vogel specht*, niet: *des vogels spechts*; óf een van beide substantieven blijft onverbogen. Onverbogen blijft:

a) de eigennaam, als 't attributief substantief in den genitief voorafgaat: *De komst des Heeren Mulder. De macht der republiek Venetië*.

b) 't attributief substantief, als de eigennaam in den genitief volgt. Dit heeft dan alleen plaats, als deze genitief een volgend substantief bepaalt: *Oudoom Jakobs zakboekje. Keizer Karels hond. Mijn broeder Karels hond*.

**OVEREENKOMST DER VOORNAAMWOORDEN MET DE
WOORDEN, WAAROP ZIJ TERUGWIJZEN.**

§ 479. De voornaamwoorden komen in geslacht en getal (maar niet in naamval) overeen met de woorden, waarop zij terugwijzen. Dienaangaande geldt als hoofdregel: de persoonlijke en aanwijzende voornaamwoorden richten zich naar 't natuurlijk, de betreffelijke voornaamwoorden naar 't taalkundig geslacht der woorden, waarop zij betrekking hebben: *Het arme meisje kon niet antwoorden; zij beefde van het hoofd tot de voeten en ik had moeite haar op de been te houden* (BEETS). *Er is een dame in het spel, een jong meisje, dat belang stelt in den jongen de Maete* (dez.). *Wat Grootjen betrof, die sprak geen enkel woord* (VAN LENNEP). Alleen bij verkleinwoorden van vrouwelijke eigennamen richt 't betreffelijk voornaamwoord zich naar 't natuurlijk geslacht: *Koosje, die mij van tijd tot tijd al eens had aangezien* (BEETS). Maar worden daarmede kinderen benoemd, dan geldt de hoofdregel: *Het kleine Truitjen, dat gestorven was voor haar vijfde jaar* (BEETS).

Aanm. Soms richt zich ook 't betreffelijk voornaamwoord naar 't natuurlijk geslacht met verwaarloozing van 't taalkundige: *Er was bij den heer en mevrouw Vernooy een jong meisje gelogerd, een nichtjen, welker naam hij niet kende* (BEETS). *Nu leeft zijn lief zustertjen, die zich wel naar hem schikken moet, in gestadige angsten* (dez.). *De klink van de deur werd weder opgelicht en binnen kwam een vrouwelijk wezen, wier oogen, gelaat en geheele houding de innigste, de hartelijkste deelneming vertoonden* (BEETS). *Zij is op dat tijdstip een meisje, wier ware leeftijd moeilijk te bepalen valt* (HUET).

- § 480. Van 't bezittelijk voornaamwoord is de subjectieve persoon en 't subjectieve geslacht steeds de persoon en 't geslacht des bezitters. Dewijl van dezen alleen 't natuurlijke, niet 't taalkundig geslacht in aanmerking komt, is het dus verkeerd te zeggen: *Zijne Majesteit onderhield zich zeer minzaam met hare* (zeg: zijne) *onderdanen*. — *Ik twijfel niet of Uwe Genade zal thans verlangend zijn eindelijk eens het lot te vernemen dat haar en de haren boven 't hoofd hangt* (VAN LENNEP).
- § 481. De voornaamwoorden *hij*, *zij*, *deze* en *die* mogen als onderwerpen van 't koppelwoord in 't onzijdig geslacht gebezigd worden, onverschillig of zij op een persoon of op een zaak slaan: *Het is een man, dit is een vrouw, dat zijn menschen*. — *Het is een bescheiden meisje en zij heeft ondersteuning noodig* (BEETS). Evenzoo 't persoonlijk voornaamwoord als naamwoordelijk gezegde: *Wij zijn het*. — *Het is deze man, dien wij thans aan onze lezers voorstellen* (VAN LENNEP). *Wij zijn het, die het feit ontdekt en belet hebben* (dez.).
- § 482. Soms bezigt men 't onzijdig geslacht van de persoonlijke, betrekkelijke en onbepaalde telwoorden, om 't subject meer onbepaald of algemeen voor te stellen: *'Tviel al of vlood, wat vlieden kon* (BILD.). *Alles slaapt nog* (BEETS). *Alles had den moed laten zakken* (VAN LENNEP). *Alwat leeft en braaf is, zingt* (TOLLENS).

BEHEERSCHING.

- § 483. Bepalende woorden drukken hunne betrekking tot de bepaalde uit óf door overeenkomst in vorm óf door 't aannemen van een bijzonderen verbuigingsvorm of naamval.
- § 484. De naamvallen drukken derhalve de betrekkingen der bepaalde woorden tot de bepaalde uit. Deze bepalande woorden heeten alsdan van de bepaalde *afhankelijk* of worden, als men zegt, daardoor *beheerscht*.
- § 485. De beheersching is *onmiddellijk*, wanneer aan 't beheerschte woord geen voorzetsel is toegevoegd, waardoor de betrekking nader wordt omschreven. De beheersching is *middellijk*, wanneer zij door middel van voorzetsels tot stand komt.
- § 486. De eenige naamval, waarin geen afhankelijk woord staan kan, is de *Nominatief*.

De Nominatief toch is de naamval van 't onderwerp en van de daarmede in vorm overeenkomende woorden.

- § 487. De *vocatief* kan noch in beteekenis noch in vorm, maar alleen in oneigenlijken zin een naamval worden genoemd.
- Aanm.* In den vocatief stond 't woord van *oudsher* zonder buigingsuitgang, dus in den naakten stamvorm. Immers wordt door den vocatief geen betrekking aangeduid, maar 't woord onafhankelijk van de overige woorden gebruikt, om de daardoor bedoelde zelfstandigheid aan te roepen. Derhalve maakt 't in den vocatief staande woord geen deel uit van den volzin, maar treedt op als tusschenwerpsel.
-

ONMIDDELIJKE BEHEERSCHING.

LEER DER NAAMVALLEN. NOMINATIEF.

§ 488. De Nominatief drukt de betrekking uit van 't onderwerp tot 't gezegde.

§ 489. Bij de werkwoorden *zijn*, *blijven*, *worden*, *heeten*, *schijnen*, *lijken* staat een dubbele nominatief, t. w. de nominatief van 't onderwerp en die van van 't naamwoordelijk gezegde. Zie de voorb. in § 447.

Aanm. 1. In de volkstaal volgt op *zijn* wel eens de accusatief van 't praedicaatsvoornaamwoord: *Je bent hem. Ik ben mezelve niet* (BEETS).

Aanm. 2. Daar op *zijn*, *worden*, enz. dezelfde naamval volgt als die voorafgaat, schrijve men *laat mij den schuldige zijn. Laat mij uw besten vriend blijven*, enz.

ACCUSATIEF.

§ 490. De accusatief geeft een *richting* ergens heen te kennen.

§ 491. In den accusatief staat de naam der zelfstandigheid, waarop zich de werking als lijdend voorwerp richt. (*) Is de nominatief dus de naamval van 't onderwerp, de accusatief is de naamval van 't voorwerp.

§ 492. Transitieve werkwoorden worden dus met een accusatief verbonden, of, gelijk men zich uitdrukt, regeeren een accusatief. In den lijdenden vorm des werkwoords wordt de accusatief van 't voorwerp tot nominatief van 't onderwerp. Alle werkwoorden regeeren in den actieven vorm den accu-

(*) Deze zelfstandigheid kan ook 't *product*, jazelfs 't *doel* der werking zijn; *een huis bouwen*; *iemand* (= naar iem.) *met een steen werpen*, enz.

satief van 't woord, dat van den passieven vorm 't onderwerp uitmaakt. (Over de uitzonderingen bij den datief).
Men schrijft een brief. Een brief wordt geschreven.

§ 493. Van 't overgroot aantal transitieve werkwoorden noemen wij slechts:

1) alle causatieven: *drenken, wenden, leggen, zetten, leiden, neigen, zoogen, voeren, boeten, vellen*, enz.

2) alle denominatieven, die van adjectieven afgeleid zijn en 't *doen* aannemen der eigenschap uitdrukken: *witten, sterken, vestigen, krenken*, enz.

3) de met de partikels *be* en *ver* samengestelde werkwoorden, *t zij zij van transitieve of intransitieve werkwoorden, 't zij zij van naamwoorden gevormd zijn. Vergelijk *gaan* en *begaan*, *loopen* en *beloopen*, *kijken* en *bekijken*, *leven* en *beleven*; *verwelkomen*, *vergoeden*, *begunstigen*, *bemannen*, enz.

4) intransitieve werkwoorden worden in de samenstelling met scheidbare of onscheidbare partikels (behalve *ont* en *tegen*) meest transitief: *raken, áánraken; kruipen, dóórkruipen, doorkrúipen, ómkruipen, ópkruipen, óverkruipen*, enz.

§ 494. Intransitieve werkwoorden komen voor met den accusatief van 't substantief,

a) dat in stam of beteekenis met 't werkwoord verwant is en alleen dient, om 't begrip des werkwoords te versterken. Zoodanige substantieven zijn doorgaans met een adjectief verbonden, dat bij gemis van 't substantief als bijwoord zou voorkomen: *duizend dooden sterven; een ellendigen dood sterven = ellendig sterven; een hachelijken strijd strijden een gevaarlijk spel spelen*, enz. Doch ook andere bepalingen mogen aan 't substantief worden toegevoegd: *den slaap des rechtvaardigen slapen, zijn slag slaan, zijn gang gaan, zijn weetje weten*, enz.

b) dat aangeeft, wat door de werking wordt voortgebracht

(gcuil): *geluk ademen, woede snuiven, wraak ademen, vuur blazen, zich een bochel lachen, zich een breuk springen, zich een ongeluk vallen, enz.* Hiertoe behooren de onpersoonlijke: *het regent vonken, het vriest dik ijs, het regent bloemen, het hagelt pijlen. Het sneeuwde groote ideëen (BEETS).*

c) dat gevolgd wordt door een adjectief, om de gesteldheid aan te duiden, waarin 't voorwerp door de handeling komt: *zijn schoenen scheef loopen, zijn oogen blind zien, iemand blond en blauw slaan, enz.* 'T substantief wordt ook door 't wederkeerig voornaamwoord vervangen: *zich moe loopen, zich blind zien, zich gek denken, enz.*

- § 495. Eenige transitieve werkwoorden vereischen de toevoeging van een substantief als bepaling van 't voorwerp en regeeren derhalve een dubbelen accusatief.

Aanm. Men onderscheide deze werkwoorden van dezulke, welke ook zonder die toevoeging een volledig gezegde vormen. *Iemand als een trouw vriend beminnen, achten, prijzen. Iemand als verrader aanklagen, beschuldigen, straffen, veroordeelen, vonnissen, enz.* De tweede accusatief vormt hier een verkorten bijzin. (Zie § 461).

- § 496. Een dubbelen accusatief regeeren de werkwoorden *heeten, noemen, doopen; achten* (houden voor), *vinden* (houden voor), *rekenen; maken; (zich) teekenen, (zich) betoonen, enz.* Voorts *aanstellen, beschouwen, erkennen, uitroepen, doodverven*, waarbij de tweede accusatief, alhoewel door *als* voorafgegaan, niet kan gemist worden.

Aanm. Op *zich aanstellen als* volgt evenals op *zich gedragen als, zich voordoen als, enz.* een nominatief, als onderwerp van den onvolledigen volzin: *Hij stelt zich aan als een gek*, namelijk *zich aanstelt* of *gedraagt*. Vergelijk hiermede den volzin *hij bloeit als een roos*, namelijk *bloeit*. *Zal ik mij eerstdaags een schildknaap zonder meester bevin-*

den? (VAN LENNEP) *Ik heet u mijnen besten vriend. Ik doop u Pieter Stastok. Ik teeken mij wcen dienstwilligen dienaar. Ik acht dit een hachelijke zaak. Ik heb hem altoos een heel beleefd mensch gevonden* (BEETS.) *Ik reken dat een gevaarlijk spel. De koning maakte hem eersten luitenant. 'T volk riep hem uit als koning. Hij betoont zich een bekwaam regent. Zij doodverfden hem als toekomstig regent. Zijne Majesteit stelde hem aan als oppersten veldheer. Zij beschouwden dit als landverraad. Zij erkenden hem als hoogsten rechter.*

§ 497. Bij de werkwoorden *heeten*, *noemen* en *vinden* (houden voor) kan een infinitief als tweede accusatief voorkomen. *Dát noem ik pochen! Dát heet ik slapen! Dát vind ik woekeren!*

§ 498. Voorts staat een infinitief in de plaats van een tegenwoordig of verleden deelwoord als tweede accusatief bij de werkwoorden *vinden*, *houden* en *hebben*: *Die boer heeft tien koeien op stal staan. Daar hield uw hand mij staan* (BILD.). *Hij heeft hem staan. Ik vond hem in een hoek zitten. Daarentegen: Wij vonden de vrouw nog altijd bezwijmd en een kleiner kind kermende op het bed* (VAN LENNEP).

§ 499. Eindelijk staat zulk een accusatief met een infinitief na de werkwoorden *zien*, *hooren*, *voelen*, *doen* en *laten*: *Ik zag den dokter binnegaan* (BEETS). *Hildebrand hoorde degelijke manslaarzen kraken* (dez.). *De kranke voelde zijn einde naderen. — De wind deed den stroom naar de vloot toedrijven* (VAN LENNEP). *Ik liet het open bedgordijn vallen* (BEETS). *Zie mijn hand zijn hand omvatten* (BILD.). *Hij voelt zich 't voorhoofd bleeken* (BILD.).

Aanm. 1. Is de infinitief transitief, dan moet uit den zin worden opgemaakt, bij welk werkwoord 't voorwerp behoort. Soms ontstaat daardoor dubbelzinnigheid, als b. v. in den volzin: *een zeker kind zag zijn vader op zijn tachtigste*

jaar doopen; immers er blijkt nergens uit, of de vader doopte, dan wel *gedoopt werd*. Meestal echter hangt bij *laten* en *doen* 't voorwerp van den infinitief af: *Alva — besloot — eenige winkeliers te doen vatten en in hun eigen deuren te laten ophangen* (VAN LENNEP). Bij de overige werkwoorden verkieze men, als er dubbelzinnigheid te vreezen is, óf de omzetten in een afhankelijken volzin met *dat*, óf voege er bij, *door* wien de werking verricht wordt. Zeg dus niet *Hannibal zag zijne troepen overwinnen*, maar *Hannibal zag, dat zijne troepen overwonnen*, óf *dat zijne troepen overwonnen werden*, óf *zijne troepen door de vijanden overwinnen*: ook bestaat er geen dubbelzinnigheid, wanneer zoowel 't hoofdwerkwoord als de infinitief een voorwerp hebben: *De veldheer liet zijn lijfwacht de opstandelingen gevangen nemen*.

Aanm. 2. Een dubbelzinnigheid van een anderen aard ontstaat door de gelijkheid van vorm tusschen datief en accusatief, als b. v. *hij liet zijn broer allerlei grofheden zeggen; ik liet hem de zaak vertellen*, enz.

§ 500. Na andere dan de bovengenoemde werkwoorden is de accusatief met den infinitief ongepast. Verwerpelijk zijn dus de volgende uitdrukkingen: *Dit tijdstip acht ik nu gekomen te zijn* (VAN DER PALM). *Wie gij zijn moogt, die U Goden waant te zijn, ziet hier uwe beteekenis* (dez.). *Die Vulpes, wien sommigen beweerden een weggelooopen slaaf te zijn* (VAN LENNEP).

§ 501. Bij eenige werkwoorden kan 't vragend voornaamwoord *wat* en de onbepaalde voornaamwoorden *iets*, *niets*, *veel* (*meer*, *meest*) als tweede accusatief voorkomen. *Dat raakt U niets. Dat baat mij wat! Wat raakt U dat? Wat helpt U dat? Dat helpt U niets, veel*, enz. Deze tweede accusatief is van bijwoordelijken aard.

§ 502. Het plaatselijk begrip *waarheen* of *tot hoever* wordt toegepast op den *afstand*, de *maat*, 't *gewicht*, den *prijs*, den *tijd*. De accusatief drukt dan uit, *tot hoe ver* de afstand, de maat, 't gewicht, de prijs, de tijd zich *uitstrekt*, en wordt dus de naamval der bijwoordelijke bepaling van *afstand*, *maat*, *gewicht*, *prijs* en *tijd*, antwoordende op de vraag, *hoe ver? hoe groot? hoe zwaar? hoe duur? hoe lang? en wanneer? Dit is anderhalve mijl ver. Dit is anderhalven voet lang, breed, dik en hoog. Een frank is nog geen halven gulden waard. Dit pak weegt anderhalven centenaar. De koffie kost zeven en twintig en een halven cent per pond. Het kost hem den hals. Den eersten Januari word ik betaald. Den geheelen zomer was het snikheet. Hij is een halve eeuw oud.*

§ 503. Eindelijk staat de accusatief der bijwoordelijke bepaling bij de adjectieven:

*getroost, gewaar, gewoon en meester,
verschuldigd, veilig, kwijt en bijster.*

Den dood getroost zijn. Iemand of iets gewaar worden. Een hard lot gewoon zijn. De stad meester zijn. Grooten dank verschuldigd zijn. Zijn leven niet veilig zijn. Zijn geld kwijt zijn. 'T spoor bijster zijn. Voorts ter vervanging van den vroegeren genitief bij

*zeker, schuldig, kundig, machtig,
moe, vol zat, bewust, deelachtig,
waardig, waard, gewis, gedachtig.*

Zijn zaak zeker zijn. Veel geld schuldig zijn (schuldig is hier = verplicht te betalen) Een vak kundig zijn. Een taal machtig zijn. Zijn leven moe zijn (moede is hier = afkeerig van). Vol heiligen ijver zijn. Een bauntje zat zijn, zich zijn meerderheid bewust zijn. Een belooning waardig zijn. De zaligheid deelachtig worden. Een beter lot waard zijn. Een

hoogen prijs waard zijn. Zijn zaak gewis zijn. Zijn dood gedachtig zijn.

- § 504. In hooger en stijl bezigt men den accusatief van een substantief, gevolgd door een deelwoord, adjectief of bijwoord, om eene begeleidende omstandigheid der werking te vermelden (*bijwoordelijke accusatief van omstandigheid*): *De heldin der historie verschijnt, het helder voorhoofd met het schoone mopjen beploid, het gele jakjen aan, een hengelmand onder den arm en vroolijkheid en schalkheid in de blauwe oogen* (BEETS).

D A T I E F.

- § 505. De datief is de naamval van den naam der zelfstandigheid, ten aanzien van welke de werking plaats heeft.
- § 506. Deze zelfstandigheid is gewoonlijk de persoon, die niet de werking lijdend ondergaat, maar als gevoelend of handelend wezen daarin is betrokken: *Ik geef U* (datief) *een appel* (accusatief), d. i. *Ik geef den appel* en *gij ontvangt hem*. *Ik zeg U* (datief) *iets*, d. i. *ik zeg iets* en *gij hoort het*. *Dit bevalt U*, d. i. *gij scheidt daarin behagen*. *Dit lust U*, d. i. *gij gevoelt lust daarin*, enz.
- Eenige werkwoorden veronderstellen dezelfde werking van 't onderwerp en 't verwijderde voorwerp: *Jan ontmoet Piet*, dus *Piet ontmoet Jan*. *Jan gelijkt Piet*, dus *Piet gelijkt Jan*, enz.
- Andere wederom veronderstellen, dat een werking van 't verwijderd voorwerp aan die van 't onderwerp is voorafgegaan: *Ik gehoorzaam U*, dus *gij hebt mij bevolen*; *ik weiger U* (*iets*), dus *gij hebt mij* (*om iets*) *gevraagd*, enz.

§ 507. Vele transitieve werkwoorden regeeren buiten den accusatief van 't lijdend voorwerp een datief van den naam des persoons, voor wien de werking geschiedt: *iemand iets geven, zeggen, toonen, bevelen, verbieden, opdragen*, enz. In den datief staat dan ook 't wederkeerig voornaamwoord bij *zich iets aanmatigen, verbeelden, voornemen, voorstellen, getroosten*, enz.

§ 508. Eenige transitieve werkwoorden regeeren een accusatief óf van den persoon, óf van de zaak, maar nimmer van beide tegelijk: *Iemand betalen. Een rekening betalen*. Verbindt men beide voorwerpen, dan staat de persoonsnaam in den datief en de zaaknaam in den accusatief, óf de persoonsnaam in den accusatief, terwijl de zaaknaam met een voorzetsel volgt: *Iemand (dat.) de rekening (acc.) betalen. Iemand (acc.) met goud betalen. Iemand (dat.) iets (acc.) verzoeken, smeeken, bidden. Iemand (acc.) om iets verzoeken, bidden, smeeken. Iemand (dat.) iets (acc.) vragen. Iemand (acc.) naar iets vragen. Iemand (dat.) iets (acc.) onderwijzen of leeren. Iemand (acc.) in iets onderwijzen of onderrichten*.

Anm. De reden hiervan is, dat zulke werkwoorden een verschillende beteekenis hebben, naar gelang zij een persoonsnaam of een zaaknaam als voorwerp bij zich hebben. Zoo is *iemand vragen* zooveel als *iemand ondervragen, iets vragen* naar iets onderzoek doen, enz. Vergelijk voorts *iets spreken* en *iemand spreken, iets roepen* en *iemand roepen*. Dat *vergeven*, met den datief des persoons, beteekent vergiffenis schenken, met den accusatief vergiftigen, zij terloops aangemerkt.

§ 509. In 't passief wordt de accusatief van 't voorwerp in den nominatief van 't onderwerp omgezet. Men zegt dus: *ik word betaald, iets wordt betaald, mij wordt iets betaald; ik word daarom verzocht, gebeden, mij wordt dat verzocht, gebeden ik word naar iets gevraagd, mij wordt iets gevraagd; ik*

word in iets onderwezen, onderricht, mij wordt iets onderwezen, onderricht, enz.

Aanm. Van werkwoorden, als *berichten, melden, enz.* welke nooit met een accusatief van een persoonsnaam verbonden worden, kan dan ook de persoonsnaam niet 't onderwerp van 't passief worden: *ik word bericht, gemeld, enz.* is wantaal.

§ 510. Den datief des persoons regeeren de intransitieve werkwoorden:

belagen, bevallen, lusten, smaken, believeen, baten; mishagen, wulgen, smarten, berouwen, verdrieten; behooren, toehooren, ontbreken, mangelen, schelen, falen; dunken, blijken, toeschijnen, schijnen, voorkomen, gelijken,
[*slachten;*

gelukken, mislukken, schaden, gehoorzamen; schikken, vlijen, voegen, betamen, passen, behooren; invallen, heugen, droomen, staan (iemand staan = aankunnen).

Aanm. Dat *gehoorzauen* en *baten* in 't passief als transitieve werkwoorden worden opgevat, blijkt uit § 392.

§ 511. Den datief van den persoonsnaam regeeren de uitdrukkingen *te hulp komen* of *ijlen, ten deel vallen, voor den geest staan, 't hof maken, bijstand bieden, vrij staan, goed staan, slecht staan, afbreuk doen, te pas komen, pijn of zeer doen, dank weten, goed of kwaad doen* en dergelijke. Zoo is *u* in *dit staat u te doen* datief als afhingende van *staat*, maar in *dit staat u te wachten* accusatief, als afhingende van *wachten*.

§ 512. Eenige adjectieven behoeven de toevoeging van een substantief in den datief, om een volledig begrip uit te drukken. Zij komen met de in § 510 genoemde werkwoorden overeen. 'T zijn:

welgevallig, aangenaam, lief, welkom;

hatelijk, onaangenaam, vijandig;
eigen, eigenaardig, vreemd;
gelijk, ongelijk, overeenkomstig;
nuttig, voordeelig, nadeelig, dienstig, enz.

- § 513. Niet zelden staat de datief van den persoon, ten wiens behoefte iets geschiedt, bij de werkwoorden, die een verrichting te kennen geven. *Haal mij (voor mij) dat brood. Hak mij die turf. Schrijf mij dien brief, enz.*
- § 514. Voorts staat een datief van den persoon, ten aanzien van wien een eigenschap in zekeren graad wordt aangetroffen, bij de adjectieven, welke verbonden zijn met de bijwoorden *te* of *genoeg*: *Dat is mij te kras. Dat was hem zwaar genoeg.*
- § 515. Eindelijk kunnen de werkwoorden, die geen datief regeren, nogtans met een datief verbonden worden, wanneer deze naamval *een bezit* uitdrukt en dus óf door den genitief van 't substantief óf door een bezittelijk voornaamwoord kan worden vervangen: *Ik sla u den arm (uwen arm) stuk. Ik sla dezen man 't been ('t been dezes mans) stuk. Hij voelt zich 't voorhoofd (zijn voorhoofd) bleeken (BILD.).*
- § 516. In de gemeenzame spreektaal dienen de datieven *mij* of *me* en *jij* of *je*, om de deelneming van den spreker te betuigen of die van den hoorder op te wekken (*ethische datief*): *'T is me een volkje! Een leven van wat ben je me! Zie mij zulk een stijfkop eens aan (VAN LENNEP). Smijt me dien kinkel uit den kring (dez.). Houd gij me daar den mond! blijf gij me daar vandaan! Ruim gij me uw voden weg! bezie me eens zulke pennen! (BILD.)*

GENITIEF.

- § 517. De genitief is de naamval van den naam der zelfstandigheid, van welke iets afkomt of uitgaat.
- § 518. De *genitief van afkomst* wordt gevonden in uitdrukkingen, als: *de kinderen mijner tante. De kinderen Loths. Vondels werken. Mohammeds leer. Mijn ooms gedachten.*
519. 'T begrip van afkomst gaat over dat van bezit, voorzover 'tgeen van een zelfstandigheid afkomt, gedacht wordt daaraan eigen te zijn of toe te behooren. Genitieven van bezit zijn: *Geef den Keizer wat des Keizers is en Gode wat Gods is. 'T rijk Gods. De boekerij mijns vaders. Mijn ooms rijtuig*, enz.

Aanm. De *s* is als teeken van den genitief zóó algemeen geworden, dat ze aan vrouwelijke substantieven en zelfs aan eenige meervouden gehecht wordt, zoo deze 't bepaalde woord voorafgaan: *Moeders kindje. Armeluis kinderen.*

- § 520. Omgekeerd gaat 't begrip van afkomst over in dat van *scheiding* of *deeling*. Deze *partitieve* of *verdeelingsgenitief* is de naamval van:
- a) 't geheel, waarvan een deel genomen wordt;
 - b) de stof, waaruit een zelfstandigheid bestaat;
 - c) de soort, waartoe een zelfstandigheid behoort.
- aa) Voorbeelden van 't geheel, waarvan een deel genomen wordt, zijn: *Twee mijner vrienden. Velen uwer vijanden. De aardigste dezer vertellingen. 'T grootste deel des of dezer legers*, enz.
- bb) Voorbeelden van de stof, waaruit iets bestaat, zijn: *Een bete broods. Een glas wijn. Een somme gelds. Een spanne tijds. Een eind weegs* (overdrachtelijk). Reeds in 't vrouwelijk en in 't meervoud verschilt de genitief niet van

de overige naamvallen: *een pond boter, een schotel erwten*, enz. Vandaar dat ook de mannelijke en onzijdige enkelvoud den genitiefuitgang hebben afgeworpen en thans, evenals de vrouwelijke woorden en de meervouden, een soort van *bijstelling* uitmaken. Deze neemt, gelijk gezegd is, den naamval van 't bepaalde woord aan: *Dit is een glas roode wijn* (nom.). *Wij drinken een glas rooden wijn* (acc.) *Een okshoofd fijne wijn werd verkocht* (nom.). *Men verkocht een okshoofd fijnen wijn* (acc.). Eveneens is dit 't geval met de cc) voorbeelden van de soort, waartoe een zelfstandigheid behoort: *Een menigte menschen. Een aantal krijgslieden.*

Aanm. Een oude verdeelingsgenitief maakt 't woordje *er* uit, waar het ontstaan is uit *der*, genitief meervoud van 't aanwijzend voornaamwoord *die*. Zie § 370.

§ 521. De genitief drukt voorts de *afkomst*, d. i. 't *uitgangspunt* of wel de *aanleiding* van de werking uit. Dientengevolge staat de genitief, doch alleen van de persoonlijke voornaamwoorden, bij de werkwoorden *gedenken, zich herinneren, zich erbarmen, zich ontfermen, zich aantrekken, zich bekommeren* en *zich schamen*: *Wellicht komen zij van tijd tot tijd weder om uwer te gedenken* (BEETS.) *Ik zal mij steeds zijner herinneren. Dit schaap behoort aan dengene, die zich zijner erbarmen zal* (VAN LENNEP). *Uit medelijden trok ik mij uwer aan* (dez.). De accusatief of ook de omschrijving met voorzetsels kan den genitief vervangen: *Bekommer u niet om mij. Ontferm u over hem. Erbarm u over ons*. Regel is dit bij substantieven, enz. *Gedenk aan den lieven William en aan zijn grootmoeder* (BEETS). *Ik wil niet, dat het zich iemand aantrekke, als ik sterf* (dez.).

§ 522. Bij infinitieven of werkwoordelijke afleidsels, die een werking te kennen geven (als werkwoordelijke stammen of afleidsels op *ing, st, nis*, enz.) kan een genitief staan

a) om 't *uitgangspunt*, d. i. 't onderwerp der werking aan te wijzen.

b) om de *aanleiding*, d. i. 't doel of 't voorwerp der werking aan te duiden.

De eerste heet dan de *onderwerps-* of *subjectieve genitief*, de tweede de *voorwerps-* of *objectieve genitief*, b. v.: *De verjaring des konings*, subjectieve genitief, omdat de koning verjaart; *de kroning des konings*, objectieve genitief, omdat men den koning kroont of de koning gekroond wordt. Men wachte zich dus voor dubbelzinnigheden, als *de overwinning der Franschen*, enz. ten ware uit den samenhang is op te maken, wat bedoeld wordt.

§ 523. De § 501 genoemde adjectieven regeeren nog den genitief in eenige vanouds gebruikelijke spreekwijzen, de woorden *schuldig* en *moede* zelfs in een bepaalde beteekenis. *Ik ben des doods schuldig* = ik verdien den dood. *Ik ben deze som schuldig* = ik ben verplicht deze som te betalen. *Zwervens moede* = moede ten gevolge van 't zwerven. *'T zwerven moede* = van 't zwerven afkeerig geworden. Andere voorbeelden zijn: *Der zake zeker. Deskundig* (vergelijk *des gevorderd, des gevraagd*). *Vol zotten wijns. Zijns levens sat. Hij alleen is uwer, gij zijt zijner waardig* (BEETS). *Was hij nog niet overtuigd, of deze zijner wel indachtig soude zijn?* (VAN LENNEP) *Zijne nieuwe jachtgezellen waren der streek onkundig* (dez.).

§ 524. De bijwoordelijke genitief *van tijd* of *van omstandigheid* komt voor in uitdrukkingen als *daags, 's somers, 's winters, deser dagen, ouder gewoonte, zaliger nagedachtenis*, enz. Zie § 249, vlgg.

§ 525. Eindelijk volgt de genitief van 't persoonlijk voornaamwoord soms op 't tusschenwerpsel *wee*: *Wee onzer, zoo dat waar is!* (BEETS)

§ 526. De omschrijving van den genitief door 't voorzetsel *van* is vooral bij mannelijke en onzijdige enkelvoud en in gebruik, ter vermindering van de vormen op *s*. De genitief *moet* omschreven worden

a) van verzamelwoorden, indien 't bepaalde woord een voornaamwoord of onbepaald telwoord is: *niemand, velen, eenigen, wie van 't leger.*

b) van eigennamen, die op 't bepaalde woord volgen, met uitzondering van enkele bijbelsche uitdrukkingen en 't woord *God*: *Willems verjaardag. De verjaardag van Willem. De dochteren Loths. De arke Noachs. De kinderen Israëls. 'T rijk Gods.*

c) indien 't bepaalde woord in den (al of niet omschreven) genitief staat: *De familiehaat van 't geslacht der natuuronderzoekers* (BEETS). Evenwel met uitzonderingen: *Geen bewijzen der schadelijkheid van de dooden voor de levenden konden hen van hun stuk brengen* (dez.). *Uit aanmerking der bekrompene omstandigheden eener groote familie* (dez.). *De bewijzen der onschuld woer zuster* (VAN LENNEP).

Aaum. De toepassing van den laatsten regel hangt vooral van de welluidendheid af. Zoo is steeds de herhaling van *des* of *der* te vermijden. *Geen bewijzen der schadelijkheid der dooden voor de levenden, de roem des aanvoerders des legers* en dergelijke zijn én onwelluidend én onduidelijk.

MIDDELIJKE BEHEERSCHING.

§ 527. De middelijke beheersching komt tot stand door voorzetsels. De betrekking van 't bepaalde woord tot 't bepalende wordt door een voorzetsel uitgedrukt. Op dit voorzetsel volgt 't bepalende substantief thans in den tweeden, derden of vierden naamval.

§ 528. In onze hedendaagsche taal regeeren alle voorzetsels den vierden naamval met uitzondering van *te*, dat den datief regeert: *te dezer stede, te uwen huize, te geenen tijde*, enz. Dat oudtijds de voorzetsels ook met een genitief en datief verbonden werden, bewijzen nog uitdrukkingen als: *buitenslands, binnenslands, in aller ijl, van ganscher harte, van goeden huize, bij monde, in koelen bloede, uitermate, metter-tijd, inderdaad, na den eten, met dien verstande*, enz.

Aanm. Alleen die voorzetsels, welke uit zekere woordkoppelingen bestaan, kunnen ook nu op den genitief regeeren. Met name is dit het geval met *om* — *wille*, 'twelk 't substantief tusschen zich inneemt, en *uithoofde*: *Om mijns broeders wille. Het was mij dien nacht onmogelijk te slapen, uithoofde der hitte* (VAN LENNEP).

§ 529. Niet alleen de eigenlijke, maar ook de van substantieven, adjectieven en deelwoorden afgeleide voorzetsels regeeren den accusatief, als *ondanks, trots, langs, behalve, niettegenstaande, uitgezonderd, behalve, bezijden*, enz. Zoo zegt men: *allen verdronken de kapitein uitgezonderd, óf uitgezonderd den kapitein. Elk was haar macht bewust behalve haar alleen* (VAN LENNEP).

BETEKENIS DER VOORZETSELS.

- § 530. De eigenlijke voorzetsels geven plaatselijke betrekkingen te kennen tusschen twee zelfstandigheden. Door deze plaatselijke betrekkingen ook op den tijd en verder overdrachtelijk toe te passen vloeien de overige beteekenissen dezer rededeelen voort.
- § 531. De plaatselijke betrekking van eene zelfstandigheid tot een andere is van tweeërlei aard: óf zij drukt uitsluitend een beweging uit, óf zij geeft eene andere betrekking te kennen, onverschillig of daarbij rust of beweging plaats heeft.
- § 532. Eenige voorzetsels geven uitsluitend een beweging te kennen. Aldus beteekent *naar* in 't algemeen *een richting ergens heen*; 't tegenovergestelde is *van*, dat een verwijdering uitdrukt. *Tot* geeft te kennen, dat de beweging de grenzen eener zelfstandigheid bereikt, doch niet overschrijdt. Bij *door* verdeelt de beweging een zekere ruimte van 't eene tot 't andere einde. *Over* stelt de beweging *op* of *boven* zekere oppervlakte voor. Ten slotte geeft *uit* een beweging te kennen, waarbij men 't binnenste van een voorwerp verlaat.
- § 533. Als zuivere bepaling van plaats dient *te*. Is de oppervlakte van eenig voorwerp de plaats, waar een ander in rust of beweging verkeert, dan bevindt zich 't laatste *op* 't eerste. Verder beteekenen *boven* de hoogere, *beneden* de lagere plaats, die 't eene voorwerp ten opzichte van 't andere aanneemt. Wordt daarbij 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt, dan bezigt men *onder*. *Voor* geeft de betrekking van de toegekeerde, *achter* die van de afgekeerde zijde tot eenig voorwerp te kennen. Maar 't toegekeerde voorwerp zelve steunt of beweegt zich *tegen* 't andere. *Tusschen* beteekent *van weerszijden*, *in* of *binnen*.

aan *alle* zijden besloten door de uitgebreidheid of de beweging van eenig voorwerp. Dit laatste bevindt, beweegt zich dan óf aan beide zijden óf *om 't* andere. 'T tegenovergestelde van *binnen* is *buiten*, dat derhalve een rust of beweging aan gene zijde van een voorwerp te kennen geeft.

TOEPASSING DER RUIMTEBETREKKINGEN OP DEN TIJD.

§ 534. Daar alle tijdsbetrekkingen als betrekkingen van plaats worden gedacht, bezigt men genoemde voorzetsels ook om den tijd aan te geven.

Alzoo beteekent *te* een bepaald tijdstip, *op* een ruimer tijdsverloop, *binnen* of *in* een tijdkring, *tegen* een naderenden, *bij* een nabijzijnden tijd: *Te zes uur* of *uren*. *Op dien dag*. *Binnen een eeuw*. *In een dag*. *Tegen den nacht*. *Bij vieren*. Een onbepaald punt binnen een tijdruimte drukt *van* uit: *van morgen*, *van nacht*. Een volgorde in den tijd geeft *na*, 't tegenovergestelde *voor*, de gelijktijdigheid *met* te kennen: *Na den middag*. *Voor den avond*. *Met 't aanbreken van den dag*.

Om een toekomstig-verleden tijd aan te geven wordt *over* gebruikt: *Over vier weken*. Rekent men daarentegen van zeker tijdstip af, dan bezigt men *sedert* of *sinds* (welke voorzetsels nooit van plaats gebruikt worden). 'T tegenovergestelde beteekent *tot*, dat ook in de plaatselijke beteekenis de grens aangeeft, die niet overschreden mag worden: *tot morgen*. 'T meest onbepaalde is *om*, zooveel als *ongeveer*, *omstreeks voor* of *na*: *om vijf uur*, *om middernacht*. (Verkeerdelijk zegt men dus *precies om vijf uur*, enz. enz.).

DE VOORZETSELS IN BEPALINGEN.

§ 535. AAN beteekent in de eerste plaats een aanraking. Aldus in uitdrukkingen als *arm aan arm, rug aan rug*, enz. Zoook bij de werkwoorden *raken, voelen, tasten, kloppen, vasthechten* enz. Overdrachtelijk *denken, gedenken, herinneren, gelooven*, enz. Voorts in de zegswijzen *aan 't werk zijn, aan 't schrijven zijn, er aan toe zijn*, enz. Daar nu 't aangeraakte voorwerp maar voor een deel de werking ondergaat, onderscheidt men *een kerk bouwen* en *aan een kerk bouwen, een boek schrijven* en *aan een boek schrijven*, enz. Vandaar staat het ook bij de bepaling van deelen, waarop een hoedanigheid of werking betrekking heeft: *Lam aan een arm, blind aan een oog, aan beide zijden scherp, aan de oogen lijden*, enz. en figuurlijk: *rijk aan geld, arm aan goed, gebrek aan bekwaamheid*, enz. Uit de beteekenis van aanraking vloeit die van onmiddellijke nabijheid voort: *aan den dijk liggen, aan 't vuur zitten* en overdrachtelijk: *dit staat aan u, hieraan is veel gelegen*, enz.

Omgekeerd veronderstelt aanraking vaak beweging. Zoo volgt *aan* soms op de werkwoorden, die een beweging te kennen geven: *aan de deur komen, aan den zolder reiken, aan boord gaan, aan flarden scheuren, aan stukken breken, aan 't muiten slaan, aan den drank gaan*, enz. Daar *aan* alzoo de beweging of *richting* der werking aangeeft, dient het in veel gevallen om den datief te helpen omschrijven.

§ 536. BIJ behoudt de beteekenis *in de nabijheid van* in de uitdrukkingen *zich verdedigen* of *beklagen bij, iemand aanklagen bij, bij zijn gevoelen blijven, vergelijken bij* (vgl. *met*), *het er bij laten, bij iets niet halen* of *komen, bij* (d. i. ten aanhoore van) *God zweren, iemand bij iets bezweren*, en

voorts *aangenaam bij, gehaat bij, gezien bij*. De nabijheid eener zaak wordt vereischt, zal deze tot 't een of ander van dienst zijn. Derhalve bezigt men *bij*, om 't middel aan te geven, waarvan men zich bedient: *bij ervaring, bij name, bij eede, bij monde, bij voorbeeld, bij 't licht, bij de wet, bij de el, bij 't pond*, enz.

- § 537. BOVEN in de beteekenis (*hooger dan*) wordt overdrachtelijk gebezigd bij *uitmunten, uitsteken, verheffen, verkiezen*, waarmede de naam van 't voorwerp verbonden wordt, dat overtroffen of beneden iets anders gesteld wordt. Dus zegt men ook *deugdzaamheid, voortreffelijkheid, voorkeur boven*, enz. Insgelijks overdrachtelijk in *boven mate, boven wensch, boven verwachting, bovendien, boven mijn verstand*, enz.
- § 538. DOOR bezigt men ook van een beweging, die een ruimte gedeeltelijk en in verschillende richtingen doorsnijdt: *door den tuin wandelen, door de zaal dansen*. Daar nu 't middel, waarmee men iets verricht, als de ruimte gedacht wordt, welke men moet doorgaan om tot 't doel te geraken, krijgt *door* de beteekenis *door middel van*; evenals men *door de deur* in 't huis gaat, krijgt men *door vlijt* kennis. Vergelijk: *Ik geef u door dezen brief kennis. Ik laat u door een bode weten. Hierdoor bereik ik mijn doel*. Daar verder 't *middel* als *oorzaak* kan opgevat worden, dient het om den persoon of de zaak, van welke de werking uitgaat, met 't werkwoord in den lijdenden vorm te verbinden: *Dit wordt door mij gedaan. Hij wordt door een kogel getroffen*, enz.
- § 539. IN beteekent een rust of beweging binnen de grenzen eener ruimte. Deze ruimtebetrekking wordt ook toegepast op abstracte zelfstandigheden, binnen welke kring een werking of eigenschap gedacht wordt *In armoede leven. In angst verkeeren. In Gods wil berusten. In iets vermaak vinden, behagen scheppen, zich verblijden* (doch *zich* over iets be-

droeven). In een of ander vak *knap*, *bekwaam*, *bedreven*, *ervaren*, *geoefend*, *sterk*, *zwak*, *dom*, *onbekwaam*, enz. *zijn*. Vandaar staat *in* bij vele bijwoordelijke uitdrukkingen van omstandigheid: *in ernst*, *in toorn*, *in haast*, *in vertrouwen*, *in schijn*, *in waarheid*, *in 't geheim*, *in 't openbaar*, enz. Eindelijk dient het om de stof aan te duiden, binnen of in welke iets als bestaande gedacht wordt: *honderd gulden in goud* (aan *goud* betreft de waarde), *een som in zilver betalen*. Ten tweede beteekent *in* een beweging, die de grenzen van een ruimte binnendringt: *In huis gaan*. *In den kring treden*. Deze verwisseling van plaats wordt overdrachtelijk opgevat als verandering in 't algemeen: van daar staat *in* bij de werkwoorden *veranderen*, *overgaan*, *verkeeren*, *deelen*, *verdeelen*, *oplossen*, *scheiden*, *splitsen*, enz.

§ 540. MET drukt in 't algemeen een verbinding uit hetzij in vriendschappelijken hetzij in vijandigen zin. De toegevoegde bepaling beteekent een persoon of zaak, die in de werking betrokken is. Vergelijk *bij iemand eten* en *met iemand eten*. Derhalve staat *met* bij de werkwoorden

a) *omgaan*, *handelen*, *spreken*, *overeenkomen*, *afspreken*, *zich bemoeien*, *zich verzoenen*, enz.

b) *strijden*, *vechten*, *kampen*, *oorlogen*, *worstelen*, *twisten*, *wedden*, enz. Zie tegen.

bij de adjectieven: *verwant*, *beviend*, *bekend*, *vertrouwd*, *gemeenzaam*, enz. Verder wordt bij de werkwoorden *beginnen*, *aanvangen*, *voortgaan*, *ophouden* en *eindigen* dit voorzetsel gebezigd voor den naam der werking, waarmede 't onderwerp in verbinding wordt gedacht. Evenzoo staat *met* bij *lachen*, *spotten*, *schertsen*, *gekscheren*, *beguan zijn*, *medelijden hebben* voor den naam van den persoon of de zaak, die tot de werking aanleiding geeft en als zoodanig tot 't onderwerp in betrekking staat. Voorts staat *met* voor den naam der zaak

a) welke iemand of iets eigen is: *een man met een helder oordeel, een stad met honderd poorten, een huis met een tuin*; enz.

b) welke 't middel of werktuig is, waarvan men zich bedient: *met de hand aanraken, met open ooren hooren, met de bijl bewerken, met een mes doorsnijden*, enz. Eindelijk vormt het bijwoordelijke uitdrukkingen, welke de begeleidende omstandigheden der werking beteekenen: *met kracht, met ijver, met alle macht, met genoeg, met lust, met tegenzin*, enz.

§ 541. NAAR beteekent een richting in 't algemeen, zoowel bij beweging, als anderszins: *naar huis gaan, naar 't Noorden zien, zich naar 't Oosten wenden of keeren*. En figuurlijk: *naar iets streven, haken, halsreiken, begeeren, verlangen, wenschen, vragen, zoeken, wachten, luisteren*, enz.

§ 542. NA is 't grondwoord, waarvan *naar* de vergrootende trap is. Oorspronkelijk (en nog als bijwoord) beteekent het *nabij*. Bevind ik mij nu *nabij* een voorwerp, dat ik nog niet bereikt heb, dan staat dit *voor* mij, ik ben er *achter*. Aldus drukt *na* de volgorde uit, zoowel eigenlijk als figuurlijk (vergelijk Fransch *près* en *après*): *Na iemand optreden, verschijnen*, enz. Zoo onderscheidt men *naar de kerk* en *na de kerk*. Maar in den zin van *volgens*, d. i. *overeenkomstig met*, schrijft men thans *naar*: *naar zijn geweten, naar mijn gevoelen, naar gewoonte*; in deze beteekenis volgt het op de werkwoorden *smaken, rieken, zweemen, aarden*, enz. Zoo zegt men ook *sterk naar den geest, zwak naar 't lichaam*, d. i. *volgens* of *ten opzichte van den geest, 't lichaam*.

§ 543. OM drukt een kringvormige beweging of uitgebreidheid uit: *een reis om de wereld, om den haard zitten, iemand om den hals vallen (omhelzen)*. Wordt het versterkt door

rond, dan is de kring *geheel* gesloten: *rondom de tafel zitten, loopen, dansen*, enz.

In de figuurlijke opvatting van deze betrekking van plaats beteekent om:

a) een *verlies*: om het *leven* komen (*omkomen*), om het *leven* brengen (*ombrengen*). De bezitter verlaat, d. i. behoudt niet langer zijn eigendom, als hij in den omtrek daarvan geplaatst wordt.

b) een *doel*, 't omgekeerde van de vorige beteekenis. Ten einde iets te erlangen, beweegt men zich in den omtrek daarvan: *om iets moeite doen, strijden, vechten, spelen, verzoeken, bidden*, enz. Evenzoo *om te* met den infinitief. Voorts kan 't doel worden opgevat als

c) de *oorzaak* of *aanleiding* der werking: *iemand om iets prijzen; om iets jammeren, treuren, klagen, lachen, blij zijn, zich bekommeren, zich bekreunen. Hierom, daarom* = derhalve. Eindelijk beteekent het

d) een *ruil* of *verwisseling*, welke in de werkelijkheid plaats heeft, wanneer twee voorwerpen zich *om* elkander bewegen: *oog om oog, tand om tand, leven om leven, weinig of veel om iets geven*.

544. ONDER wijzigt vaak zijne beteekenis *lager dan* in dier voege,

a) dat 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt wordt: *onder water staan, onder een deken slapen*. Figuurlijk wordt het gebruikt in uitdrukkingen als *onder het masker van, onder den schijn van, onder voorwendsel van, onder de hand* (d. i. heimelijk), *onder vier oogen*. Voorts beteekent het afhankelijkheid, onderdanigheid in *onder iemand zitten* of *staan, onder Prins Willem, onder den invloed van*. Een minder zijn in graad, waarde drukt *beneden* uit: *beneden alle kritiek, beneden de waarde, beneden dit cijfer*; doch bij getallen staat: *onder: onder de honderd man, on-*

der de veertig gulden, onder (of beneden) de tien jaar, enz. Bij een korter of langer tijdsverloop in 't algemeen is onder zooveel als gedurende: onder de preek, onder een plasregen, onder het (den) eten, onder het lezen.

b) dat 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt en tevens omgeven wordt: onder den Italiaanschen hemel. Hieruit ontwikkelt zich de beteekenis te midden van: onder vriendjes, onder eenigen uitmunten, schitteren, uitkomen, uitkiezen; en na de superlatieven: de beste onder hen. Verder: mengen onder, roeren onder; vandaar de uitdrukking onder elkander d. i. dooreen; onder anderen d. i. vermengd met andere zaken, enz.

§ 545. OP beteekent boven en tegelijk gesteund door (een of ander voorwerp): op een stoel zitten, op zijn beenen, op zijn hoofd staan. Ook figuurlijk iemand op de handen dragen, iets op 't hart hebben, dat rust op u, op een grooten voet leven, op een goeden voet met iemand staan, op staanden voet, op die voorwaarde, enz. In dezen zin staat op na de werkwoorden steunen, vertrouwen, zich verheffen, zich beroemen, pochen, snoeven, stoffen, hopen, zich beroepen, rekenen, staat maken, en bij de adjectieven trotsch, prat, ijdel, gesteld, stout. Deze beteekenis wordt algemeener in de uitdrukkingen op 't land leven, op de beurs, op zijn kamer, op 't stadhuis, op straat, op school, in welke het voor den naam der plaats staat, waar men vertoeft. Zij wordt figuurlijk toegepast op toestanden en verrichtingen: op reis, op marsch, op de jacht, op een bal, op zijn hoede zijn, op sterven liggen, enz.

Bij werkwoorden van beweging staat op om de richting naar 't toppunt of de oppervlakte van iets aan te wijzen: op een stoel springen, op een ladder klimmen, op zijn neus vallen, op den grond tuimelen, op katocen drukken;

en figuurlijk *op vrije voeten stellen, iets op zich nemen, enz.* Hieruit ontwikkelt zich de beteekenis van *richting naar 't doel: op iets of iemand doelen, mikken, zien, losgaan, afkomen, schieten* en figuurlijk: *het gemunt hebben, vloeken, toornig zijn, schelden, zinspelen, achtgeven, passen, verlieven*, en bij de adjectieven *boos, toornig, verbitterd, verstoord, kwaad, nijdig, verzot, verliefd, gek, mal, dol, belust, graag, tuk, enz.* Voorts bij handelingen, die men op 't oog heeft: *op reis gaan, op de vlucht gaan of zich begeven, op avontuur uitgaan, iemand op de proef stellen, enz.* Of om de strekking der handeling uit te drukken: *op iemands gezondheid drinken, iemand op een kopje thee verzoeken, op zijn vak reizen, zich op genade of ongenade overgeven, zich op iets voorbereiden, op dood of leven vechten, op goed geluk, enz.* Aldus ontwikkelt zich de beteekenis *betreffende, aangaande: op mijn woord, op mijn eer.*

Daar men nu 't doel, waarheen men zich beweegt, ook gedacht kan worden te *volgen*, ontwikkelt zich uit de tweede beteekenis een derde, die de *volgorde* uitdrukt, zoowel van tijd als plaats: *Op regen volgt zonneshijn. Slag op slag, op (d. i. na) den eersten oogopslag, op 't eerste teeken, op iets antwoorden.* Zoo is *daarop* = daarna. De figuurlijke beteekenis is dan *volgens, overcenkomstig: op hooger bevel, op vereerend verlangen, op verzoek van, op die wijze, op zijn Hollandsch, op zijn liefst zijn.*

§ 546. OVER beteekent een beweging hetzij boven hetzij op de oppervlakte van een voorwerp. In 't eerste geval strekt zich de beweging verder dan 't voorwerp uit: *over een stok springen, over een sloot springen, over een steen struikelen, over de kling halen, over Parijs naar Londen*, en figuurlijk *over (d. i. meer dan) de honderd gulden.* In 't laatste geval beperkt zich de beweging tot de grenzen der oppervlakte:

over een brug loopen, over den vloer kruipen, of strekt zich op deze uit: 't water liep over de vlakke, een kleed over de tafel spreiden, overal; figuurlijk: den zegen uitspreken over iemand, de heilige geest kwam over hen, over iemand heerschen, gebieden, waken; zoo ook bij werkingen des geestes: over iets denken, spreken, oordeelen, zich onderhouden, beraadslagen, strijden, schrijven, treuren, zich ergeren, zich bedroeven, zich verblijden, zich verheugen, zich verbazen, zich verwonderen, zich schamen, en bij de adjectieven treurig, vroolijk, boos, ongeduldig, tevreden, enz.

Somtjids heeft *over* de beteekenis van *tegenover*: *over de brug, schuins over ons.*

§ 547. *TE* drukt thans alleen een rust op een plaats uit. Alsdan staat het bij voorkeur voor namen van steden, dorpen, enz. *te Rome, te Cannes*, of in vaste uitdrukkingen: *te water, te zee, te land, te paard, te voet, ter been, ten mijnent, ten onzent, ten huize, ten hove, te bed liggen, ter zijde, ter rechter hand, te moede, te vrede, ten eerste, ten deele.* In eenige uitdrukkingen geeft het ook 't doel of de strekking eener beweging te kennen: *ten Noorden, ter schole, ter kerke gaan, te velde trekken, ter markt of te sloop gaan, te voet vallen, te bed brengen, ten grave dalen, te gronde gaan, te niet doen, te hulp komen, iets ter harte nemen, te gelde maken, ten einde brengen, te uwer verjaring, te mijner eere, te leen, enz.*

§ 548. *TOT* geeft een beweging te kennen, die 't doel bereikt zonder verder te gaan: *tot iemand gaan, komen; van huis tot huis, van deur tot deur, van mond tot mond; figuurlijk: van 't begin tot 't eind, van haver tot gort, tot stand brengen; tot iemand spreken, zich richten, zich keeren, in verhouding staan, vervallen, behooren, enz.* Evenals *te* drukt het 't doel of de strekking der werking uit: *tot uw best, tot*

no genoeg; en staat dus bij de werkwoorden *strekken*, *dieneu*, *deugen*, *aansporen*, *opwekken*, *verleiden*, *overreden*, *uitnoodigen*, *dwingen* en bij de adjectieven *geschikt*, *bekwaam*, *geneigd*, enz. De strekking der werking kan ook als gevolg worden opgevat; dus zegt men *tot iets maken*, *opgroeien*, *geraken*, *kiezen*, *benoemen*, *aanstellen*, *bevorderen*, enz.

§ 549. TUSSCHEN wil zeggen *van weerszijden besloten door* of *te midden van* twee zaken, en heeft dus een beperkter beteekenis dan *onder*. Figuurlijk komt dit voorzetsel voor in de uitdrukking *tusschen hoop en vrees zweven* en in 't algemeen daar, waar de wederzijdsche betrekking van twee zelfstandigheden tot elkander wordt uitgedrukt: *een onderscheid tusschen twee dingen of begrippen*; *een gevecht, strijd, kamp, twist, vrede tusschen twee partijen*; *zich mengen tusschen (onder van meer dan twee)*; *er bestaat niets tusschen ons*.

Aanm. Ook wanneer meer dan twee zelfstandigheden genoemd worden, wordt *tusschen* gebruikt, maar alleen wanneer deze in tweeën gedeeld of ter weerszijden van 't besloten voorwerp worden gedacht: *tusschen de vingers houden*, enz.

§ 550. UIT geeft evenals *van* een beweging te kennen, waarbij men de grenzen van een voorwerp verlaat, doch met de bijbeteekenis, dat die beweging in 't binnenste van 't voorwerp ontstaan is. Die *uit* een voorwerp komt, was er *in* en komt er *buiten*. Verdere toepassing: *uit een glas drinken*; *uit 't veld geslagen zijn*; *voor iemand uit den weg gaan*; *een uit velen*; enz. figuurlijk: *zich iets uit 't hoofd zetten*, *iets uit het oog verliezen*, enz. Zooook bij toestanden: *iemand uit den droom helpen*, *uit den slaap wekken*, *uit een gevaar redden*, *uit den nood helpen*, *uit de mode zijn*.

Voorts beteekent het

a) den oorsprong: *uit een of ander geslacht zijn*; *uit brave*

ouders geboren zijn; vervaardigen, scheppen, maken, voortvloeien, ontstaan, bestaan uit, enz.

b) de beweegreden, welke in iemand gezocht moet worden, en zich door een werking naar buiten openbaart (wegens wordt gebruikt, om een invloed van buiten uit te drukken): uit zwakheid, uit angst, uit hartelijkheid.

c) den grond, die 't uitgangspunt is van een gevoelen, redeneering, enz.: uit ervaring weten, blijken; zien uit; bewijzen, staven uit.

§ 551. **TEGEN** drukt een beweging uit naar een voorwerp, maar met de bijbeteekenis, dat dit weerstand biedt of daaraan weerstand wordt geboden (Hd. *wider*): *tegen den muur loopen, zich tegen een steen stooten, tegen den stroom zwemmen, zich tegen iets verzetten, enz.* Daar persoonlijke tegenstand als vijandschap wordt opgevat, krijgt *tegen* een vijandelijke beteekenis in *tegen den vijand oprukken, tegen iemand strijden, vechten, kampen, worstelen*; en figuurlijk: *schelden, vloeken, razen, uitvaren*; voorts bij de adjectieven *barsch, onbeleefd, onbeschoft, ruw, onvriendelijk, wreed, lomp, enz.* Zoo beteekent *tegen* in strijd met, in uitdrukkingen als: *tegen de wet, tegen zijn geweten, tegen wil en dank, tegen zijn verwachting.* Voorts staat *tegen* bij de werkwoorden *ruilen, wisselen, opwegen, enz.*, omdat men bij die handelingen 't eene voorwerp tegenover 't andere stelt, dat daaraan gelijk is. Vandaar 't zelfde voorzetsel bij de adjectieven: *opgewassen, bestand, enz.* — De beweging ergens heen wordt ook opgevat als de richting, waarheen zich een in rust verkeerend voorwerp uitstrekt: *tegen 't noorden gewend, tegen 't zuiden gericht, tegen 't oosten gekeerd, enz.* Helt een rustend voorwerp naar een ander over, dan bezigt men *tegen* om uit te drukken, dat dit laatste aan 't eerste weerstand biedt en dus tot steun verstrekt: *tegen een muur leunen, steunen, rusten, nze.*

§ 552. JEGENS is met *tegen* in oorsprong en beteekenis een; de grondbeteekenis is dus *richting ergens heen*. In de hedendaagsche taal komt het alleen overdrachtelijk voor na de namen van handelingen of neigingen aangaande een persoon, en zulks uitsluitend in vriendschappelijken zin (Hgd. *gegen*): *liefde, achting, eerbied, teederheid, plichtsvervulling jegens iemand; lief, aardig, goed, vriendelijk, heusch jegens iemand*, enz.

§ 553. VAN geeft een beweging te kennen, waarbij men de grenzen van een voorwerp verlaat: *van huis komen, van het paard vallen, van stapel loopen, zich scheiden van iemand, de oogen van iets afwenden; van huis tot huis, van mond tot mond; van verre, van achteren, van voren; figuurlijk: 't gaat hem goed van de hand*, enz.

Voorts beteekent het

a) een scheiding in goeden en kwaden zin: *afrekken, afnemen, afscheiden, afzien, bevrijden, verlossen, redden, berooven, zuiveren, reinigen van; los, rein, afkeerig, wars van*, enz. Zoook ter omschrijving van den partitieven genitief: *twee van mijn vrienden, velen van mijn vijanden*.

b) den oorsprong, de afkomst: *been van mijn been, vleesch van mijn vleesch, een stuk van een koek, een brief van mijn broer*. Zoook ter omschrijving van den genitief van afkomst en bezit: *de zonen van Jakob, een paard van mijn vader*, enz.

c) de stof, waaruit iets vervaardigd is: *een ring van goud, een tafel van hout*; in oneigenlijken zin: *een beest van een negerin* (BEETS), *een duivel van een vent* (VAN LENNEP); *een man van eer, van karakter; een zaak van gewicht; een lief patroontjen van een kraagjen* (BEETS), enz. Eveneens voor de onderdeelen, waaruit een geheel bestaat: *een boekerij van honderd banden, een stuk land van tien vierkante el*, enz.

d) 't uitgangspunt eener werking: *van iets hooren, verne-*

men, droomen, gelooven, denken, vertellen, spreken, zeggen, enz. Het uitgangspunt der werking wordt voorts opgevat α) als oorzaak: van *honger sterven*, van *koude beven*, van *inspanning hijgen*, van *ellende omkomen*, enz. Zooook bij den lijdenden vorm des werkwoords: *gehoond worden van iemand*, enz. en bij adjectieven: *moede*, *mat*, *ziek*, *zat van iets*; *bleek van woede*, *rood van schaamte*, enz. β) als middel: *van den wind leven*.

e) Eindelijk staat het bij adjectieven en werkwoorden voor den naam der zaak, waaruit zich de gemelde eigenschap of werking openbaart en waartoe zij zich tevens bepaalt: *schoon van gelaat*, *goed van hart*, *groot van persoon*, *klein van gestalte*; *iemand van persoon*, *van aanzien kennen*, enz.

§ 554. VOOR (Hd. vor) geeft de betrekking van de toegekeerde zijde van een voorwerp tot een ander te kennen: *een boom voor de deur*. Wil men uitdrukken, dat beide voorwerpen naar elkaar toegekeerd zijn, dan bezigt men *tegenover*: *een huis tegenover 't onze*; *tegenover iemand zitten*. Figuurlijk toegepast staat *voor* in de uitdrukkingen: *God voor oogen hebben*, *voor de deur staan*, *voor de hand liggen*. Op personen toegepast, krijgt het de beteekenis in *tegenwoordigheid van*: *voor 't gerecht verklaren*, *voor iemand den hoed afnemen*; *voor een vergadering spreken*; *voor God en menschen schuldig*; *voor iemand verstommen*. Uit dit laatste voorbeeld blijkt, dat de aanwezigheid van een persoon of zaak bij iemand zekere gewaarwording of werking veroorzaakt; van dezen aard zijn de uitdrukkingen *voor iemand beven*, *sidderen*, *schrikken*, *bang zijn*, *zich schamen*, *vluchten*, *wegloopen*, *zich verbergen*, *zich hoeden*, *zich in acht nemen*, *zich beveiligen*; *iemand voor iets waarschuwen*.

§ 555. VOOR (Hd. für) 't zelfde voorzetsel als 't voorafgaande, en dus niet in grondbeteekenis, maar alleen in de figuur-

lijke toepassing verschillende. Hoe geleidelijk de beteekenis *ten voordeele* of *ten behoefte* van zich uit de grondbeteekenis laat afleiden, blijkt uit de voorbeelden *voor iemand strijden*, *zich voor iemand in de bres stellen*; immers men plaatst zich vóór iemand om hem te beschermen. Hiertoe behooren ook de uitdrukkingen *voor iemand zijn* of *zich verklaren*; voorts de omschrijving van den datief na *goed*, *voordeelig*, *nuttig*, *schaadelijk*, *bestemd*, *geschikt*; alsmede na *te* en *genoeg*: *dat is mij* of *voor mij te duur* of *duur genoeg*. Vandaar gebruikt men *voor* ter vermelding van 't *doel* of de *strekking* van iets: *een middel voor* (of *tegen*) *de koorts*, *vergif voor rotten*, *een doos voor zijn hoed*, *een trommel voor zijn effecten koopen*; *voorraad voor een maand*, *een boek voor de jeugd*; *voor iemands welzijn waken*, *zorgen*, *zwoegen*; *gevoel hebben voor 't schoone*; *vriendschap*, *achting*, *liefde voor iemand hebben* of *koesteren*, enz. Bepaalt zich de *strekking* eener werking of eigenschap tot een enkel onderdeel van iets, dan komt de genoemde werking of eigenschap alleen hiervoor in aanmerking; zoo krijgt *voor* de beperkende beteekenis *ten opzichte van*: *voor zijn leeftijd is hij een kras man*; *voor een jong meisje is ze wat dik*; *ik voor mij*; voorts in de bijwoordelijke uitdrukkingen: *voor een keer*, *voor heden*, *voor altijd*, enz.

'T begrip *ten voordeele* van gaat over in de beteekenis *in de plaats van*; immers wanneer ik voor een ander wat doe, behoeft deze het niet te verrichten. Aldus zijn te verklaren de uitdrukkingen: *voor iemand in dienst treden*, *'t een voor 't ander kiezen* of *ruilen*, *water voor wijn drinken*, *stank voor dank krijgen*, *eens voor altijd*, enz. De beteekenis *in de plaats van* opgevat als *in ruil van* doet voor bezigen bij de bepaling van den *prijs* of 't *loon*: *iets voor zijn geld koopen*, *voor een hoog loon dienen*, *iets voor geld en*

goede woorden gedaan krijgen, voor een appel en een ei weggeven; alsmede voor den naam der zaak, in de plaats van welke men zekeren prijs of zeker loon (beloofing zoowel als straf) krijgt: *geld voor zijn waren krijgen*; en figuurlijk: *lof, dank, roem, eer voor iets inoogsten; iemand voor iets bestraffen, prijzen, berispen; voor zijn misstappen boeten*, enz. Daar dingen, die met elkaar geruild kunnen worden, in waarde gelijk zijn, krijgt voor de figuurlijke beteekenis *gelijkstaande met: iemand voor den gek houden, iets voor waar houden of aannemen, iemand voor een ander aanzien, zich voor iets uitgeven, voor iets gelden*, enz. In deze beteekenis is het zinverwant met 't voegwoord *als: iets voor of als ernst opnemen; iemand voor of als zijn meerdere erkennen*, enz.

DE AFHANKELIJKE INFINITIEF.

§ 556. De verhouding van den infinitief, die van een voorafgaand werkwoord of naamwoord afhangt, wordt door voorzetsels uitgedrukt.

§ 557. Het voorzetsel *te* voor den infinitief geeft in 't algemeen een richting, een strekking te kennen en komt dus voor: A) na transitieve werkwoorden, wanneer de infinitief 't lijdend voorwerp uitmaakt, waarop zich de werking richt. De infinitief komt dan met een substantief in den accusatief overeen: *hij beloofde te zwijgen* of stilzwijgendheid. *Hij zwoer mij te zullen gehoorzamen* of gehoorzaamheid. Maar niet altijd laat 't taalgebruik deze omzetting toe.

Zulke transitieve werkwoorden zijn: *mèenen, wanen, gelooven, vergeten, weten, begeeren, wenschen, verlangen, hopen, vreezen, trachten, pogen, beproeven, zoeken, vermogen, behoeven, dienen, plegen, beginnen, gelasten, gelieven, eischen.* B) na intransitieve en reflexieve werkwoorden en naamwoorden, waarvan de infinitief een bepaling uitmaakt; *het bewustzijn eerlijk gehandeld te hebben. Hij had langen tijd den naam gehad een schoon man te zijn* (VAN LENNEP). *Ik ben gereed te beginnen* (dez.). *(Zij) zijn bereid alles voor de goede zaak te wagen* (dez.). *Hij was gewoon in persoon versche zalm te koop* (BEETS). *Ik sta versted hier iemand aan te treffen* (VAN LENNEP). *Hij stond verbaasd iemand in de voorkamer te ontmoeten* (BEETS). *Ik verheug mij hem te leeren kennen* (VAN LENNEP). Zoodanige werkwoorden zijn *zich verheugen, zich bedroeven, zich verbazen, zich beroemen, zich schamen, zich vleien, zich haasten, ophouden* en

soortgelijke, alsmede de werkwoorden *staan, zitten, liggen* en *loopen*, wanneer de infinitief de bezigheid vermeldt, die gedurende de werking plaats heeft: *Hij liep te zingen of zingende. Ik zit hier maar cigartjes te rooken aan 't roer* (BEETS). *Gij staat daar om die aardigheden te lachen* (VAN LENNEP).

C) na *zijn, hebben, staan, vallen*, om de mogelijkheid of noodzakelijkheid der werking, die door den infinitief wordt uitgedrukt, te kennen te geven: *dit is niet te lezen* = kan niet gelezen worden; *hij is te prijzen* = hij moet geprezen worden. *Wat hebt gij ten behoeve uwer pupil te vertellen?* (VAN LENNEP) *Wat men heeft aangemerkt, valt niet te betwisten* (dez.).

Aanm. De infinitief, aldus aangewend, gaat menigmaal als attriboot 't substantief vooraf, doch is dan voor geen verbuiging vatbaar: *de te verwachten gasten; de te lezen boeken; de te beoordeelen werken.*

D) wanneer de infinitief de appositie uitmaakt van een plaatsvervangend voornaamwoord of voornaamwoordelijk bijwoord: *Het is zeker onaangenaam te moeten wachten* (VAN LENNEP). *Wij zullen intusschen er op bedacht moeten zijn dubbele voorzorg te bezigen* (VAN LENNEP). *Hij achtte het een dwaasheid zich thans op weg te begeven en een vijand na te jagen* (VAN LENNEP). *De Romeinen zouden er geen zonde in zien mij met huis en have te verbranden* (VAN LENNEP).

Aanm. Verkeerdelijk bezigen eenigen om te als appositie van het: *het kostte hem zwaar om aan zijn geliefkoosde uitspanningen vaarwel te zeggen* (VAN LENNEP). *Het is halsbrekens werk om zich daar af te laten vallen* (dez.). *Het aardigst was om de dansjurken onzer zusters te zien strijken* (HUET). Meer gebruikelijk is zulks bij de appositie der voornaamwoordelijke bijwoorden: *Wij gingen er dus op uit om een*

schuitje te kuren (BEETS). Men sprak er nu over, om hem binnen Medemblik te belegeren (VAN LENNEP). Gewis zou hij er zijn belang bij vinden, om zijn best te doen (dez.). Vooral had de oudste er zijn zinnen op gezet, om daarvan eens recht op zijn gemak te snoepen (dez.).

§ 558. Zonder te volgt de infinitief:

A) op eenige werkwoorden, welke alleen staande een onvolledig gezegde vormen en met den infinitief als 't ware één begrip uitmaken. Dit zijn durven, moeten, mogen, willen, kunnen, zullen, heeten en blijven. Hij durft de waarheid niet zeggen. Hij moet gestraft worden. Dat heet de stoutheid ten top drijven (VAN LENNEP). Dat heet zijn kunst verstaan (STABING). Dat heet peueren (BEETS). Zult gij het mij heeten liegen? (VAN LENNEP) Blijft heden den dag bij mij doorbrengen (dez.). De schuit zat vast en bleef vastzitten (BEETS).

Aanm. Heeten beteekent ook bevelen en wordt dan door een infinitief met te gevolgd: Hij heette mij terstond te gaan zitten (BEETS).

B) op de werkwoorden komen, gaan en loopen om 't doel der beweging uit te drukken. Willem ga mama opzoeken. Weldra kwamer ook waarlijk iemand de trap oploopen (BEETS). Dat loop ik gauw aan vader vertellen (VAN LENNEP). Maar komen in den zin van geraken tot neemt te achter zich: hij kwam te overlijden, ik kom te weten. Zoals gij zult komen te hooren (VAN LENNEP). Evenzoo loopen in de § 557 vermelde beteekenis. C) in den zoogenaamden accusatief met den infinitief op zien, hooren, voelen, doen, laten, leeren, helpen, vinden en hebben: Hij hielp haar op 't bostonkaartje kijken (BEETS).

Aanm. Op komen volgt niet zelden een verleden deelwoord van een werkwoord van beweging: De charmante kwam nog eens aangedraafd (BEETS).

§ 559. De verhouding van werkwoorden en naamwoorden tot den infinitief kan nog door andere voorzetsels worden uitgedrukt. Deze plaatsen zich alsdan voor *te*, waarvan zij de beteekenis nader omschrijven. Het zijn *van*, *met* en *om*: *Hij vleide zich nu met het aangename vooruitsicht van een goede nachtrust te genieten* (VAN LENNEP). *Beiden waren recht verheugd en gelukkig van zich weder te zamen te vinden* (VAN LENNEP). *De bewustheid van aan de waarheid ontrouw te zijn* (V. D. PALM). *De gewoonte van in het heiligdom te begraven* (BEETS). *Gij zijt meesteres van te handelen, zooals gij begeert* (VAN LENNEP). *Wen u de slechte gewoonte af van de menschen in de reden te vallen* (dez.). *Hij heeft den roem van een wakker veldoverste te zijn* (dez.). *(Hij) was juist bezig met te overleggen wat hem nu te doen stond* (dez.). *Het is geene zaak te beginnen met hen tot vijanden te krijgen* (dez.). *Gij zult mij zeer verplichten met er heen te gaan* (dez.). *Zij pijnigde zich met te willen bespeuren, hoe deze overeenkomst desnoods door te drijven zoude zijn* (BEETS). *Hij vergenoegde zich met een knorrig gezicht te zetten* (VAN LENNEP). *Zij had minder gewaagd met de Domkerk in brand te steken, dan met u de minste belediging aan te doen* (dez.). *Het is hun niet om waarheid te doen, maar om den roem te bejagen van iets nieuws en zonderlings te hebben uitgevonden* (VAN DER PALM). *Hij verzocht om ontslagen te worden.*

Aanm. Men onderscheidt *beginnen met te* van *beginnen te*. Op 't eerste volgt de handeling, waarop men andere doet volgen, op 't tweede die, waartoe men zich zet: *Zoo men mij beschuldigde met de klokken van O. L. Vrouwekerk te zijn weggelooopen, zou ik beginnen met op de vlucht te gaan* (VAN LENNEP).

560. 'T gebruik van *om te* is niet bepaald tot die gevallen

waarin de betrekking tot 't afhankelijke woord slechts door *om* kan worden uitgedrukt. Het staat in 't algemeen na werkwoorden en naamwoorden, om de strekking der werking of eigenschap aan te duiden en de voorzetsels *tot*, *naar*, *op*, *voor* en *aan* te vervangen. *Om te* is dan een versterkt *te*: *De asch daaraan met water gemengd strekte om het lijk te reinigen* (VAN LENNEP). *Ik poogde hem telkens te bewegen om ook reis iets te reciteeren* (BEETS). *Het vermogen om nut te stichten, om het rijk der waarheid uit te breiden, om edele gevedelens voort te planten is haar ook bijkans uitsluitend eigen* (VAN DER PALM). *De freule heeft mij verlof gegeven om mijn oom te bezoeken* (VAN LENNEP). *Het voor hem noodlottige voornemen om naar de West te gaan* (BEETS). *Zijn gewaad was niet geschikt om iemands hebzucht op te wekken* (VAN LENNEP). *De zucht om met zijn vernuft te schitteren* (VAN DER PALM). *De last om hem daartoe het voorstel te doen* (VAN LENNEP). *Daarom heb ik nog geen trek om van onthouding te sterven* (dez.). *Reeds meermalen had hij, wanhopende om er iets meer van te weten, den teugel willen wenden* (dez.). *De middelen om tot ons doel te geraken* (dez.). *Waard om bevelen te geven* (BILD.). *Zijn lompe, grove handen en voeten schenen eer geschikt om de zware klei te bewerken of turf te trappen, dan om geschikte gebardeen van den kansel te maken* (VAN LENNEP).

Na adjectieven (of bijwoorden), die door *te* voorafgegaan of door *genoeg* gevolgd worden, geeft *om te* datgene te kennen, waartoe de eigenschap den vereischten graad of mist of bezit. *Gij zijt te ver gegaan om terug te krabbelen* (VAN LENNEP). *Hij zeide, dat zijn dochter nog te jong was, om aan een huwelijk te denken* (dez.). *Ik geloof niet, dat hij verstandig genoeg is om mij kwaad te doen* (dez.).

Na adjectieven, die door 't bijwoord *zoo* worden voorafge-

gaan, neemt de infinitief liefst *te* (zelden *om te* of *van te*) voor zich: *Wees zoo goed ons alles haarklein te vertellen* (VAN LENNEP). *Heer Schout, wees zoo goed mij te volgen* (dez.).

- § 561. De voorzetsels *om te*, *door te*, *zonder te*, *alvorens te*, *na te* alsmede *ten einde te* gaan den infinitief vooraf, wanneer deze een bijwoordelijke bepaling van 't gezegde uitmaakt; meestal kan hij dan worden weergegeven door een bijzin met *opdat*, *doordat*, *zonder dat*, *voordat* en *nadat*. *Ik ben hier gekomen om mijn woord gestand te doen* = *opdat ik mijn woord gestand zoude doen* (VAN LENNEP). *Toon mij, dat UEd. mij geen kwaad hart toedraagt, door mij eens te komen bezoeken* (dez.). *Ik had u willen beschamen door u van grootspraak te overtuigen* (dez.). *Om hiertoe de gepaste middelen te beramen* (= *opdat ik hiertoe de gepaste middelen zoude beramen*) *heb ik u bijeengeroepen* (dez.). *Ten einde zijne vorige uitvallen weder goed te maken* (= *opdat hij zijne vorige uitvallen weder zoude goed maken*) *nam hij een vriendelijken toon aan* (dez.). *De oude man knikte toestemmend zonder op te zien* = *zonder dat hij opzag* (dez.). *Ik had niet verwacht, dat gij een dergelijken stap zoudt doen, alvorens uwe ouders daarover te raadplegen* (dez.). *Na haar vader omhelsd te hebben, vertrok Ulrica met Geertrui* (dez.). *Klop aan alvorens weder binnen te komen* (dez.). *Wanneer ik ieder oogenblik te vreezen heb van door een vorstelijke machtspreuk in mijn onschuldig bedrijf belemmerd te worden* (VAN DER PALM).

NEVENSCHIKKING.

- § 562. Woorden, die met elkander verbonden zijn en in gelijke betrekking staan tot den volzin of tot een zijner deelen, heeten *nevengeschikt*.
- § 563. Elk der hoofdbestanddeelen des volzins kan uit twee of meer nevengeschikte woorden bestaan. Een volzin kan dus bevatten:
- a) twee of meer onderwerpen: *Jan en Piet spelen.*
 - b) twee of meer gezegden: *Ik eet en drink.*
 - c) twee of meer naamwoordelijke of werkwoordelijke gezegden: *Gij zijt hier heer en meester. Gij zijt en blijft mijn vriend.*
- § 564. Bepalingen van allerlei soort kunnen nevengeschikt worden: *Ik eet brood en vleesch* (nevengeschikte substantieven als voorwerpen). *Heen en weer loopen* (nevengeschikte bijwoorden). *Een braaf en knap man* (nevengeschikte adjectieven). *Uw en mijn vriend* (nevengeschikte voornaamwoorden), enz. Evanzoo voorzetsels: *voor en na den zondvloed*.
- § 565. Een bijzonder soort van nevenschikking vormen die woorden, welke bepalingen zijn van 't zelfde hoofdwoord, maar hiermede niet in even nauwe betrekking staan. Alsdan gaat die bepaling, die zich aan 't hoofdwoord minder nauw aansluit, de andere vooraf. Dit is 't geval b. v. met de lidwoorden, bijvoeglijke voornaamwoorden of telwoorden voor de adjectieven: *de goede man, een goed man, welk een goed man! twee goede lieden, de eerste heerlijke lentedag*. Zoo zegt men: *blauwe porseleinen kopjes*, omdat men *porseleinen kopjes* bedoelt, die *blauw* zijn, enz.

Aanm. 'T lidwoord der eenheid kan plaats *achter* 't adjectief nemen, wanneer dit door *zoo* of *te* wordt bepaald: *een zoo groot man* of *zoo groot een man*, *een te zware post* of *te zwaar een post*. Steeds is dit het geval bij *hoe* en *welk*: *hoe onaangenaam een bevel!* *Welk een man was hij!*

UITLATING.

§ 566. Van nevensgeschikte woorden behoeft 't bestanddeel, dat zij gemeen hebben, alleen door 't laatste woord te worden uitgedrukt, wanneer dit bestanddeel is:

a) 't tweede lid van een samengesteld substantief: *de zons- en maansverduistering*; *voor- en tegenspoed*. *Eer-*, *dweep-* en *staatszucht* (HUET).

b) een min of meer zelfstandige afleidingsuitgang: *eet- en drinkbaar*, *vriend- en vijandschap*, *eer- en gewetenloos*.

Aanm. 'T voorafgaande woorddeel moet dan in zijn gewonen vorm voorkomen; dus niet *konink-* en *keizerlijk*, maar wel *keizer-* en *koninklijk*; niet *sterren-* en *wiskunde*, maar wel *wis-* en *sterrenkunde*.

§ 567. Desgelijks wordt de voorafgaande gemeenschappelijke bepaling gewoonlijk maar ééns uitgedrukt: *De man en vrouw*. *Kleine jongens en meisjes*. *Al mijn boeken en papieren*. Maar de herhaling is noodzakelijk bij verschil van vorm: *ik zie den man en de vrouw*. Alleen om stijfheid te vermijden, veroorlooft men zich hierin meerdere vrijheid.

Aanm. De herhaling en de weglating der bepalende woorden hangen in eenige gevallen van de bedoeling des sprekers af: zoo onderscheidt men *mijn oom en voogd* (één persoon) van *mijn oom en mijn voogd* (twee personen); *de*

koning en de groothertog (twee personen) van *de koning en groothertog* (één persoon); *een welsprekend en een schrander staatsman* (twee personen) van *een welsprekend en schrander staatsman* (één persoon). Is er geen dubbelzinnigheid te vreezen, dan bevordert 't herhalen der bepaling den nadruk: *hij is de beste, de eerlijkste en de trouwste mijner vrienden. Geen engel en geen duivel.*

- § 568. Nevengeschikte woorden worden als uit de voorbeelden blijkt, door voegwoorden verbonden. Gewoonlijk staan de voegwoorden alleen voor 't laatste woord. Maar zij kunnen ook aan elk der nevengeschikte woorden voorafgaan (*poly-syndeton*). Soms ook ontbreken zij geheel (*asyndeton*).

DE ELLIPS IN DEN ENKELVOUDIGEN VOLZIN.

- § 569 Er bestaat *ellips* (verzwijging), wanneer een of meer woorden niet uitgedrukt zijn, zonder welke een volzin of uitdrukking onvolledig is.

Aanm. Men onderscheide de ellips van de behandelde uitlating, door welke gemeenschappelijke bestanddeelen van zinnen of zindeelen maar eens worden uitgedrukt. Evenmin vormen de woorden *ja, neen, wel? zoo! och kom!* enz. onvolledige volzinnen, daar zij niets anders uitdrukken, dan hoe men de gedachte opvat.

- § 570 De ellips treft altijd 't bepaalde woord, welks verzwijging door de bepaling genoegzaam is aangeduid. De uitdrukking is dus elliptisch,
- 1) wanneer 't bijwoord uitgedrukt wordt zonder 't werkwoord van beweging: *voort! voort! mijn trouwe beest, ga voort* (BILD.). *Niemand er uit!* (dez.) *Ik moet weg, mijn maag-*

schap zal ongerust over mij wezen (VAN LENNEP). Hoe moeten we nu, rechts of links? (VAN LENNEP) Hij wil door 't ijsig Noord naar 't zengend Oosten heen (TOLLENS).

2) wanneer bij 't verleden deelwoord de infinitief van *worden* ontbreekt: *Dat dient gezegd. — Hij moet uit den weg geruimd (VAN LENNEP).*

3) wanneer een bijwoord aan een substantief wordt toegevoegd zonder adjectief of deelwoord: *Een toe kachel. De hemel hierboven.*

§ 571. De enkelvoudige zin is elliptisch :

1) wanneer 't werkwoord ontbreekt. Dit is 't geval met *zijn*, 'tzij als volledig gezegde, 'tzij als koppelwoord: *God dank! Vrijheid blijheid! Welbedacht! Goed geraakt! — Geen gevangenhuis, geen tuchtcel, geen schavot, geen kaak, geen draaikooi, geen beestenspel! (BEETS)*

Voorts wordt vaak bij 't verleden deelwoord 't hulpwerkwoord *worden* en bij den infinitief 't hulpwerkwoord *zullen* weggelaten: *Hoe dat gruwelstuk geboet? (BILD.) Waarom toch gebloosd? (BILD.) Hoe, gij van ons scheiden, Trutha? neen, dat zal nooit gebeuren! (VAN LENNEP).* Evenzoo ontbreekt eigenlijk de imperatief van *hebben* of *zijn* daar, waar 't verleden deelwoord de beteekenis van den imperatief heeft: *Naar boven, mannen! het slot doorzocht! (VAN LENNEP) Gegroet, gegroet, gij speelsche en blozende hoop des vaderlands! (BEETS) Komt, in die hoop getroost, de hand aan 't werk geslagen! Den leeftocht, die ons rest, het sloopshol uitgedragen! (TOLL.) Komt, roept hij, makkers, komt, den vijand aangevallen! verdreven of vernield! bestreden met ons allen! (TOLLENS)*

2) wanneer onderwerp en werkwoord ontbreken, zoodat óf 't naamwoordelijk gezegde óf een bepaling van 't gezegde overblijft: *Niet waar? Welk een ellendeling! — Aan 't werk! de nood wil spoed! (TOLLENS). De Nieuwpoort*

uit, den straatweg op; de Zandpoort om; Bloemendaal; het zand; stappen! (BEETS)

VERDEELING DER VOLZINNEN.

§ 572. De volzinnen worden verdeeld, naar gelang zij een uiting zijn

- a) van het oordeel, of wel tevens
- b) van het gevoel of
- c) van den wil.

§ 573. De volzinnen der eerste soort zijn dus *verstandsuitingen* of *oordeelen*. Zij hebben een inhoud, die óf met de werkelijkheid overeenkomt óf daarmede in strijd is óf als mogelijk gedacht wordt. (Zie den indicatief, conditionalis en potentialis).

§ 574. De volzinnen der tweede soort zijn *gevoelsuitingen*. Zij drukken meerendeels een begeerte, een wensch uit: *Lang leve onze vorst! Moogt gij slagen!*

§ 575. De volzinnen der derde soort zijn *wilsuitingen*. Ook zij geven een begeerte te kennen, maar zijn tevens gericht tot hem, die ze vervullen moet of kan. Hiertoe behooren ook de vragen, daar zij een verzoek tot opheldering bevatten nopens 't oordeel, dat zij behelzen.

Aann. De volzinnen der tweede en derde soort behooren in zooverre tot de *verstandsuitingen* of *oordeelen*, als zij niet zonder de werking des verstands gevormd en uitgedrukt kunnen worden.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

§ 576. De volzin is samengesteld, wanneer hij bestaat uit meer dan één enkelvoudigen volzin. Van deze is de eene aan den anderen of *nevengeschikt* of *ondergeschikt*.

De eene enkelvoudige volzin is *nevengeschikt*, zoo hij onafhankelijk met den anderen tot een geheel is verbonden. De eene volzin is aan den anderen ondergeschikt, wanneer hij er een deel van uitmaakt. Alsdan heet de ondergeschikte volzin *bijzin*, de andere *hoofdzin*.

§ 577. De bijzin is óf zelfstandig óf bijvoeglijk óf bijwoordelijk.

§ 578. De zelfstandige bijzin doet denzelfden dienst als een substantief, en vormt dus van den hoofdzin óf het onderwerp óf het naamwoordelijk gezegde óf een bepaling.

§ 579. De bijvoeglijke bijzin bepaalt, even als een adjectief, een of ander zelfstandig woord in den hoofdzin.

§ 580. De bijwoordelijke bijzin vormt een bijwoordelijke bepaling van den hoofdzin of een zijner deelen.

§ 581. De nevengeschikte volzin volgt steeds op dien, waarmede hij verbonden is. *Hij vertrok en ik bleef.*

§ 582. De bijzin volgt op den hoofdzin, óf gaat dezen als voorzin vooraf, óf wordt door dezen, als tusschenzin, ingesloten: *Ik geloof, dat hij hier komt. Dat hij hier komt, geloof ik. Hij komt, geloof ik, hier.*

Aann. Een ander kenmerk van den bijzin is de volgorde zijner zindeelen. In den onafhankelijken volzin toch gaat 't gezegde steeds aan de bepaling vooraf; in den bijzin daarentegen staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord achteraan: *Ik zie U aan. Gij weet, dat ik U aanzie.* Hierover zal ter gelegener plaatse nader worden gehandeld.

DE NEVENSCHIKKING.

- § 583. Er bestaat nevenschikking, wanneer de verbonden volzinnen ten opzichte van elkander onafhankelijk zijn. Dit kan 't geval zijn zoowel met onafhankelijke volzinnen, als met bijzinnen, die elk voor zich aan den hoofdzin ondergeschikt zijn.
- § 584. De nevenschikking wordt door nevenschikkende voegwoorden (zie § 266 en 267) uitgedrukt. Zij is *aaneenschakelend*, *tegenstellend*, *redengevend* en *gevolgtrekkend*. De overige nevenschikkende voegwoorden beschouwen wij voorshands als bijwoorden.
- § 585. De aaneenschakelende voegwoorden zijn *verbindend*, *uitsluitend*, *voortzettend*, *rangschikkend* en *verdeelend*.
- a) VERBINDENDE VOEGWOORDEN zijn *en*, 't aanvullende *ook*, voorts *en—en*, zoowel—als, *niet slechts—maar ook*, *niet alleen—maar ook*, enz. *De deur ging open en er trad een welgedaan heer binnen* (BEETS). *De speeltafeltjes werden gezet en er vormden zich drie partijtjens* (dez.). *Weldra lette men er niet meer op; ook werd het gesprek gedurig levendiger* (dez.). *Er is hier nog een overvloed Van dat onnutgeworden goed; ook hebben wij sinds overlang Geen hinder meer van muis of slang* (BILD.) *En vreugdevuur en toorts dooft uit* (BILD.). *Niet alleen mijn studiën, maar ook mijn hoofduitspanningen van die dagen hadden betrekking op mijn liefhebbij voor 't theater* (VAN LENNEP). *Men zag dagelijks uit de muiterijen van het Spaansche krijgsvolk, dat er geen geld*

uit Spanje kwam; daarenboven hield men het voor zeker, dat Spinola sedert twee jaren uit zijn eigen goederen het gebrek des konings met veertien millioen had vervuld (STIJL). Niet slechts waren deur en vensters door pilasters en loofwerk omsloten, maar ook prijkten de smallere zijden [van 't gebouw] met vakken van groen marmer (VAN LENNEP). Het overkleed zoowel als de hosen des ruiters waren met reeds opgedroogde slijkspatten overdekt (dez.). Hij moet dus zijn vijanden in slaap wiegen niet alleen, maar hen zelfs tot zijn vrienden en beschermers maken (dez.). Ik blijf hem persoonlijk uchten zoo om zijn bekwaamheden als om zijn karakter (dez.). Zijn eigenliefde vond zich hiermede gestreeld niet alleen, maar hij hield zich immer meer overtuigd een goed werk te doen (dez.).

b) 'T UITSLUITENDE VOEGWOORD is *noch, noch—noch*. Noch hij noch ik hebben het gezocht (VAN LENNEP). Noch mijne eer noch uwe veiligheid gedoogen een langer onderhoud (dez.). Noch van de eene noch van de andere zijde kon eenig bewijs ter voorlichting des rechters worden bijgebracht (dez.). Na een ontkenning staat noch gelijk aan of: Spreek mij van geen wijn of bier! (VAN LENNEP) Ik zou hem niet lief kunnen hebben noch hem de minste achting toedragen, indien hij aan zulke schandelijke voorstellen het oor had geleend (dez.). Het is uw vader Hendrik niet, noch broeder William (BILD.) Het lot onthield u schat en staat, maar braafheid niet noch eer (BILD.). Zooook na zonder: Deze bleef zonder eenig ontzag noch vrees te toonen volstandig doorzingen (VAN LENNEP).

b) VOORTZETTENDE VOEGWOORDEN zijn *eerst, vooreerst, verder, enz.* Men had vooreerst een sterken steun gewonnen en daarenboven de belangen der goede zaak bij vreemden en geburen veel aannemelijker gemaakt (STIJL). De meeste aanmerkingen, waar-

mede ik den lezer van tijd tot tijd heb opgehouden, zijn tot dit oogmerk gekozen. Voorts heb ik mij genoodzaakt gevonden, om mijne verhalen zoo in te richten, alsof ik voor onkundigen geschreven had. (STIJL). Wij zagen dan eerst de gracht, daarna de korenbeurs en vervolgens twee kerken, waarin praalgraven en kosters, die een fooi begeerden (BEETS). Vooreerst waren zij (de rekenboeken) te vol letters en ten anderen veel te vol cijfers (dez.).

d) RANGSCHIKKENDE VOEGWOORDEN bestaan uit de rangschikkende telwoorden *ten eerste, ten tweede, ten derde, enz.*: *Ten eerste is hij een weetniet, ten tweede een doorbrenger, ten derde een valschaard. — Dat ware vooreerst te gevaarlijk geweest; en ten tweede had ik een geheel ander plannetje uitgedacht (VAN LENNEP).*

e) VERDRELENDE VOEGWOORDEN zijn: *deels, deels—deels, enz.* *Hij was alleen maar hartelijk en zulks deels uit gewoonte deels uit een diepe en misschien voor hem zelve verborgen jaloezie (BEETS). De vrouwen waren deels beangst deels nieuwsgierig naar den afloop der zaak (V. LENNEP).*

Aanm. 'T verbindende *en* dient ook om een gevolg uit te drukken: *Neem De Witt weg en de kracht der geheele Loevensteinsche factie is gebroken (VAN LENNEP).*

§586. 'T verbindend voegwoord *en* wordt ook voor elk der nevenschikte zindeelen of zinnen herhaald (*polysyndeton*) of geheel weggelaten (*asyndeton*). *De grijsaard zwijgt en nokt en schreit En wil, maar kan niet spreken. (BILD.) Zij dwalen over heide en veld En dal en henveltop (dez.). En schaamte en spijt en woede en tocht Verdeelen haar gevoel; Zij gilt, zij schreit, zij roept, zij schreeuwet, Maar zonder wit of doel (dez.). De bulderende orkanen mengen En lucht en gif en zand dooreen (dez.).*

§587. Soms verbinden *en* en *noch* de nevenschikte zindeelen

paarsgewijze: *Ik wil van torenkreet noch aaklig klokkenkleppen, Alarmslaan van de trom noch stormgeroffel reppen* (BILD.). *Matroos en scheepvoogd, vriend en vreemde, knaap en man* (TOLLENS).

§ 588. De TEGENSTELLENDEN zinsverbinding is van drieërlei aard:

- a) de tegengestelde volzin vervangt den voorafgaanden;
- b) de tegengestelde volzin beperkt den voorafgaanden;
- c) de tegengestelde volzinnen sluiten elkaar uit.

§ 589. ZUIVER TEGENSTELLEND is *maar*. De volzin, waaraan dit voegwoord voorafgaat, stelt iets in plaats van 'tgeen de vorige behelst: *Zij bedacht zich niet lang, maar, haar mantel omslaande, snelde zij naar het bestemmingsoord toe* (VAN LENNEP). *Ik verzocht hem een dokter te nemen, maar hij wilde er niet van hooren* (BEETS). *Mijn oom las niet welsprekend, niet mooi, zelfs niet goed op sommige plaatsen, maar het was stichtelijk* (dez.).

Nog sterker is *integendeel*, dat 't voorafgaande opheft, om 't tegenovergestelde in de plaats te stellen: *Ik geloof niet, dat iemand ooit eene geestige gedachte gehad heeft in een trekschuit; integendeel, de roef is de ware atmosfeer van alle mogelijke vooroordeelen* (BEETS). *Wat zou ik tegen hem hebben? Integendeel, ik heb altijd best met hem overweg gekend* (V. LENNEP). Evenzoo *maar integendeel*: *Wat wij eischen is niet onredelijk, maar integendeel plichtmatig* (dez.). *Gij moet niet denken, dat zij als een onnut mensch in een hoek zat te kniezen; integendeel hield zij zich onverpoosd bezig met de gasten te bedienen* (dez.).

§ 590. BEPERKENDE VOEGWOORDEN zijn *maar*, *doch* en *edoch*: *Prijs zonder vleierij; berisp, maar zonder smalen* (BILD.). *Zijn kleeding was wel is waar van kostbare stoffage, doch meer opzichtig en rijk, dan met smaak gekozen* (VAN LENNEP).

§ 591. Tot de beperkende voegwoorden brengt men ook *echter*, *dan*,

evenwel, toch, niettemin, ondertusschen; zij komen niet op tegen 'tgeen in den vorigen volzin gezegd is, maar tegen 'tgeen men zich als gevolg daarvan zoude voorstellen: *Zij schoof mij een stoel toe; ik nam echter geen plaats* (VAN LENNEP). *Deze poogde zich op te richten, dan vruchteloos* (dez.) *Putten was verre van godvreezend, niettemin sloeg hij uenig kruis bij de gedachte, dat —* (dez.). *Tot nog toe had zij (onze moedertaal) voor den gemeenzamen stijl niet veel aanlokkelijks. Ik ben evenwel de eerste niet, die het waag haar het zondagspak uit te trekken en wat natuurlijker te doen loopen* (BEETS). *Hij veinsde maar effen naar uw tand te voelen; hij trok er hem verraderlijk uit. Ondertusschen was deze slinksche streek voor u een weldaad* (dez.). Ook doet men deze voegwoorden door en, maar en doch voorafgegaan: *Zij gaf hem geen teeken, maar echter hij kwam* (BILD.). *Gij beschuldigt mij in uw hart van zelfzucht en ondankbaarheid; en echter nu meer dan ooit geef ik u een bewijs van het vertrouwen, dat ik in uwe verknochtheid en edele inborst stel* (VAN LENNEP). *Ik heb u nog geen verzoek gedaan; en toch geeft mij de betrekking, welke mij heden aan U verbinden zal, daarop eenig recht* (dez.). *Het pad der zonde moge vermakelijk schijnen, maar het is toch altijd omringd van gevaar en onrust* (V. D. PALM). *Deze toestand was op zich zelf niet gevaarlijk, maar toch verre van aangenaam* (VAN LENNEP). *Van Doorninck was dapper, doch hij voelde zich niettemin eenigszins onthutst* (dez.). *Zij hadden niet kunnen beletten dat de Fransche Prins Koning van Spanje werd, maar niettemin hem genoodzaakt voor het beklimmen van den troon afstand te doen van de opvolging in Frankrijk* (STIJL). *Ik vrees, het zal wel weer vruchteloos zijn, maar desniettemin zal ik met dankbaarheid van UEd's vriendelijk aanbod gebruik maken* (VAN LENNEP).

§ 592. SCHEIDENDE VOEGWOORDEN zijn *of, of — of, hetzij — of, hetzij — hetzij*: *Gij hebt het gedaan of gij hebt het niet gedaan, een van beide is zeker. — Een van beide: óf het behelst niets belangrijks en dan zou het mij naderhand berouwen het gelezen te hebben óf er steekt kwaad in* (VAN LENNEP). *'Tzij dat hij haar niet ontdekken kon, 'tzij dat zij er waarlijk niet aanwezig ware, hij nam een ontevreden houding aan* (dez.). *Hetzij hij de kinderen en nieuwsgierige knapen wonderlijke jacht-leugens diets maakte, hetzij hij de jonge meisjes koude hagelkorrels in den halsdoek vallen liet, of de oude besten met zijne vroolijke invallen opleukerde bij het spinnewiel, altijd scheen het uit zijn hart te komen, uit zijn zorgeloos en blijmoedig en luchtig hart* (BEETS).

Aanm. 'T scheidend voegwoord *of* vervangt 1) na de voornaamwoorden *niemand, niets, geen* een betrekkelijk voornaamwoord met *niet*: *Niemand bekleedt daar een post; of hij wordt door een ander benijd* (VAN DER PALM). *Er is geen ambt of beroep, geen kunst of handwerk zelfs, of er wordt wetenschap en voorbereidende oefening toe vereischt* (dez.). Vergelijk: *Geen Nederlandsche boer, die ten minste niet van loeven of laveeren weet* (STIJL). 2) na een ontken-nenden volzin met *zóó, zulk, zoodanig, enz.* een bijzin met *dat of dat niet*: *Het is zoo donker niet, of we* (= dat we niet) *zullen onzen weg wel vinden* (VAN LENNEP). Desge-lijks: *Het scheelde dan weinig* (= bijna niet), *of de Neder-landen moesten aangemerkt worden als wingewesten van Bourgondie* (STIJL). Zie voorts bij de tijdbepalende voeg-woorden *nauwelijks, pás* enz.

§ 593. Soms laat men 't tegenstellend voegwoord *weg* (*asyndeton*): *Gij hebt geene wilde dieren voor, het zijn er slechts de vervallen overblijfsels van* (BEETS). *Niet ik, Mevrouw is gewroken, gewroken voor altijd* (VAN LENNEP). Ook kan 't woord

neen! de plaats van 't voegwoord bekleeden; alsdan is de voorafgaande volzin meestal bevestigend: *Zij treft... o neen! zij mist zijn hoofd* (BILD.).

§ 594. Nog brengt men tot de tegenstellende voegwoorden *daarentegen*. Het verschilt hierin van *integendeel*, dat het 't voorafgaande geenszins ontkent, maar er 't tegenovergestelde aan toevoegt: *Hij schijnt niet afkeerig van onzen staat tot 't voortzetten van den oorlog aan te sporen; gij daarentegen wilt den vrede bevorderen* (VAN LENNEP).

Aanm. Over de andere soorten van nevenschikkende voegwoorden zal bij de onderschikking worden gehandeld.

DE ONDERSCHIKKING.

a) DE ZELFSTANDIGE BIJZIN.

§ 595. Het voegwoord *dat* gaat den zelfstandigen bijzin vooraf en heet alsdan 't *zinslidwoord*.

§ 596, a). De bijzin maakt van den hoofdzin 't onderwerp uit en heet dan *onderwerpszin*: *Dat hij vertrokken is* (= zijn vertrek), *is zeker*. Volgt de onderwerpszin op 't gezegde, dan wordt 't werkwoord voorafgegaan óf door *het* als plaatsvervangend of spraakkunstig onderwerp, óf door 't bijwoord *er*: *Het is zeker, dat hij vertrokken is. Er werd bepaald, dat het publiek vrijen toegang zou hebben.*

b) De bijzin maakt van den hoofdzin 't *voorwerp* uit en heet dan *voorwerpszin*: *Ik hoop, dat gij het ondervinden zult* (BEETS). *Ik geloof, dat hij naar de West gegaan is* (BEETS). Zulk een voorwerpszin wordt vaak door *het* als plaatsvervangend of grammatisch voorwerp voorafgegaan: *Wie had het ooit gedacht, dat een jonker beter een verband zou leggen dan Freule Madzy* (VAN LENNEP).

c) De bijzin maakt een bepaling uit van 't werkwoord of van een ander zindeel: *Hij schaamt zich, dat hij gelogen heeft. Zij beklagt zich alleen, dat gij bij nacht en ontijde haar huis verlaten hebt* (VAN LENNEP). *De omstandigheid, dat hij het jachtveld werkelijk bereikt had, wekte zijn geest op* (BEETS). *Fulco droeg zorg, dat deze woorden Bressela ter oore kwamen* (VAN LENNEP). Niet zelden gaan de voor-naamwoordelijke bijwoorden den bepalingzin vooraf: *Hij is er achter gekomen, dat ik het had* (BEETS). *Spoedig was men het er over eens, dat ik het al heel mooi begon te doen*

(dez.). Zelden volgen zij: *Dat de prins geschokt was, dat hij raad en troost noodig had, daarover was Buat niet verwonderd, wel dat hij er voor uitkwam* (VAN LENNEP).

§ 597. De betrekking van den hoofdzin tot den zelfstandigen bijzin kan ook door voorzetsels worden uitgedrukt. In eenige gevallen smelten deze met 't zinslidwoord *dat* samen tot voegwoorden van tijd (als *eerdat, voordat, nadat*), van gevolg (*zoodat*) of van wijs (*naardat*). Andere betrekkingen zijn *behalve dat, zonder dat, in weerwil dat, enz. In weerwil dat hij een hoveling en een krijgsman was en zij doodeenvoudig in handel en wandel, had (hij) echter gezond oordeel genoeg, om haar op prijs te stellen* (VAN LENNEP). *Voorts had zij, behalve dat zij blind was, geen van de gebreken des ouderdoms* (dez.).

§ 598. Niet zelden ontbreekt voor den onderwerps- of voorwerpszin 't voegwoord *dat*: *Ik zeg u, het zal dooien* (BEETS). *Het is de aangenaamste tijd van 't leven, zegt men* (dez.). *Ik beken, hij erkent den keizer als zijn heer* (VAN LENNEP). *Geloof mij, hij zal het zwaard trekken* (dez.). *Ik verzeker u, gij zult recht bekomen* (dez.). *Mij dacht, 't geblaas op tromp en horen Klonk mij van 't slotplein nog in d'ooren* (dez.). Ook wordt de hoofdzin als tusschenzin ingevoegd: *Dit is, meen ik, niet onbelangrijk. — Ik zeg maar, hoe ouder datje wordt, hoe meer de tijd vliegt, maar je jonge jaren, kind! zeg ik alle dag tegen Koosjen, leer dat van mij, die komen nooit weerom* (BEETS).

§ 599. Tot de voorwerpszinnen zonder *dat* behooren de aanhalingen van iemands gezegden of gedachten: *Vader Cats zei: „Vroeg rijp vroeg rot, vroeg wijs vroeg zot.“ — Jan dacht: „nu zal het er op los gaan“ en poetste de plaat.*

b) DE AFHANKELIJKE VRAAG.

§ 600. Afhankelijke vragen heet men die bijzinnen, welke door middel van vragende voornaamwoorden, vragende bijwoorden of wel door 't voegwoord of met den hoofdzin verbonden zijn. Zij vormen daarvan onderwerps-, voorwerps- of bepalingssinnen.

a) *Wie hij is, is mij onbekend. — Thans staat het aan u te beoordeelen, of gij u aan 't hoofd dier schaar plaatsen wilt, dan of gij allen aan het zwaard des beuls ten prooi wilt geven (VAN LENNEP). Het hangt slechts van den uitslag des oorlogs af, of ik als legerhoofd dan wel als middelaar zal optreden (dez.).*

b) *Ik behoef u niet te zeggen, welke opschudding al het gebeurde had te weeg gebracht en hoe de vrouwen gilden en kermden (VAN LENNEP). Waar hij van daan kwam, wist niemand (dez.). (Hij) vroeg zich, of hij gedroomd had (dez.). Ik weet niet, of het door de spiegeling der zon in 't water komt of door den verren afstand, of dat mijn oogen er schuld aan hebben (dez.). Oordeel zelf, of het mijn plicht niet is (dez.). Zijne handelingen getuigden, hoezeer hem dit voornemen ernst was en met welk een vastberadenheid hij dit wist door te zetten (dez.).*

c) *Ik was nieuwsgierig, of ik ooit in die kamer zou toegelaten worden (BEETS).*

c) DE BIJVOEGLIJKE BIJZIN.

§ 601. De bijvoeglijke bijzin wordt door betrekkelijke voornaamwoorden of voornaamwoordelijke bijwoorden met een zelfstandig woord in den hoofdzin of met den hoofdzin zelve verbonden: *De man, die daar gaat, is mijn vriend. De man, waar-*

over ik spreek, gaat daar juist voorbij. In plaats van betrekkelijke voornaamwoorden of voornaamwoordelijke bijwoorden bezigt men ook 't voegwoord dat, of na tijdsbepalingen voegwoorden van tijd: Wat is de reden, dat gij zoo treurig zijt? De tijd, toen hij leefde, was een tijd van voorspoed en geluk. Op het fatsoendelijk uur, als de beau monde bijeenkomt, hadt gij uw nichtjes rond moeten leiden (BEETS). Hij zat op het oogenblik, dat Joan den tuin langs ging, in den boom (VAN LENNEP).

- § 602. Een betrekkelijk-bijvoeglijke bijzin heeft niet zelden een voorwaardelijke beteekenis. Zulke bijzinnen onderscheide men van die der eerste soort, welke louter bepalend zijn: *De mensch, die tevreden is, is gelukkig* beteekent *de mensch, indien hij tevreden is, is gelukkig*. Derhalve bestaat er dubbelzinnigheid in den volzin *de man, die hier wil zwemmen, verdrinkt*, daar nergens uit blijkt, of men van een bepaald persoon spreekt, dan wel of men in 't algemeen 't verdrinken van genoemde voorwaarde afhankelijk maakt.
- § 603. Een bepaling (bijstelling) van den hoofdzin wordt door een betrekkelijk voornaamwoord (vooral 'tgeen) of een voornaamwoordelijk bijwoord aan dezen toegevoegd: *Liever verdrong ik mij hier terstond in 't Spaarne, 't geen een zondig stuk zou wezen (VAN LENNEP). Alle landschapschilders beginnen met wintergezichtjens, waaruit volgt, dat een wintergezichtjen gemakkelijk en eenvoudig is. (BEETS).*
- § 604. Ontbreekt 't bepaalde woord aan den bijvoeglijken zin, dan wordt deze zelfstandig, gelijk 't adjectief zonder substantief zelve tot een substantief wordt. Vergelijk de volzinnen
- a) *Datgene, wat ik u zeg is waar* en *wat ik u zeg, is waar.*
 - b) *Datgene, wat ik bedoel, zal ik u zeggen* en *wat ik bedoel, zal ik u zeggen.*
 - c) *Aan datgene, wat ik zeg, behoeft gij niet te twijfelen* en

aan 'tgeen ik zeg, behoeft gij niet te twifelen. Gelijk men ziet, maken de zelfstandig-betrekkelijke volzinnen aldus een onderwerps-, een voorwerps- of een bepalingszin van den hoofdzin uit. Evenzoo kunnen zij van deze 't naamwoordelijk gezegde vormen. Vergelijk: *Hij is niet dat, wat hij schijnt te zijn. Hij is niet, wat hij schijnt. Ik zal worden, wat gij zijt.*

- § 605. Door 't ontbreken der betrekkelijke voornaamwoorden en 't koppelwoord wordt de betrekkelijk-bijvoeglijke bijzin tot bijstelling van den hoofdzin en dient tot verklaring of aanvulling van dezen. Doorgaans worden deze bijstellingen door de verklarende voegwoorden *te weten*, *namelijk* of *als* voorafgegaan: *Er zijn verschillende soorten van metalen, (welke zijn of) als: goud, zilver, koper, enz. In de taal zijn er drie geslachten, (welke zijn of) te weten: 't mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht.*

d) DE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

- § 606. De bijwoordelijke bijzinnen maken een bijwoordelijke bepaling uit van den hoofdzin. Zij worden door middel van voegwoorden met dezen verbonden. Wij behandelen deze volgens de § 267 aangenomen orde.

1) REDENGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

- § 607. 'T meest algemeen redengevende voegwoord *omdat* antwoordt op de vraag *waarom?* en geeft van deze zoowel de oorzaak als de reden op: *Waarom vertrouwt gij hem niet? Omdat hij een leugenaar is. — Hoe kom ik in uw macht? Omdat ik door uw goud mij heb laten verlokken, om ontrouw jegens mijn goeden meester te plegen (VAN LENNEP).*
Een voegwoord, 'twelk uitsluitend dient om de oorzaak

te vermelden, is doordat of doordien: *Het verguldsel had een knauw gekregen, doordien het nog nat was, toen hij zijn tafereel inpakte* (BEETS).

De overige voegwoorden van deze soort zijn niet uitsluitend redengevend of oorzaakaanvend, maar voeren veeleer den grond van eenig feit of eenige gedachte aan, ten einde deze op te helderen of te verklaren. Dit zijn naardien, dewijl, wijl, daar, vermits, alzoo: *Nauwelijks bleef er iemand onzijdig, naardien men overal gretig de gelegenheid tot eene algemeene scheuring aangreep* (STIJL). *Hij zal sterven, naardien gij het begeert* (VAN LENNEP). *Dewijl gij het zoo begeert, zal ik rondborstig spreken* (dez.). *Hij begreep eindelijk, dat het in allen gevalle geen zaak ware terug te keeren, wijl men niemand na zonsondergang de poort meer inliet; en daar hij om zijn doornatte kleederen niet langer stil kon blijven, vervolgde hij zijn voetreis* (dez.). *Hij stelde mij voor te zamen te reizen, vermits de wegen alles behalve veilig waren* (dez.). *Hij heeft geen grijs hoofd, vermits hij een bruine pruik draagt* (BEETS). *Geene der dames zag hem aan, vermits hare loffelijke bescheidenheid dit nooit gedooft* (dez.). *Ik oordeel verplicht te zijn u reenschap van mijn lang stilzwygen te geven, alzoo ik uit uw brief bespeur, dat gij in groote verlegenheid zijt* (VAN LENNEP).

Aangezien, uithoofde en nademaal dienen bij voorkeur, om de beweeggronden tot eenige handeling aan te voeren: Ik zeg dit niet uit achterstelling, veelmin uit verachting van de Duitsche of Fransche of Engelsche knapen, aangezien ik het genoegen niet heb andere dan Hollandsche te kennen (BEETS). *Zijn gildebroeders, die eerst zich tegen zijn medeopneming (*) verklaard hadden, uithoofde hij nog zoo korten*

(*) VAN LENNEP heeft *medeopname*.

tijd maar het recht van poorterschap bezeten had (VAN LENNEP). Een man, die Walram, aangezien deze onder hem stond, naar verkiezing helpen of den voet dwars zetten kon (dez.).

Ook wordt soms 't voegwoord *dat* redengevend gebruikt: *Beilaert wordt gevat, gedoemd, Dat hij zijn trouw niet brak (BILD.). Ik huil, omdat het Joans kalkoentjen is en dat hij zich zulk een pret voorstelde het eens groot te zien en dat hij het nu niet zien zal, als het groot is (VAN LENNEP).* Ook kan 't voegwoord van *tijd nu* redengevend zijn: *Nu de zaak eenmaal zoo is, moeten wij er in berusten. Op omdat slaat dikwijls in den hoofdzin daarom of zoo: Juist daarom zou uw lot gunstiger staan dan het mijne, omdat gij niets te verliezen hebt, terwijl ik veel op het spel zette (VAN LENNEP).*

BEDENGEVENDE NEVENGESCHIKTE VOLZINNEN.

- § 608. De voegwoorden *want*, *immers*, *namelijk*, *toch* verbinden een redengevenden nevenschikten volzin met den voorafgaanden zelfstandigen volzin. Van deze is alleen *want* zuiver redengevend: *Maaiken zweeg eenige oogenblikken; want deze vraag bracht haar in verlegenheid (VAN LENNEP). Ik mag u goed lijden, want gij zijt een brave, eerlijke borst (dez.).* Bij *immers* verwacht de spreker de toestemming van den aangesprokene: *Kijk mij maar zoo grimmig niet aan; gij weet immers, dat uw fratsen bij mij geen opgeld doen (dez.). Hier ondervond ik, in hoeverre de jongelieden van ons geslacht bij zoodanige ontmoetingen achterlijk zijn bij die eener zwakkere kunne — immers zoo een van ons beiden een allerzotst figuur maakte, dan zeker was ik het (dez.).* *Namelijk* verklaart een of ander feit of gevoelen: *Ik was*

mooi boos op hem; hij had mij namelijk den ganschen dag vergeefs laten wachten. Met toch geeft de spreker een reden op, die voor de hand ligt: Ik ben zoo vrij u lastig te vallen; gij toch hebt nu niets te doen.

II. GEVOLGAANDUIDENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 609. Bijwoordelijke bijzinnen, die een gevolg aanduiden, zijn van tweeërlei aard: zij geven óf een feitelijk gevolg te kennen óf zij behelzen een gevolgtrekking van den hoofdzin. Voegwoorden van de eerste soort zijn *zoodat, dat*: *Van tijd tot tijd vielen regenbuien, zoodat het pad mooi doorweekt was* (VAN LENNEP). *(Hij) gaf haar een zoen, dat het klapte* (BEETS). *Mijn vader lachte, dat hij schaterde* (dez.). *Liegt gij niet op alle markten en kermissen, dat er de steenen van zweeten?* (VAN LENNEP) *Men strijdt, men dringt, men hort opeen, dat schild op schilden botsen* (BILD.). Gewoonlijk plaatst men zoo voor 't adjectief: *De vloer was daar ter plaatse zoo heet, dat men 't er niet harden kon* (VAN LENNEP). *Daarna hebt gij een uur gelezen van het model van een braven jongen, zoo braaf, zoo zoet, zoo gehoorzaam, zoo knap en zoo goedleersch, dat gij hem met plezier een paar blauwe oogen zoudt slaan, als gij hem op straat ontmoette* (BEETS). Of de bijzin met *dat* hangt van de woorden *zooveel, zoodanig, zulk, enz.* af: *Spoedig bracht ik het zooverre, dat ik hem van dienst kon zijn in werkplaats en winkel* (VAN LENNEP). *Professor Vossius heeft dagelijks zoovele bezoeken van geleerden uit alle landen, dat hij het zich tot regel heeft gesteld, aan niemand een langer gehoor te schenken dan van een kwartier uurs* (dez.). De bijzinnen met *weshalve, waarom* en *vandaar* *dat* behelzen een gevolgtrekking van den hoofdzin: *Hij heeft zich*

slecht gedragen, weshalve (waarom of vandaar dat) hij gestraft moet worden. Maar zij kunnen ook een feitelijk gevolg te kennen geven: Hij was te zwak voor dat werk, weshalve men hem bij een apotheker besteld had (BEETS).

GÉVOLGAANDUIDENDE NEVENGESCHIKTE BIJZINNEN.

§ 610. De gevolgaanduidende nevenschikte bijzinnen worden door de voegwoorden *dus, derhalve, bijgevolg, daarom, hierom, deswegens* met den vorigen zelfstandigen volzin verbonden. Vaak worden zij door 't verbindende en voorafgegaan: *Alle menschen moeten sterven; dus zoowel de vorst als de bedelaar. Hij is een valschaard, bijgevolg wantrouw ik hem. Het is koud, daarom stoken wij. Ik ben het vergeten; derhalve kan ik het niet zeggen. — Ik ben in uwe macht en heb dus geene andere keuze (VAN LENNEP).*

III. DOELUITDRUKKENDE BIJWOEDELIJKE BIJZINNEN.

§ 611. De doeluitdrukkende voegwoorden, welke bijzinnen met hoofdzinnen verbinden zijn *opdat, dat en ten einde*. Zij worden door een conjunctief gevolgd: *Toon uwe kunst nog eens, opdat die knaap niet denke, dat hij ons allen de baas is (VAN LENNEP). Hou de paarden van die lui vast, dat ze af kunnen stijgen (dez.). Gij kunt er u van overtuigen door ons op onze terugwandeling te vergezellen, ten einde ik u aan mijn vader voorstelle (dez.). Mijn last is den Heiligen Vader naar ons klooster te vervoeren, ten einde zijn wonden aldaar geheeld worden (dez.).*

Aanm. De doeluitdrukkende nevenschikkende voegwoorden daartoe en te dien einde kunnen met evenveel recht tot de

bijwoorden worden gerekend en worden derhalve hier niet afzonderlijk behandeld. Desgelijks de overige in § 267 opgegevene nevenschikkende voegwoorden.

IV. TOEGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 612. De voegwoorden, welke toegevende bijzinnen met hoofdzinnen verbinden zijn *schoon*, *ofschoon*, *alhoewel*, *hoewel*, *hoezeer*, *niettegenstaande*: *Ofschoon hij spaarzaam was met zijn vragen en aanmerkingen, de krijgslieden bewonderden niettemin al spoedig de helderheid zijner inzichten* (VAN LENNEP). *Hoewel ik weinig lust had, om mij met dit Spaansch gewrochtjen te belasten, zoo nam ik het echter mede* (dez.). *Ik kan niet anders zeggen, of, niettegenstaande mijn gedachten meestal te Amsterdam waren, ik deed eer aan het maal* (dez.).

Aanm. De toegevende bijwoordelijke bijzinnen staan in dezelfde verhouding tot den hoofdzin, als de door de tegenstellende voegwoorden *echter*, *niettemin*, *evenwel*, *overtusschen* verbonden nevenschikte volzinnen tot den voorafgaanden zelfstandigen volzin: *Hoewel hij rijk is, is hij gierig* = *hij is gierig en echter is hij rijk*.

§ 613. 'T voegwoord *al* wordt zoowel alleen als in verband met voorwaardelijke voegwoorden gebruikt, om een toestemming te kennen te geven: *Ik geef het met een Christen hart, Al is mijn deel niet groot* (BILD.). *Zijn al deze oorlogen niet even gelukkig geweest, zij hebben ons niettemin voor de verachting van onze nageburen bewaard* (STIJL). *'T is den Moorjaan geschuurd, of UEd. haar de les al leest* (VAN LENNEP).

§ 614. 'T bijwoord *hoe* voor adjectieven of andere bijwoorden, alsmede de betrekkelijke voornaamwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden kunnen een toestemming uitdrukken: *Die vraag*

maakte mij verlegen, hoe vriendelijk de oogopslag ook mocht wezen, waarmede de baron op mijn antwoord wachtte (BEETS). Hoe gaarne wij langer zijn gezelschap zouden willen genieten, mogen wij hem echter niet tegen zijn zin hier houden (V. LENN.). Wie er danste en zong, mijn nichtjen Agnietjen alleen weigerde deel te nemen in de algemeene pret (dez.).

- §615. Ook zonder behulp van eenig voegwoord kan de volzin van toestemmenden aard zijn: *De grond, dien wij te verdedigen hebben, moge uitgestrekt en ons getal gering zijn, maar ook deze zwaarigheid is te boven te komen* (VAN LENNEP). *Onze menschelijke natuur moge een aantal raadsels in zich bevatten, voor zulk een baarblijkelijke tegenspraak met zich zelve houde ik haar onvatbaar* (VAN DER PALM).

V. VOORWAARDELIJKE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

- § 616. De voorwaardelijke bijzinnen worden verdeeld in zuiver voorwaardelijke, en veronderstellende voegwoorden. De eerste geven een feit te kennen, van welks bestaan een ander afhankelijk gedacht wordt. De laatste behelzen een bloote veronderstelling, waarvan de hoofdzin de gevolgtrekking bevat. Vergelijk den voorwaardelijken volzin *wanneer het dondert, heeft het gebliksemd* en den veronderstellenden volzin *indien alle menschen braaf waren, zoude de wereld een paradijs zijn*. De veronderstellende volzinnen behooren daarom in de voorwaardelijke wijze te staan, dewijl zij de gedachte als bloot product van ons denkvermogen, en niet als overeenkomstig met de werkelijkheid voorstellen.
- §617. Voorwaardelijke voegwoorden zijn: *indien, ingeval, wanneer, als, zoo, bijaldien, mits* (op voorwaarde dat), benevens

tenzij en tenware, d. i. indien niet. Alleen de drie eerstgenoemde zijn zuiver voorwaardelijk.

Als zij maar de uwe wordt, dan zult gij wel tevreden zijn (VAN LENNEP). *Indien ik van mijn leven trouw, Uit Wijnsberg neem ik vast een vrouw* (BILD.). *Dan zullen we eerst tot macht, tot eer, tot aanzien steigeren, Wanneer we aan hooger macht geen onderwerping weigeren* (BILD.). *Ingeval ik mee mag, zal ik blijde zijn.* — *Ik zou dezen maatregel toejuichen, bijaldien hij uitvoerbaar ware* (VAN LENNEP). *Zoo zij konden, hoe zouden zij zich op den grappenmaker wreken!* (BEETS) *Daarentegen: Zoo ik hem kwaad kan doen, zal ik het niet nalaten* (VAN LENNEP). *Ferdinand mag meelopen, mits hij niet luistere* (dez.). *Ik mag mij aan niemand vertrouwen, tenzij ik wete aan wien* (dez.).

§ 618. Zoowel de veronderstellende als de zuiver voorwaardelijke volzinnen kunnen 't voegwoord missen, maar moeten dan de vragende woordvolgorde aannemen: *Valt er van hen aan die zijde niets te duchten, zoo keer ik aan 't hoofd mijner volgers terug* (VAN LENNEP).

§ 619. Op de voegwoorden *indien*, *wanneer* en *als* wijzen dikwijls de bijwoorden *dan* of *zoo* in den hoofdzin terug. Maar op 't voorwaardelijke *zoo* een aanwijzend *zoo* te doen slaan, is hoogst onwelluidend: *Zoo gij weder jaagt, zoo jaag een anderen weg uit* (VAN LENNEP).

VI. TIJDBEPALENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 620. De tijdbepalende bijwoordelijke voegwoorden of daarmee gelijkstaande uitdrukkingen zijn: *toen*, *als*, *wanneer*, *wen*, *zoo vaak als*, *zoo dikwijls als*, *nu (dat)*, *terwijl*, *daar*,

gedurende dat, zoolang als, nadat, tot(dat), sedert (dat), vandat, sinds (dat), voor(dat), eer(dat), alvorens (dat), zoodra, nauwelijks, pas, tenauwernood, enz.

Toen geldt voor een tijdsbepaling in 't verledene: *Toen hij den top des heuwels bereikt had, zag hij op het dorpjen terug* (BEETS). Minder gebruikelijk is in deze beteekenis als: *Als hij nader kwam, zag ik dat zijn wangen zeer bleek en fletsch waren* (BEETS). Nog zeldzamer *wanneer*: *Ik kuierde—het strand weer langs van meening om naar mijn vaarttuig terug te keeren, wanneer ik zware stappen achter mij hoorde* (VAN LENNEP). *Gelukkig leefde ik in die echt Een jaar, een dag, een nacht, Wanneer 't verfoeilijkst gruwelstuk Mijn heil den doodsteek bracht* (BILD.). Gebruikelijker zijn als en *wanneer* in de beteekenis zoo vaak als: *Mijn hart gaat open, als ik u zie* (BEETS). *Wanneer hij zijne oogen opent, ziet hij niets dan genoeglijke aangezichten* (VAN DER PALM). — *'Tis altijd een genoeg, wanneer men over zijn vak kan spreken met iemand, die er belang in stelt* (VAN LENNEP). Voor *wanneer* geldt ook 't dichterlijke *wen*: *Doch wie beschrijft des konings vreugd, wen hij heur komst vernam* (BILD.). Voor een tijdpunt in 't tegenwoordige wordt *nu* gebruikt: *Zult gij achteruitkrabben, nu wij zooverre georderd zijn?* (VAN LENNEP) *Nu ik mijn doel bereikt heb, reis ik weer heen* (dez.). *Wel spijt het mij, dat ik hier juist zoo inval, nu ge met zulke hooge belangen bezig zijt* (dez.). Alleen om levendigheid aan 't verhaal bij te zetten, bedient men er zich van voor 't verledene: *Wien mocht hij bijstand bieden, nu zij elkander als woedende tijgers aanvielen?* (dez.).

Een gelijktijdigheid van twee werkingen, 'tzij in 't verledene, 'tzij in 't tegenwoordige, 'tzij in 't toekomstige geeft *terwijl* (*zoolang, enz.*) te kennen: *Ik zal hem het noodige onderricht geven, terwijl gij uw maal gebruikt* (VAN

LENNEP). *Wij moeten gebruik maken van de gelegenheid, zoolang de wind gunstig blijft* (dez.). *Zij grijpt zijn handen vast, Terwijl zij in heur tranen plast* (BILD.). Ook dient hiervoor daar: *Diep verzucht de droeve schoone Daar zij in heur tranen plast* (BILD.). *Een doodschrik overstelpt zijn hart, Daar hij dien brand beoogt* (dez.). *En nu, daar hij lang op de zee staart, herhaalt zich 't vizioen* (BEETS). Niet zelden stelt men de werkingen gelijktijdig voor, om een tegenstelling te vormen: *Juist daarom zou uw lot gunstiger staan dan 't mijne, omdat gij niets te verliezen hebt, terwijl ik veel op het spel zette* (VAN LENNEP). De overige tijdsbetrokkingen van den hoofdzin tot de bijzinnen worden door de voorzetsels *voor, na, tot, sedert of sinds* uitgedrukt, terwijl de bijzin gewoonlijk door 't zinslidwoord *dat* wordt voorafgegaan. Vandaar de samengestelde voegwoorden *voordat, nadat en totdat*. Van gelijke betekenis met *voordat* is *alvorens, al eer of eerdad*. Ziehier eenige voorbeelden: *Ik laat u niet los, voordat gij het mij beloofd hebt* (VAN LENNEP). *Voor zij nog terug was, verscheen van der Hoogen* (BEETS). *Alvorens ik u raad kan geven, moet ik u eerst nogmaals ernstig vragen wat uw voornemen is* (dez.). *Gave de hemel, dat zij zich tweemaal bedacht hadden, al eer zij hun belangen aan zulk een dolleman hadden toevertrouwd* (dez.). *Waartoe zooveel ongeduld, Eer 't uur uws levens is vervuld?* (BILD.). *Kunt gij niet hier blijven, tot gij ouder van jaren zijt?* (VAN LENNEP) *Wacht tot ik u laat roepen* (dez.). *Hier ben ik meester, tot zoolang zijn Hoogwaardigste terugkeert* (dez.). *Hij vond den baron en zijn gasten in goede harmonie bijeen, sinds de twiststoker verdreven was* (dez.). *Sedert de duinen bestonden, hadden deze zee- en luchtbewoners hun rust niet gestoord gezien* (dez.). *Vandat de eerste zwarte wolk was komen aandrijven en de*

eerste rimpel op papa's voorhoofd bespeurd is, heeft mama alles in het werk gesteld, om het gesprek levendig te houden (BEETS).

- § 621. Gaan de woorden *pas*, *nauwelijks*, *tenauwernood* en dergelijke den bijzin vooraf, dan wordt de hoofdzin door *toen*, *als*, *en*, *of* met dezen verbonden: *Nauwelijks had hij deze woorden geeindigd, of de schrijnwerker trad binnen* (VAN LENNEP). *Pas zwoer zij d'onherroepbren eed, Als 't blij gejuich ten bergtop klom* (BILD.). *Pas strekte zich haar elpen hand Om heigebloemt' te gaaren, En fluks begeeft haar 't wijkend strand* (BILD.). *Nauwelijks waren zij ten volle gewupend, toen zich trompetgeschal liet hooren* (VAN LENNEP). Ook heeft dit ook plaats na *zoodra*, *zooras* enz., bijaldien de bijzin ontkennend is: *Zoodra was ik de herberg niet binnengetreden, of er ontstond een algemeen gelach* (VAN LENNEP). Daarentegen: *Zoodra de graaf gezeten was, namen ook de aanwezigen hunne plaatsen in* (dez.). *Zoodra de babbellachtige vrouw gegaan was, borst zij in tranen uit* (BEETS). *Zooras ik vertrokken was uit het leger, liep alles in de war* (V. LENN.).
- Aann.* Op de eerstgenoemde voegwoorden daarentegen, kunnen alleen bijwoorden in den hoofdzin terugwijzen, als op *wanneer*, *dan* of *zoo*, op *terwijl* *daar*, enz. *Terwijl wij — al pratende voortliepen, daar zagen wij een donkere gedaante* (VAN LENNEP).

VII. VERGELIJKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

De vergelijkende bijwoordelijke bijzinnen zijn van twee-erlei aard: óf zij geven een gelijkheid, óf zij geven een verschil te kennen. In 't eerste geval worden zij door *gelijk*

of *als*, in 't laatste door *dan* voorafgegaan; gewoonlijk is de bijzin dan onvolledig. Komt de vergeleken eigenschap in denzelfden graad of de vergeleken werking op dezelfde wijze voor, dan laat men *als* aan den bijzin voorafgaan. De bijwoorden van graad *zoo*, *even*, *juist*, enz. gaan daarbij vaak aan 't adjectief of 't werkwoord, of aan 't voegwoord *als* ter versterking vooraf: *Ik ben een mensch als hij* (BILD.). *Het was hem opgelegd zoo moede en verhit als hij was, in een brandend heeten koepel thee te drinken* (BEETS). *Evenals een stortende eik Des wandlaars schedel plet, Zoo sloeg d'ontzagbre reuzenknots Naar 't ridderlijk helmet* (BILD.). *Ga heen dan en neem u een wijf, als u past* (BILD.). *Mevrouw Dorbeen werd zoo rood als de linten van haar muts* (BEETS). Naar den bijzin met *als* kunnen ook woorden als *zoodanig*, *zoodanig een*, *zulk een*, enz. verwijzen: *Hij is zoodanig, als hij schijnt. Zulk een man, als hij is, heb ik nooit gezien*. Maar ook: *Een man van den rang en de vermaardheid in 't gebied der letteren als van der Palm* (BEETS).

§ 622. De vergelijking betreft somwijlen alleen den graad, waarin verschillende eigenschappen voorkomen: *Zijn moed was even onbetwifelbaar als zijn eerzucht onbepaald* (VAN LENNEP).

§ 623. In plaats van *als* bezigt men *gelijk*, wanneer 't onderwerp des hoofdzins in zijn werking (toestand) aan een ander gelijk is: *Op dat geluid bleef Brinio staan, gelijk de jachthond, wanneer hij het wild in de nabijheid ruikt* (V. LENN.).

Aanm. Soms hangt de vergelijkende bijzin niet van den hoofdzin, maar van een enkel woord daarin af: *Lichtgeboovigen, als wij waren, Hebben wij den weg beproefd* (BILD.). *Ik bemerkte, zoo jong als ik was, dat haar nu en dan een traantjen langs de wangen liep* (VAN LENNEP). Deze volzinnen vormen dan daarmede een bijvoeglijke bepaling van een of ander zelfstandig woord in den hoofdzin

en komen derhalve met betrekkelijk-bijvoeglijke bijzinnen overeen: *Byron mocht, onafhankelijke genie die hij was, en na alwat hij ondervonden had, eens zeggen*, enz. (BEETS). *Hij zocht geen eigen verheffing, de gemoedelijke, nederige man, die hij was* (VAN LENNEP).

- § 624. De vergelijkende bijzinnen, die een verschil te kennen geven, worden door *dan* voorafgegaan. Men bezigt derhalve dit voegwoord 1) na comparatieven (zelden dient hiertoe *als*) 2) na ontkenningen, als *niet, niemand, niets, geen*, enz. 3) na vragende voornaamwoorden, wanneer deze in verband met de overige woorden des hoofdzins een ontkenkende kracht hebben. *Niemand zag de wonde dan brave Kleef alleen* (BILD.). *Het zal u beter bevallen, dan gij denkt* (VAN LENNEP). *Haar boezem kweekt geen andre zucht Dan voor haar God alleen* (BILD.). *Veldin was dichter bij, dan hij gedacht had* (BEETS). *Wat weet zij dan de deugd te prijzen* (= zij weet niets dan, enz.)? (BILD.) *Wat is vriendschap dan* (= de vriendschap is niets anders dan) *een naam?* (dez.) *Der schepping heerlijkheid Wat is zij dan de vrouw?* (dez.) *Wat heeft de dichter dan zijn zangen?* (dez.)

Ook na 't woord *ander* of *anders* bezigt men *dan*; op adjectieven of bijwoorden voorafgegaan door *te* volgt *dan dat*: *Dit is anders, dan ik dacht.* — *Die liefhebberij was te diep bij hem ingeworteld, dan dat hij die geheel zou hebben laten varen* (VAN LENNEP).

- § 625. Soms vervangt men *dan* door *tenzij*: *De kweekelingen der school zijn niet gewoon den winkel te bezoeken, tenzij om zich een weinig met den ouden man te vermaken* (VAN LENN.).

VIII. VERHOUDING UITDRUKKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 626. Om uit te drukken, dat onderling vergeleken eigenschappen in dezelfde verhouding toe- of afnemen, bezigt men in den bijzin 't bijwoord *hoe*, gevolgd door den comparatief van 't adjectief; op dit *hoe* slaan in den hoofdzin de bijwoorden *hoe*, *te* of *des te* terug, welke eveneens door den comparatief van 't adjectief worden gevolgd: *Hoe grooter geest, hoe grooter beest.*

Eveneens is dit het geval met de bij werkwoorden behorende bijwoorden of onbepaalde telwoorden: *Hoe minder men heeft, hoe minder men gehecht is aan hetgeen men heeft, en onze natuur brengt het helaas! mede, dat wij, hoe meer wij bezitten, des te meer begeeren* (VAN DER PALM). *Hoe meer ik hem thans van nabij leerde kennen, hoe meer mij het groote onderscheid bleek, dat er tusschen hem en zijn vader bestond* (VAN LENNEP). *Hoe lager men afdaalde, hoe sneller het ging* (dez.).

Ook kan men een gelijkmatig toe- of afnemen of een verhouding in 't algemeen uitdrukken door aan den bijzin *naarmate* of *naargelang* te doen voorafgaan en zoowel in hoofd- als bijzin 't adjectief of bijwoord in den vergrootenden trap te bezigen: *Zal niet de Heer de Witt des te toorniger zijn, naarmate hij langer misleid is geworden?* (VAN LENN.) *Gij vrouwen, zult loon of straf ontvangen, naarmate gij waar of onwaar zult gesproken hebben* (VAN LENNEP).

Aanm. Ook zonder dat de bijzin met *hoe* volgt, kan een volzin door *te* en den comparatief van een adjectief of bijwoord worden voorafgegaan. Dit *te* beteekent oorspronkelijk *daardoor* en wordt door een volgende uitdrukking nader

verklaard: *Te aangenamer was de Baron aangedaan; omdat hij, nu Joan zelf gesproken had van dienst te nemen, ontslagen was van den last om hem daartoe het voorstel te doen (VAN LENNEP.) Te dierbrer wierd heur dierbre band Mij om haars Vaders lot (BILD.).*

IX. BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN VAN WIJS.

§ 627. Om uit te drukken, dat 'tgeen door den hoofdzin wordt te kennen gegeven, *overeenkomt met* den inhoud des bijzins bedient men zich van voegwoorden van wijze. De overeenkomst is óf werkelijk óf schijnbaar. In 't eerste geval dienen *zoals, als, gelijk, naar* (met verzwijging van 't zinslidwoord dat): *Gij zijt meesteres om te handelen, zoals gij begeert (VAN LENNEP.) Dit was, zoals ik het van u verwachtte (dez.). Deze man was een schrijnwerker, gelijk de meubelen, die hem omringden, aanduidden (VAN LENNEP.) Geen geringe ontsteltenis en verwarring bracht, gelijk men denken kan, dit bericht onder de aanwezige gasten te weeg (dez.). Ik zal mij van uw raad en hulp bedienen, gelijk ik daartoe door 's konings bevelschrift gerechtigd ben (dez.). Wij, gelijk wij met ons drieën hier staan, moeten het veld ruimen (dez.). Naar ik de Friezen ken, zullen zij zich ongaarne mengen in een twist, die hun niet aangaat (dez.). Hij is rijk, naar men zegt. Hij zal hier komen, als gezegd is.*

Bestaat er slechts een schijnbare overeenkomst tusschen twee werkingen (toestanden), dan wordt de bijzin voorafgegaan door *alsof, als, of*: *U overvalt een gevoel, alsof gij nu werkelijk aan de uiterste grens der wereld stondt (BEETS). Hij liep gestadig aan mijn zijde, als had hij een gevoel, dat ik hem verlaten moest (VAN LENNEP.) 'T was of de*

blijde sprongen van het dier hem verveelden (BEETS). 'T scheen of hem zijn bloedend hart Zijn nieuwe min verweet (BILD.). Ook dienen even, juist en dergelijke woorden tot versterking van alsof, of: Houd U toch evenof zij er niet waren (VAN LENNEP).

X. BEPERKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 628. De beperkende bijwoordelijke bijzinnen geven te kennen, hoever of de inhoud des hoofdzins zich uitstrekt of geldt. Zij worden voorafgegaan door de samengestelde voegwoorden *zoo ver als* of *voor zoover als*; soms blijft *als* weg: *Voor zoover als ik hem ken, is hij daartoe buiten staat. Voor zoover ik als vrouw over staatsaangelegenheden oordeelen kan, zoo acht ik het zeer gewaagd (VAN LENNEP). Niet een, voor zooverre hij gezonde leden had, bleef er thuis (dez.).*

DE ONVOLLEDIGE ZAMENGESTELDE VOLZIN.

629. De samengestelde volzin is onvolledig, wanneer in de volzinnen, waaruit hij bestaat, een of meer woorden ontbreken. Dit geschiedt

- a) door de *uitlating* van woorden in den eenen volzin, welke in den anderen nevensgeschikten volzin voorkomen;
- b) door de *verzwijging* van woorden (*ellips*).

DE UITLATING.

§ 630. De uitlating bestaat daarin, dat men de woorden, die twee of meer nevensgeschikte volzinnen gemeen hebben, maar één s uitdrukt. Daarbij is het onverschillig, of de nevensgeschikte volzinnen zelfstandige volzinnen, hoofdzinnen of bijzinnen zijn.

§ 631. De woorden, die voor eenige nevensgeschikte volzinnen maar eens worden uitgedrukt, kunnen zijn 1) 't onderwerp, 2) 't werkwoord, 3) een bepaling, 4) 't onderwerp met 't werkwoord of met een bepaling, 5) 't werkwoord met een bepaling: 1) *Hij biedt zichzelv' den slotvoogd aan, Vermaakt hem met zijn toon En treedt als huisknaap in zijn dienst, Hij grooten Kanoets zoon!* (BILD.) *De charmante stond in den gang ons op te wachten en bood zijn arm aan Mevrouw Kegge aan* (BEETS). 2) *Mijn vader was een Engelschman, maar mijn moeder een Westindische van ouder tot ouder* (BEETS). *Zijn hoofd ligt op een groene zoo, zijn voeten aan een steen* (BILD.). *De vlam ontspringt zijn grimmig oog, Het schuim zijn woesten mond* (dez.). *De pest verslindt hun vee, de hagel oogst en granen* (dez.).

3) *Men prijst, men verheft, men bewondert u (BEETS). Zachtkens eu met eerbied vlijt men u in uw laatste verblijf neder (BEETS).*

4) *Zij leefde zuinigjes, eenvoudig en heel stil, Van moestuin, stal eu werf en land en duiventil (BILD). Hij heeft haar niet ontwikkeld, niet geleid (BEETS). De vorst omhelst en heft hem op (BILD.).*

5) *De lucht is mij hier te luf, de zon te flauw (BEETS).*

§ 632. De uitlating is alleen dan geoorloofd, wanneer de woorden, die de volzinnen gemeen hebben, in dezelfde beteekenis en denzelfden vorm voorkomen; alleen 't werkwoord mag in persoon en getal verschillen. Derhalve mag men zeggen: *Ik word geprezen, maar hij gelaakt. Ik zat te zingen en gij te fluiten.* Maar verkeerd zijn uitdrukkingen als deze: *De vriend, dien ik lief had en mijn vertrouwen schonk, verried mij. Het boek, dat ik gelezen heb en mij zeer geboeid heeft, zend ik u terug. De soldaten eerbiedigden en gehoorzaamden hunnen bevelhebbers. Rome werd door Romulus en Remus gesticht en allengskens zeer machtig. Deze man is een groot geleerde en daarom tot professor aangesteld, Caesar had vele oorlogen gevoerd en daardoor een geoeffend leger.* Even onjuist zijn: *Men verachteloost, men vergeet, men spreekt kwaad van u (BEETS). Haar zult gij nooit, niet een enkel woord meer toespreken, zelfs niet groeten (dez.).* Eveneens: *Geen vriendelijk woord kon zijn toorn doen bedaren, maar strekte veeleer om hem nog woedender te maken. Niets vermocht hem van zijn eenmaal genomen besluit af te brengen, maar was integendeel een reden te meer om hem bij zijn plan te doen volharden. Omdat de hemel betrokken was, heeft hij zijn regenscherm meegenomen en zijn gewone wandeling gedaan.*

Evenmin mag ten opzichte van 't gemeenschappelijk woord de woordvolgorde in de volzinnen verschillen; ver-

keerd is het dus te zeggen: *Men prijst en heeft u lief*. Immers op *prijst* zou 't voorwerp moeten volgen, terwijl dit door 't werkwoord *heeft—lief* omsloten wordt.

Aanm. Alleen om een of ander zinsdeel sterker te doen uitkomen, wijkt men van dezen regel af: *De dag was drukkend geweest en benauwd* (BEETS).

- § 633. Men wendt de uitlating in 't geheel niet, of maar gedeeltelijk aan, om den nadruk te bevorderen. De gemeenschappelijke woorden worden dan of geheel of gedeeltelijk herhaald. *Maar wilt gij weten, wat ik bespottelijk, wat ik ergerlijk vind? Het zijn uwe wapenborden, uwe grafnaalden, uwe eerzuilen in de kerk* (BEETS). *Hij wandelt met den schilder, hij doet keertjens te paard met den schilder, hij ontbijt met den schilder, hij gaat met den schilder naar den schouwburg, hij rookt, hij zwetst, hij biljart met den schilder; alleen hij schildert met den schilder niet* (BEETS). *Zij zag de fiere ridders versierd met zijde en goud, Zij zag hun fiere rossen op hun berijders stout.* (BILD.). *Zijt natuurlijk, zijt eenvoudig, zijt menschelijk, zijt althans niet wreed jegens anderen* (BEETS). *Meer zegt hij, meer ontdekt hij niet* (BILD.).
- § 634. Is de uitlating onmogelijk en wil men nochtans de herhaling van 't werkwoord vermijden, dan vervangt men dit door 't werkwoord *doen*: *Hij heeft mij steeds geholpen, maar gij doet het niet.*

DE ELLIPS IN DEN ZAMENGESTELDEN VOLZIN.

- § 635. De zamengestelde volzin kan elliptisch zijn, hetzij hij uit nevensgeshikte volzinnen, hetzij hij uit een hoofd- of bijzin bestaat.

a) In de nevenschikking treft de ellips een van beide volzinnen; van dezen blijft 't subject of een bepaling over: *Deze poogde zich op te richten, dan vruchteloos* (VAN LENN.). *Nog weinige oogenblikken en hij gaf den geest. Een woord van u en hij is ontslagen.*

b) In de onderschikking kan de hoofdzin elliptisch zijn. *Een gek, die er anders over denkt. — Te vergeefs, zoo de zee zich opheft als een bezetene, dol van woede, bruisende van toorn* (BEETS). *Geen sterv'ling omtrent, die den gruwel vernam, Geen wachter om 't misdrijf te storen* (BILD.). *Geen Nederlandsche boer, die ten minste niet van loeven en laveeren weet* (STIJL). *Hoe jammer dat ik mijn uurwerk vergeten heb. Gesteld, uw banden vielen* (BILD.). Of de bijzin is elliptisch: *De meeste ruiters dreven hun paarden vooruit, om haar, zoo noodig, hulp te bieden* (VAN LENNEP). *(Den vrede) wil de Raadpensionaris ook, mits op redelijke voorwaarden* (dez.). *Kijk eens wat schoone blonde krullen* (VAN LENNEP). Of wel hoofd- en bijzin beide: *Zoo heer zoo knecht. Gelijke monniken gelijke kappen. Beter laat dan nooit. Zoo gezegd zoo gedaan. Eind goed alles goed. Vroeg wijs vroeg zot.*

c). De hoofdzin ontbreekt ten eenemale in uitdrukkingen als: *Dat me ooit Rodrigo aan moest schouwen!* (BILD.) *Als Zijtjen wist, dat ik knorrig op den hond was!* (BEETS) *Als haar iets overkwam!* (dez.) *Waar of mijn goede aantaande schoonvader blijven mag?* (VAN LENNEP) *Wie of dat zou gedaan hebben?* 'T ontbreken van zulk een logisch onmisbaren volzin is aan 't ongeduld of de onrust des sprekers toe te schrijven.

d) De voorwaardelijke bijzin ontbreekt in volzinnen, als: *Vertrek of 'k steek u in een zak en heel uw vloot in brand* (BILD.). *Gef u over of gij zijt een kind des doods* (nm. als gij u niet overgeeft) (VAN LENNEP). *Dat zou gemakkelijk zijn*

(nm. als men dat deed). De vergelijkende bijzin ontbreekt in : *Het roeien is zulk een heksenwerk niet (BEETS). Want de pantalon is zoo kort en de souspieds zijn zoo lang en het vest is zoo laag uitgesneden en zoo wijd om het midden en de rok is zoo smal van kraag en zoo breed van rug (dez.).*

BEKNOPTE BIJZINNEN.

§ 636. De zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen kunnen in eenige gevallen een korteren vorm aannemen en aldus met den hoofdzin schijnbaar tot een volzin samensmelten. Een op zoodanige wijze verkorte ondergeschikte volzin heet *beknopte bijzin*.

a) DE BEKNOPTE ZELFSTANDIGE BIJZIN.

§ 637. Zoowel de zelfstandige bijzin met *dat* als de infinitief hebben in den volzin de waarde van een substantief. *Ik wensch, dat ik lang zal leven; ik wensch lang te zullen leven; ik wensch een lang leven* verschillen niet in gedachte, maar alleen in vorm. Vandaar dat de zelfstandige bijzin met *dat* vaak in een infinitief kan worden omgezet. Deze infinitief kan men beschouwen als een beknopten volzin, die, naargelang van zijne betrekking tot den hoofdzin, een beknopten onderwerpszin, een beknopten voorwerpszin of een beknopten bepalingszin uitmaakt. Tot de omzetting wordt vereischt, dat 't onderwerp van den bijzin a) onbepaald is b) gelijk is aan dat van den hoofdzin c) 'tzelfde woord is, dat een bepaling in den daatief of accusatief van 't gezegde des hoofdzins uitmaakt. Derhalve kunnen verkort worden:

a) *Het schijnt, dat het hard geregend heeft tot: het schijnt hard geregend te hebben. Het lijkt, dat het gevoren heeft tot: het lijkt gevoren te hebben. Er werd besloten, dat men naar de boerderij terug zou varen tot: er werd besloten naar de boerderij terug te varen* (BEETS). Deze volzinnen vormen beknopte onderwerpszinnen.

b) *Ik hoop, dat ik nog eens rijk word tot: ik hoop nog eens rijk te worden. Ik verzeker u, dat ik daar zorg voor zal dragen tot: ik verzeker u daar zorg voor te zullen dragen. Ik meen dat ik hem kan misleiden tot: ik meen hem te kunnen misleiden.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte voorwerpszinnen.

Aanm. Men maakt onderscheid tusschen *ik weet, dat ik leef en ik weet te leven; ik vergeet, dat ik dit doe en ik vergeet dit te doen; gij ziet, dat gij hem voorbijstreeft en gij ziet hem voorbij te streven; hij denkt, dat hij dit doet en hij denkt dit te doen; hij voelt (begrijpt), dat hij sterven zal en hij voelt te zullen sterven.* Voorts laten eenige werkwoorden, als *zoeken*, de omschrijving met *dat*, andere, als *bewerken*, de verkorting met den infinitief niet toe.

c) *Het betaamt den leerling, dat hij zijn best doet tot: het betaamt den leerling zijn best te doen. Het verheugt mij, dat ik u weerzie tot: het verheugt mij u weer te zien. Het is mijn (= mij een) hoogste wensch, dat ik u tevreden zie tot: het is mijn hoogste wensch u tevreden te zien.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte onderwerpszinnen — *Veroorloof mij (datief) Freule, dat ik u den weg wijs tot: veroorloof mij Freule u den weg te wijzen (VAN LENNEP). Ik beveel u (datief), dat gij uw werk behoorlijk afmaakt tot: Ik beveel u uw werk behoorlijk af te maken. De veldheer gelastte, dat men terstond zoude opbreken tot: de veldheer gelastte terstond op te breken.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte voorwerpszinnen. — *Ik schaam mij (acc.), dat ik dit gedaan heb tot: ik schaam mij dit gedaan te hebben. Hij vleide zich (acc.), dat hij slagen zou tot: hij vleide zich te zullen slagen. Ik ben niet waard, dat ik uw vriend genoemd worde tot: ik ben niet waard uw vriend genoemd te worden.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte bepalingzinnen

b) DE BEKNOPTE BEPALINGSZIN MET VOORZETSELS.

§ 638. De zelfstandige bijzin met *dat* kan, ook wanneer hij van voorzetsels afhankelijk is, verkort worden tot een van die voorzetsels afhankelijken infinitief. Aldus worden de bijwoordelijke bijzinnen met *nadat*, *voordat* (*eerd*at), *doordat*, *opdat* (*ten einde*), *zonder dat* omgezet in infinitieven met *na te*, *alvorens te*, *door te*, *om te*, *ten einde te*, *zonder te*; *in plaats* (*in stede*) *dat* wordt voor den infinitief *in plaats van*, *in stede van*. Omgekeerd kan de infinitief *na van te*, *met te* niet in een zelfstandigen volzin met *van dat*, *met dat* worden omgezet, maar dient deze als appositie van 't voornaamwoordelijk bijwoord *er van*, *er mede* te volgen. Ook is dit geval daar, waar *om te* voor den infinitief andere voorzetsels vervangt (zie § 560). De verkorting tot deze beknopte bijwoordelijke bijzinnen is alleen dan mogelijk, wanneer 't onderwerp van den bijzin ook dat van den hoofdzin is.

Voorbeelden.

Nadat ik hem verlaten had, gevoelde ik mij gelukkig = *na hem verlaten te hebben gevoelde ik mij gelukkig.*

Voordat (eer dat) ik vertrek, zal ik afscheid van u nemen.
= *Alvorens te vertrekken zal ik afscheid van u nemen.*

Doordat ik niet rookte, bespaarde ik veel geld = *door niet te rooken bespaarde ik veel geld.*

Opdat ik knap worde, leer ik hard = *om knap te worden leer ik hard.*

Zonder dat ik er lust in had, deed ik mede = *zonder er lust in te hebben deed ik mede.*

In plaats dat hij speelde, studeerde hij = *in plaats (in stede) van te spelen studeerde hij.*

Men beschuldigd hem van 't land verraden te hebben = men beschuldigt hem er van, dat hij 't land verraden heeft. Hij vleit er zich mede, dat hij slagen zal = hij vleit zich te zullen slagen.

Ik poogde hem er telkens toe te bewegen, dat hij ook reis iets reciteerde = ik poogde hem telkens te bewegen om ook reis iets te reciteeren (BEETS).

c) DE BEKNOPTE AFHANKELIJKE VRAAG.

§ 639. De afhankelijke vraag, die 't zelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, kan derwijze worden verkort, dat 't vraagwoord blijft, 't werkwoord in den infinitief met *te* wordt omgezet en 't onderwerp wegvalt. Hij weet niet, wat hij hoort wordt = *hij weet niet wat te hooren* (BILD.). *Wist ik maar hoe er uit te komen* = hoe ik er uit zou kunnen komen (VAN LENN.). *Een wijl stond Wernhold onzeker tot wien zich te wenden* = tot wien hij zich zoude wenden (VAN LENNEP). Ook kunnen deze beknopte vragen zelve weder van beknopte bijzinnen afhangen; vooral is zulks gebruikelijk na adjectieven, als *besluiteloos, onzeker, enz. Hij stond daar als besluiteloos wat te doen* = wat hij zoude doen. Gelijk men ziet worden de werkwoorden *mogen, zullen, moeten, kunnen* in de beknopte afhankelijke vraag niet uitgedrukt.

DE BEKNOPTE BIJVOEGLIJKE BIJZIN.

§ 640. De bijvoeglijke bijzin, welke door een betrekkelijk voornaamwoord met den hoofdzin verbonden wordt, is dan alleen voor verkorting vatbaar, wanneer hij een naamwoordelijk

gezegde bevat. Dit vormt alsdan een beknopten bijvoeglijken bijzin, terwijl onderwerp en koppelwoord wegvallen. Gewoonlijk staat zulk een bijzin onmiddellijk achter 't bepaalde woord: *Van buiten dreigde een machtige vijand, trotsch en overmoedig* (= die trotsch en overmoedig was) *door de behaalde zege* (VAN LENNEP). *Bij het graf spreekt de leeraar, aller vriend* (= die aller vriend is), *een kort woord* (BEETS). *Aanschouw dat lieve burgermeisje, slachtoffer* (= dat slachtoffer is) *van de eerzucht haars broeders* (BEETS). *Zie deze oude barones, geleund* (= die geleund is) *op den arm van haren zoon, den kamerling* (= die een kamerling is) (BEETS).

Gelijk men ziet, ook de appositie wordt tot de beknopte bijvoeglijke bijzinnen gebracht.

§ 641. Een andere verkorting van den bijvoeglijken bijzin bestaat daarin, dat men na ontkennende woorden als *niemand, niets, goen*, enz. 't betrekkelijke voornaamwoord weglaat en 't werkwoord in een infinitief met *om te* omzet: *Niemand wilde de eerste zijn om zijn meening te uiteen* = die zijn meening uitte (VAN LENNEP).

§ 642. Ook de bijvoeglijke bijzin, die den geheelen hoofdzin bepaalt, is voor verkorting vatbaar. Als zoodanige beknopte bijzinnen komen voor de substantieven, welke een appositie van den hoofdzin uitmaken: *Willem de Zwijger viel door de handen eens sluipmoordenaars, een onheil* (= dat een onheil was) *hetwelk 't geheele land in rouw dompelde*.

DE BEKNOPTE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 643. Ook de bijwoordelijke bijzinnen zijn voor verkorting vatbaar. Zulke beknopte bijwoordelijke bijzinnen staan zoo dicht mogelijk bij 't werkwoord, als de regel der woordschikking dit gedooft; zelden staan zij in 't begin of aan 't einde van

den hoofdzin. De verkorting laten toe de redengevende, de tijdbepalende, de toegevende, de voorwaardelijke, de gevolgaanduidende en de vergelijkende bijzinnen.

Aanm. Over de doeldrukkende en de tijdbepalende met *nadat*, *voordat* (*eerdad*) is reeds gehandeld.

a) DE BEKNOPTTE REDENGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 644. De redengevende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, tot een enkel deelwoord worden ingekrompen; uit 't zinverband moet dan de redengevende beteekenis daarvan worden opgemaakt: *Wetende* (= daar ik wist) *dat zij alles op hem vermocht, heb ik mij tot haar gewend ter bereiking van mijn oogmerken. Gehoord hebbende* (= daar ik gehoord heb), *dat gij een zwaar verlies geleden hebt, kom ik u troosten.*

Ook een naamwoord zonder *zijnde* kan een beknopten redengevendenden bijzin vormen: *Angstig voor de hem toegedachte straf nam hij de vlucht. Men ontsloeg hem als een verdacht persoon uit den dienst.*

b) DE BEKNOPTTE TIJDBEPALENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 645. De tijdbepalende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet; uit 't zinverband moet dan de tijdbepalende beteekenis daarvan worden opgemaakt. Een tegenwoordig deelwoord staat dan gelijk aan een volzin met *terwijl*, een verleden deelwoord aan een volzin met *nadat*: *Huilende en schreeuwende* (= terwijl ik huilde en schreeuwde) *begaf ik mij op weg naar huis* (VAN LENNEP). *Ontwaakt* (= nadat hij ontwaakt was) *deelt hij zijn makkers alles mee* (BILD.). *Dit*

gezegd hebbende (= nadat of toen hij dit gezegd had) *verwijderde hij zich in drift* (VAN LENNEP).

Ook een naamwoord of een bijwoordelijke uitdrukking zonder *zijnde* kan een beknopten tijdbepalenden bijzin vormen. 'T voegwoord *als* gaat dan meestal vooraf. *Reeds als knaap* (= reeds terwijl of toen hij een knaap was) *onderscheidde hij zich*. *Nog jong en schoon* (= terwijl of toen zij nog jong en schoon was) *is zij door den dood weggerukt*. *Op 't punt* (= toen ik op 't punt was) *van te vertrekken werd ik opgehouden*.

c) DE BEKNOPTE TOEGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 646. De toegevende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet. Daar uit 't zinverband de toegevende beteekenis niet kan worden opgemaakt, moet dit blijken uit een voorafgaand toegevend of een in den hoofdzin volgeend tegenstellend voegwoord *nochtans*, *evenwel*, *niettemin*, *echter*, enz. *Saartjen was allerliefst en schoon het geheele gezelschap in beschaving vooruit* (nam. zijnde = schoon zij het geheele gezelschap in beschaving vooruit was), *echter ook hier volkomen op hare plaats en zeer eenvoudig* (BEETS). *Hoe vermagerd door de ellend* (= hoe vermagerd hij door de ellende was), *De balling is hem straks bekend* (BILD.) *Ziende dat men hem beet wilde nemen, veinsde hij nochtans het niet te merken*. *Schoon inziende, dat alle tegenstand vruchteloos was, verdedigden zij zich niettemin tot het uiterste*. Ook een naamwoord, ja zelfs een bijwoordelijke uitdrukking kan op die wijze een beknopten toegegenden bijzin vormen: *Ik zal het doen, hoewel zeer tegen mijn zin*. *Schoon jong, is hij niettemin zeer voor zijne taak berekend*. *Hoewel een groot*

geleerde, is hij echter zeer nederig. Evenzoo: Ofschoon als veelheer niet met Maurits gelijk te stellen, verdiende hij echter eene der eerste plaatsen onder de krijgshoofden zijner eeuw (VAN LENNEP).

d) DE BEKNOPTE VOORWAARDELIJKE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 647. De voorwaardelijke bijwoordelijke bijzin met *mits*, *tenzij* en *tenware* kan, wanneer hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet. Evenwel komen zulke beknopte bijzinnen niet veel voor en moet men daar, waar de onderwerpen zouden verschillen, een ellipsis aannemen: *Niemand wordt binnengelaten, tenzij van een uitnodigingskaart voorzien* = *tenzij hij of die niet van een uitnodigingskaart voorzien is. In Indië kan elk jong mensch, mits zijn best doende, vooruitkomen.* Evenzoo komt na genoemde voegwoorden een adjectief of substantief voor als beknopte voorwaardelijke bijzin: *Niemand, tenzij een weeteniet of deugniet, wordt door ons veracht. Een koopman kan, mits schrandler en ijverig, veel geld maken.* Daarentegen bestaat ellipsis in den reeds boven aangehaalden volzin: *Den vrede wil de Raadpensionaris ook, mits op redelijke voorwaarden* (VAN LENNEP).

e) DE BEKNOPTE GEVOLGAANDUIDENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 648. De gevolgaanduidende bijwoordelijke bijzinnen achter een adjectief met *zoo* of *genoeg* worden meest verkort tot een infinitief met *te* (over *van te* en *om te* zie § 560): *De wil is niet wijs genoeg om een hond zijn biecht te nemen* = *dat hij een hond zijn biecht neme* (VAN LENNEP). *Ik geloof niet, dat hij verstand genoeg heeft om mij kwaad te doen*

== zoodat hij mij kwaad zou kunnen doen (VAN LENNEP).
 'Tzelfde heeft plaats, als 't adjectief door *te* wordt voorafgegaan; de bijzin met *dan dat* wordt in een infinitief met *om te* omgezet: *Hij zeide, dat zijn dochter nog te jong was om aan een huwelijk te denken* == dan dat zij aan een huwelijk zoude denken (VAN LENNEP).

f) DE BEKNOPTTE VERGELIJKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 649. De vergelijkende bijwoordelijke bijzin kan als beknopt worden aangemerkt, wanneer hij uit een infinitief met *te* bestaat, die in een zelfstandigen volzin met *dat* kan worden omgezet: *Dat men eerlijk is, is beter dan dat men rijk is* wordt derhalve *eerlijk te zijn is beter dan rijk te zijn*. *Hij zeide, dat hij liever wilde sterven dan dat hij zich overgaf* wordt: *hij zeide, dat hij liever wilde sterven (of liever te willen sterven) dan zich over te geven*. Desgelijks: *verkwistend te zijn is even dwaas als gierig te zijn*.

DE WOORDSCHIKKING.

- § 650. De woordschikking hangt in de eerste plaats af van de volgorde, welke de begrippen bij 't vormen der gedachte aannemen. Daar nu in onze voorstelling 't onderwerp vóór 't daaraan toegekend gezegde en voorts elk begrip vóór de daarmede verbonden bepaling aanwezig is, zijn in de logische woordvolgorde de daaraan beantwoordende woorden op gelijke wijze gerangschikt.
- § 651. De natuurlijke woordschikking verschilt van de logische. In haar neemt dat woord, waarop de meeste nadruk valt, de eerste plaats in, en zóó vervolgens. Dientengevolge staan hier de bepalende woorden vóór 't onderwerp. 'T eerste blijkt nog uit onze samenstellingen (*vaderland*) en de plaats onzer adjectieven (*goede boter*), 't laatste uit de persoonsuitgangen der werkwoorden, die oorspronkelijke voornaamwoorden waren.
- § 652. Onze woordschikking is deels logisch, deels natuurlijk; logisch is zij b. v. daar, waar onderwerp, gezegde en bepaling op elkaar volgen, daarentegen natuurlijk in zoover b. v. de adjectieven en bijwoorden aan de bepaalde woorden voorafgaan.

SCHIKKING VAN DE HOOFDBESTANDEELEN DES VOLZINS.

a) DE ZELFSTANDIGE VOLZIN.

- § 653. In den zelfstandigen volzin nemen onderwerp, gezegde en bepaling de logische woordvolgorde aan (Formule OGB):
Hij eet een boteram. Hij slaapt hier. Alleen in den impe-

ratief staat 't onderwerp, bijaldien het wordt uitgedrukt, achter 't werkwoord: *Ga gij*.

§ 654. Bestaat 't gezegde uit een werkwoordelijk en een naamwoordelijk óf uit twee werkwoordelijke bestanddeelen, dan staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord vooraan: *Hij heeft gegeten. Hij heeft geslapen. Hij zal slapen. Hij wil slapen.* In de samengestelde tijden is het dan onverschillig, of 't deelwoord den infinitief, dan wel de infinitief 't deelwoord voorafgaat: *Ik zal gekomen zijn of zijn gekomen. Ik zal geslagen worden of worden geslagen.* Maar 't deelwoord van 't werkwoord gaat steeds aan dat van 't hulpwerkwoord vooraf: *ik ben beloond geworden of geweest.* Zijn er twee infinitieven, dan mag 't deelwoord tusschen beide instaan: *ik zal geslagen moeten worden, ik zal moeten worden geslagen, ik zal moeten geslagen worden.* De laatste der twee infinitieven mag niet bij 't hulpwerkwoord behooren; dus niet: *ik zal geslagen worden moeten. Hij heeft hem onthoofden doen,* dewijl *moeten* bij *zal* en *doen* bij *heeft* behoort.

§ 655. 'T scheidbare deel van 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord sluit den volzin: *Hij eet den koek op.* Is het een substantief, dan kan het ook onmiddelijk op 't werkwoord volgen: *hij neemt deel aan de samenzwering of aan de samenzwering deel. Hij spreekt kwaad van u of van u kwaad.*

§ 656. De bepaling volgt steeds op 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord: *Hij heeft een boteram gegeten. Hij zal hier slapen. Ik zal daar gekomen zijn. Ik zal thans geslagen worden. Ik zal thans geslagen moeten worden,* enz. enz.

§ 657. In den vragenden volzin staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord onmiddelijk vóór 't onderwerp (Formule GOB): *Eet hij een boteram? Zal hij geslagen moeten worden?*

Zal hij thans beloond moeten worden? Eveneens in den wenschenden volzin: Ware hij nog in leven! Moge hij slapen! Vlieden, vlieden wij de hoovaardij, zoo wij ons geluk en onze rust en onzen roem beminnen! (V. D. PALM) Doch mag 't werkwoord in den tegenwoordigen tijd ook volgen: *Hij moge slagen!* De overige woorden nemen dezelfde plaats in als in den oordeelenden volzin: *Heeft hij geleden? Zal hij slapen? Zal ik geslagen moeten worden? Zat ik moeten worden geslagen? Zal ik moeten geslagen worden? Heeft hij hem doen onthoofden? Eet hij den koek op? Neemt hij deel aan de samenzwering? Neemt hij aan de samenzwering deel?*

Aanm. Ook in den vragenden volzin bezigt men soms de logische woordschikking: *Hij komt toch? Gij hebt hem gesproken?* Alleen de vragende voornaamwoorden of vragende bijwoorden staan voorop: *Wie komt daar? Wien zie ik daar? Hoe vaart gij? Waar is hij?*

- § 658. In uitroepen, die met vragende voornaamwoorden of bijwoorden beginnen, bezigt men dezelfde woordschikking als in de vraag: *Hoe aardig is hij! Wat weet hij al niet te vertellen! Bij wien is hij al niet gezien! Hoe vaak heb ik hem gesproken!*

b) DE BIJZIN.

- § 659. In den bijzin staat 't met persoonsuitingen voorziene werkwoord achteraan (formule OBG); 't voegwoord, 't voornaamwoord en 't bijwoord, dat den bijzin met den hoofdzin verbindt, staan voorop: *Ik geloof, dat gij mijn vriend zijt. Ik weet, wie u misleidt.*
- § 660. In de samengestelde tijden staat 't met persoonsuitgangen

voorziene werkwoord 't zij voor 't deelwoord of den infinitief, 't zij er achter: *Ik geloof, dat gij steeds mijn vriend geweest zijt. Ik weet, wie u misleid heeft. Ik geloof, dat gij steeds mijn vriend zijt geweest. Ik weet, wie u heeft misleid.* Zelden heeft dit laatste plaats, wanneer 't deelwoord met een infinitief verbonden is; men zegt liever niet: *ik geloof, dat gij steeds mijn vriend geweest zijn zult.* Daartegen kan 't deelwoord zoowel achter den infinitief als voor den indicatief staan; derhalve kan men zeggen: *ik geloof, dat gij steeds mijn vriend zult geweest zijn of geweest zult zijn of zult zijn geweest.* Zijn twee infinitieven met elkaar verbonden, dan mag evenmin ais in den zelfstandigen volzin de laatste bij 't hulpwerkwoord behooren; dus niet: *Hij weet, dat ik beloond zal worden moeten.*

§ 661. De scheidbaar samengestelde werkwoorden blijven in de niet-samengestelde tijden ongescheiden: *ik weet, dat gij loven hem uitmunt.* In de samengestelde tijden daarentegen is de scheiding geoorloofd; dus zegt men: *ik weet, dat gij boven hem uit zult hebben gemunt, zult uit hebben gemunt, zult hebben uitgemunt, uitgemunt zult hebben, zult uitgemunt hebben.*

§ 662. Voorwaardelijke en toestemmende bijzinnen zonder voegwoord hebben dezelfde woordschikking als de vraag: *Is hij gezond? Is hij gezond, dan is hij vroolijk. Is hij al gezond, hij verbeeldt zich toch ziek te zijn.* Zoo ook wanneer al vooropstaat: *al is hij gezond, hij verbeeldt zich ziek te zijn.*

c) DE BEPALINGEN.

§ 663. De attributieve bepalingen gaan 't bepaalde substantief vooraf: *de man, de goede man, die man, twee mannen, de*

vogel specht. De uitzonderingen als: *God almachtig, de Staten-Generaal, jongen lief!* zijn weinig in getal.

§ 664. Middellijk of onmiddellijk beheerschte woorden volgen op 't regeerende woord: *de vader des vaderlands* of *van 't vaderland*. *De dorst naar goud*. Maar

1) de genitief op *s* van eigennamen *moet*, die van gemeene substantieven *kan vóór* 't beheerschte woord staan: *Frankrijks voorspoed. Willems kunde. Moeders schoot. 'S mans welzijn*. Bijbelsche uitdrukkingen als *de arke Noachs, de dochteren Loths* maken een uitzondering hierop.

2) de door de adjectieven onmiddellijk beheerschte woorden staan zoowel vóór als achter 't adjectief: *Mij bekend. Des kundig. Des levens zat. Gewoon aan een hard leven* (evenwel zegt men steeds *vol zoeten wijns, vol geest*, niet *geest vol*, enz.). Doch ook zij gaan steeds 't adjectief vooraf, wanneer dit voor zijn substantief staat: *Een aan u bekende zaak*.

Een naamwoord, als beknopte bijzin, dus ook de bijstelling, volgt steeds op 't bepaalde woord: *Karel de Stoute. Een machtige vijand, trotsch en overmoedig door de behaalde zege*.

§ 665. 'T bepalende bijwoord gaat 't bepaalde adjectief of bijwoord vooraf: *zeer groot, uiterst zelden*; maar volgt op 't substantief: *dat huis ginds, 't leven hier namaals*; tenzij het niet zoozeer 't substantief, als wel zijn verhouding tot den volzin bepaalt: *Ook mijn vader zei het. Zelfs mijn vader zegt het. Vooral mijn vader zegt het*. 'T woord *niet* staat, waar het niet op 't gezegde, maar op een enkel zindeel betrekking heeft, vóór dit laatste: *Niet ik heb hem gisteren gezien. Niet hem heb ik gisteren gezien. Ik heb hem niet gisteren gezien*, enz.

'T bijwoord *genoeg* volgt steeds op 't adjectief: *groot genoeg*.

§ 666. 'T lidwoord wordt door 't adjectief en zijne bepalingen van 't substantief gescheiden: *de voor mij zoo gewichtige tijding*. Maar het kan ook achter de adjectieven staan, die voor-

afgegaan worden door *te* of *zoo*: *te goed een man*, *zoo groot een geest* = *een te goed man*, *een zoo groote geest*. Eveneens zegt men *geheel de stad* en *de geheele stad*, *zoodanig een man* en *een zoodanig man*, enz. Maar steeds volgt 't lidwoord der eenheid op de voornaamwoorden *zulk*, *hoedanig*, *wat* en *welk*: *zulk een man*; *hoedanig een man*? *wat een pret*! *welk een wijsgeer*!

- § 667. Voornaamwoorden en bijwoorden, die den bijzin met den hoofdzin verbinden, staan steeds voorop: *De man, dien ik ken. De plaats, waar ik woon. Gij weet, hoezeer ik u liefheb*. Dit heeft ook dan plaats, als de bijzin samengesteld is en zij van de woorden, waarop zij betrekking hebben, worden gescheiden: *De man, die (nom.) ik weet, dat rijk is. De man, wien (dat.) ik weet, dat gij veel verschuldigd zijt. De man, dien (acc.) ik weet, dat allen hoogachten*.

Aann. Verkeerdelijk schrijven sommigen: *de man, dien ik weet, dat rijk is*, in navolging van de Latijnsche constructie *vir, quem scio divitem esse*. Aldus van LENNEP: *Men weet daar evenmin als hier, waar de man gebleven is, dien gij zegt, dat u verzelde*.

- § 668. De samengestelde bijwoordelijke voornaamwoorden als: *hierover*, *daarover*, *er over*, *ergens over*, *nergens over*, *waarover*, enz. alsmede de gelijkelijk gevormde bijwoorden *hierheen*, enz. bezigt men bij voorkeur gescheiden. Dus zegt men liever: *ik ben er dikwijls heen geweest* dan *ik ben dikwijls er heen geweest*; liever *ik heb daar steeds over gesproken*, dan *ik heb steeds daarover gesproken*, enz.

- § 669. De datief gaat aan 't rechtstreeksch voorwerp vooraf: *ik geef mijn broeder dit boek*.

De omschreven datief kan 't voorwerp zoowel voorafgaan als volgen: *ik geef aan mijn broeder dit boek* of *dit boek aan mijn broeder*. Zoook andere bepalingen, die van voor-

zetsels afhangen: *ik lees met veel genoegen dit boek óf dit boek met veel genoegen.*

- § 670. Van de nevenschikte bijwoordelijke bepalingen staat die, welke zich inniger aan 't werkwoord aansluit, voor de andere. Men zegt dus *men leeft hier genoeglijk*, daar *genoeglijk* te kennen geeft, hoe *men hier leeft* en derhalve de uitdrukking *leeft hier* nader bepaalt; eveneens *hij werkt altijd vlijtig*, omdat *vlijtig* zegt, hoe hij *altijd werkt*.

Aanm. Schijnbaar wijkt deze regel af van de in § 565 gegevene. Doch men vergete niet, dat de attributieve bepaling vóór 't bepaalde substantief staat, terwijl de bijwoordelijke op 't werkwoord volgt.

- § 671. De schikking der bepalingen wordt ook door den rhythmus, dien zij in hunne opeenvolging teweegbrengen, bepaald; men zegt daarom niet: *ik geef mijn broeder dit voortreffelijke werk, waarmede ook gij zeer ingenomen zijt, gaarne*. Immers heeft hier 't enkele bijwoord geen genoegzamen toon om de voorafgaande woordenreeks te sluiten.

AFWIJKINGEN VAN DE GEWONE WOORDSCHIKKING. §

- § 672. Men veroorlooft zich afwijking van de gewone woordschikking, om een of ander zindeel bijzonder te doen uitkomen. Dit staat dan in den zelfstandigen volzin voorop, terwijl 't onderwerp achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord plaats neemt (Formule BGO): *U bemin ik. Gisteren dacht ik aan U. Aan U dacht ik gisteren. Dit noem ik vlijt, ijver, inspanning* (VAN DER PALM). Alleen 't werkwoord mag niet vooropstaan, dewijl zoo de vragende woordvolgorde zou ontstaan; natuurlijk is dit niet 't geval, waar een infinitief

of deelwoord van een samengestelden tijd vooropstaat: *Gestudeerd had hij, maar hoe? — Wegloopen zal hij niet.* Maar altijd moet, als 't werkwoord voor de overige zindeelen staat, hieraan 't bijwoord *er (daar)* voorafgaan: *Er wordt gedanst. Er werd iemand opgehangen.*

§ 673. Na de aaneenschakelende en tegenstellende voegwoorden, met uitzondering van *en* en *maar*, bezigt men dezelfde omzetting. Desgelijks na *immers* en de gevolgtrekkende nevenschikkende voegwoorden. Zie de voorbeelden. Daarentegen volgt op *nauwelijks of, niemand of*, enz. de constructie van den onafhankelijken volzin: *Daar was niets, of hij wist het.*

§ 674. Ook *dán* volgt in den hoofdzin 't onderwerp op 't werkwoord, wanneer de bijzin voorafgaat, dewijl deze eene bepaling van genen uitmaakt: *Toen ik hem zag, was ik blijde. Dat hij komen zou, wist ik zeker.* Zooook, wanneer de hoofdzin als tusschenzin voorkomt: *Hij is, hoop ik, welvarende.* Maar na een toegevend en bijzin met *al*, of zonder voegwoord wijkt men van de gewone woordschikking niet af: *Al is hij machtig, ik vrees hem niet. Wie hij ook zij, ik vrees hem.*

§ 675. Somwijlen volgt op een aaneenschakelend of tegenstellend voegwoord de regelmatige woordschikking; tusschen 't voegwoord en zijn volzin is dan een rust: *Hij is een schrander man; evenwel, hij kan dwalen. Hij meent gelijk te hebben; en toch, hij heeft het mis.*

§ 676. In den afhankelijken volzin zou, als 't onderwerp achter 't werkwoord werd geplaatst, 't eigenaardige der woordschikking verloren gaan; dientengevolge blijft deze bewaard, zelfs wanneer eene bepaling voorop wordt gesteld: *daar niemand hem of hem niemand verstond, werd hij verlegen. Omdat den koning deze zaak of deze zaak den koning vreemd*

voorkwám, stelde hij een onderzoek daaromtrent in. Dewijl hier niemand is, ga ik weer heen. 'T adjectief staat steeds als voornaamwoordelijk gezegde voorop in de verhouding uitdrukken, vergelijkende en toegevend volzinnen, die met bijwoorden als *hoe, zoo, even* aanvangen; evenmin mag in toegevend volzinnen 't betrekkelijk voornaamwoord van zijn substantief gescheiden worden: *Welke moeite hij ook deed, het was vergeefs.*

SCHIKKING DER VOLZINNEN.

§ 677. De nevenschikte volzin volgt natuurlijkerwijs steeds op dien, waarmede hij door 't voegwoord is verbonden; zoowel hierdoor als door zijne woordschikking onderscheidt hij zich van den bijzin.

§ 678. Als algemeene regel geldt voor de ondergeschikte volzinnen, dat zij volgen op 't zindeel of den volzin, waarvan zij een bepaling uitmaken.

§ 679. De onderwerpszin heeft zijne plaats vóór den hoofdzin: *Hetgeen hier bedoeld wordt, betreft niets onbetamelijks* (VAN DER PALM). *Dat hij er redelijk uitziet bewijst niets tegen zijn pedanterie* (BEETS). Doch hij volgt op dezen als appositie van het: *Het is mij aangenaam, dat gij komt.* Dezelfde plaats heeft de verkorte onderwerpszin: *Te wandelen is gezond. Het is zeker onaangenaam te moeten wachten* (VAN LENNEP). In de vraag staat het achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord en volgt de onderwerpszin met *dat* als bijstelling: *Verheugt het u wel eens te denken, dat uw beeltenis in handen zal komen van dien uwer vrienden, dien gij het liefst hadt?* (BEETS). De be-

- trekkelijk-zelfstandige bijzin volgt onmiddellijk op 't werkwoord: *Is 'tgeen gij zegt, waar?*
- § 680. De voorwerpszin staat achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord: *Wij weten, dat wij moeten sterven; doch mag de infinitief of 't deelwoord ook voorafgaan: gij hebt, wat gij zocht, gevonden. Gij hebt gevonden, wat Gij zocht.* Ook kan de voorwerpszin, evenals 't voorwerp in den enkelvoudigen volzin, voorop worden geplaatst: *Waar hij van daan kwam, wist niemand (VAN LENNEP). Dat hij het hof aan Henriëtte maakte, had ik terstond gemerkt (BEETS).* Volgt hij op het als appositie, dan sluit hij den volzin: *Daaraan hebben wij het te danken, dat wij onbevreesd kunnen wandelen in het midden der gevaren (BEETS). Jonathankan het niet gelooven, dat zijn vader een meinedige zijn zou (VAN DER PALM).*
- § 681. De zelfstandige bepalingzin volgt onmiddellijk op 't bepaalde woord; maar als hij de appositie uitmaakt van een voor-naamwoordelijk bijwoord, dan is zijne plaatsing vrijer: *Dat de prins geschokt was, dat hij raad en troost noodig had, daarover was Buat niet verwonderd; wel dat hij er voor uitkwam (VAN LENNEP).*
- § 682. De bijvoeglijke bijzin volgt onmiddellijk op 't bepaalde woord; doch de welluidendheid eischt soms, dat eenige woorden tusschen beide intreden: *Indien er niemand was, waaraan men de gestolen goederen kwijt kon raken, zouden er ook welhaast geene dieven meer gevonden worden (VAN DER PALM)*
- § 683. De bijwoordelijke bijzin staat even goed voor als achter den hoofdzin: *Mijn hart gaat open, als ik u zie (BEETS). Voor zij nog terug was, verscheen van der Hoogen (BEETS). Hij zal sterven, naardien gij het begeert (VAN LENNEP).* De voorwaardelijke en toegevende volzinnen gaan zelfs bij voorkeur vooraf, wanneer zij 't voegwoord missen: *Volt er*

van hen aan die zijde niets te duchten, zoo keer ik aan 't hoofd mijner volgers terug (VAN LENNEP). Inderdaad hoe groot het verschil zij tusschen deze beiden, de overeenkomst tusschen hen is echter ook onmiskenbaar (VAN DER PALM). Evenzoo de verhouding uitdrukkende met hoe: hoe langer hoe liever. Hoe langer gij blijft, des te aangenamer is het mij. Daarentegen doet men de gevolgaanduidende bijzinnen, alsmede de bijzinnen van wijs (met *alsof*) op den hoofdzin volgen: *Hij is arm, weshalve hij zich ongelukkig voelt. Hij doet, of hij gek is.* Eveneens staan de vergelijkende bijzinnen met *als* en *dan* achter 't woord, dat zij bepalen: *Hij is grooter, dan ik dacht. Hij is zoo groot als ik. Zoo groot als ik zal hij wel zijn.*

- § 684. De bijwoordelijke bijzin kan ook, als tusschenzin, op de plaats der overeenkomstige bijwoordelijke bepaling staan. Dit is b. v. het geval in den afhankelijken volzin, dewijl in dezen de bepaling aan 't gezegde voorafgaat: *Ik zal, voordat ik vertrek, afscheid van u komen nemen* = ik zal voor mijn vertrek afscheid van u komen nemen. *Ik vertrouw, dat gij mij, als ik in nood ben, zult bijstaan.*
- § 685. Bestaat de hoofdzin uit een samengestelden volzin, dan gaat de bijzin vooraf, ten einde misvatting te voorkomen: *Als wij rondom ons zien, bespeuren wij, dat dit ook sommigen te beurt valt* (VAN DER PALM). Volgde de bijzin, dan zou de samengestelde volzin een geheel andere beteekenis krijgen.

A A N H A N G S E L.

LEESTEEMENS.

Men bedient zich van leestekens, ten einde den lezer in staat te stellen 't geschrevene juist op te vatten. Zij dienen dus uitsluitend om dit duidelijk te maken en hebben dientengevolge geen hoogere beteekenis. De leestekens dienen deels om volzinnen of deelen van volzinnen onderling te scheiden, deels om den inhoud van 't geschrevene in een of ander opzicht kenbaar te maken. Teekens van de eerste soort zijn de *punt*, de *komma* en de *kommapun*t, van de tweede soort de *aanhalingsteekens* en *haakjes*. Tot beide soorten behooren 't *vraagteeken*, 't *uitroepingsteeken* en de *dubbele punt*.

I. Men plaatst de *punt*:

1) aan het einde van een oordeelenden volzin: *Deugd verheugt*.

Eveneens wanneer deze onvolledig is; dus ook in opschriften:
Eerste boek. Tweede hoofdstuk.

2) aan 't einde van zindeclen, waaraan men zekere zelfstandigheid toekent: *Ik ben gelukkig. Immers ik heb alwat ik wenschen kan. — Ik begrijp U. Dus geen woord meer.*

3) bij woordverkortingen: *enz., b. v., t. w.*

II. Men plaatst de *komma*:

1) in den *enkelvoudigen* volzin om nevensgeschikte woorden van *gelijke* waarde te scheiden: *een ijverig, trouw, eerlijk dienaar. Korte, scherpe nagels.* Doch de komma ontbreekt:

a) tusschen bepalingen, die niet in gelijke verhouding tot 't hoofdwoord staan; zoo is *fijne Fransc wijn* = Fransche wijn

die fijn is; *lichte stoffen schoenen* = stoffen schoenen, die licht zijn, enz.

b) voor 't voegwoord *en*, benevens voor de voegwoorden *of*, *noch*, (zoowel —) *als*, wanneer de verbonden zindeelen van geringen omvang zijn: *Vriend- en vijandschap. Kant noch wal. Heer en knecht. Hond of kat. Kind noch kraai. Zoowel gij als hij.*

Aanm. Men plaatst voor de genoemde voegwoorden alleen dan de komma, wanneer men dubbelzinnigheid vermijden wil. Dus schrijve men: *vrouwen en soldaten met zware baarden*, omdat hier geen vergissing mogelijk is; maar er is onderscheid tusschen *een jongen en een meisje van een ziek uiterlijk* en *een jongen, en een meisje van een ziek uiterlijk.*

2) in den samengestelden volzin om zoowel den onafhankelijken volzin van den nevengeschikten als den hoofdzin van den bijzin te scheiden: *Hij sprak, maar ik hoorde hem niet aan. Ik zeg u, dat gij verkeerd handelt. Dat gij wel zijt, is mij aangenaam. Wie hij is, weet ik niet.*

Derhalve staat de tusschenzin tusschen twee komma's: *Hij zal, denk ik, hier blijven. Hij zeide, wat hij te zeggen had, kort en zakelijk. De man, die hier is, is mij onbekend.* Doch de komma blijft achterwege voor 't voegwoord *en*, wanneer dit nevengechikte volzinnen van geringen omvang *aaneenschakelend* verbindt: *Jan eet en Piët speelt; daarentegen: ik eer u, en gij haat mij.*

3) voor den nevengeschikten volzin of den bijzin, die onvolledig is; dit kan 't geval zijn bij uitlating of ellips: *Ik luis-terde naar uw raad, maar mijn broeder niet. Ik wist niet, wat te doen.* Desgelijks om de verkorte bijzinnen van den hoofdzin te scheiden: *De Ruyter, onze heldhaftige admiraal, verwierf zich grooten roem. Hier kan ieder, mits zijn best doende, vooruitkomen. Hoewel hevig verschrikt, verloor ik mijn tegenwoordigheid van geest niet.*

Doch de komma blijft achterwege:

a) bij deelwoorden zonder voegwoord en infinitieven met of zonder voorzetsels: *Dit hoorende liep hij weg. Ik doe mijn best om u te behagen. Ik behaagde aan u door u ronduit mijn meening te zeggen. Hij gehoorzaamde zonder tegenspreken.*

b) voor de voegwoorden *als*, *zoals*, *dan*: *Hij gedraagt zich als een gek. Wij vereeren u als onzen weldoener. Goud is kostbaarder dan zilver. Hij verrees als uit 't graf. Ik handel zoals gij.*

4) om een rust aan te wijzen, waarvan men zich midden in een zin bedient, hetzij om met nadruk te spreken, hetzij om een andere reden: *Wat zou er van mij geworden zijn, zonder uwe leiding? Vergelijk: Hij (Pieter Stastok) gevoelde, dat hij er nooit iemand, laat staan een vrouw, laat staan de zijne, in, zou, kunnen, doen, loopen (BEETS).*

III) De *kommapun*t dient om de leden van een samengestelden volzin te scheiden, wanneer zij hetzij door hunnen omvang hetzij door hunnen inhoud eenige zelfstandigheid hebben; vooral doet de *kommapun*t daar dienst, waar de volzinnen met komma's zijn overladen:

*Men zat; of eer men was op 't sneeuwveld neergelegen,
 Het lijf verheven; 't hoofd was op den arm gezegen,
 Met d' elboog rustende op de halfgevouwen knien (BILD.).
 Dees vat een boomtrunk; die, wat de afgeknaagde schenkels
 Hem leev'ren tot geweer (dez.).
 De planken klimmen langs de stijlen uit den grond;
 De teerkwast wrijft en zoekt naar reet en naden rond;
 De scheepsplecht rijst omhoog, om 't open dak te sluiten;
 Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten;
 Een bodemlooze ton bedekt de ruwe schouw;
 De hangmat slingert aan de balken van 't gebouw;
 De zeilen dubblen en behangen 't hout met linnen;
 Men draagt de bulsters in en brengt de korven binnen;*

*Verdeelt en rangschikt bank en huisraad langs den wand;
En 't schip staat in een hut herschepen op het land (TOLL.).*

Gewoonlijk vervangt de kommapunt de komma voor de neven-geschikte volzinnen, welke door gevolgaanduidende, redengevende of docluitdrukkende voegwoorden worden voorafgegaan: *Hij is valsch; dus is hij niet te vertrouwen. Hij is rijk; daarom heeft hij veel vrienden. Ik wensch geleerd te worden; daartoe zal ik al mijn krachten inspannen. Het is de ure des gebeds; vandaar die heilige stilte.*

Aanm. Acht men de kommapunt niet voldoende, om aan de volzinnen zekere zelfstandigheid toe te kennen, dan bezigt men de punt. Zie I. 2).

IV) 'T vraagteeken sluit elke rechtstreeksche vraag: *Was het alleen daarom, dat zij mijne belangstelling prikkelde, of was het om haar deftig, stil en ingetrokken voorkomen; de weinige, korte, verstandige, maar dikwijls wel wat harde woorden, die zij sprak; en de verknochtheid van haren schoonen, langen hond?* Verkeerdelijk wendt men het soms aan na afhankelijke vragen; schrijf dus niet: *Hij vroeg, wie hij was?* omdat dan 't vraagteeken op den hoofdzin zou slaan.

Aanm. Gebruikt men soms 't vraagteeken achter een of ander vraagwoord in den volzin, dan mag 't volgende woord niet met een hoofdletter aanvangen: *Hij wist, dat hij komen zou, maar niet wanneer? of waarom?*

V) 'T uitroepingsteeken volgt op tusschenwerpsels, uitroepen, wenschen of verzoeken: *Kom! — Gekheid! — Wat een ezel! — Kom eens hier! — Hoor eens! — Leve de Koning!* Gewoonlijk ook achter vocatieven: *Engel! Schat! Beste Vriend! Lotgezellen! Wapenbroeders! Uil! Weledelgeboren Heer!* Om des nadruks wille kan men ook van twee of meer uitroepingsteekens gebruik maken: *Help, Help! Ik wil er uit!! Laat mij los!!!*

VI). De dubbele punt kondigt aan, dat de volgende woorden

een verklaring, aanhaling of aanvulling van 't voorafgaande behelzen: *Zij vat zijn koude hand, Van 't kille zweet nog klam, en hangt hem aan de leden; Maar vruchtloos: hij is koel voor al haar teederheden* (BILD). *De schrandre Barends zucht! Ja, zegt hij, lotgezellen! Ik heb dien slag gevreesd — sinds lang hem aan zien snellen* (TOLLENS).

Derhalve volgt de dubbele punt op woorden, als *namelijk, te weten, bij voorbeeld, als* enz. *Er zijn vele soorten van zoogdieren, als: menschen, koeien, apen, walvisschen, enz.*

VII. *De gedachtestreep* geeft een pauze in 'den woordenstroom te kennen. Tot 't zelfde einde dient 't *beletselteeken*; bij voorkeur bezigt men dit laatste bij de *verzwijging*: *U zweren we onze trouw en — vloek, die u weerstaan* (BILD.). *Verberg mij niets! — Uw wil...! hij zal mij heilig wezen* (dez.). *Daar was eens een koning en een koningin....*

Men bezigt de *gedachtestreep* na een punt, *vraagteeken* of *uitroepingsteeken*, evenals den zoogenaamden nieuwen regel, om niet samenhangende volzinnen te scheiden; dit is vooral gebruikelijk, waar een nieuwe reeks van gedachten aanvangt: *Zoo ging 't in Kaïns stam. — Om have en lijf te dekken, Sethiet, bestondt ge ook u met wal en vest te omtrekken* (BILD.).

VII. De *haakjes* dienen om ingelaschte woorden of tusschenzinnen van de overige te scheiden: *Ach! (roept ze) 't is dan waarheid!* (BILD.) *Ik zal verwinnaar keeren (Dees arm verstrekt mij borg) en d'Arbaliët verneeren* (dez.).

IX. *De aanhalingsteekens* dienen om de aanhalingen duidelijk te doen uitkomen; zij volgen dus gewoonlijk op een dubbele punt. Komt in een aanhaling zelve weer een aanhaling voor, dan verdubbelt men de teekens: *Hij zeide: „Terecht hebt gij geantwoord: „daar weet ik niet van.“*

ALPHABETISCH ZAAKREGISTER.

DE GETALLEN DUIDEN DE § § AAN.

Aanhalingen, 599.
 Accusatief, 490.
 ————— *bijwoordelijke*, 501,
 502, 504.
 ————— *dubbele*, 495.
 Adjectieven, 333.
 ————— *attributieve*, 334.
 ————— *met datief*, 512.
 ————— *als naamwoorde-
 lijke gezegden*, 453.
 ————— *als beknopte bij-
 zinnen*, 453.
 ————— *onverbogen*, 453.
 ————— *praedicatief*, 333.
 ————— *sterk verbogen*, 496.
 ————— *zwak verbogen*, 496.
 Asyndeton, 568, 586.
 Beheersching, 485, 483.
 ————— *middellijke*, 527.
 Bepalingen, 315.
 Bepalingszinnen, 596, 600.
 ————— *Beknopte*,
 637, 638.
 Bestaanszinnen, 313.
 Bijbepalingen, 316.
 Bijstelling, 460, 461, 462, 520.
 ————— *van den hoofdzin*,
 603, 605.
 Bijwoorden *bij substantieven*,
 570.

Bijwoorden, *Voornaamwoorde-
 lijke*, 366, 377.
 Bijzinnen, 596.
 ————— *verdeeling*, 577.
 ————— *beknopte*, 452, 636.
 ————— *betrekkelijke*, 601.
 Bijzinnen *bijvoeglijk-betrekke-
 lijke* 601.
 ————— *beknopte bijv.-betr.*
 640.
 ————— *zelfstandig-betr.* 604.
 ————— *bijwoordelijke*, 606.
 ————— *beknopte bijw.*, 643.
 ————— *beperkende bijw.*, 628.
 ————— *doeluitdrukkende bij-
 woordelijke*, 611.
 ————— *gevolgaanduidende
 bijwoordelijke*, 609.
 ————— *beknopte gevolgaand.*
 648.
 ————— *redengevende bijw.*
 607.
 ————— *beknopte redeng.* 644.
 ————— *tijdbepalende bijw.*
 620.
 ————— *beknopte tijdbep.* 645.
 ————— *toegevende*, 612.
 ————— *beknopte toeg.* 646.
 ————— *vergelijkende bijw.*,
 622.

- Bijzinnen *beknopte vergel.*, 649.
 ——— *verhouding uitdruk-*
 kende, 626.
 ——— *veronderstellende bij-*
 woordelijke, 616.
 ——— *voorwaardelijke bij-*
 woordelijke, 616.
 ——— *beknopte voorw.* 616.
 ——— *van wijs*, 627.
 ——— *zelfstandige*, 596.
 ——— *beknopt zelfst.*, 637.
 Buiging, 434.
 Causatieven, 493.
 Comparatief, 335—388.
 Conditionalis, 406, 410.
 Conjunctief, 406.
 Datief, 506.
 ——— *van bezit*, 515.
 ——— *Ethische*, 516.
 Deelwoorden, 417, 455, 645.
 ——— *als imperatief*, 571.
 ——— *na komen*, 558.
 ——— *verleden* 415.
 ——— *zonder trappen van*
 vergelijking, 336.
 Denominatieven, 493.
 Determinatieven, 367.
 Eigennamen, 321, 325.
 Ellips, 569, 635.
 Gedachte, 302.
 Genitief, 517.
 ——— *van afkomst*, 518.
 ——— *van bezit*, 519.
 ——— *bijwoordelijke*, 524.
 ——— *objectieve*, 522.
 ——— *partitieve*, 470, 520.
 ——— *subjectieve*, 522.
 ——— *bij werkwoord.*, 521.
 Geslacht *der werkwoorden*, 387.
 Getal, 393.
 Gevoelsuitingen, 574.
 Gezegde, 304, 307.
 Gezegde *enkelvoudig*, 443.
 ——— *meervoudig*, 442.
 ——— *naamwoordel.*, 308, 451.
 ——— *werkwoordel.*, 308.
 Herhaling *der lidwoorden*, 332.
 Hoofdzin, 476.
 ——— *als tusschenzin*, 598.
 Imperatief, 396, 413.
 Indicatief, 405, 410, 416.
 Infinitief, 415, 417.
 ——— *met den accus.* 498,
 559.
 ——— *afhankelijke*, 556.
 ——— *als appositie*, 557.
 ——— *als attribuant*, 557.
 ——— *met en zonder voor-*
 zetsels, 420, 557.
 Infinitief *na hebben*, 557.
 ——— *na staan*, 557.
 ——— *na vallen*, 557.
 ——— *na zijn*, 557.
 Instrumentalis, 626.
 Koppelwoord, 440.
 Lidwoorden, 324, 332, 565.
 Mogelijksheidswijs, 406, 409,
 415.
 Nazin, 582.
 Nevenschikking, 317, 436,
 562, 576, 583.
 Nominatief, 486, 488.
 ——— *dubbele*, 489.
 Onderschikking, 435, 576, 595.
 Onderwerp, 304.
 ——— *taalkundig*, 311.
 ——— *logisch*, 311.
 Onderwerpszin, 596, 600.
 ——— *beknopte*, 637.
 Oordeelen, 573.
 Openvolging *van tijden*, 402.
 Optatief, 406, 408, 415.
 Overeenkomst *in vorm*, 437.
 ——— *tusschen werk-*

woorden en onderwerp, 438.
Overeenkomst tusschen koppelw. en naamw. gezegde, 440.
 ————— *tusschen 't bepalende woord en 't bepaalde*, 465.
Partikels voor werkw., 493.
Passief, 387.
 ————— *ontbreekt*, 388.
 ————— *van intrans. werkw.*, 389.
Persoon, 393.
Polysyndeton, 568, 586, 593.
Potentialis, 406, 409.
Schikking der Volzinnen, 677.
Soortnamen, 329.
Stofnamen, 321, 329.
Substantieven attributieve, 477.
 ————— *enkelvoudige*, 321.
 ————— *meervoudige*, 322.
 ————— *als beknopte bijzinnen*, 456.
 ————— *als naamw. gezegden*, 456.
Superlatief, 339.
Terugwijzing der voornaamw., 479.
Tijden, 397.
 ————— *tegenwoordige*, 397.
 ————— *historisch-tegenw.*, 397.
 ————— *toekomstige*, 401.
 ————— *volmaakt-toek.*, 398, 400, 401.
 ————— *verleden*, 398, 399.
 ————— *volm.-verl.*, 398, 399.
Titels, 327.
Tusschenzin, 582.
Uitlating, 566, 630.
Vervoeging, Omschrijvende, 403
Verwantschapswoorden, 327.
Verzamelwoorden, 321, 443.
Vocatieven, 326, 487.

Voegwoorden.

————— *aaneenschakkelende*, 585.
 ————— *beperkende*, 590, 591.
 ————— *rangschikkende*, 585.
 ————— *scheidende*, 592.
 ————— *tegenstellende*, 588, 589.
 ————— *verbindende*, 585.
 ————— *verdeelende*, 585.
 ————— *voortzettende*, 585.
 ————— *uitsluitende*, 585.
Volzin (Zie bijzin), 301.
 ————— *Verdeeling*, 572.
 ————— *enkelvoudige*, 305.
 ————— *gevolgaanduidende*, 610.
 ————— *redengevende*, 608.
 ————— *samengestelde*, 576.
 ————— *onvolledige sameng.*, 629.
Voornaamwoorden.
 ————— *aanwijzen- de*, 361.
 ————— *betrekke- like*, 376.
 ————— *bezittelijke*, 353.
 ————— *onbepaalde*, 348.
 ————— *persoonlij- ke*, 340.
 ————— *vragende*, 371.
 ————— *als naamw. gezegden*, 464.
Voorwerp, 491.
Voorwerpszin, 596, 600.
 ————— *beknopte*, 637.
Voorzetsels, 527.
 ————— *met gen. en datief*, 528.

Voorzin, 582.	Wijzen <i>wenschende</i> , 406, 408.
Vraag, <i>afhankelijke</i> , 411, 600.	Wilsuitingen, 575.
———— <i>beknopte afhankl.</i> , 639.	Woordschikking, 650.
Werkwoorden, 387.	———— <i>in den zelfst.</i>
———— <i>intransitieve</i> , 454.	<i>volzin</i> , 653.
———— <i>intrans. met acc.</i> ,	———— <i>in den bijzin</i> ,
454.	659.
———— <i>transitieve</i> , 454.	———— <i>der bepalingen</i> ,
———— <i>wederkeerige</i> , 390.	663.
———— <i>onpersoonl.</i> , 313.	———— <i>afwijkingen</i> ,
Wijzen, 404.	672.
———— <i>voerwaardel.</i> , 406, 410.	

ALPHABETISCH WOORDREGISTER.

DE GETALLEN DUIDEN DE § § AAN.

- aan, 535.
aangenaam, 512.
aangezien, 607.
zich aanmatigen, 507.
aansporen, 407.
aanstellen, 463.
zich aanstellen, 496.
zich aantrekken, 521.
achten, 454, 496.
achter, 533.
afhandig, 333.
al, 612.
alhoewel, 612.
als, 460, 461, 496, 605, 617,
620, 622, 627.
alsof, 627.
alvorens dat, 620.
alvorens te, 561, 638.
alzo, 607.
baten, 392, 510.
be-, *werkwoorden met* 493.
bedacht, 333.
bedrog, 321.
beducht, 333.
benoodigd, 333.
begeeren, 407, 408.
beginnen, 431, 559.
behagen, 510.
behalve dat, 597.
behept, 333.
behoeven, 431.
behooren, 431, 510.
zich bekommeren, 521.
believen, 510.
beneden, 533.
benieuwd, 333.
bereid, 333.
berouwen, 510.
beschouwen, 496.
besluiten, 429.
bestand, 333.
betalen, 508, 509.
zich betoonen, 496.
betamen, 510.
bevallen, 510.
bevelen, 407.
bewust, 503, 523.
bidden, 508, 509.
bij, 536.
bijaldien, 617.
bijgevolg, 610.
bijster, 503.
binnen, 533.
blijken, 510.
blijven, 310, 430, 447, 489,
558.
boven, 533, 537.
bovengenoemd, 328.
braak, 333.
brekend, 427.

buiten, 533.
 daar, 607, 620.
 daarentegen, 594.
 daarom, 610.
 daarvan, 355.
 dan, 590, 619, 622, 624.
 dat (*onderwerp*) 441, 457, 481.
 dat (*redengevend*), 607.
 dat (*voegw.*), 598, 599, 601.
 dat (*zoodat*), 609.
 dat (*opdat*), 611.
 deelachtig, 503, 523.
 deels, 585.
 degene, 367.
 denken, 637.
 der, er (*voornaamw.*), 370.
 der (*haar*), 357.
 derhalve, 610.
 des te, 626.
 dewelke, 382.
 dewijl, 607.
 deze, 361.
 dezelve, 343, 368.
 dezulke, 369.
 die, die, 383.
 die (*aamw. voorn.*) 361, 365.
 diens, dier, 355.
 dienstig, 512.
 diets, 333.
 dit (*onderw.*), 441, 457, 481.
 doch, 590, 591.
 doel, *meerv.*, 321.
 doen, 634, 499, 430.
 Domine, 328.
 doodverven, 496.
 doopen, 496.
 door, 532, 538:
 door te, 561, 638.
 doordat, doordien, 607.
 dunken, 454, 510.
 durven, 430, 558.
 dus, 610.

echter, 590, 646.
 edoch, 590.
 eerdatt, 597, 620.
 eerst, 585.
 eigen, 358, 368, 512.
 eigenaardig, 512.
 eischen, 407.
 en, 330, 443, 585, 586, 591.
 -en, *adjectieven op*, 334.
 er 314, 389, 394, 596.
 er van, 355.
 er van, er mede, 638.
 zich erbarmen, 521.
 ergens, 349.
 erkennen, 496.
 evenwel, 590, 646.
 faken, 510.
 gaan, 430, 454, 558.
 gedachtig, 503, 523.
 gedenken, 521.
 gedrag, *meerv.*, 321.
 zich gedragen, 496.
 gedurende dat, 620.
 gehoorzamen, 392, 510.
 gelaat, *meerv.*, 321.
 gelieven, 431.
 gelijk, 395, 512, 622, 627.
 gelijken, 510.
 gelukken, 510.
 gelukwenschen, 392.
 gemeld, 328.
 gene, 361, 363.
 genoeg, *met adj.*, 554.
 genoemd, 328.
 gestand, 333.
 getroost, 333, 503.
 zich getroosten, 507.
 gestudeerd, 424.
 gewaar, 333, 503.
 gewis, 503, 523.
 gewijze, *adject. op*, 334.
 gewoon, 333, 503.

- gezegd, 328.
 haar voor hun 341, 853.
 handgemeen, 333.
 hatelijk, 512.
 hebben, 454, 498, 557.
 hebben (*hulpwerkwo.*), 428.
 heer, 327.
 heeten (*intrans.*), 310, 449,
 454, 489, 558.
 heeten (*trans.*), 450, 454, 495,
 497.
 heeten (*bevelen*), 558.
 zich herinneren, 521.
 helpen, 430.
 het, 313, 394, 441, 457, 481,
 596.
 hetzij, 592.
 heugen, 510.
 hierom, 610.
 hiervan, 355.
 hoe, 612, 626.
 hoedanig, 386.
 hoewel, 612.
 hoezeer, 612.
 hongeren, 454.
 hooren, 430, 499.
 hopen, 467, 408.
 houden, 498.
 hun (*bezitt. voorn.*) 353.
 hun (*gen. meerv.*) 345.
 hunlied, 344.
 iemand, 351.
 iets, 348, 501.
 ijlend, 427.
 immers, 608.
 in, 533, 539.
 indien, 617.
 ingeval, 617.
 in plaats te, 638
 integendeel, 589.
 invallen, 510.
 in weerwil dat, 597.
 jegens, 552.
 kennis, *meerv.* 321.
 komen, 430, 558.
 kond, 333.
 kundig, 503, 523.
 kunnen, 430, 558.
 kwalijk, 333.
 kwijt, 333, 503.
 laten, 409, 413, 430, 454.
 leed, 333.
 leer, *meerv.* 321.
 leeren, 430, 508, 509.
 leven, 454.
 lief, 512.
 liggen, 432, 454.
 lijken, 310, 447, 453, 489.
 -lijksch, *adject. op*, 334.
 -lingsch, *adject. op*, 334.
 loopen, 432, 454, 558.
 lusten, 510.
 maar, 589, 591.
 machtig, 503, 523.
 maken, 463, 496.
 mangelen, 510.
 meenen, 431.
 meerderen, 337.
 meergemeld, 328.
 meester, 333, 503.
 men, 347, 352,
 met, 540.
 met te, 559.
 minderen, 337.
 mishagen, 510.
 mislukken, 510.
 mits, 617.
 moe, 503, 523.
 moeten, 430, 558.
 mogen, 408, 409, 430.
 na, 534, 542.
 naar, 395, 532, 541, 627.
 naardat, 597.
 naardien, 607.

- naarmate, 626.
 nadat, 597, 620.
 nadeelig, 512.
 nademaal, 607.
 namelijk, 605, 608.
 na te, 561, 638.
 nauwelijks, 620, 621.
 neen, 593.
 neigen, 391.
 nergens, 349.
 niet alleen — maar ook, 585.
 niet slechts — maar ook, 585.
 niettegenstaande, 612.
 niettemin, 590, 646.
 niets, 348, 561.
 noch, 330, 443, 585.
 noemen, 454, 463, 496.
 nogtans, 646.
 nu, 620.
 nuttig, 512.
 of, 330, 585, 592.
 of (*alsof*), 627.
 ofschoon, 612.
 om, 533, 543.
 omdat, 607.
 om te, 557, 559, 560, 561,
 638, 641.
 om wille, 528.
 onaangenaam, 512.
 onder, 533, 544.
 onderrichten, 508.
 ondertusschen, 590.
 ondervragen, 508.
 onderwijzen, 508.
 ongelijk, 512.
 onpasselijk, 333.
 ons (*gen. meerv.*),^f 345.
 ont, *werkw. met*, 493.
 ontbreken, 510.
 zich ontfermen, 521.
 op, 533, 534, 545.
 opdat, 407, 611.
 opwekken, 407.
 oudgediende, 424.
 over, 532, 532, 546.
 overeenkomstig, 512.
 pal, 383.
 pas, 620, 621.
 passen, 510.
 pogen, 431.
 prijzen, 454.
 raken, 454.
 rekenen, 454.
 roerend, 427.
 s *van den genitief*, 519.
 samengenzworene, 424.
 schade, 510.
 zich schamen, 521.
 schatten, 454.
 schelen, 510.
 schijnen, 310, 447, 453, 489,
 510.
 schikken, 510.
 schoon, 612.
 schrap, 333.
 schuldig, 503, 523.
 sedert, 453, 620.
 sinds, 434.
 sinds dat, 620.
 slachten, 510.
 smarten, 510.
 smeeken, 508, 509.
 staan, 454, 432, 510, 557.
 sterven, 454.
 steigeren, 391.
 stilzwijgend, 427.
 stroomen, 454.
 te (*instrumentalis*), 626.
 te, 514, 533, 524, 547, 557, 626.
 zich teekenen, 496.
 tegen, *werkw. met*, 493.
 tegen, 533, 551.
 ten einde, 407, 611.
 ten einde te, 561, 638.

- te nauwernood, 621.
 tenzij, 617, 625.
 tenware, 617.
 te weten, 605.
 terwijl, 625.
 toch, 590, 608.
 toehooren, 510.
 toen, 620.
 toeschijnen, 510.
 toezien, 407.
 tot, 532, 548.
 totdat, 620.
 trachten, 431.
 tusschen, 549.
 twijfel, *meerv.* 321.
 U (*UEdele*), 396, 438.
 UEdeles, UEdeler, 360.
 ulieder, 344.
 uit, 532, 550.
 uithoofde, 528, 607.
 uitroepen, 496.
 uw (*gen. meerv.*), 345.
 vallen, *met inf.* 557.
 in de rede vallen, 392.
 lastig vallen, 392.
 vallend, 427.
 van, 526, 532, 553.
 vandaar dat, 609.
 vandat, 609.
 vanhier dat, 609.
 van te, 559.
 veel, 501.
 veilig, 503.
ver, werkw. met, 493.
 zich verbeelden, 507.
 verder, 585.
 vergeten, 429.
 verkiezen, 407.
 verklaren, 454.
 verlangen, 407, 408.
 vermits, 607.
 verschuldigd, 503.
 verzoeken, 508.
 vijandig, 512.
 vinden, 430, 454, 463, 496,
 497.
 vlijen, 510.
 voegen, 510.
 voelen, 430, 637.
 vol, 503, 523.
 volgen, 429.
 voor, 533, 554, 555.
 voorbijgaan, 392.
 voordat, 597, 620.
 voordeelig, 512.
 zich voordoen, 496.
 verdrieten, 510.
 voorkomen, 510.
 zich voorstellen, 507.
 vorderen, 407.
 vragen, 508, 509.
 vreemd, 512.
 vriezen, 454.
 waard, 503, 523.
 waardig, 503, 523.
 waarom, 609.
 waarschuwen, 407.
 waartsch, *adj. op*, 334.
 walgen, 510.
 wanen, 454.
 wanneer, 617, 620.
 want, 608.
 wat, 301, 372, 373.
 wat (voor) een, 374.
 wee, 525.
 welgevallig, 512.
 welk een, 375.
 welkom, 512.
 wen, 620.
 wenschen, 407, 408.
 weshalve, 609.
 weten, 431, 637.
 wie (*betrekk. voorn.*), 371, 379,
 381.

- wiens, wier (*betrekk.*), 376.
 wij, voor ik, 340.
 wijl, 607.
 willen, 407, 430, 558.
 worden, *ontbreekt*, 570.
 worden, 310, 447, 489.
 zat, 503, 523.
 zeker, 351, 503, 523.
 zich, 346.
 zien, 430, 499, 637.
 zijn (*bezitt. voorn.*), 356.
 zijn (*verkw.*), 310, 428, 446,
 489, 557.
 zitten, 454, 432.
 zittend, 427.
 zoeken, 431.
- zonder dat, 597.
 zonder te, 561, 638.
 zoo, 617, 619.
 zooals, 395, 627.
 zoodat, 597, 609.
 zoo dikwijls als, 620.
 zoodra, 620, 621.
 zoolang als, 620.
 zooras, 621.
 zoo vaak als, 620.
 (voor) zoover als, 628.
 zoowel — als, 585.
 zorgen, 407.
 zullen, 410, 558.
 zullen, *ontbreekt*, 571.